Y74 YHA

Reisen, Avrom
Our home town people,
vol.3.

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער

יובילעאום אויסגאבע

דריטע אויפלאגע.

אברהם רייזן.

דריטער באנד:

היימישע מענשען.

ארויסגעגעבען פון פערלאג א י ד י ש
1917 ניו־יארק תרע"ז.

Copyright 1918
by
JEWISH BOOK AGENCY, INC.

היימישע מענשען.

פערלאָרען דעם קול

אין קלעמענקער גרויסען בית־המדרש איז שוין נעווען צו ענדע דער וואָכענדיגער דאוונען. דער שטעדטעלשער חזן, וואָס זינגט יערע תפלה, אפילו ביחידות, און בלייבט דעריבער שפּעטער, האָט שוין צוזאמען געלענט דעם טלית און האָט אונטערגעברומט מיט א ניגון דעם „יום". די עטליכע לעצטע ווערטער פון „יום" האָט ער אויסגעלאָזט חזנ'יש הויך:

„הוא יכהנו על מות"...

אין דעם לעצטען וואָרט „מות" האָט ער, ווי זיין שטייגער איז, נעווואָלט מאכען א קונץ: ארויפחאפּען זיך גאר אויף דער הויכער אקטאווע, נאָכדעם אראָבלאָזען זיך נידריג און טאקי באלד וויערער צוריק אין דער הויך, עם האָט זיך איהם אבער ניט איינגענעבען: א טאָן האָט זיך פערטשעפּעט אין האלז און עם איז ארוים ניט „דאָם".

ער האָט זיך דערשראָקען, און דערשראָקענערהייט האָט ער זיך אומגעקוקט, צי שטעהט ניט ווער נאָהענט נעבען איהם; אז ער האָט נעבען איהם דערזעהען דעם אלטען העניך איז זיין שרעק קלענער געוואָרען: ער האָט געוואוסט, אז העניך איז טויב.

נעהענדיג אהיים מיט'ן טלית און תפילין אונטער'ן ארעם, האָט איהם דער ניט גערָאטענער „מות" אין די אויערען געקלונגען און עם האָט איהם געמאכט טרויריג.

— צו אלדע שווארץ־יאהר! — האָט ער געמורמלט — דאָס האָט נאָך בײַ אהער בײַ מיר קיינמאל ניט געטראָפען.

ער האָט זיך אבער באלד דערמאָנט, אז פאר צוויי וואָכען „שבת־מברכים", בעת ער האָט מיט די משוררים אין בית־מדרש פאר'ן עמוד נעראָוועט, האָט איהם כמעט דאָס איינענע נעטראָפען בײַ'ן „שמע ישראל" אין דער קדושה, וועו ער האָט אליין זיך צעזונגען „הוא אלהינו". צום גליק האָט דאָס קיינער ניט בעמערקט. אלענפאלס האָט מיט איהם דער „באס" דערפון ניט גערעדט.

און די עראינערונג אָן פאר־צוויי־וואָכענדינען ניט נעראָטענעם „שמע־ישראל" און דעם היינטיגען „על מות" ביחידות, האָבען זיך צוזאמענגעמישט און האָבען זיך אוועקגעלעגט וויא שוועדער שטיין אויפ'ן הארץ.

איהם האָט זיך נעוואָלט, נעהענדיג, פרופען נעהמען נאָך אמאל דעם טאָן, נאָר נראד איז די נאָם פול נעוועו מיט מענשען, און ער האָט זיך נעשטארקט איינצוהאלטען זיך, בײַ ער וועט אהיים קומען. ער האָט אָנגעהויבען מאכען, ניט נאָך זיין נעוואָהנהייט, ניבע טריט, און עס האָט אויסנעזעהן, ווי ער אנטלויפט פאר עמיצען.

אז ער איז אריין אין שטוב האָט ער שטיל, אָהן א נוט־מאָרגען, אוועקגעלעגט דעם טלית און תפילין זיך אביסעל פון ניבען נאָנג, האָט ער זיך נענומען צו זינגען.

הוא ינהגנו על מות!

—שוין, האָסט קיין צייט ניט! דער טאָג איז דיר קליין!— האָט זיך די חונ'טע צובייזערט — עס גרילצט אזוי אויך אין די אויערען.

— ווי הייסט, עס גרילצט? — האָט דער חזן דערשראקען צוויפנעשטעלט די אויגען — איך נעהם א טאָן און דו זאָנסט עס גרילצט. וואָס הייסט — עס גרילצט?...

ער האָט אויף איהר נעקוקט מיט תחנונים, זיינע בליקען האָבען שטום געזאגט: האָב רחמנות! זאָג נישט אז עס גרילצט, ווארום אויב עס גרילצט, בין איך אומגליקליך, עקט זיך מיין לעבען!... נאָר די חזנ'טע איז געווען צו פיעל פערטהאָן און צו־טראָגען וועגען אָנבייסען, אז זי זאָל קענען מיטפיהלען און פער־שטעהן, ווּאָס עס טהוט זיך מיט איהר חזן, און זי האָט זיך נאָך מעהר צושריען:

— אודאי גרילצט! ווּאָס דען? איך ווער פערטויבט: מילא, אז דו זינגסט נאָך צוזאמען מיט די זינגער, מוז איך אויסשטעהן, אבער איצטער אליין... ווּאָס?...

דער חזן איז געוואָרען בלאָס, ווי קרייד, ער האָט קוים אויסגערעדט:

— גרונע, ווּאָס ביזטו משוגע? ווּאָס רעדסטו?

— ווּאָס טהוט זיך הייגט מיט איהם? — איז שוין גרונע פון נעדולד ארויס — געגוג דיר שוין צו מאכען זיך נאָריש, גע ווּאש זיך עסען.

עסען האָט זיך דעם חזן נישט געוואלט, נאָר ער האָט זיך בעטראכט, אז צוליעב א רפואה מוז ער עסען; ניט עסען וועט נאָך ערגער זיין, און ער האָט זיך געוואשען.

די „המוציא" האָט ער נעמאכט הויך און חזנ'יש אויסגע־זונגען און געקוקט אויף דאָם ווייב, צי בעמערקט זי ווידער עפעס ניט, נאָר דערויף האָט שוין דאָם ווייב נאָר ניט געזאָגט, און דאָם האָט דעם חזן בערוהיגט.

— מיר דאכט זיך נאָר, מיר דאכט זיך נאָר.... האָט ער זיך געטרייסט, ס'איז ווערט א שפיי! ניט אזוי ניך פערליירט מען דעם קול!

ער האָט זיך אָבער דערמאָנט, אז ער איז שוין אלט פערציג יאָהר און בייס חזן, מאיר ליעדער, האָט עס נעטראָפען פונקט אין דעם זעלביגען עלטער...

דאָס איז געווען נענוג, ער זאל זיך וויעדער אנהויבען צו שרעקען.

ער האָט אראָבגעלאָזען דעם קאָפּ און האָט זיך טיף פער־טראכט, און באלד האָט ער אויפגעהויבען דעם קאָפּ און א שטארקען נעשריי נענעבען:

— גרונע!

— שא, וואָס איז? וואָס שרייסטו, ווי ניט מיט דיין קול? — האָט גרונע צולויפענדיג, זיך געביזערט.

— אוי, לאָז מיך לעבען! — האָט זיך דער חזן געבעטען— וואָס רעדסטו „ניט מיט מיין קול" — מיט וועמען קול רייד איך דען?... הא... וואָס ווילסטו פון מיר?... —

אין זיין קול האָבען זיך ווי טרעהרען געהערט.

— דו ביזט היינט טאקי משוגע, טשעפעסט זיך צו... נו וואָס ווילסטו? — האָט גרונע זיך נעבייזערט.

— קאָך מיר אָב א פּאָר שיטערע אייער, — האָט דער חזן שטיל געבעטען.

— נא דיר א נייעם יום־טוב! — האָט זי זיך וויעדער צושריען. — אין מיטען מיטוואָך — אייער! דארפסט דען שבת „דאוונען"? עס איז איצטער אזא יקרות — א פינפער איין אוי.

— גרונע! — האָט דער חזן געפאָדערט — עס מעג זיין א רובל איין אוי, צוויי רובל, פינף רובל, הונדערט רובל, הערסט! קאָך מיר אָב צוויי שיטערע אייער און רער נישט!

— ביזט דאָך טאקי א גרויסער פערדיענער! — האָט זיך גרונע געקרימט.

— דו מיינסט שוין טאקי, אז אוים!... — האָט דער חזן זיך געשטארקט — ניין, גרונע!..

ער האָט איהר געוואָלט זאָגען, אז ער וויים נאָך ניט אויף געווים, א גליעד שלאָגט נאָך, עס קען זיין, אז איהם דאכט זיך נאָר, עס איז אפשר נאָר אן אייגבילדעניש, אָבער ער האָט דאָס

מורא נעהאט צו אויסרעדען און גרונע האָט ניט פערשטאַנען, וואָס ער שטאַמעלט, זי האָט געקוועטשט מיט די פֿלייצעס:

— מיינע שונאים!..

זי איז אוועקגענאַנגען אַבקאַכען אייער. דער חזן האָט דערוויילן זיך צעזונגען. ער האָט זיך אויפמערקזאם צוגעהערט צו יעדער טאָן, ווי ער וואָלט זיך אליין עקזאמינירט; וועז ער איז ניט נעווען אימשטאַנד צו בעקומען די הויבע אקטאַווע, האָט ער זיך פערצווייפעלט צושריען:

— גרונע, דערלאַנגט ניכער די אייער!...

אין די אייער האָט דער חזן איצטער געזוהן זיין אייגיצע רעטונג...

די חזנ'טע האָט איהם מיט א ברוגז־פנים צוגעטראָגען די צוויי אייער און האָט בייז ארויסגעברומט:

— נא, אייערלעך ווילט זיך איהם... מען דאַרט און מען קוואַרט...

דער חזן האָט פאר איהר געוואָלט אויסגיסען זיין הארץ, זאָל זי ניט מיינען, אז ער מיינט טאַקי די אייער, ער האָט איהר געוואָלט זאָגען: גרונע, איך בין, דאכט זיך, פארביי!... ער האָט זיך אבער נעשטארקט און זיך איינגעהאַלטען.

— „טאַמער דאכט זיך מיר נאָר", האָט ער געטראכט.

און ער האָט זיך אהן ווערטער גענומען טרינקען די אייער, ווי א רפואה.

אויסטרינקענדיג די אייער, האָט ער געפרופט מאכען א פּאָר קונציגע חזנישע „שטייגערס". איהם האָט זיך עס איינגעגעבען, און ער איז פרעהליכער נעוואָרען.

— נישקשה, נאָט לעבט! — האָט ער געטראכט — ניט אזוי גיך פערליר איך מיין קול... מאַלע וואָס „מאיר לי׳עדער", — ער איז נעווען א שכור... איך טרינק נישט, אויף א ברית נאָר אביסעל וויין!...

עם האָט זיך איהם געווייזען אפּעטיט און ער האָט געשלונ־
גען א ביסעלע. —

נאָר זיין פּרעהליכקייט האָט לאַנג נישט געדויערט. דער
פּריהעדינער נישט נעראָטענער „מות" האָט איהם אין די אויר־
ערן א קלונג געטהאָן און די „מרה־שחורה" האָט זיך וויעדער אנ־
געהויבען.

די מורא צו פּערליערען דעם קול האָט דעם חזן זיין נאַנץ
לעבען געמוטשעט. זיין אייניגינג זאַרג, זיין אייניגער רעזון
איז געווען: וואָס וועט דאָס זיין, וועלן ער וועט וועלן עס איז דעם
קול פּערליערען? איהם האָט דאָס שוין אפּילו אמאָל געטראפּען,
ער איז דאמאָלס געווען אלט זיבעציהן יאָהר און האָט נעהאט
א טענאָרען־שטים און האָט פּלוצים עס פּערלאָרען. נאָר
דאמאָלס האָט דאָס איהם ניט נעארט. פּערקעהרט, עס האָט נאָך
איהם הנאה געטהאָן, ער האָט נעוואוסט אז דאָס בייט זיך זיין
שטים און ער וועט אין א האלב יאָהר ארום בעקומען א באַ־
ריטאָן, אויף וואָס ער האָט מיט אונגעדולד געהאָפּט. אז ער האָט
בעקומען דעם באריטאָן, האָט ער נעוואוסט, אז אויב ער וועט
איהם פּערליערען איז שוין פּערפאלען, קיין אנדער שטים קריגט
ער ניט. און ער האָט דעריבער שטארק דעם קול נעהיט, וועד
רעדט אז ער איז נעווארען א „בעל־הבית'ל" און האָט אנגענומען
קלעמענקער חזנות, האָט ער ניט צוגעלאָזט צום „האלז", אז א
ווינדטעל זאָל א בלאָז טהאָן; אין די נרעסטע היצען איז ער
בענאָנגען פּערבונדען מיט א פּאטשייליע. אייגענטליך האָט ער
דעם קול ניט נעהיט פּאר די קלעמענקער בעלי־בתים. ער איז
נעווען זיכער, אז וועז ער וועט אפּילו אין נאָנצען דעם קול פּער־
ליערען, וועלען איהם די קלעמענקער בעלי־בתים פון חזנות נישט
אבזאָגען, זיינע שכירות וועט ער אלע מאָל האָבען, ווייל סיי ווי
סיי טראָגט מען איהם די שכירות אין שטוב ניט אריין, נאָר ער

מוז אלע פרייטאג געהן פון שטוב צו שטוב אליין מאַהנען, אוז קלעמענקער אידען זיינען ווייכהערציג, זיי זאַגען קיינעם נישט אַב, ווער עס שטרעקט נאָר אויס די האנד. דעם קול הַאט ער געהיט אוז געשראַקען זיך פאר'ן פערלירען איהם, נאָר אויס ליעבע צום זינגען. פון די קלעמענקער בעלי־בתים האַט דער חזן שטאַרק געהאלטען. אזוינע אידען זיינען אין דער גאַנצער וועלט ניטא, נאָר אין הלכות „נגינה" זיינען זיי גרויסע עמי־הארצים, ממש בהמות, זיי האַבען קיין שום געפיהל ניט, אוז ווען ער פלעגט מאַכען, פאר'ן עמוד דאוונענדיג, קונציגע שטיי־גערס, רייסען זיך אויף דער העכסטער אקטאַווע, איז דאָס נאָר געווען פ א ר ז י ך, ער האַט אליין דערפון גרויס הנאה געהאט, אויך פאר די 8 זינגער זיינע, אין וועלכע ער האַט די גאנצע וועלט נעזעהען. די זינגער זיינען איהם געווען איינג־באקען טיף אין הארצען אוז ווען א זינגער פלעגט איהם זאַ־גען: „אי חזן! אי זינגט איהר!" פלעגט ער זיין אויף דער העכסטער מדרגה פון גליק.

די אלע זינגער זיינען געווען אַנגעפאַהרענע פון פערשיע־דענע שטעדטלעך, אוז זייערע אלע שמועסען אוז מעשיות האַבען זיך נאָר געדרעהט אוז נעוויקעלט אויף חזנים אוז גנינה. די מעשיות אוז לענעדען זיינען געווען דעם חזן'ס „זוהר". ער פלעגט זיך נאָך יעדער מעשה שטאַרק פערטראכטען אוז פלעגט ארויסלאַזען א טיעפען זיסען זיפץ:

— א קליניגקייט נגינה! א שפילכעלע צו זאַגען — א נע־פיהל!...

אוז איצטער, ווען דער חזן האַט אַנגעהויבען מורא צו הא־בען פאר'ן קול, האַט זיך איהם אלץ נעדאכט, אז די זינגער זיי־נען נאָר אנדערע — שלעכטע! זיי מוזען פון איהם, אונטער די אויגען, לאכען.. אוז ער האַט זיך אַנגעהויבען היטען פאר זיי, ניט צו נעהמען פאר זיי א הויכען טאָן, זיי זאַלען ניט דערקאַנען,— אוז ער האַט דערפון נאָך מעהר גליטען.

און וואס וועלען זאגען די ארומינע חזנים? דער נעראנק האט דעם חזן נאך מעהר נעמוטשעט. — ער האט נעווואוסט, אז ער האט נעהאט א שם ביי די ארומינע חזנים, כען האט פון איהם שטארק נעהאלטען, וועגען זיין קול האט מען פיעל נע־רעדט. איהם פלעגט זיך מאהלען פאר די אוינען, ווי עס שטעהט א קופקעלע חזנים און רעדען שטיל און שאקלען טרויריג מיט די קעפ: דאס בעדויערן זיי איהם.

— נעביך, נעביך, איהר האט נעהערט, דער קלעמענקער חזן...

ביי דעם גראנק פלעגט ער זיך אינגאנצען פערליערען.

— „און אפשר דאכט זיך מיר נאר!" פלעגט ער זיך אין אזוינע שרעקליכע מינוטען אנהייבען טרייסטען און ער פלעגט גלייך אנהויבען זינגען, פרופען זיך נעהמען די העכסטע נאטען. ער האט אבער פון שרעק פערלארען דאס געהער און ער האט ניט געקענט משער זיין, צי איז ביי איהם דער קול ווי נע־הערינ, צי ניט.

אין פערלויף פון צוויי וואכען איז זיין פנים געוואקרען בלאס, און מאגער, די אויגען טיעף אייננעגראבען, און ער האט נע־פיהלט, אז איהם נעהען אויס די כחות.

— וואס איז מיט אייך, חזן? — האט איהם אין דער צייט א זינגער א פרעג נעטהאן.

— הא, וואס איז מיט מיר? — האט זיך דער חזן דער־שראקען, מיינענדיג, אז מען איז שוין זיך דערנאנגען — וואס זאגסטו איז מיט מיר? דו ווייסט דען עפעס, הא?...

— ניין, איך ווייס ניט, דעריבער פרעג איך דאס אייך: וואס זענט איהר אזוי צוריודערט?

— צוריודערט. זאגסטו, צוריודערט, מעהר ניט ווי צוריודערט, הא? מעהר ניט?!...

— דער חזן מוז „קלערען" וועגען א גרויסארטיגען יום־נוראים־דינען שטיק — האבען די זינגער זיך משער גענוגען.

עס איז פערנאנגען נאך א חודש און דעם חזן האט דער שרעק אלץ ניט אבגעלאזען. עס איז איהם נמאס געווארען דאס לעבען.

וואלט ער שוין וויסען, אז ער האט געווים דעם קול פער־לארען, וואלט ער זיך אפשר בערוהיגט. פערפאלען! א מענש קען אייביג ניט לעבען (פערלירען דעם קול און שטארבען איז ביין חזן אלץ איינס געווען), נאר די ספקות, דאס ווארפען זיך צווישען יא און ניין, דאס בלאנזשען אין „עולם־התוהו", דאס אלץ האט דעם חזן ביטער געמאכט דאס לעבען.

איינמאל, א דאנערשטאג פאר שבת מברכים האט דער חזן בעשלאסען צו דערגעהן דעם אמת—ער קען שוין מעהר ניט פער־טראגען.

עס איז געווען פאר נאכט, דאס ווייב איז אוועק אין יאטקע נאך פלייש און די משוררים זיינען זיך צוגאנגען, עס איז נאר נעבליבען דער חזן מיט'ן עלטסטען זינגער — יוסיל באס.

דער חזן האט אויף איהם נעקוקט, געעפענט דאס מויל און צוריק פערמאכט, עס איז איהם געווען שווער ארויסצורעדען דאס וואס ער וויל. ענדליך האט ער ניט אויסגעהאלטען:

— יוסיל!

— וואס איז, חזן?

— זאג מיר, דו ביזט איין עהרליכער מאן?

יוסל האט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם חזן און האט געפרעגט:

— וואס עפים היינט פרעגט איהר מיך, חזן?

—ברודער, יוסיל! — האט זיך דער חזן שיער ניט פור־נאנדערגעווייגט, — ברודער, יוסיל...

ער האט מעהר א ווארט ניט געקאנט אויסרעדען.

— חזן, וואס איז מיט אייך?

— ברודער, יוסיל! זיי איין ערליכער מאן און זאג מיר דעם אמת, דעם אמת...

— איך פערשטעה ניט, וואס איז מיט אייך, חזן ? !

— זאג מיר דעם אמת, דו בעמערקסט אין מיר עפעס א פערענדערונג ?

— זעהר ! — האָט יוסיל געענטפערט, קוקענדיג ווי דער חזן איז בלייך און דאר — זעהר א נרויסע פערענדערונג...

— איצטער זעה איך, אז דו ביזט אן עהרליכער מאן. זאגסט דעם אמת אין די אויגען, ווייסט, ווי לאנג דאָס איז שוין ?

— דאָס וועט שוין זיין באלד א חודש, — האָט דער זינגער נעענטפערט.

— יא, ברודער, א חודש, א חודש, איך האָב אבער נע־פיהלט...

דער חזן האָט אבגעווישט דעם שוויים, וואס האָט בע־דעקט זיין שטערען און האָט ווייטער נעזאגט :

— און ווי רעכענסטו, יוסיל, שוין טאקי פערלאָרען אויף אלע מאל ?

— וואָס פערלאָרען ? — האָט יוסיל נעפרענט, אנהוי־בענדיג צו פערשטעהן נאר עפּעס אנדערש.

— נו, וואָס פרענסטו נאָך ?... הא ?... וואָס קען איך פער־לירען ? נעלד ! קיין נעלד האָב איך ניט — איך מיין, פער־שטעהט זיך, דעם קול.

דא האָט שוין יוסיל אלץ פערשטאנען, ער איז נעווען צו פיעל זינגער ער זאל דאָס ניט פערשטעהן. מיט רחמנות'דיגע בליקען האָט ער נעקוקט אויפ'ן חזן, און האָט נעפרעגט :

—נעווים ?

— וואָס, נעווים ? ! — האָט זיך דער חזן ערמונטערט — עס קען זיין, אז ניט נעווים ? אדרבה, אדרבה, הלואי זאל דאָס טאקי זיין א טעות.

יוסיל האָט נעקוקט אויפ'ן חזן און ווי א דאקטאר בע־נעהט זיך מיט זיינעם א חולה, איז ער זיך מיט איהם בעגאנגען:

— נעהמט „דא“! — האָט ער געקאָמאַנדעוועט.

דער חזן האָט געהאָרכזאָם, ווי א שילער, געצויגען „דא“.

— ציהט, ציהט! פיער פערטעל — ציהט; — האָט יוסיל געקאָמאַנדעוועט, איינהערענדיג זיך מיט אויפמערקזאמקייט.

דער חזן האָט געצויגען.

— איצטער, זייט מוחל, נעהמט „רע“!

דער חזן האָט געצויגען: רע־רע־רע! דער זינגער האָט זיך אַבגעשטעלט, טיף פערטראכט און האָט באלד מיט א טרויריגען טאָן אַרויסגעזאָגט:

— עס איז ניט „דאָס“... פערלאָרען!...

— טאָקי אויף אייביג? — האָט דער חזן אויסגעשטעלט די צוויי דערשראקענע אויגען.

— וואָס דען, א יונגעלע זענט איהר, נאָך אמאל וועט איהר דען בעקומען א שטים?! אין אייערע יאָהרען איז שוין פערפאַלען!

דער חזן האָט פערבראכען מיט די הענד, א וואַרף געטהאָן זיך צום טיש און אַדיינלענגעניג דעם קאָפּ אין די הענד האָט ער זיך צעווייגט, ווי א קינד.

אויף מארגען האָט דאָס גאנצע שטעדטעל שוין געוואוסט פון דעם אונגליק, אז דער חזן האָט פערלאָרען דעם קול.

— אויך א געשעפט! — האָט יעקב דער שענקער, א פיינער בעל הבית, געמאכט עס צו קליין־געלד — וועט ער „שבת מברכים“ וועניגער האלטען דעם עולם מיט זיין זינגעכץ — בעט ביי מיר א ביטערע ציבעלע פאר'ן גאנצען קול...

וויבערשער שרעק

איינגעשלאפען איז חייענע מיט א וואוילער אידעע: מאר־
גען וועט זי, אם ירצה השם, קאכען אויף מיטאג ארבעס מיט
קארטאפעל, עס וועט זיין א „ניים", און איהר לייבע וועט הנאה
האבען.

אז אין קליין שטיבעלע האט דער בלאסער טאג קוים אריינ־
געקוקט, האט זיך שוין חייענע אויפגעכאפט. אבנענאסען נענעל־
וואסער, אבנעוואגט „ברכה", זיך דערמאנט אן דער „וואוילער
אידעע", וואס עס איז איהר פאר'ן שלאף איינגעפאלען, און
האט זיך נענומען צום ביסעל ארבעס, וואס האט זיך נעפונען
גרייט אין איהר בעל־הבתיש'קייט.

די קינדער און לייבע זיינען נאך פעסט נעשלאפען. איז
שטיבעל איז שטיל געווען. נאר דער האהן, וואס חייענע האט
געהאלטען אויף יום־כפור, האט אלע 5 מינוט פון קאטוך אויס־
נעקרעהט זיין קוקעריקו און האט געשטערט די שטילקייט.

חייענע האט אויסגעשאטען אויף א קליין טישטיכעל, וואס
האט פערדעקט א האלבען טיש, די ארבעס פון פאפיער, האט
אבגעשארט פון דעם גרויסען קופקעלע א קליין קופקעלע און האט
זיך נענומען איבערקלויבען. די ווערמדיגע האט זי געווארפען אין
א גלאז און די ריינע אין א טעלער. יערעס קופקעלע האט זי דריי
מאל איבערגעזוההן, עס זאל חלילה קיין ווערימדיגער ארבעס
ניט בלייבען און זי זאל דערמיט יענע וועלט ניט פערשפיי־

לעז, ווייל א ווערימדינער ארבעם איז צעהן מאל מעהר טרייף ווי חזיר. אזוי האט איהר די מאמע אמאל נעלערנט, ווען זי איז נאך א מיידעל נעווען.

אז זי האט איבערגעקליבען א העלפט פון די ארבעם, האט איהר אין די אויגען אנגעהויבען צו פינטלען. די ארבעם האט ווי א נעפאל פערדעקט און דאם קלויבען איז איהר שווער נעווארען. יעדען ווערימדינגען ארבעם האט זי מעהר אנגעטאפט מיט די הענד, איידער אנגעקוקט מיט די אויגען.

— עפעם איז מיר טונקעל אין די אויגען! — האט זי זיך דערשראקען און זי איז ניט געווען זיכער מיט יעדען ארבעם, זאם זי ווארפט איהם אין טעלער אריין פאר א ריינעם.

לכתחילה האט זי בעאונרוהיגט דער געדאנק, אז זי נעהמט אזא זינד אויף זיך, ניט דערזעהענדיג קען זי חלילה ארייגווארפען ווערימדינע ארבעם אנשטאט ריינע. באלד איז אבער צו דעם שרעק נאך א גרעסערער צוגעוואקסען: זי איז ערשט אלט ביי א יאהר אכט און דרייסיג און די אויגען זיינען איהר שוין אזוי טונקעל.

זי האט זיך דערמאנט, אז די לעצטע צייט, ווען זי לייענט שבת ביי טאג דעם „טייטש חומש" און צעווייגט זיך ביי די אומעטיגע ערטער, פערציהען זיך איהר אלע אותיות, ווי מיט א שלייער און מיט גרויס מאטערניש קומט איהר אן נאכדעם ווייטער צו לייענען.

— אויסגעווייגט די אויגען פאר דער צייט! צו אכט און דרייסיג יאהר! — האט זי נעזיפצט, זיצענדיג מיט א געבויגענעם קאפ ביי דעם קופקעלע ארבעם.

און חייענע האט זיך דערמאנט, אז איהר נאנץ לעבען איז אוועק אין טרעהרען. מיידעל־ווייז האט זי געווייגט ביי יעדע פאר שיך, ביי יעדען קלייד, ווען דער ארימער טאטע האט איהר געדארפט מאכען: כלה־ווייז האט זי געווייגט ביי יעדער עקשנות פון חתן, ווען האט אלץ געסטראשעט אבשיקען די

תנאים, אויב מען וועט איהם ניט געבען דאָס און יענעם; אונטער דער חופה שטעהענדיג האָט זי געווינט, דערמאנענדיג זיך מיט וועמען זי פערבינדט זיך; נאָך דער חתונה האָט זי געווינט, וועז לייבע האָט אויף איהר דעם ערשטען ברום געטהאָן. היינט וואר קען צעהלען די טרעהרען ביי'ן „טראָגען", ביי'ן „האָבען", ביי די קינדערס קראנקע „וויעגעלידְ"... ביי די יונגע קברים'לעך", וואָס זי פלענט אלע תשעה באב בעזוכען.

— א היבש ביסעל טרעהרען! — מאכט זי א סך הכל און זיפצט.

נאָר באלד דערמאָנט זי זיך, אז עס איז נאָך ניט נאָר. ניט וועניג טרעהרען האָט זי ביים טייטש־חומש געלאָזען: ביי עקדת־יצחק, ביי „מכירת יוסף", ביי פרעה'ס „גזרה" — אריינ־וואַרפען די אינגלעך אין טייך, ביים חורבן בית המקדש... דער נאנצער „טייטש חומש" איז נעל...

נאָך געלער פון אלע זיינען די בלעטער פון דער פרשה „ויצא", וואו עס דערצעהלט זיך מיט רחל און לאה'ן, ווי יעקב אבינו האָט רחל ליעבער נעהאָט פאר לאה'ן, וויל לאה האָט נעהאָט שוואכע אויגען, זי האָט זיי אויסגעווינט מיידעל־וויז מורא האָבענדיג, אז עשו הרשע זאָל ניט זיין איהר מאן, ווי זי האָט ברוח הקודש נעזעהן.

— דאָס הארץ האָט מיר דאמאָלס נעזאגט! — לויפט דערך אין חייענעם קאָפ, דערמאנענדיג זיך די טרעהרען, וואָס זי האָט אויף לאה'ס מזל פערנאָסען.

און חייענען האָט זיך איצט נעדאכט, אז לייבע וועט זי פון היינט אן נאָך מעהר פיינד האָבען (מה־דאָך יעקב אבינו אזא צדיק!...), ער וועט נאָך מעהר ברומען און נאָך אפטער הוזק מאכען: „יפיפיה". און ווער וויים: אפשר וועט ער זי נאָך אמאָל א רוף טהאָן „בלינדע!"

דער לעצטער נעדאנק האָט זי א שטאָך נעטהאָן. זי האָט זיך נעסמארעט איהם צו פערטרייבען און האָט אנגעוועגרעט

אלע פעהינקייטען פון די אויגען איבערצוקלויבען ריין דעם רעשט ארבעם.

— עס איז נאך פינסטערליך, זעה איך ניט אזוי גוט! — האט זי זיך געטרייסט.

זי האט אבער א קוק געטהאן אין פענסטער און האט דערזעהן, אז אויף דער גאס איז שוין גוט ליכטיג, און די טרייסט איז איהר פערשוואונדען.

*

אין א שעה ארום זיינען שוין אלע אין שטיבעל אויפגעשטאנען. די עלטערע טאכטער, יענטיל, א מיידעל פון א יאהר זעכצעהן, האט זיך געשווינד אנגעטהאן און געגומען זיך העלפען דער מאמען, וועלכע האט שוין אין אויוועז אייגעהייצט.

— מאמע, וואס זאל איך טהאן? — האט יענטיל געפרעגט.

חייגע האט זיך אומגעקוקט אין אלע פיער ווינקעלעך, ווי זי וואלט א סוד וועלען זאגען, און אז זי האט דערזעהען אויף זיכער, אז לייבע איז שוין נישטא, האט זי שטיל און שוואך, ווי זי וואלט ערשט פון א קרענק אויפגעשטאנען, געענטפערט:

— זעה איבער, מיין גאלד, די ארבעם.

— דו האסט נאך ניט איבערגעקליבען, הא, מאמע?

—איך האב אפילו יא איבערגעקליבען, אבער א קשיא אויף א מעשה — טאמער האב איך געלאזען ווערימדיגע. די אויגען, מיין קינד, דיינען מיר שוין נישט. מען קען זיך נאך חלילה מיט „טרפות" אנעסען — א ווערימדיגער ארבעס איז טריפה, ווי חזיר...

יענטיל האט זיך געזעצט ביים טיש איבערצוזעהן נאך אמאל די ארבעם און האט אלע ווייל אנגעזאגט דער מאמען ווי מיט א שמחה:

— אט איז א ווערימדיגער... אט איז נאך אייגער!... אוי,

וואָס וועריפֿיצירונג ארבעט דו האָסט, מאמע, געלאָזען! וואָס איז דאָס עפּעס?

די פּראָגע האָט חייענען געשניטען ווי מיט א טעמפּען מעסער איבער'ן הארצען און זי האָט געענטפֿערט ווי מיט נאָר:

— איך זעה שוין ניט!

יענטיל האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען די אויגען און האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפֿערן.

— דער טאטע וועט מיך גט'ן!... — האָט זי צוגענעבען מיט א געמאכטען שמייכעל.

— אי, רעד ניט, מאמע! — האָט די טאכטער זיך שמערצליך פֿערקרימט.

— וואָס איז, נארעלע, — עס טרעפט ניט?... — האָט חייענע, אליין ניט וויסענדיג פֿאר וואָס, אלץ נעשראָקען איהר קינד, — דער טאטע איז נאָך א יונגער מאן און איך בין שוין אן אלטע יודענע — איך זעה שוין ניט...

— גוואלד, געוונג, מאמע! — האָט זיך יענטיל צושריען ווי מיט כעס און האָט קוים זיך איינגעהאלטען, ניט צו פֿונאנדערווייגען זיך...

חייענעס אויגען זיינען וואָס א וואך אלץ טונקעלער געוואָרען, און איהר שרעק איז אלץ גרעסער געוואָרען. עפּעס האָט זיך איהר נעראכט, אז לייבע וועלט צו איהר וואָס א טאג קעלטער, קוקט ניט אין איהר זייט, און ווי ער עסט אָב, געהט ער אוועק אין מארק.

אויסער איהר שרעק פֿאר'ן מאן, האָט זי נעליטען שבת אין שוהל בייס דאוונען און איבערהויפּט ביי די „תחינות". מילא די תחינה בייס „אויסנעהמען" האָט זי שוין נעקענט אויסוועניג: אז עס פֿלעגט אָבער קומען א „שבת מברכים" און מען פֿלעגט דארפען לייענען די תחינה פֿאר ראש־חדש בענטשען, פֿלעגט זי מיט קנאה קוקען אויף די ווייבליך אין איהרע יאָהרען, וואָס זיצען, ווי די שררה'טעס מיט די תחינות אין די הענד און לייע־

נעז ווי א וואסער אוז ווייגעז. זי פלעגט דאז די תחינה צו־טראגעז, וואס נעהענטער צו די אויגעז, בעמיהעז זיך ניט צו ווייגעז (חאטש, מישטיינס געזאגט, וואס פאר א טעם א תחינה האט אהן טרעהרעז — אלץ איינס ווי א חתונה אהן כלי־זמר...) נאר דאס האט איהר וועניג געהאלפעז: די אותיות פלעגעז זיך ווי צוזאמענגיסעז אוז זי פלעגט קוים א וואר דערזעהז, אויסער די גרעסערע ווערטער, וואס שטעהעז פוז אנהויב, ביי יעדער „רבונו של עולם". נאר די גרעסערע ווערטער זיינעז לשון־קדש, זיי זיינעז טאקי מעהר הייליג, די מצוה וואס מעז האט פוז זיי איז נאך אפשר אויך יענער וועלט גרעסער, דאך זיינעז זיי איהר עפעס פרעמד, זי פערשטעהט זיי ניט... א י ה ר ע ווער־טערליך, וואס זיינעז נעדרוקט מיט קלייגע אותיות'ליך ווי פע־רעליך, וועלבע רעדעז צו איהר הארצעז אוז זיינעז איהר אזוי נאהענט אוז ליעב, — אט די אותיות'ליך וויללעז איהר מעהר ניט דיענעז, ווי זיי וואלטעז ברוגז אויך איהר געוואהרעז, אוז ווי זי הויבט זיי אז צו „זאגעז" הויבעז זיי אז צו שפרינגעז אוז בע־האלטעז זיך אונטער א שווארצעז שלייער..

— מיט וואס האב איך אזוי פערזינדיגט ביי דיר, רבונו של עולם? — ווייגט חייענע אין דער שטיל, זיצענדיג אין שוהל ביי דער תחינה — וואס האסטו מיר אזוי יונג גע־שטראפט, טאטע זיסער!...

אוז שבת ביי טאג איז איהר אייגציגער פערגעניגעז אוז טרייסט, וואס זי פלעגט געניסעז פוז „טייטש־חומש", אויך אבגעזומעז געוואהרעז. זי פלעגט אפילו אבזיצעז ביי איהם די זעלבע ציים, וואס אלע מאל, זי האט מורא געהאט, אז לייבע זאל ניט א חשד וואהרפעז אויך איהרע אויגעז, אויב זי וועט נאר ניט לייענעז. נאר אנשטאט, וואס אלע מאל פלעגט זי לייענעז אוז ווייגעז צוזאמעז, פלעגט זי היינט ווייגעז אליין אויך איהר פריהצייטיגעז וועלקעז, אוז לייבע פלעגט ניט אייגמאל ברו־מעז, צוכענדיג זיך פוז שלאף נאך'ז שבת'דיגעז טשאלעגט:

— וואָס האָט זי זיך דאָרטען צויאכמערט, מיין „צדקניות“ ?...

„אלטע יודענע ! פלענט חייענען אבקלינגען אין די אויע־רען און זי פלענט שטילער ווערען...

איהר „פעהלער“ האָט זי איינמאל אין שוהל שבת פער־טרויט דער „רבי'צין“, א אידענע, וואָס האָט אויסגעזוהן נע־עלטערט פאר דער צייט, מיט א געקנייטשט פנים, מיט שוואר־צע גוטע אויגען, וועלכע האָבען פרום און טרויריג געקוקט, אונ־טער די שפאקולען, וואָס זי האָט געטראגען ביי די תחינות, ווי זיי וואָלטען אויסגעדריקט עפעס א בענגשאפט, א ציהענישׂ צו אנדערע וועלטען.

— וואָס טהוט מען רבי'צין ? — האָט זיך חייענע נעווענ־דעט צו איהר בשעת „קראת התורה“. — איך זעה שוין ניט ווי צו לייענען.

— איז וואָס, מיין טאכטער, — האָט זי די רבי'צין גע־טרייסט — קויף א פאָר שפאקולען ווי מיינע...

חייענע האָט א ציטער געטהאָן.

— עס קאָסט סך הכל א גילדען און עס עפענען זיך די אויגען ! — האָט די רבי'צין ווייטער געזאָגט, בעמערקענדיג חייענעס פערלענענהייט.

— איך בין, רבי'צין, ערשט אכט און דרייסיג יאָהר אלט! — האָט חייענע שוואך ארויסגערעדט — איך שעם מיך...

— איך גלויב דיר, מיין טאכטער, איך האָב מיך אמאל אויך געשעמט... נאָר וואס זאָג איך אכאל? ערשט צוויי יאָהר, אז איך טראָג זיי... אודאי שעמט מען זיך לכתחילה, וואָס זאל מען אָבער טהאָן ? — מעסט אן אויף טשיקאוועס מיינע שפא־קולען, ראכט זיך, זיי וועלען זיין גוט אויף דיר.

און די רבי'צין האָט אראבגענומען פון איהר שמאלע נאז

די שפאקולען, און האָט מיט א לייעבליכען שמייכעל אָנגעטהאָן זיי אויף חייענעם נאָז..

חייענען האָבען זיך געביטען די פארבען, דאָ איז זי רויט און דאָ בלויך געוואָרען, ווי עס טרעפט מיט א יונג־מיידעל, ווען זי מעסט אָן א מאנסבילישע היטעל...

— נו, פֿרוב אין זיי אביסעלע לייענען דאָ אין מיין תחינה.

די רבי'צין האָט איהר אונטערגעטראָגען די תחינה און חייענע האָט מיט א קלאפענדען הארצען ארויסגעקוקט.

— נו? האָט די רבי'צין געפרעגט, ווי א דאקטאר — זעהסט?

— שייך, איך זעה! — האָט חייענע געענטפערט פרעהליך. עס איז מיר ליכטיג אין די אויגען געוואָרען, פֿונקט ווי א חדש נאָך דער חתונה...

„רבונו של עולם — האָט חייענע אָנגעהויבען לייענען — „האָרר פון אלע וועלטען, דערפיל דאָס בענעהר פון מיין האָרץ צו גוטען און טהו אויסציהען מיין רצון און טהו געבען מיין געבעט און דיין שכינה זאָל אויף אונז טהאָן רוהען און מאך צייגען אויף אונז אין געמיטה פון קלוגהייט און פערשטאָנד און עס זאָל מקוים ווערען אויף אונז דער פּסוק: ונחה עליו און עס וועט אויף איהם רוהען א נעמיטה פון גאָט און א נעמיטה פון חכמה"...

— דאָ לייענסטו אלע שבת — ביזטו געניט — האָט די רבי'צין איבערגעשלאָגען, פון דאנעז איז נאָך קיין ראיה ניט, אז דו זעהסט אין די שפאקולען. נא לייען אט דאָ אין דער תחינה — עס איז א שפאָנעל נייע תחינה, דו האָסט זי נאָך קיינמאָל ניט געהאט.

די רבי'צין האָט פערריכט אויף חייענעם נאָז די שפאקולען, געמאכט איהר א בעמערקונג, אז מען דארף זיי טראָגען חעבער, חייענע האָט קרענקליך א שמייכעל געטהאָן און האָט זיך אָנגעהויבען לאָזען עקזאמינירען אין דער שפאָנעל נייער תחינה:

„רבונו של עולם, הערר פון אלע וועלטען, וואס דו ביזט דער בעשעפער פון מענשען און האסט איהם בעשאפען א גוף מיט א נשמה דער גוף איז עפר מן האדמה..."

— שטויב פון דער ערד... — האט די רבי'צין אונטערגעחאפט, ווי א דאַרשטיגער חאפט די קווארט פון א צווייטענס האנד, וועו יענער האלט אין טרינקען...

„שטויב פון דער ערד — האט חייענע פארטגעזעצט, אריינגעהענדיג אלץ מעהר אין א טרויערינען תחינה־נגון — „און די נשמה איז געגומען געוואָרען פון אונטער דיין הייליגען כסא הכבוד און וועו דער מענש שטארבט שיידען זיי זיך פערנאַנדער, יעדערער געהט אוועק צו זיין ארט, דעם גוף לענט מען אין קבר..."

— וואס דען! — האט די רבי'צין איבערגעשלאָגען — אודאי אין קבר! מען האלט נישט דעם זינדיגען גוף....

„דעם גוף לענט מען אריין אין קבר און ער וועלט פערפוילט און ער וועלט אומגעקעהרט צו דער ערד..."

— נו, געגוג! — האט די רבי'צין איבערגעשלאָגען. — זעהסטו, ווי אזוי דו לייענסט אין שפאקולען!

— שייך, איך זעה, ממש ווי ניי געבוירען — האט חייענע זיך ענטציקט — ווי א חדש נאך דער חתונה.

— האט וועסטו קויפען, אם ירצה השם, נאך שבת א פאר שפאקולען, וועלען זיך עפענען דיינע אויגען.

חייענע האט זיך טרויריג פערטראכט. פיהלענדיג אויף דער נאז די שפאקולען, האט זיך איהר געדאכט, אז זי זעהט אוים אלט און מאוס... און איהר האט זיך פארגעשטעלט, ווי זי זיצט שבת ביי טאג, ביים טייטש־חומש, — די שפאקולען אויף דער נאז און לייענט. לייבע שטעהט אויף פון שלאף, געהט צו צום טיש, קרימט זיך ביזן קוקענדיג אויף איהר און מורמעלט:

— אלטע באבע!

זי וועט זיך ניט קענען איינהאלטען: „דיר ניט געפעלען! — וועט זי איהם ענטפערן — „קענסט מיך גט'ן, אז דו ווילסט".

— האָטש מארגען! וועט זיך לייבע אָנהאפען מיט שמחה.

און לייבע וועט האלטען וואָרט, וועט זי שלעפען צום רב אויף מארגען און וועט איהר אין א האלבע שעה אָב'גט'ן (ווי־פיעל גערויערט עס דען?...) קיין כתובה וועט ער איהר ניט געבען — ער האָט ניט וואָס, וועט זי אויף מארגען נאָכ'ן גט וועט אזא אונגליקליכע, ווי חאשע די „ענונה" וואס דער מאן האָט זי אוועקגעוואָרפען, און זי געהט אום אין אלע בעל־בתי'שע הייזער און בעט מיט טרעהרען מען זאל איהר געבען גרעט וואשען, נענט פליקען, דייזשעס קנעטען...

חייענען האָט אָנגעהויבען צו שוידערן. זי האָט אריינגעקוקט דורך די „פענסטערליך" אין דער מאנסביליאשע שוהל. ליי־בע איז געשטאנען נעבען זיין „שטאָדט", דער טלית פערוואָרפען פראנטיש איבער די אקסלען, האָט גענלעט צופריעדען דאָס קליין־שווארץ בערדיל און האָט, ווי געשמייכעלט.

— נאָך גאָר א יונגער מאן — האָט זי קוקענדיג אויף איהם נעטראכט — ער וועט נאָך נעהמען א מיידעל...

דער נעדאנק האָט איהר א קלאפ גענעבען.. זי האָט גע־שווינד, ווי עס וואלט א דונער געטהאן, זיך אבגערוקט פון די „פענסטערליך".

— נאָט אייך די שפאקולען! — האָט זי זיך געוונדט צו דער רבי'צין און ארָאבגעריסען געשווינד פון נאָז די שפאקו־לען, ווי זי וואלט זיך געוואלט ראטעווען פון א גרויסער סכנה, וואס איהר שטעהט פאר...

— נו, וועסט אם ירצה השם, קויפען שפאקולען מארגען. הא? — האָט די רבי'צין בעזארגט נעפרעגט.

— נייז, רבי'צין! עס וועט איבערגעהן... — האָט חייענע נעשטאמלט פאר שרעק — איך בין ערשט אלט אכט און דרי־סיג יאָהר, עס איז נאָך פריה... „מיינער" זעהט נאָך גאנץ גוט...

איך וועל ביי א דאקטאר א פרעג טהאן.... מען זאגט, עס איז פארהאן צו אויגען אזא וואסער... עס ווילט זיך, טהייערע רבי'צין, ניט וועלען יונגערהייט קיין באבע, עס ווילט זיך ניט... חייענע האט זיך אבגעהאקט, ווי זי וואלט א גרויסע נאדישקייט ארויסגערעדט.

די רבי'צין האט אויף איהר אויסגעשטעלט די אויגען, געשאקעלט מיט'ן קאפ און געזופצט:

— אוי, זינדינע ווייבער!

אויף מבינות

די כלה האָט מען אראָבגעבראכט אויף די אנדערע טעג יום־טוב. זי איז נעווען א הויכע, א דאַרע, דאָס נעזיכט א קלייניס, די אויגען שווארצע מיט א פארלאָשענעם גלאַנץ, און עס איז אין זיי געלעגען א טרויעריגער ערנסט, עפעס א מין יאוש.

די תנאים זיינען נעווען מיט א חדש צוריק. דעם חתן׳ס פאָטער איז אויף די תנאים ניט געפאָהרען, ער האָט קיין צייט ניט נעהאט. און אגב האָט די מחותנת׳טע, דעם חתן׳ס מוטער, זיך געהאלטען, אז זי איז מעהר מבין אויף א כלה ווי ער.

דער וועג איז נעווען א שלעכטער. די נאנצע פינף שעה, וואָס די רייזע האָט נעדויערט, האָט נענאָסען א קאלטער רעגען, און א ווינט, א בייזער, א כעסן, האָט גערייסען די טוך, איז וועלכע די כלה איז נעווען איינגעוויקעלט און אז ער האָט ניט נעקאָנט נובר זיין די טוך האָט ער אריינגעבאָזען אונטער דער טוך, און זי איז נעקומען צו פאָהרען א דערפרוירענע.

— לאָמיר נאָר אָנקוקען די כלה — עפעס א שעהנע?

— האָט דעם חתן׳ס פאָטער ר׳ חיים, דערהערענדיג אז די כלה איז נעקומען, פרעהליך מיט א וויצעלע אויסגערופען.

ער האָט זיך אויסגעצויגען מיט די הענד אין די באָקעס, אויסגעשטעלט זיינע גרויסע סארע אויגען און האָט אָנגעהויבען קוקען מיט אן ערענסטען שמייכעל.

— נישקשה! — האָט ער ענדליך ארויסגעזאָגט און וויי־טער זיך גענומען בעטראכטען, און ענדליך צוגעגעבען:

— חשך אביסעל!

די כלה האָט זיך געסטארעט צו שמייכלען און האָט נע־ענטפערט:

— איהר וועט מיר גוט צוזעהן וועל איך זיך ביי אייך אין געסט פאָפראווען.

— גערעכט, גערעכט! — האָט ר' חיים צופריעדען אויס־גערופען — און ער האָט שוין בעשלאָסען ביי זיך אין נעראנק. אז זי איז ניט קיין נאר.

באלד איז אין שטוב געוואָרען א גרעסערער נערודער. די קינדער, וועלכע זיינען ווער אויפ'ן גאס און ווער אין א צוויי־טען צימער געווען, זיינען זיך צוזאמען געקומען און אָנגעהויבען אהן שום צערעמאָניעס אריינרוקען זייערע נאנצע פנים'ער אין דער כלה'ס פנים אריין, כדי איהר בעסער צו בעטראכטען, און האָם יונגסטע איינגעל בערטשיק, מיט ניט נאר קיין רייגעם נעזל, האָט זיך אזוי נאָהנט צו איהר צוגערוקט, אז די כלה ווי העפליך זי האָט זיך ניט געוואָלט האלטען, האָט זיך דאָך אבגעקעהרט פון איהם...

באלד איז א פערסאָפעטער פון גאס אָנגעקומען דער חתן.

ער האָט איהר גלייך געגעבען די האנט, געפרעגט מיט האלבען מויל: וואס מאכ.. די איבעריגע אותיות האָט ער פער־שלונגען, עס זאל ניט זיין קענטיג, צי ער „דוטשעט" זי, צי ער „איהרצט" זי און איז זיך געלאָפען איבערטהאָן.

— די כלה מוז וועלען עסען! — האָט דעם חתן'ס מוטער, ביילע, א נאָרישע אידענע, וואס האָט זיך געהאלטען פאר א גרויסע חכמה, בעמערקט.

— ניין, א דאנק! — האָט די כלה, וועלכע האָט זיך שוין צוגעזעצט, געענטפערט — איך וויל נאָך ניט עסען.

—וואו האָסטו געגעסען?—האָט די מחותנת'טע געפאָרשט.

— ארויספאהרענדיג פון דער היים! — האט די כלה נע־ענטפערט און האט אראבגעלאזען די אויגען אויף איהר קיי־טעלע, וואס דער חתן האט איהר צו די תנאים געגעבען א מתנה.

— די כלה וויל בעסער אברוהען! — האט ר' חיים הויך אויפ'ן קול גערערט, וויל איהם האט זיך געדאכט, אז וואס העכער ער וועט רעדען וועט ער אלץ מעהר פרייגדליכער זיין.

די כלה האט זיך געפיהלט ווי בעפרייט פון עפעם שווע־רעם און האט לייכט אבגעאטעמט. זי האט געוואלט א הוסט טהאן, נאר זי האט זיך איינגעהאלטען.

— איך וואלט זיך טאקי וועלען צושפארען א ביסעל!— האט די כלה זיך ארויסגעהאפט און האט גלייך חרטה געהאט, וויל דאס לעצטע וואהרט האט זי ארויסגעזאגט מיט א הייזע־ריגליכען קול און זי האט בעמערקט ווי די מחותנים האבען אייי־נער אויפ'ן צווייטען א קוק געטהאן.

דעם חתן'ס מוטער האט זי אריינגעפיהרט אין א זייטיגען האלב־פינסטערן צימער, האט איהר אנגעוויזען וואו צו לענען זיך און איז ארויס.

די כלה האט זיך געפיהלט ווי בעפרייט פון עפעם און האט לייכט אבגעאטעמט. זי האט געוואלט א הוסט טהאן, נאר זי האט זיך איינגעהאלטען.

אז זי האט אבער איינגעדרעמעלט•האט זי זיך פערגעסען וואו זי איז און האט זיך צוהוסט ווי אין דער היים, פריי און אונגעשטערט.

דער מחותן, ר' חיים, וועלכער איז געשטאנען נעבען טהיר פון צימער און האט זיך איינגעהערט צו יעדען מינדס־טען שארף, וואס דארט קומט פאר, האט דעם הוסט גלייך דער־הערט, האט א וואונק געטהאן צו דער מחותנת'טע און האט שטיל געזאגט:

— ריך דאכט, אז זי איז א קראנקע!...

די מחותנת'טע, וועלכע איז געווען די נאנצע מבינ'טע אויף דער כלה, האָט ניט איינגעשטימט.

— נאָך א נייעם! וואס נאָך וועסטו אויסקלערען!

— זי איז א קראנקע! — האָט זיך ר' חיים נעהאלטען ביי זיינס.

— נעה, נעה, משוגענער! — האָט שוין די מחותנת'טע זיך נעביי'ערט.

— ביזט א שארפע מבינ'טע! — האָט ר' חיים זיך נע־קרימט, — האָסט נעקליבען און טאקי פיין אויסנעקליבען.

די כלה האָט זיך נענומען וועקען. די מחותנים ביי דער טהיר האָבען נעוואונקען עס זאל זיין שטיל. באלד האָט זיך דערהערט א הוסט...

— נו? — האָט דער מחותן אויסנעשטעלט די אויגען אויף דעם ווייב.

— מאלע וואס א מענש הוסט, זיך אודאי צוגעקיהלט. פאהרענדיג.

— דאָס קאָן אויך זיין אמאל! — האָט דער מחותן אייג־נעשטימט. — פונדעסטוועגען קאָן מען זיך דערויף ניט פער־לאָזען. מען דארף זי גוט בודק זיין. מען וועט נאָך זעהן: ממה נפשך: גוט — גוט, ווען ניט, איז ניט נעפידעלט.

— שששש! — האָט די מחותנת'טע נעלעגט דעם מיטעלס־טען פינגער פון האנד אויף דער נאָז — רער ניט אזוי הויך...

אין א שעה ארום איז די כלה אויפנעשטאנען. איין באק, אויף וועלכע זי איז נעלעגען, איז געווען ניט נאטירליך רויט, די אנדערע באק בלאס און פערוועלקט. די מחותנים האָבען נעקוקט אויף איהר מיט חשד. מעהר אבער האָט נעקוקט די מחותנת'טע. זי איז געווען די מבינ'טע, זי איז פעראנטוואָרט־ליך! זי מוז ארומזעהן די כלה פון אלע זייטען.

אין קוקענדיג אויף איהר א היבשע ווייב, פון וואס די כלה האט ניט געהאט וואוהין צו טהאן איהרע בליקען, האט די מחותנת'טע בעמערקט עפעס א שראם אויפ'ן שטערען.

— וואס איז דאס ביי דיר, טאכטערקע, פאר א צייכען אויפ'ן שטערען? — האט זי געפרעגט גאר אהן צערעמאניעס.

די כלה האט זיך דערשראקען. איהרע ליפען האבען זיך געקרימט פון פיין... דער שראם איז איהר געקומען פון א פאל נאך אין דער קינדהייט. זי האט עפעס געוואלט פארצעהלען. זי וויסט דערפון די גאנצע מעשה. די מאמע איהרע פלענט עס פאר אלע וויבער פארצעהלען. נאר די צונג האט איהר ניט גע־דיענט. און זי האט עפעס ניט דייטליך ארויסגעשטאמעלט:

— דאס איז גאר נישט... דאס איז גאר נישט... די מחותנים האבען זיך וויעדער איבערגעקוקט, שוין אבער מיט מעהר ערנסט. דער חתן, וועלכער האט זיך שוין איבערגעטהאן און איז אומגענאננען הין און צוריק אין דעם נייעם אנצוג, די הענד אין די קעשענעס, האט זיך אויף אבגעשטעלט, צוגע־נאנגען נאהענט צו דער כלה, און האט טיעף ארויינגערופט זיי: פנים מיט א מינע פון א שארפען מבין..

די אנדערע טעג יום־טוב האט מען נעפיהרט די כלה אויף „כיבוד" צו קרובים. דער מיין איז אבער געווען הערען מבינות אויף דער כלה. די משפחה איז געווען א גרויסע: מען האט זי געפיהרט פריהער צום חתן'ס זיידען, ר' לייזער. דארט איז עס צוגענאנגען גרינג. ערשטענס האט דער אלטער נישט געקוקט אויף וויבער, צווייטענס, האט ער געלאזען אין שוהל די שפא־קולען און אהן שפאקולען זעהט ער סיי ווי סיי גאר נישט. די באבע האט גראד דעם טאג געליטען אויף רעווומאטיזם און האט געקרעכצט אין בעט. שווערער איז עס צוגענאנגען ביי די פע־טערס און מומעס. דארט פלענט די מחותנת'טע אברופען די וויבער אן א זייט, אנווייזען מיט'ן פינגער אויף דער כלה און

פרעגען אזוי שטיל, אז די כּלה פלענט הערען יעדעס ווארט:
— וואָס זאָגסטו? דער „אלטער" זאָגט, אז זי איז א קראנקע.
— הא... פלענט א מומע אויסשטעלען די אויגען און קוקען אויף דער כּלה...

דאָ פלענט שוין די כּלה ניט הערען. דער געשפּרעך פלענט שטיל ווערען. נאָר זי האָט זיך פאַרגעשטעלט אזעלכע מיינונגען, פון וואָס דאָס בלוט פלענט איהר ווערען פערקיהלט.

איין עלטער־מוהמע, ביי וועלכער מען איז נעווען צום לעצטען, א נידריגע דיקע פרוי, האָט איהר נאָר אַבגעזאָגט איננאנצען דאָס לעבען.
— זי איז דאָך א מסוכנת... זי איז דאָך א נעשטאַרבענע... האָט זי אין א ווינקעל, אברופענדיג די מחותנת'טע — בעשלאָסען... זי פערזוכט דאָך נאָר נישט פון טיש...
— יא, יא... האָט די מחותנת'טע געזיפצט. איך וויים נאָר ניט וואו זיינען מיינע אויגען געווען!... וועה איז מיר...

— נו, וואָס טהוט מען איצטער? האָבען די מחותנים געשמועסט, קומענדיג אהיים, צווישען זיך, וועז די כּלה איז ארויסגענאנגען אין א צווייטען שטיבעל.
— איך וויים? — האָט געזאָגט דער מחותן.
— איך וויים? — האָט געענטפערט די מחותנת'טע.
— נו, וואָס זאָגסטו, חתן?
— איך וויים? — האָט דער חתן געדריקט מיט די פלייצעס. — טהוט ווי איהר פערשטעהט.
און דערהערענדיג טריט האָט ער א וואונק געטהאָן:
— שא, זי נעהט!...
די כּלה איז אריין אין שטוב. פערשטעהענדיג, אז מען האָט וועגען איהר גערעדט, האָט זי זיך ניט נעהאָט וואוהין צו טהאָן.

— נו, ווילסטו שוין אפשר עסעו? — האָט די מחותנת'טע ווייטער געפרעגט.

— ניין, א דאנק...

— דו עסט אלע מאל אזוי וועניג? — האָט דער מחותן געפאָרשט, ווי א דאקטאָר.

— פערקעהרט.... האָט די כלה געשטאמעלט, פערשטע־הענדיג וואוהין מען זיעלט מיט דער פראגע.

— הייסט עס, האסט יא אפעטיט.

— ניט צו פערזינדיגען! — האָט די כלה געפרובט שמייכ־לען.

עס איז נעווארען שטיל א ווייל. דער מחותן האָט ארָאב־גאלאזען דעם קאָפ אויפ'ן טיש און האָט זיך פערטראכט. באלד אָבער האָט ער זיך ערוואכט, ווי אין קאָפ וואלט איהם אריינ־גאפאלען א גרויסע אידעע און האָט זיך געזוענדעט צו דער כלה מיט א קוראוש:

— זאג מיר מיין טאָכטער, דו ביזט, חלילה, ניט קיין שטי־קעל חולה?...

די כלה איז בלייך נעווארען, זי האָט אינגאנצען א ציטער געטהאָן און האָט א ווארט ניט געקאָנט אויסרערען...

נאָך יום־טוב איז זי אוועקגעפאָהרען א קראנקע אויף אן אמת....

דער קוש

חיה בוילה'ס „שטוב" האָט געהאט א נאָמען אין דער נאנצער נאס. דעם נאָמען האָט די שטוב פערדיענט ניט צו־ליעב איהר עשירות, ניט צוליעב איהר צדקה, נאָר צוליעב די שטענדיגע קריגעריי, קולות, געשרייען און קללות, וואס האָבען זיך פון דאָרט שטענדיג געטראגען. סיי זומער — דורך די קליינע אָפענע, סייווינטער — דורך די צווייענדיגע פערמאכטע און גוט ארומגעקלעבטע פענסטער...

די ערשטע צייט, מיט יאָהרען צוריק, ווען די דאָזיגע קולות האָבען זיך צוליעב דעם אונטערנעוואקסענעם „הויזנע־זינד" נאָר וואס זיך אָננעהויבען צו ענטוויקלעון, פלעגט ניט זעלטען ביי דער שטוב א גאנץ רעדיל זיך צונויפקלייבען, מאנ־כע פון רעדיל פלעגען לאכען, מאנכע פלעגען בעדויערן און אנדערע, רודף־שלום'ניקעם, פלעגען זיך טאקי אין שמיבעל אריינכאפען און אָנהייבען צו מוסר'ן:

— פע, חלשות, די גאס איז דאָך אויף! עס איז דאָך א חרפה פאר לייטען!

נעווענליך פלעגט אוא „רודף־שלום'ניק" חאפען א פסק, ווי ער האָט פערדיענט פאר זיין גרויס חכמה אריינצומישען זיך האָרט, וואו דער דלות, דחקות און פערביטערטקייט קריגען זיך, און האָט שוין נאָכדעם פערזאָגט א צעהנטען, ניט צו מישען זיך אין פאמיליען לעביי

שפּעטער אבער איז מען שוין צו דער דאָזיגער שטוב נע־ווֿאָהנט געווארען, מען האָט שוין אויף דער שטוב מיט דער האנד אוועקגעמאכט:

— א פערשאָלטענע שטוב!

קריגען, זידלען און שעלטען, דערהויפט שעלטען, פלעגט זיך די מוטער מיט'ן מאן, מיט די קליינע קינדער און דער עיקר מיט דער עלטערער טאָכטער, — דוקא מיט דער עלטערער, פון וועלכער זי האָט אזוי נענארט נחת צו זעהן, פיהרען זי צו דער חופה און דערלעבען פון איהר אייניקלעך...

דאָס אבער פלעגט זי טראכטען אין הארצען אין גוטע מי־נוטען, ווי שבת נאָך וואַרעמס, וועז דער טשאָלענט איז ארויס נעראָטען, און דער קוגעל איז ניט צוקראכען נעווארען, וואס פלעגט אייגענטליך זעלטען טרעפען, אדער אין שוהל ביי דער „תחנה פאר קינדער" און אין נאָך אזוינע גליקליכע רוהיגע מי־נוטען.

דאָס זיינען איבריגענס נאָר מינוטען נעווען. דאָס לעבען אבער בעשטעהט פון יאָהרען, לאנגע וויסטע יאהרען אין דחקות און אין נויט. און אין אזוינע יאהרען זיינען גוטע מינוטען ביי דער מוטער פון דער שטוב זעהר וועניג געווען, און אום אויסצוקיהלען דאָס „פערביטערטע הארץ" איז נעווען דאָס אייי־ציגע מיטל — שילטען...

אין קללות איז חייה ביילע נעווען נעניט, מען קען זאָ־גען, אז זי איז נעווען א שילטערקע מיט נאָטס גנאָד. אין קללות איז זי נעווען שטארק אריגינעל. איהר פערביטערטע נשמה האָט פיינד נעהאט א נעוועהנליכע שאבלאָנע קללה, וואס יערע „יענטע" אין גאס בענוצט זיך מיט איהר. חיה ביילע האָט נע־האט איהר אייגענעם רעפערטואר קללות, קללות אין פראָזע און אין גראמען. די קללות אין גראמען פלעגט זי בענוצען אין א רוהיגער צייט, אפט מאל אלס א גוט וואַרט, א פרייגדליכ־קייט. א קינד פרעגט, למשל: מאמע, וואו איז דער מעסער?

ענטפערט חייה בייַלע : זאָלסט ניט וואקסען נרעסער! וועז א קינד רופט אמאָל : מאמע ! ענטפענט חייה בייַלע צום נראם : זאָל דיר זיין א יאמע ! דאָס וואס יאמע איז ניט קיין ריין אידיש וואָרט האָט איהר ניט נעארט. זי האָט נעשאָלטען, ווי נע־ זאָגט, נאָר אום אויסצוקיהלען איהר האַרץ, וועלכעם איז שטענ־ דיג נעווען פערביטערט, אבער ניט צוליעב דער קונסט..

א זומער פריה־מארגען.

די עלטערע טאָכטער, זעלדע, איז נעשטאנען איינגעבוינען ביי דער באנק, וואָס האָט נעדיענט אנשטאָט א קיך, און האָט נעוואשען דאָס נעפעס פון דער נעכטיגער וועטשערע. די וועַ־ טשערע איז נעכטען בעשטאנען פון קארטאפעל מיט בעלעך, א שטארק אָנגעלענטער מאכל ביי חייה בייַלען אין שטוב, פאר וואָס די קינדער שלאָגען זיך ממש. אמת, די עלטערע קינדער זיינען שוין אויסגעשטאטקעווען, אויסג'דרך־ארץ'ט, זיי ווייסען, אז ווי פיעל מען גיט, דארף זיין נענוג, אבער די דריי קלענערע קינדער זיינען נאָך ניט נענוג ערצויגען, נאָך וועניג קלעפ און קללות האָבען זיי בעקומען, און זיי שרייען שטענדיג : נאָך ! נאָך ! — און מען רייסט איינס ביים אנדערן פון די טעלער, פאר וואס חייה בייַלע שילט צום נראם און אָהן נראם...

יא, די וועטשערע איז נעווען א נוטע. די קארטאפעל איז ממש צוגאנגען אין מויל. פון די בעלעך רעדט מען שוין ניט. ווער ווייס דאָס ניט, אז בעלעך איז אזא מאכל וואס הייַלט ממש אין הארצען !... דערפאר אבער האָט די דאָזיגע וועַ־ טשערע א חסרון, וואָס דאָס נעפעס נאָך איהר איז שווער צו דערוואשען. אז מען חאפט זיך גלייך נאָך דער וועטשערע אוסיצוואוואשען עס איז נאָך א האלבע צרה, קען מען זיך נאָך אן עצה נעבען; וועד האָט אבער צייט צו וואשען זיי ביי נאכט ? גלייך נאָך וועטשערע מוז מען אויסבעטען די בעטען. צוליעב די בעטען וואלט אפילו די ארבייט ניט נעדויערט. סך הכל נע־

פינען זיך אין שטיבעל צוויי בעטען. דאס ארבייטען געדויערט אבער טאקי דערפאר, וואס קיין פיעל בעטען זיינען ניטא... און יעדע נאכט מוז מען אין דער ניך, ווי מען בויט באריקא־דען, להבדיל, אויסבויען צו די צוויי נאך פיער בעטען... און די ארבייט נעהמט אוועק די צייט און דאס געזונד און דאס לע־בען... די ארבייט איז אפילו א פרעהליכע, בשעת זעלדע ארבייט, האלט אונטער חייה ביילע מיט קללות, מיט געשרייען, און די קלענערע קינדער, וואס ווילען שוין שלאפען, שוויינגען אויך ניט. שטעהענדיג שוין מוכן ומזומן צום שלאפען געהן, האלט יעדער די אלע צעהן פינגערליך אין קאפ, קראצען זיך מיט כונה און רייסען זיך אויפ'ן האלז. אודאי קען זיך זעלדע ביי דער ארבייט ניט לאנגווייליען, אבער קיין צייט אויך די נעפעס וואר־שען, ווי נעוואנט, בלייבט איהר שוין ניט, און זי לענט עס אב אויף מארגען פריה.

און שטעהענדיג א נאנצע נאכט, ווערען די טעלער, לע־פעל און די גרויסע שיסעל פערטרינקענט. דערזעהענדיג זיי אין דער פריה, ווערט זעלדע א פערציטערטע. איהר דאכט זיך, אז זי וועט פון דער ארבייט ניט ארויס, און בייז און אויפנערענט גיט זי א זאג ווי פאר זיך:

— קיין אנדערע מאכלים ווי בעבליך מיט קארטאפעל קען זי נאר ניט אויסקלערען!

עס פערשטעהט זיך, אז חייה ביילה פערשווייגט ניט אזא אויסרייה, האטש א שטילער, און דאן וואשט שוין זעלדע די טעלער אונטער דער מאמעס מויזק־.

און דאס מאל זיינען נאך די טעלער מיט די איבערגעבליע־בענער וועטשערע מעהר ווי אלע מאל פערטריקענט געווארען. זעלדע, וואס איז געווען צורייצט פון ניט דערשלאפען די נאכט, פון היטץ און דושנעקייט, האט געברומט און געשאלטען אוג־טער דער נאז און הויך און שטארק גערייבען עפעס א טעלער, וואס איז בעזונדער פערטריקענט געווען.

פלוצים האָט זיך דערהערט א קלאַפּ.

— צעבראכען! — האָט פּאר שרעק אויסגעשריען די מוטער, צולויפענדיג צו זעלדען...

זעלדע איז געשטאַנען מיט אראָבגעלאָזענע הענד און האָט ניט געענטפערט.

— דיין קאָפּ זאָל צובראכען ווערען! — האָט חייה ביילע אַנגעהויבען, בעטראכטענדיג שוין קלאָר דאָס אונגליק. ווי רייבט מען דאָס אויס א טעלער? צעריבען און צעמאָלען זאָלסטו ווערען... אוי, ווער איז מיר! די מויד ווערט מיך אין גרוב אריינטרייבען, זאָל זי בעסער אליין א מיתה משונה אייננעמען...

זעלדע האָט געשווייגען.

— זי שווייגט! די צונג זאָל איהר אַבנעהמען, רבונו של עולם! וואס שווייגסטו, וואס? איז זי אויף איהר ארויפגעפאלען. זאָג, וואס שווייגסטו? איז זי שוין אין רציחה אריין. מיין בלוט גיעסט זיך און דו שווייגסט, הא? דו שווייגסט? איך האָב נעלר אויף נייע טעלער צו קויפען?! זאָלסט אזוי האָבען א חתן!...

— שווייג, ווארים איך צעברעך באלד אלע טעלער! —איז זעלדע אויפגערעגט נעווארען פון דער לעצטער קללה... שווייג! שווייג! איז זי שוין אויפגעשפרונגען פון ארט און זיך נעלאָזען, ווי א ווילדע טיגערין איבער'ן שטיבעל.

— דו ביזט נאָך גערעכט? — האָט חייה ביילע אויסגעגלאָצט די אויגען אויף איהר — דו ברעכסט טעלער, דו פערגיעסט מיין בלוט ווי וואסער, און דו ביזט נאָך גערעכט? נא דיר גערעכט, נא!

און חייה ביילה האָט זיך אריינגעריסען מיט איהרע דארע לאנגע הענד אין זעלדעס לייב, ווי זי זאָל זי וועלען דערשטיקען. זעלדען האָט פערחאפט דער אָטמעם, דאָס בלוט האָט איהר נעגעבען א זעץ אין קאָפּ, און ווערענדיג ווילד פאר צארען, האָט זי מיט אלע כחות א שטויס געטהאָן פון זיך די מאָמען.

עס האט זיך דערהערט א קלאפ פון א קערפער, נאכדעם א נעשרייי, שפעטער א ווייל — א שטילער קרעכץ דורך טרערען:

— זי האט מיך נע'הרג'עט... קינדערליך, זי האט מיך נע־הרג'עט... כרות יאהרען וועט זי האבען... געהט רופט דעם טא־טען... כרות...

די קלייגע קינדער האבען זיך צעווייגט און האבען זיך אלע א ווארף געטהאן אויף זעלדען, ווער מיט די הענד, ווער מיט א שטעקען.

— וואס האסטו נע'הרג'עט די מאמען?... — האבען זיי נעשריגען... — מאמעלע שטעה אויף!...

הייה בייל איז אויפנעשטאנען און אנפאנגם שטיל נע־קרעכצט. באלד אבער איז זי נעקומען צו זיך און האט נענומען פלוכען:

— כרות יאהרען דיר... כרות יאהרען. א מאמען נעשלא־גען... נאך דיין לויה זאל איך נעהן, רבונו של עולם, ווי דערלעב איך דאס!...

— נאך דיינער בעסער! — האט זעלדע צוריק נעשא־טען און גלייך חרטה האבענדיג אויף דער קללה, ווילכע זי האט דאס ערשטע מאל נענעבען דער מאמען, איז זי ארויסגע־לאפען אויפ'ן גאס.

א שווערער טאג איז עס נעווען. די שערבליך פון דעם צע־בראכענעם טעלער זיינען נעלענגען אויף דער ערד און האבען ווי עדות נעוואגט אויף דעם, וואס איז פארנעקומען... די נאכט איז נעקומען און פערמאטערט זיינען אלע אין דעם דאזיגען שטיבעל אויף די נעלענגערס אוועקנעפאלען, און אהן וועטשערע הארט איינגעשלאפען...

זעלדע האט אבער ניט נעקאנט איינשלאפען. איינע טעג זיינען אפילו א סך אין איהר קורצען און דאך לאנגען לעבען נע־ווען, אבער שלאגען און שילטען צוריק די מאמען האט זי נאך

קיינמאל ניט... זי האָט ניט מורא פאר כרות... וואס איז כרות? — מען שטארבט! נו וואס איז? הלואי וואלט זי שוין טאקי נעשטארבען. וואס וועט זי פערלירען?... א קליינער חלוק פון איהר לעבען ביז איהר טויט. דאָ ליעגט זי אויף דער ערד, אוז דאָרט אביסל טיעפער. אבער דערפאר — 'רוהיג... זעלדען פער־דריסט נאָר, וואס זי האָט איהר מאמען, איהר איינענער מאמען. אזא צער פערשאפט. קיינמאל איז די מאמע ניט נעווען אזוי צעטראגען ווי היינט. זי האָט זיך אפילו ניט געשאלטען... א גאנצען טאָג איז זי אומגענאנגען ווי צומישט אוז שטארק פער־טראכט. דעם צעבראכענעם טעלער האָט זי אפילו ניט דער־מאנט. זעלדע האָט דערפיהלט, וואס זי האָט היינט געטהאָן דער מאמען, אוז איהר הארץ איז צוגאנגען, ליענענדיג אויף דער ערד.

די ארימע מאמע! וואס איז זי שולדיג, אז זי שילט אוז שלאָגט זיך אפילו? דאָס ביטער לעבען איז דאָך שולדיג. זי האָט דאָך א גאָלדען הארץ. זי גיעט דאָך א שכן דאָס לעצטע אוועק.

זעלדען האָט צונויפגעדריקט דאָס הארץ. זי האָט ניט נע־קענט איינליענגען.

זי שטעלט זיך אויף אוז גיהט צו צו דער מאמען בעט.

חייה ביילע ליענט מיט'ן פנים ארויף. די דאָרע ברוסט אָפען. אויף דער מיטען ברוסט זעהען זיך צוויי בלוטיגע קרא־צען.

זעלדע קוקט אויף די צוויי בלוטיגע פאסען אוז קען זיך ניט אָבריסען פון זיי... עפעס צייהט זי אזוי צו דער מאמען. אוי, ווי זי האָט ליעב די מאמען! זי האָט נאר ניט נעווואוסט ביז אהער!... דאָס ערשטע מאל זינט זי נעדענקט זיך, פיהלט זי אזא מאדנעם וואהרעם געפיהל... אט וואלט זי צוגעפאלען צו איהר אוז ארומנעהמען אוז קושען זי, אבער אזוי שטארק...

— די מאמען קושען! — דערמאנט זיך זעלדע — אוז איהר דאכט זיך, אז דאָס איז א משוגענער פערלאנג... קושען די מאמען! זי איז שוין אלט 25 יאהר אוז האָט נאָך די מאמען

קיינמאל ניט געקושט. עס קומט עפּים אויס מאדנע: קושען די מאמען...

די צוויי בלוטיגע רויטע פּאסען אויף דער ברוסט ווינקען אבער און ציהען אזוי שטארק...

זעלדע קען זיך ניט אברייסען. עפּעס א געהיימע קראפט בייגט זי, בייגט זי נידעריגער צום בעט. איהרע ליפּען ציטערן פון א מאדנעם בענעהר: זי ווילּ קושען די מאמען!.. זי קען זיך ניט איינהאלטען... עס ציהט אזוי...

— מאמע, מאמע! פּליסטערט זי שטיל! אונגליקליכע מאמע. אוי, דיין וויסט לעבען! און זי בייגט זיך צו און ריהרט אן מיט איהרע ליפּען דער מאמעס דארע ברוסט.

— אוי וועה איז מיר! — האפּט זיך אויף חייה בייליע— ווער איז דא?

זעלדע בליבט שטעהן דערשראקען און קען זיך פון ארט ניט ריהרען.

— אוי, זעלדע! קרעכצט די מאמע — דו ווילּסט מיך טאקי הרג'ענען!.. אוי וועה איז מיר, וואס איז האב דערלעבט!

זעלדען שניידען די ווערטער, ווי מיט מעסער. זי שעמט זיך, זי קען ניט, אבער זי וועט איהר זאגען.. זאל זי ניט מיינען, אז זי האט זי געוואלט הרג'ענען...

— מאמע! איך האב דיך נעקושט!

— קינדערלעך! איז שוין חייה בייליה נעקומען צו זיך — די מויד איז משוגע געוואָרען! אוי זאל זי טאקי שוין משוגע ווערען!

דערהערענדיג די קלּלה איז זעלדע א בערוהינטע אוועק צו איהר נעלעגער...

דער גמילות חסד

דער נרעסטער יריד אין ק ל ע מ ע נ ק ע איז אולאם. דאָס שטעדטעלע ווארט אויף „אולאם" מיט א קלאפענדיגען האָרצען און מיט גרויסע האָפנונגען. „אולאם". זאָגען די קלײַנ מענקער קרעמער און העגדלער „איז א נאָטס בענשונג", ווען ניט אולאם וואלט קלעמענקע שוין לאנג אויס קלעמענקע נעווען. אמעריקא וואלט שוין די רעשט ביסעלע אידען פון דאָרט צונעי נומען צו איהר".

צו אולאם דארף מען אבער האָבען „נעצייג". די קרעמער דארפען האָבען סחורה און די סוחרים — געלד. אָהן די נעצייג איז אולאם אויך בלאָטע!

און חיים דער תבואה־העגדלער נעהט ארום א טויטער. צו אולאם איז געבליעבען סך־הכל נאָך דריי טאָג און ער האָט נאָך ניט א „קאָפיקע" מיט וואס דעם שפייכלער אויפצומאכען.

און אויפ'ן מארק דרעהען זיך אום די תבואה־העגדלער מיט פערדרעהטע דאשיקעס, מיט גראָבע טיטונענע פאָפיראָסען אין די מויליער, מיט די שטעקלעך אין די הענר און מען רערט שטארק וועגען יריד.

— אין דריי טעג אויף ד ע ר צייט! — רופט אויס אייגער.

— פשששש! קריגט התפעלות א צווייטער — אין דריי טעג אויף דער צייט וועט זיך „ברעכען".

„זיך ברעכען" הייסט אויף מארק לשון: עס וועט זיין א גרויסער עולם.

און חיים וועלט בלאס. ער וואלט בעטען א מפלה אויפ'ן ירידּ, עס זאל דעם טאג רעגענען, שנייען, שטורמען, אז קיין משוגענער הונד אפילו זאל צום מארק ניט קומען, חיים זויים אבער, אז „אולאם" איז ניט קיין שרעקעדיג־איננעל: „אולאם" האט קיין מורא ניט פאר דער גרעסטער זאוואלובע — „אולאם" בלייבט „אולאם"!

און ביי חיים'ן שפארען ארויס די אויגען פון קאפ: א נמילות־חסד, וואו קרינט מען א גמילות־חסד? א פינף־און־צוואנציגער האטש...

ער בעט ביי אלעמען, נאר יעדער ענטפערט מיט א פרעה־ליכען נעלעכטעריל:

— צי משוגע! פאר א ירידּ נעלד?

און חיים'ן דאכט זיך, אז ער וועט טאקי משוגע וועלען...

— וואלסט אריבערגעהן צו לייבע־בערעם, עצה'ט איהם דאם ווייב, נעמענדיג א טיעפען אנטהייל אין זיין וועהטאג.

— איך האב דאם שוין אליין נעקלערט — ענטפערט חיים פערטראכטערהייט.

— נאר וואם? — פרענט דאם ווייב.

חיים וויל איהר ענטפערן: נאר איך קען ניט אריינגעהן. איך האב קיין מוטה ניט. פאר דעם ווייב אבער פאסט איהם ניט צו זיין אזוי אפענהערציג און ער ענטפערט:

— נעהט ער צום טיוועל! ער וועט ניט לייהען.

— פרובען זיך שאדט ניט — רערט זי איהם איין.

און חיים בערעכענט זיך, אז ער האט טאקי קיין אנדער ברירה ניט און לייבע־בערעם איז א איד א גביר, און וואהנט מיט איהם אין איין גאס, דאם הייסט „שכנים", און קיין נעלד צום

יריד דארף לייבע־בערעם ניט — ער אליין איז נאר א וואלד־סוחר.

— נעהם מיר ארויס דעם שבת'דיגען אויבער־בגד! — וועגדעט ער זיך צום ווייב מיט א בעשלעיסענדען טאן.

— וואס דען? — ענטפערט איהם דאס ווייב — די בעס־טע זאך אריינגעהן צו „איהם".

און חיים האט זיך געשטעלט קענען האלבצוברעכענעם קליין־שפיגעלע, וואס איז געווען צוגעשלאגען צום וואנד, האט א גלעט געטהאן מיט ביידע הענד די באהרה, פערקאשערט די פאות, דערנאך האט ער ארעבגענומען דאס היטעל פון קאפ און א פיהר געטהאן איבער איהם מיט דעם ארבעל.

— זעה נאר, איך בין פון הינטען ניט אויסגעריבען אין קאלך?

— א קשיא! — האט איהם דאס ווייב נעענטפערט און האט זיך געגומען איהם קלאפען מיט ביידע הענד איבער'ן פלייצע.

— ביי אונז איז דאכט זיך אמאל געווען א שטיקעל בערש־טיל פון „זאכען". וואו איז זי, הא?

— דיר האט זיך אפשר נע'חלום'ט! — האט דאס ווייב געענטפערט, קלאפענדיג איהם איבער'ן פלייצע און מורמלענדיג:

— נו, זיך אויסגעריבען אביסעל!

— נו, נענוג צו קלאפען! — האט חיים כמעט ווי מיט כעס ארויסגעברומט — איך וועל שוין געהן.

מיט א זיפץ האט ער אנגעטהאן דעם שבת'דיגען אויבער־בגד, ארויסגעמורמעלט: זאל ער אזוי לעבען, ווי ער וועט לייי־הען, און איז ארויסגענאנגען.

און געהענדיג צו לייבע־בערעם האט חיים'ן דאס הארץ נע־ציטערט. פאר'ן גאנצען לעבען זיינעם, זינט לייבע־בערעם וואהנט דא אין עק נאס, איז ער ביי איהם אין גאנצען געווען

צוויי מאל, און ביי חיים'ן איז דער איצטינער נאנג געווען א מין עקזאמען.. דער „ארייננאנג" צו איהם, די ליכטינע צימערן, די גרויסע שפיענלען, די ווייכע מעביל, לייב־בערעם אליין מיט זיין לאנגער בריטער בארד, מיט זיינע שטרענגע גביר'עשע אויגען; די גבירה, די פרעהליכע גליקליכע קינדער, אפילו די דינסט, וועלכע איז איהם געבליבען אין זכרון פון יענע צוויי מאל, — דאס אלעס האט איהם געשראקען און ער האט זיך אליין געפרעגט: „וואו אהין געהסט דו, צי משוגע, נעה צוריק!" און ער פלענט זיך מינוטען־וויז אבשטעלען אין מיטען וועג. נאר דער נעראנק, אז באלד איז „אולאם" און ער האט ניט מיט וואס צו עפענען דעם שפייכלער האט איהם געטריבען נעהן ווייטער.

— ער וועט ניט לייהען — עס איז נאר ניטא וואס צו האפען אומזיסט!... האט ער געהענדיג זיך מכין געווען צום קלאפ, נאר ער האט דערפיהלט, אז ער וועט ניט קשען דאס מויל עפענען ארויסצוריידען זיין בקשה, אויב ער וועט אזוי ארא פאלען ביי זיך, און ער האט זיך געטרייסט:

— אז מען זאל איהם צוטרעפען אין א גוטען הומאר וועט ער לייהען. וואס וועט ער מורא האבען צו לייהען מיר עטליכע רובל איבער'ן יריד? איך וועל איהם זאגען, ווי נאר איך פער־קויף די סחורה בעקומט ער גלייך דעם נמילות־חסד. איך וועל איהם שווערען מיט ווייב און קינדער... ער וועט גלויבען.. און איך וועל דאך איהם ט א ק י אבגעבען...

דאס מאכט אבער חיים'ן אלץ נישט שטארקער ביי זיך און ער זוכט איין אנדער נחמה, איין אנדער רפואה צו שטאר־קען זיך:

— ער איז ניט קיין שלעכטער מענש... און אגב קאן ער מיר דאך ניט פון היינט אן. שוין א יאהר צוואנציג אז מען וואהנט אין א י י ן נאס — פאראבאצקער נאס...

און חיים דערמאנט זיך, אז פאר צוויי וואכען, וועז לויב־בערעם איז געגאנגען פארבי זיין שטיבעל אין מארק און ער,

חיים, איז געשטאנען גראד אויפ'ן הויף און האט איהם פרייגדליף, ווי עס פאסט פאר א גביר, גוט־מארגען אבגענעבען (איך וואלט געשוואָרען, אז איך האָב איהם די האנד נענעבען— ווי׳ל ער זיך דערמאנען) האט לייבע־בערעם איהם צוריק פרייגדליך געענטפערט, ער האט זיך אפילו אבגעשטעלט און געפרעגט איהם גאר ווי א גוטער בעקאנטער:

— וואס מאכסט דו עפים, חיים?

און חיים שטרענגט זיך זייר בחזברון און דערמאנט זיך, אז געענטפערט האט ער איהם אזוי:

— א דאנק פאר'ן פרעגען! ניט צו פערזינדיגען... מען האנדעלט!...

און חיים בלייבט צופריעדען מיט דעם ענטפער.

— געענטפערט האָב איך איהם גאנץ בריוט!...

און חיים בעשליסט, אז איצט וועט ער מיט איהם אויך ריידען וואס בריוטער, וואס שטאלצער, פאלען — ניט!

חיים דערזעהט שוין פון ווייטען לייבע־בערעם הויז... ער הוסט זיך אוים, גיט א גלעט די באָרד און בעטראכט אויף זיך דעם בגד.

— נאך גאר א גוטער בגד, רעדט ער פאר זיך ארויס, ווי ער וואלט זיך וועלען איינשמועסען, אז דער בגד איז נאך גוט כדי ער זאל מעהר מוטה האָבען. מעהר שטאלץ זיין...

אז ער איז אבער צוגענקומען צו לייבע־בערעם גרויסען הויז, אז פאר זיינע אויגען האָבען א פינקעל געטהאן די אכט גרויסע פענסטער צום גאס, דורך וועלכע עס האט זיך דורכגעשלאָגען דאס העלע ליכט פון אינוועניג, האט איהם דאס הארץ א ציטער געטהאן.

— אוי, רבונו־של־עולם, העלף! — האט זיך ביי איהם ניט ווילענדיג פון הארצען ארויסגעריבען. ער האט זיך אבער באלד פערשעמט פאר זיך אליין און ער האט זיך פערהאפט:

— עט, נארישקייט!...

א ציה טהוענדיג די טהיר, האָט זיך ביי איהם די „תפלה" נאָך שטאַרקער ארויסנעריסען:

— העלף, שטארקער גאָט! מיין בלוט גיעסט זיך!...

לייבע בערעם איז געוזסען ביי א גרויסען טיש, איבערגעדעקט מיט א קלאָר טישטוך און האָט נעטרונקען טהיי, שמועסענדיג פרעהליך מיט זיין געזינדעל.

— עפעס א איד איז געקומען, טאָטע! — האָט הויך אויסגערופען א איינגעלע פון א יאָהר צוולעף, דערזעהענדיג חיים'ן שטעהן ביי דער טהיר.

—טאָקי א איד! — האָט א צווייטער איינגעלע נאָך פרעהליכער אויסגעשריען, אויסשטעלענדיג אויף חיים'ן זיינע גרויסע שווארצע „ממזר'שע" אויגלעך.

דאָס געזינדעל ביים טיש האָט זיך א נעהם נעטהאָן שטארק בעטראכטען חיים'ן און איהם האָט זיך געדאכט, אז באלד פאלט ער אנידער. „עס וועט זיין זעהר מיאוס, אז איך וועל פאלען"... האָט ער זיך געשטארקט און האָט נעמאכט א טריט ווייטער און אהן א גוט־אבענד צו זאגען האָט ער ארויסגעשטאמלט:

— איך בין געגאנגען פארבי, פערשטעהט איהר מיך, איך זעה איהר זיצט... הייסט דאָס איהר זייט אין דער היים... גוּ, קלאָר איך: — מען דארף ארייננעהן... שכנים...

— גוּ, מהיכא־תית, מהיכא־תית! — האָט לויבע־בערעם ליעבליך נעשמייכעלט, — ביזט איין אנגעלענטער גאסט, זעץ זיך!

חיים'ן האָבען זיך ווי שטיינער פון הארצען אראָבגעקוועלט נאָך נאָך אזא ענטפער און קוקענדיג אויף די צוויי אינגלעך. האָט ער זיך שטיל אוועקגעזעצט.

— לאה! דערלאנג ר' חיים'ן א גלאז טהיי! — האָט דער גביר א קאָמאנדעוע געטהאָן.

— א גאנץ גוטער מענש! — האָט חיים א טראכט געגעבען — זאָל איהם דער אויבערשטער העלפען!

ער האָט געקוקט מיט דאנקבארע בליקען אויף איהם, עס האָט זיך איהם געוואָלט פאלען דעם גביר אויפ'ן נאַקבען האלז און קושען איהם.

— נו, וואָס מאכסט דו? — האָט דער גביר געפרעגט.

— גאָט צו דאנקען! מען לעבט!

די דיענסט האָט איהם דערלאנגט א גלאָז טהעע, ער האָט איהר געזאגט: א „יישר" און האָט גלייך חרטה געהאט: א דיענסט פאסט ניט צו דאנקען. ער איז רויט געוואָרדען און האָט געבייסען די ליפען.

— טרינק מיט „ווארעניע"! — האָט לויבע־בערעם איהם פארגעלענט.

— „א טייערער מענש, א טייערער מענש!" —איז חיים איבערראשט געוואָרען — „ער וועט זיכער לייהען..."

— דו האנדעלסט עפעס? — האָט לייבע בערעם געפרעגט.

— ווי דען? — האָט חיים בריט געענטפערט — מען האנדעלט א דאנק גאָט, ניט ערגער ווי אלע סוחרים.

— ווי האלט איצט האבער? — איז דער גביר אויסגעפאלען צו פרעגען.

האָבער איז די לעצטע צייט געפאלען, נאָר חיים'ן האָט אויסגעוויזען צו זאגען בעסער, אז האָבער איז נעשטיגען.

— גאנץ הויך געהויבען! — האָט ער אויסגעלאָזען מיט א סוחרישען טאָן.

— נו, און דו האסט עפעס אנגעריט האָבער? — האָט דער גביר ווייטער געפאָרשט.

— איך האָב נאר א פיין־פעקעל האָבער, קאסט מיר ניט טהייער, גאנץ ביליג! — האָט חיים מיט מעהר היץ געענטפערט, פערגעסענדיג בשעת רייידען. אז ער האָט שוין פון עטליכע וואכען קיין קערענדיל האָבער ניט אין שפייכלער.

— אוז דו ביזט ביכולת צו „ספעקולירען"? — האָט לוי־בע־בערעם נעפרעגט, — דאַרפסט נאָר קיין נעלד ניט?

— נאָט צו דאַנקען! — האָט חיים שטאָלץ געענטפערט — נעלד האָט מיר קיינמאָל ניט אויסגעפעהלט.

„וואָם רעד איך דאָם? וועה איז מיר!" — האָט חיים זיך דערשראָקען פאַר זיינע אייגענע ווערטער — ווי אזוי בעט מען איצטער לייהען א גמילות־חסד? אוז חיים האָט געוואָלט צו־ריק א שלעפ טהאָן דעם וואָגען, נאָר לייבע־בערעם האָט איהם איבערגעשלאָגען:

— הייסט עס, דו מאכסט נוטע געשעפטען. ביזט א שטי־קעל נגיד....

„מיינע נגידות אויף שונאים געזאָגט נעוואָרען" האָט חיים געוואָלט צוריק ציהען. א קוק טהוענדיג אבער אויפ'ן גביר'ס שיינעגדיג פנים, אויפ'ן בלאָהען קריגעל „וואָרעניע" האָט ער שטאָלץ געענטפערט:

— נאָט צו דאַנקען, איך האָב זיך ניט אויף וואָם צו בע־קלאָגען.

„אָט איז דיר א גמילות־חסד!" האָט חיים'ן ווי עמיצער א זעץ געטהאָן הינטען אין קאָפ. פראָ־אָדם, דו שוטה!... וואָם בעריהמסט דו זיך? דערצעהל איהם, אז דו דאַרפסט האָבען צו „אולאָם" א פינף־און־צוואַנציגער — זאָל ער דיך ראטעווען, זאָג איהם, אז דו פאלסט, אז...

נאָר חיים איז וואָם ווייטער אלץ מעהר אריינגעפאלען אין א צופריעדענעם גליקליכען טאָן, אלץ מעהר נעריהמט זיינע געשעפטען אוז פערבראכט מיט'ן גביר, ווי מיט נאָר א גלייכען מענשען...

באלד האָט ער אבער דערפיהלט, אז ער איז דאָ איבעריג, אז ער האָט ניט אזוי געדארפט זיצען, ניט אזוי געדארפט רע־דען. ער וואָלט בעסער רעדען וועגען ירידה, וועגען גמילות־חסד... איצטער איז שוין פערפאלען; „קיין נעלד פעהלט מיר נישט..."

און חיים האָט מיט פערצווייפעלטע בליקען א קוק נע־טהאָן אויף לייבע־בערעם פרעהליכען פנים, אויף די צוויי אינג־לעך, וואָס זיינען געזעסען קעגען איהם און האָבען מיט מזוז'שע לוסטיגע אויגעלעך נעקוקט אויף איהם און זיך עפעס מאָדנע געשושקעט און נאָך מאָדנער געשמייכעלט...

א קאלטער שוויים האָט איהם בענאסען. ער האָט זיך אויפ־געהויבען פון ארט.

— דו געהסט שוין אוועק? — האָט לויבע־בערעם העפליך געפרעגט.

„אָט איצט אפשר קען איך א בעט טהאָן", איז חיים'ן איינגעפאלען צו ראטעווען זיך פּאַרט — נאָר א קוק טהועדיג אויף די צוויי אינגלעך מיט די מזוז'ישע אויגעלעך, וואָס האָבען אזוי כיטרע געקוקט, האָט ער מיט גדלות געענטפערט:

— איך מוז! נעשעפטען! ניטא קיין צייט!... און לאָזענ־דיג זיך צום טהיר האָט זיך חיים'ן געדאכט, אז הינטען שטע־לען איהם אוים די צוויי אינגעלעך מיט די מזוז'שע אויגעלעך פיינען. ציננען און לייבע־בערעם אליין שמייכעלט, דאכט זיך, און זאָגט זיי:

— גרעסערע, גרעסערע!...

און חיים'ן האָט זיך געדאכט, אז די פּלייצע ברענט איהם פון הינטען און ער איז נעשווינד ארויסגענאנגען...

דער אלטער משכיל

חיים נאטליב איז געבוירען אין ליטא, נאר ער וואהנט שוין א לענגערע צייט אין ווארשוי און האלט דארט א רעסטא־ראן.

ער איז א איד פון א יאהר 50, זויבער געקליידעט, מיט א רונד בערדל, וועלכעם איז שטענדיג פערקעמט און עס דאכט זיך, אז ער שערט עם אונטער, חאטש ער האט עס קיינמאל אין זינען נישט געהאט. ער איז ניט רייך, ציהט די חיונה מיט שווערקייטען, דאך קלאגט ער זיך קיינמאל ניט — ער האט העכערע שטרעבונגען, ווי די טרוקענע פרנסה, ער האט די לשון־קודש'דינע ליטעראטור!...

דעם לשון הקודש איז חיים נאטליעב איבערגעגעבען מיט זיינע בעסטע טיעפסטע געפיהלען. קיין שעהנערע שפראך איז אויף דער וועלט ניטא, לשון קודש, זאגט ער, איז די נאטירליכע שפראך.

ער האט דאצו א ווייסענשאפטליכען בעווייז:

אז מען זאל א קינד גלייך פון געבוירען טאג האלטען אליין אין א צימער און מען זאל מיט איהם קיין שום אנדער לשון ניט רעדען, וועט ער אנהויבען רעדען פון זיך אליין לשון קודש...

— דאָס איז ריכטיג ווי גאָלד!... לאָזט ער אויס מיט פילאָזאָפיזיכערקייט — דאָס ווייסען אַלע.

אין זיינע מיינונגען וועגען יונגע לייט, צו אזוי אידען, שפּיעלט א גרויסע ראָלע זיין שטענדינע התּפּעלות:

— ער איז א שארפער בעל־לשון־קודש!... ער שרייבט הפלא!...

כיי חיים'ען אין ביבליאָטהעק געפינען זיך אַלע אַלטע אידישע קלאָסיקער, ווי מרדכי אהרן גינזבורג, מאפו, סמאָלענסקין, אדם הכהן און זיין זוהן מיכה יוסף. די אַלע פערגעטערט ער, רעדענדיג וועגען זיי, לייכט אין זיינע דונקעלע אויגען עפעס א מין הייליג פייערל, וואס מען קען זעהן ביי קליינשטעדטלדיגע חזנים, וועו זיי רעדען איבער א גראָטעגעם „יחדשהו"... אמת פון מיכה יוסף'ן האלט ער שוין וועניגער:

— „ער האָט אויך „געקענט", שמייכעלט חיים ליעבליך. ער איז שוין אַבער יונגער, — עס איז שוין ניט דאָס, ניט ער צו פערשטעהן און ווייזט אויף, אז וואָס דער שרייבער איז יונגער איז אַלץ דער לשון ערגער...

צווישען זיינע שטענדינע נעסט, וואס עסען ביי איהם נעפינען זיך אייניגע העברָאישע לעהרער, א פּאָר אַלטע מחברים און אייניגע היינטיגע משכילים, ציוניסטען; צוליעב זיי שרייבט ער אויס דעם „המליץ" און אבאָנירט היע דעם „הצפירה" און ער לעזט זיי אליין אויך, היט יעדער נומער זיי דאָס אויג, און בינדט זיי אַלע יאָהר אויין. נאָר טיפּ אין הארצען איז ער פון זיי ניט צופריעדען, ער בענגט נאָכ'ן אמאָליגען „המגיד".

— עס איז היינט נאָר ניט די מליצה! קלאָגט ער זיך פאָר זיינע אַלטע נעסט.

יענע זיינען איהם מודה און שאקלען טרויריג מיט די קעפ. די יונגערע נעסט אבער קוקען זיך איבער און שמייכלען איראָניש. אייגער פון זיי, שטילמאן, א העברָאישער לעהרער איז בריליען, וועלכע ער נעהמט אַלע 5 מינוט אראָב און נאָר אַהן

א שום נוימזינקייט, נאר אוים נעוואהנהייט, ווישט ער זיי אי־בער מיט'ן ברעג טישטוך — ער שלאנט אב חיים'ען מיט א דייטלעכען שפאטישען שמייכעל:

— עט, פאני גאטלעיב, איהר האט א טעות! היינט שרייבט מען העברעאיש בעסער, אירא־פאאישער. מען ענטווי־קעלט זיך, מען בלאזט אריין אין איהר א „רוח חיים באפה"... אמאל האט מען פסוקים געשריעבען, אלטע מליצה...

חיים איז בטבע א היציגער איד — ווען אזא מיי דיספוט טרעפט זיך אין בית המדרש צי ערגיץ אנדערש וואו, וואלט ער זיך שוין זיכער צושריען: פרעגט אייך בחרם — איהר ווייסט נאר ניט. א. ד. נ. מיט זיינעם א גאסט אבער אינרייסען קאן ער ניט, לאזען עס ווידער אזוי, דאכט זיך איהם, וועט ער א נרויסע זינד בענעהן. און מיט גרוים פארזיכטיגקייט הייבט ער אן צו פערטיידיגען דעם אלטען לשון־קודש:

— ניין, פאני שטיל־מאן, אמאליגער לשון קודש איז געווען אביסעל ווייכער, בע'טעמ'טער... נעהמט, למשל, גינזבורגס א „דביר"... צוקער!

און די באקען זיינע בערעקען זיך מיט א רויטער פארב. אזוי פערשעהמט זיך אן אלטער מאן, דעמאנענדיג זיין ערשטע ליעבע...

די עלטערע געסט פאדטאקעוועז: א קלייניגקייט אמאליגער לשון־קודש! א ווערטעלע אויסצורעדען! די יונגע קוקען זיך איבער אן שמייכלען שטיל. שטילמאנען אבער פערדריסט עס שטארק, עס ריהרט איהם פערזענלעך אן: ער אליין איז פון „מהלך ההדיש", זיינס א שיר האט זיך שוין געדרוקט אין „אשכול" און ער זוכט אלע טאג מיט א קלאפענדען הארצען אין די בלעטער א מיינונג וועגען זיין כשרון"... ער רייסט אראב נערוועז די ברילען פון נאז, ווישט זיי מיט'ן ברעג טישטוך און רעדט פרעך אויס:

— לאָזט צורוה אייערע אמאָליגע! לאָזען זיי זיך דאָרטען רוהען בישלום על משכבם..

— חע־חע־חע! יונגווארג! לאכט כלומרשט חיים פאר די עלטערע געסט. מען דארף אבער זיין א מבין, וואָס ביי איהם טהוט זיך אין הארצען. ער געהט אום איבער'ן צימער, הוסט מיט כעס און צופט דאָס בערדעל.

— יונגווארג! רעדט ער וויעדער צו די עלטערע געסט — איין איינפאל צו זאָגען, אז היינטיגער לשון־קודש איז בעסער פאר אמאָליגען... כ'וויים... דאכט זיך פאני שטילמאן איז א מבין אויף „לשון", נאָר, פערשטעהט איהר מיך, דאָס יונגע בלוט... ער דארף זוכען חסרונות אין אמאָליגען לשון... מען זאָל. למשל, נעהמען אדם'ס „ההמלה" — דאָס איז דאָך, וואס אי שייך, צאצקע, קרוין!... אזא לשון, אזא מליצה... וואו זעהט מען עס היינט?...

— און זיין „דל מבין"! האפט אונטער איין עלטערער עסער — א קלייניגקייט אדם'ס מליצה!

— אדם'ס מליצה! וועלט חיים בעגיסטערט — יענער האָט נעקענט תנ"ך אויף אויסוועניג. היינט זיין וויסען דקדוק! א שפאס! היינטיגע קענען דאך א וואָרט דקדוק נישט!... ניטאָ נאָך היינט אזא אדם הכהן! —

—ער איז דאכט זיך „א וויל־נער" נעווען — זאנט איינער פון די עלטערע עסער, צו בעווייזען, אז ער וויסט אויך עפּיס.

— א וויל־נער, א מיחייל־ישאָקער — עס איז אלץ איינס!— ענטפערט חיים צוקאכט — ער איז דען נאָר איינער? וואו איז מאפוס „עיט צבוע", וואו איז סמאָלענסקינ'ס „התועה"!.. — דאָס זיינען דאך נעווען גאונים! זייער „לשון" — א שפאס זיי־ער לשון... עס איז דאָך נעווען פּששש! עס עקט זיך די וועלט!...

זיין קורצע בילדונג, די ביסעלע וועלטער וואס ער האָט וועגען ליטעראטור, זיינען ניט אימשטאנד אויסצודריקען זיינע התפעלות פון אמאָליגע אויטאָריטעטען זיינע, און ער גיט עס

ארויס מיט פערשיידענע בעוועגונגען און מיט קלאנגען...

עס העלפט אבער ניט: שטילמאן ענטפערט מיט א דיפלאמאטישער געלאסענהייט:

— איהר האט א טעות, ר' חיים, א גרויסען טעות — דאס דאכט זיך איך. לעזט היינטיגע שרייבער די נייע. לעזט טשערניחאווסקי'ס שירים... לעזט מיין שיר אין „אשכול", איהר האט איהם געלעזען? פרעגט ער צום סוף ניט דרייסט.

— יא, ווי דען? איהר האט דאך מיר געווייזען...

און ר' חיים האקט זיך אב. וואס טהוט מען דא? אוים ערעלקייט מוז ער דעם „משורר" אין די אויגען זאגען, או דער שיר איז הפלא, נאר ווי אזוי זאגט מען עס? — געבען דעם שונא א שארפע שוועכד אין האנד און פאלען טויט אונטער זיינע פיס... און חיים בעשליסט צו ראנגלען זיך אליין מיט'ן שוועכד, ניט אונטערגעבען זיך. די נעשטארבענע העברעאישע שרייבער שוועבען פאר זיינע אויגען און בעטען דאכט זיך: האלט זיך שטייף, פערטיידיג אונז!

און אז שטילמאן פרעגט מיט אונגעדולד:

— נו, וואס זאגט איהר אויף מיין שיר?

— עס איז א שיר!... — ענטפערט חיים קאלט — די „חרוזים" קלינגען טאקי, אבער דער „לשון" איז געמאטערט, האדטליף.

— און ביי אדם הכהן איז ווייך? — פרעגט מיט גזלנישע אויגען שטילמאן.

— איהר פרעגט נאך? איהר זעגט דען קיין מבין ניט אויף גוט? — ענטפערט חיים מיט א זיעגעריישען שמייכעל.

ער פיהלט, או ער האט דעם שונא בעזיעגט, שטילמאן איז געבליבען אהן ווערטער. ער האט זיך אויפגעהויבען פון ארט, האט בעצאהלט פאר'ן מיטאג און איז אהן אן אדיע ארויסגענאנגען.

— ער איז דאכט זיך ברוגז געווארען! — זאגט חיים מיט

א זיפץ. עס פערדריסט איהם דאך א מיטאג־עסער, די פרנסה איז אזוי אויך קליין.

און דאך פיהלט ער, אז עס וואלט זעהר גוט ווערען ער זאל שוין מעהר קיינמאל ניט קומען, ער קען אויך זיין פרצוף ניט קוקען. ער ווייל ביי איהם אוועקרויבען דאס, וואס ביי איהם איז אזוי הייליג, אזוי טהייער...

— א פרא אדם, א בחור! שרייט ער ענדליך אויס מיט כעס פאר די געסט, זאל ער נעהן בשם אלהי ישראל...

ביים דאונען.

מיכל בערעם איז א רייכער בעל־הבית מיט א שעהנעם נאָמען אין זיין שטעדטעל, מיט א שעהן הויז און מיט נאָך א שעהנערען גאָרטען.

דעם גארטען האָט ער פערפלאנצט מיט פונפצעהן יאָהר צוריק, וועו זיינע געשעפטען זיינען גלענצענד אַוועק. די ערשטע יאָהרען, אז די בויטעלעך זייענען נאָך יונג געווען, פלעגען זיי איהם שטארק רייצען. „אריינגעלעגט א שטיק נאָלד און גאָר נישט! ווארט ביז וואנען מען וועט עפעס פון זיי א נחת הערלעבען, קענען אן עפעל צי א בארנע אַבריסען!" ציינד אָבער, אז די בויטעלעך זיינען בוימער געוואָרען און זיינען נעווען אָנגעזעצט מיט רויטע עפעל, מיט פולע בארנעס, האָט מיכל שטארק נחת געקליבען פון זיין גאָרטען און איז שטאָלץ געווען מיט זיין אונטערנעהמונג.

— וועמען וואָלט דאָ אין שטעדטעל אייגנעפאָלען צו האָבען איין אייגענעם גאָרטען — פלעגט ער מיט שטאָלץ טראכטען, — זיי וויסען דען עפעס?

אין אייגעם א הייסען זומער־פריה־מארגען, איז ער אויפגעשטאנען זעקס א זייגער אין דער פריה. ער האָט אבגעאסען נעגעל וואסער, ארויפגעהאפט אויף זיך דעם שלאָפראק און איז ארוים אין גארטען. עם איז נעווען ענדע תמוז, די זונן האָט הערליך נעפלאקערט און בעשאָטען מיט גאָלדענע שטראהלען די

צווייגען, די פייגעלעך האָבען פרעהליך און אויפגעלעבט גע־טשיריקעט, בעהאלטענדיג זיך ערנעץ צווישען די נעדיכטע צווייגען, ווי זיי וואלטען מורא האָבען צו דערוועהן א מענשליכע געשטאלט... פון דער מילדער וואַרעמקייט, וואס די שטראהלען האָבען געגאָסען, פון די פייערליכע פוינעל־נעזאנגען און דער הויפט פון זיין אייגענעם — דעם נאַרטען, איז ר׳ מיכל׳ען נעווא־רען זעהר פרעהליך אין זיין סוחרישען הארצען, די נשמה זיינע האָט זיך עפעס ווי א הייב געטהאָן און ער האָט אָנגעהויבען אונטערזינגען א יום נוראים׳דיגען ניגונדיל.

און אונטערזינענדיג דאָס ניגון׳דעל מיט א פרעהליך־נע־מיטה, איז ער פאוואלי אומגענאנגען איבער די שמאלע וועג־לעך פון נאַרטען און האָט בעטראכט די בוימער, וואס האָבען זיך געבויגען אונטער דער שווערער משא פון די פרוכט, וואס איז אויף זיי געהאנגען, און עס האָט זיך נעדאכט, אז די בוימער בעטען זיך רחמים: נעם אראָב פון אונז די פרוכט, וואס זיינען מיר מחויב צו טראגען זיי אויף זיך, מיר האָבען שוין קיין כח ניט !...

— א נעראָטען־יאָהר ! — האָט מיכל נערעדט צו זיך אליין, בעטראכטענדיג מיט מבינישע בליקען יעדעס צווייגעלע בעזונדער — עס זאלען נאָר, רבונו של עולם, קיין ווינדען ניט זיין !

דער נעראנק וועגען ווינדען דערשרעקט איהם, ער ווערט אביסעל צורודערט. נאָר די זון, וואס ווארימט איהם וואס ווייטער אלץ מילדער, דערלאָזט איהם ניט צו אריינלאָזען זיך אין טרויערינע נעדאנקען און זיין פרעהליכע לוינע קומט וויערער צו איהם.

ער נעהט אום איבער׳ן נאַרטען און איז זיך מיישב צו דאוונען דער וויי פון „פאַרענט".

ער הייבט אָן די ברכות צו זאגען און איז מכון ירושם וואַרט.

„אלו דברים שאין להם שיעור. הפאה והבכורים"...

דאָס דערמאָנט איהם אן ארץ ישראל. דאָרטען פלעגט מען „על פי דין" מוזען געבען די אָרימע לייט און די כהנים פאה און בכורים און מעשר... ווי אזוי איז עס צוגעגאנגען קען ער זיך יעצט ניט דערמאָנען, ער האָט שוין לאנג קיין משגיות אין האנד ניט געהומען. „א שאָד! טראכט ער, מען דארף דורכקוקען נאָך אמאָל זרעים... פון פרות דאכט זיך האָט מען נאָר נישט געדארפט געבען... און אפשר יאָ...

ער מעסט אָב מיט די אויגען די פרוכט פון זיין נארטען און ווייל משער זיין: פיעל וואָלט אָנגעקומען די כהנים, צי די אָרימע לייט, וועז דער דין וואָלט דאָ אין חוץ לארץ אויך געהערשט.

דער רעכענונג קומט ביי איהם אויס נאָר א גרויסער, אז „מעשר" — א צעהנט־חלק — וואָלט אויסגעקומען זיכער א פוד צוהן.

— א היבש געשעפט וואָלט נעווען! קלערט ער אירָאָניש, איהם דאכט זיך אבער, אז נאָט, דער „יודע מחשבות", וויים, וואָס ער טראכט אין הארצען, און ער קען נאָך איהם דערפאר שטראפען מיט א שטורים־ווינד און ער מורמעלט ווי פאר גאָט ארוים:

— אז דער דין וואָלט נעווען נעזאָגט אויף חוץ לארץ וואָלט איך אודאי נענעבען! ווי דען?

אז ער בערוהינט זיך אביסעל פון נאָט'ס שטראף און בלייבט צופריעדען, וואס מען דארף קיין מעשר ניט געבען, ווערט ער וויעדער פרעהליך און זינגענדיג דאָס פריהערדיגע נגון'דעל, געהט ער אום איבער'ן נארטען און בעטראכט יעדער בוים בעזונדער.

צוקומענדיג צו דעם ווינקעל פארקאן, וואס צוימט אב די בוימער פון גאס, דערשרעקט ער זיך, ער האָט גאר ביז אהער ניט בעמערקט וואס פאר א שאדען ער קען האָבען. עטליכע בוימער, די בעסטע בוימער, וואקסען אריבער דעם פארקאן און שטעהען

אין א גרויסער סכנה. אז מען זאָל זיך פון נאָם אוועק שטעלען אויפ'ן שפּיץ פּארקאן און אייגבוינען די צווייגען קען מען לייכט רייסען עפּיל. ער ווערט שוין שרעקליך אויפגעבראכט, זיין פּאנטאָזיע מאָלט איהם שוין אוים א בילד, ווי אזוי איין אבנע־ריסענער מאוסער נאסען־יונג שטעהט אויפ'ן שפּיץ פּארקאן, בויגט די צווייגען צו זיך און פּרעסט עפּיל...

— א רוח אין איהם! — שרייט ער אוים כמעט ווי אויפ'ן קול, גלייך ווי ער וואלט שוין דעם גנב נעזעהען. זיין פּרעהליכע לויגע פּערשווינדט, ער הערט אויף צו זינגען, לאָזט דאָם דאוונען פון פּאָרענט, ווי ער וואלט א וויכטיגערע תפּלה געפּונען און הייבט אָן צו טראכטען צו דעם אונגליק א מיטל.

„מען דארף איבערשטעלען דעם פּארקאן, העכער מאכען איהם", מאכט ער פּלוצעמר — באלד אָבער בלייבט ער אונצו־פּריעדען דערמיט: „עס ווערט קאָסטען א מטמון מיט נעלד!"

און קלערענדיג און זובענדיג א מיטל, ווי אזוי צו פּערהי־טען די עטליכע בוימער פון גאסען יונגען און פון גנבים, אז זיי זאָלען ניט קענען צוקומען צו זיינע עפּיל, דערמאָנט ער זיך, אז אמאָל, געהענדיג הינטער'ן שטעדטל צווישען די נויעשע נעס־ליך, האָט ער בעמערקט, ווי דאָם רוב זיינען דאָרט די פּארקא־נעס פון די נערטנער אָנגעשלאָגען מיט צוויעקעס, מיט די שפּי־צען ארויף. לכתחלה האָט ער דאמאָלט נערעכענט, אז דאָם שלאָגען אָן די נויעשע ווייבער אויף צו הענגען און צו טריקע־נען ווערש. אז ער האָט אָבער נעפּרעגט ביי איין אלטען „בעל־הגוף", צוליעב וואָם זיינען די פּארקאנעס אָנגעשלאָגען מיט צוועקעס, האָט איהם יענער נעענטפערט:

— קאב זלאָדאי ניע קראלי: גנבים זאָלען ניט גנבה"־נען...

ער דערמאָנט זיך איצט, אז דער „בעל־הגוף" האָט איהם דערצעהלט דער צו א נעשיכטע, ווי אזוי איינער האָט אין א פּינסטערער נאכט נעוואָלט אריינקריכען אין נארטען עפּיל צו

גנב'נען, האָט ער אזוי צובלוטיגט די הענד און געבליעבען הענגען אויף די צוועקעס, אז ער האָט נעמאכט א גוואלד, מען זאל איהם קומען ראטעווען. עס פערשטעהט זיך, אז מען האָט איהם גאראטעוועט מיט קולאקעס און אוועק געפיהרט אין פאליציע.

מיכל'ען איז דער איינפאל דאמאלס שטארק געפעלען געוואָרען, נאָר דאמאלס זיינען נאָך זיינע בוימער „ערלה" געווען און ער האָט זיך מיט'ן מיטל ניט שטארק אינטערעסירט, איצט אָבער האָט דער מיטל איהם די אויגען געעפענט.

איהם האָט זיך שוין פארגעשטעלט, ווי אזוי א שמוציגער גנב העננט אויפ'ן פארקאן מיט פערבלוטיגטע הענד און שרייט: „אוי, ראטעוועט!"...

— רעכט אויף דיר, קריך ניט גנב'ענען! — האָט מיכל געערדט פאר זיך, גלייך ווי דער גנב וואלט שוין געהאנגען אויף די צוועקעס...

און ער בעשליעסט זיך, אז נאָכ'ן דאוונען קויפט ער צוועקעס און שלאָגט אָן דעם גאנצען פארקאן מיט די שפיצען ארויף.

— די צוועקעס זאלען זיין וואָס שפיציגער!.. — מורמלט ער מיט נקמה־געפיהל.

ער מעסט אויס מיט די אויגען די גרויס פון פארקאן און איז משער, אז עס וועט אוועק געהן אודאי פאר א רובל צוועקעס...

— מילא, פערפאלען — טראכט ער זיך — וואָס דען? לאָזען זיי פרעסען מיינע עפל? א תכלית!

און מיכל בערוהיגט זיך און נעמט זיך וויעדער דאוונען פון פאָרענט, ער האָט פערגעסען וואו ער האלט און העבט אָן אויף דאָס ניי, ווי ער וואלט געטראכט: זאל, רבונו של עולם, בעסער מיינע איבער געהן!...

און קומענדיג צו „הפאה והבכורים", דערמאָנט ער זיך וויעדער אָן ארץ ישראל, אָן דער משניות און ער איז דאכט זיך צו־

פריערען, וואס ער וואָהנט אין חוץ לארץ און איהם איז פער־שפּאָרט צו נעבען „מעשר"...

ער דערשרעקט זיך וויעדער פאר זיינע מחשבות און הויבט אויף די אויגען, צי קוקט אויף איהם ניט נאָט...

— ותלמוד תורה כנגד כולם! — ענדיגט ער מיט א התלהבות'דיגען ניגון.

— דער עיקר איז תורה — מאכט ער א פשרה, און איז שטארק צופריעדען, וואָס אלע מצות זיינען קענען תורה לערנען א שפּיי.

— מען דארף איבערקוקען „זרעים" נאָך אמאל, בע־שליעסט ער פעסט. מען דארף זעהן, וואס טהוט זיך דאָרטען מכח מעשר און בכורים.

און ער בלייבט צופריעדען מיט זיין גוטען רצון און פער־טיעפט זיך אין פרומע גערענקען ביז ער קומט צום נעראנק, אז נאָכ'ן דאוונען, אי"ה, דארף מען אָנשלאָגען דעם פארקאן מיט צוועקעם מיט די שפּיצען ארויף.

— א פיינע המצאה, כ'לעבען... האָט ער געשמייכעלט און וויטער גערעדט...

שבר למוד.

— טאטע, דער רבי האָט געבעטען געלט! —האָט שלום׳קע אויסגעשאָטען, אריינקומענדיג פֿאר נאכט א היים פון חדר.

— ווייטער געלט! — האָט חנן זיך שמערצליך פֿערקרימט — ווי לאנג האָב איך מיט דיר געשיקט דריי רובל!

— ער האָט געזאָגט, אז עס איז שוין באלד סוף הזמן און דו האָסט ערשט אָנגעגעבען זיבען רובל, נאָך אכט רובל קומט. ער דארף האָבען! — האָט שלום׳קע שוין בייזליך געענדיגט, קראַצענדיג זיך אין קעפל.

— שא, נאָר בייזער זיך ניט, מיין תכשיט! — האָט חנן נערוועז געזאָגט, דערמאָנענדיג זיך, אז עס איז שוין טאקע לאנג צייט צו שיקען געלט.

ער איז אנישטויגען געווארען און האָט מיט יאוש געצופֿט דאָם בערדל, ווי ער וואלט פרעגען ביי איהם: „וואָס זאָגסטו, מיין בערדל, צו אזא אומגליק"...

ניט דערוואַרטענדיג פון בערדל קיין שום עצה, האָט ער נענומען פיהרען מיט׳ן האנד איבער׳ן נאנצען פּנים, און אז דאָס האָט אויך ניט געהאָלפֿען, האָט ער געהויבען פון קאָפּ די היטעל, ארויף און אראָפּ, דאָ אין נאנצען עם אראָפּגענומען און אין האנד צונעהאלטען, דאָ ווידער עם אָנגעטהאָן, און איבערגע׳חזר׳ענדיג דאָס עטליכע מאל, איז דער וואָלקען פון זיין צוקנייטשט פּנים, ווי העלער געווארען, אין די אויגען האָט עפעס זיך א

פּייערל בעוויזען אוּן ער האָט שוין גוטמוטהינער ארויסגעזאגט, ניט קוקענדיג קיינעם אין די אויגען:

— מען דארף מארגען פערקויפען דעם פּעקל זוימען!...

— וועסטו מארגען נעבען געלד? האָט שלום׳קע נעפּרענט, דערהערענדיג, אז דער טאטע וועט מארגען פערקויפען דעם פּעקל זוימען.

— איבערמארגען, מיין זוהן!

—איבערמארגען! איבערמארגען! — האָט זיך שלום׳קע נעווארפען, פארשטעלענדיג זיך אין זיין דמיון, ווי אזוי ער וועט מארגען דארפען אריין אין חדר אוּן קוקען דעם רבי׳ן גלייך אין פּנים אריין אוּן זאָגען איהם: „ניטא"...

— שטיל! — האָט חנן ווייך זיך געבייזערט — איך זאג דיר איבערמארגען, איז איבערמארגען — נעזאָגט איז נעזאגט!..

— אין דער אמת׳ן וואם מאכסטו אזוינע העויות! — האָט זיך שוין די מאמע אריינגעמישט — עס ברענט דאָך ניט! דער טאטע זאָגט איבערמארגען איז איבערמארגען.

שלום׳קע האָט זיך מישב געווען, אז עס איז טאקע ניט קיין אומגליק, האָט זיך גלייך פערגעסען אַן דעם, אוּן נעבעטען וועט משערע.

— אלץ ווילסטו! — האָט די מאמע האלב ערנסט אוּן האלב שמייכלענדיג גערעדט, — אי נעלד פאר׳ן רבי׳ן, אי וועט משערע, ניעחאי וואלסטו פערדיענען...

—איך בין דאָך נאָך א קליינער! — האָט שלום׳קע זיך פערענטפערט...

— א שהנער קליינער — 12 יאָהר א בחור! — האָט די מומער נעזיפצט נלאט אין דער וועלט אריין.

אויף מארגען פריה נאָכ׳ן דאוונען האָט חנן נעעפענט דעם שפייכלער, וואם האָט זיך נעפונען אויפ׳ן הויף, אוּן האָט בעטראכט דעם פּעקל זוימען, וואם איז נעלעגען רוהיג אין א ווינ־

קעל פון גרויסען זאסיעק. די איבריגע צוויי זאסיעקעס זיינען געווען ליידיג און האָבען מיט אומעט און מיט פּאַרווירפּע געקוקט אויף חנן'ן, וואס ער האָט אין זיי שוין אזוי לאנג ניט אריינגעשאָטען קיין תבואה.

חנן האָט אריינגעלרוקט אין זאסיעק די האנד, ארויסגענומען א הויפּען זוימען און האָט געטראכט אויפ'ן קול:

— שעהנער זוימען — ער וועט אודאי האָבען 7 מאס!

ער האָט נעפּיהרט מיט איין פינגער פון דער לינקער האנד אויפ'ן ביסעל זוימען, וואס האָט זיך געפּונען אין דער רעכטער האנד — און האָט וויטער געטראכט:

— ער קאָסט אבער שעהנע געלד! טהייערע מקחים נעצאָהלט, פּרוב אבער, ווייז דאָס דעם סוחר לעווינען, וועט ער פּערקריטען די נאָז און זאגען: ס'איז שוואבע סחורה, און ער וועט דיר אָבשניידען נאָז ון אויערען, א קלייניגקייט — אי"ן סנהר!... האָט ער זיך צוויפּצט.

און חנן מאכט א חשבון. אז דער פּעקעל זוימען קאָסט איהם דורכשניטליך צו זיעבען גילדען א פּוד; אז דער סוחר זאָל אפילו נעבען צו 7 מיט צעהן, קען ער האָבען פון הונדערט פּוד הונדערט צעהנערלעך — פּינף רובל, איז פּראָצענט פון געלד שוין אָנגעוואקסען אודאי צוויי רובל, בלייבט איהם ריינער ריוח דריי רובל.

חנן זיפּצט און טראכט עצות, ווי אזוי פּערדיענט מען פון דעם פּעקעל זוימען חאטש צעהן רובל.

און ער צופּט דאָס בערדעל, רייבט דאָס פּנים, מישט דעם זוימען און הויבט די אויגען צום בוידעם פון שפּייכלער...

אוים'ן בוידעם איז יאָ דאָ א מיטעל, ווי צו פּערדיענען: דאָרטען לינט דריי זעקלעך מיט „זעליא*) עס קאָסט סך הכל צו גילדען א פּוד, דאָס זאָל מען אריינשיטען, נאָכדעם, ווי דער סוחר וועט דעם פּעקעל זוימען אָנקוקען, א דריי פּיער פּוד, קען זיין עטליכע רובל ריוח...

עס איז אבער „אבמאן", גנבה, חנן ווי זיין איין עהרלי־
בער סוחר, חנן האָט מורא פאר גאָט און פאר זיך אליין...
פאר זיך אליין מעהר ווי פאר גאָט... נאָך אזא מעשה, וועט
איהם גאָט אפשר מוחל זיין, גאָט ווייסט דאָך, אז ער איז ניט
שולדיג — די נויט, זי טהוט עס. אָבער ער, חנן, איז א שלעכ־
טער, ער וועט זיך אזעלכע מעשיות קיינמאל ניט מוחל זיין
און נאָכדעם עסט ער שטענדיג זיך אליין:
— וואָס האָסטו דאָס געטהאָן, חנן, הא? שעהן אזוי,
גוט אזוי, עהרליך אזוי?.. בערעכען זיך, חנן?...
און חנן הערט אויף צו קוקען אויפ'ן בוידעם וואו די זעק־
לעך מיט די פסלות ליענען און בעשלוסט צו האנדלען עהרליך...
— עהרליך, עהרליך, עהרליך! — שרייט ער אוים און
פערשלוסט דעם שפייכלער און נעהט רופען דעם סוחר...

דער סוחר לעווין, א הויכער איד, מיט א רויט פנים, מיט
קליינע שווארצע אויגלעך, פערקאטשעט די ארבעל און לאָזט
זיך אראָב גרונטעווען אין ווינקעל פון זאסיעק.
— עס איז? מאָסיגער! ניטאָ נאָר וואס צו שמועסען!—
קען זיך חנן ניט איינהאלטען און לויבט זיין סחורה, נאָך איי־
דער דער סוחר בעטראכט עס אליין.
דעם סוחר פערדריסט, וואס חנן, אזא קליין וועריעל,
זאָגט איהם פריהער, איידער ער אליין האָט נאָך בעטראכט, ווי־
פיעל מאָס דער זויעען האָט, און ער זאָגט ארויס קאלט:
— באלד וועלען מיר אליין זהן וויפיעל מאָס ער האָט!
חנן'ן קלאפט דאָס הארץ פאר שרעק, טאמער געפינט דער
סוחר, אז דער זויעען איז ניט זיעבען מאָס, — עס איז דאָך א
גזלן א איד — טראכט ער, און ער פרובט זיך ווירקען אויפ'ן
סוחר'ס מבינות מיט א נוט ווארט:
— אייך, פאני לעווינען, דארף מען שוין ניט זאָגען, איהר
ווייסט, פאני לעווין, אליין — איך וואלט עס פערמאגט יעצט

א צעהנט־חלק, וואס איהר האָט שוין איבערגעשיקט זוימען קיין קעניגסבערג...

— יאָ, ברודער, מעגסט זיך עס ווינשען! — זאגט לעווין מיט גדלות, גרונטעוועדיג זיך אלץ אין די זוימען—וואָס וואלס־טו אבער געטהאָן מיט אזוי פיעל געלד?

— חע... חע... חע... — לאכט ביטערליך חנן... — איך וואלט שוין געוואוסט וואס צו טהאָן... איך וואלט געהאנדעלט ווי איהר „אויף קעניגסבערג"..

— דער זוימען האָט מעהר ניט ווי פינף מיט א האלבע מאָל — העכסטענס זעקס! — האָט פלוצלונג לעווין ארויסגעזאגט זיין מיינונג.

חנן'ס געמאכטער שמייכעל, וואס איז געלעגען די נאנצע צייט אויף די ליפען, איז פערשוואונדען; קוים שטעהענדיג אויף די פים, האָט ער ארויסגערערט:

— וואָס רערט איהר, פאני לעווין?

— אָט דאָס וואס דו הערסט! — האָט דער סוחר קאלט געענטפערט.

— איז ווייניעל, הייסט דאָס, ניט איהר? — האָט חנן מיט א געקלעמטען קול געפרעגט.

— צו 98 קאָפּיקעס — דאָס איז הויך געצאָהלט. זוימען איז יעצט געפאלען, האָט לעווין רוהיג ארויסגעזאגט.

— פאני לעווין, איהר פערלאננט איך זאל נאָך צולעגען?... האָט זיך חנן געבעטען און בשעת־מעשה האָט זיך איהם געוואלט אויסשרייען: „א, דו גראָבער גזלן!" און אריינשטעכען איהם א מעסער...

— איך קען אודאי ניט צולעגען! — האָט לעווין טרוקען געענטפערט און געוואלט ארויסגעהן.

— זייט עפּים מוסיף! — האָט זיך חנן געבעטען און איז זיין קול האָט זיך ווי טרעהרען געהערט.

לעווין איז צוגענאנגען נאָך אמאל צום זאסיעק, פערקא־

טשערט נאָך אמאל די ארבעל פון זיין שווארצען האָק, זיך געלאָזט גרונטעווען, און ארויסנערעדט:

— מילא, דו האָסט נאָך צוויי קאָפיקעס, נלייך צו רובל, — דו טשעפעסט זיך צו, ביזט ווי א פּעך...

— מעהר ניט איהר טאקי ניט?

לעווין האָט נעמאכט א מינע ווי ער איז אין כעס און האָט ניט נעענטפערט. חנן האָט זיך דערשראָקען פאר דער מינע. וואס נועט ער איהם טהאָן, אז ער וועט דערפאר נאר ניט וועלען קויפען ביי איהם? און א קוק טהוענדיג אויפ'ן בוידעם, וואו די זעקליך פּסלות זיינען נעלעגען, האָט חנן, ווי מיט א געמאכטען כח ארויסנעריסען פון מויל:

— מילא, פאר אייך. וועז וועט איהר עס צונעהמען?

— פיער דעם זייגער שיק איך דעם „מענשען" מיט פוהרען.

— נוט! — האָט חנן מסכים נעווען און נעקוקט מיט שרעק אויפ'ן בוידעם. דער סוחר האָט שוין נעוואלט אוועקנעהן און האָט נעווארפען זיינע שווארצע אוינלעך איבער'ן שפייכלער.

— נאָר דו שיט מיר ניט אריין קיין „פסולת", ווי איהר תברה הענדלער האָט ליעב... האָט ער נעווארענט.

חנן איז בלייך נעווארען און כדי דער סוחר זאל עס ניט מערשטעהן, האָט ער נענומען זיך שווערען:

— אך, זאל מיר נאָט אויסהיטען פון אועלכע זאכען — וואס רעדט איהר? נאָר חנ'ן האָט זיך נעראכט, אז דער סוחר פערשטעהט זיינע נעראנקען, און כדי דער סוחר זאל אויף איהם קיין חשד אפילו ניט האָבען, האָט זיך ביי איהם ארויסנעריסען פון מויל:

— איהר קענט אייך נעהמען ביז סיער דעם זיינער דעם שלעסעל פון שפייכלער...

— יא, דאס וואלט טאקי ניט נעשאדט, — איז לעווינען

נעפעלען נעווארען דער פלאן — אן עהרליכער מאן ביזטו יא, נאר האנדעלשאפט, ווייסט דאך..

— מיט'ן גרעסטען כבוד, מיט'ן גרעסטען כבוד! — האט חנן נעשריגען, ווי פערצווייפעלט פאר חרטה, וואס ער האט אוא זאך פארגעלאנט, דאס פנים האט איהם געברענט, אין די שלייפען געקלאפט און מיט גרויס מאטערניש איז איהם געלונגען זיך אייניצוהאלטען, ניט אויסצושרייען:

— קוילע! קוילע! קוילע!...

מיט ציטערעדיגע הענד האט ער פערשלאסען די טהיר. ארויסגענומען דעם שליסעל און מיט א שמייכעלע, וואס האט נעקענט שטעכען אין זיעבעטען ריפ האט ער זיך געווענדעט צו לעווינען:

— אט האט איהר אייך דעם שליסעל!...

— גוט, גוט! — האט לעווין צופריעדען אויסגערופען, בעהאלטענדיג דעם שליסעל טיף אין קעשענע.

— נאר שפעטינט זיך ניט, פאני לעווין, — האט חנן כמעט ווי געווייגט — מען דארף אכאל עפעס האבען אין שפייכלער. נאר לעווין איז שוין ווייט געווען און חנן האט זיך אליין געזידעלט:

— אוי, די הרח, תרח! וואס האסטו דא געטהאן, די וועסט דאך איצטער בדלות ווערען... וואו וועסטו נעהמען שכר למוד?...

און חנן האט פערבראכען די הענד, די אויגען האבען מיט פונקען נעשאטען, ער איז אזוי געבליבען שטעהן ביים שפייכלער און אנגעהויבען זוכען אן ארט וואו ארייצוגעהן צוריק... נאר דער שפייכלער איז געווען פערמאכט פון אלע זייטען, אויסער א קליין לאנג־שמאל פענסטערל, אהן א שייבעל... חנן האט געקוקט אויפ'ן פענסטערל, געקוקט, געפרובט מעסטען, צי וועט ער קענען ארייננעהן, נאר אומזיסט, ווי ניט אויסגעארעט ער איז געווען, איז ער פארט פאר דעם פענסטערל צו דיק געווען.

*

צוויי א זייגער איז געקומען שלומקע פון חדר.

— נו, טאטע, וועסט געבען געלד מארגען דעם רבי'ן?

חנן האָט ניט געענטפערט. ער האָט אויסגעשטעלט די אויגען און שטארק פערטראכט האָט ער געקוקט אויף שלומקען.

— וואָס קוקסטו אזוי אויף מיר, טאטע? — האָט שלומקע געלאכט.

שלומקע האָט זיך פערשעמט און האָט אראָבגערוקט דאָס היטעלע און ניט קוקענדיג אויפ'ן טאטען האָט ער ווייטער נעפרעגט:

— זאָג, וועסט געבען?

שלומקע! ווילסט זיין א חוואט? — האָט חנן אנשטאָט צו ענטפערן געפרעגט.

— וואָס איז?

— קום אויפ'ן הויף, איך וועל דיר עפעס זאגען.

א נייגיעריגער איז שלומקע ארויסגענאנגען נאָכ'ן טאטען אויפ'ן הויף.

— וואָס טאטע?

חנן האָט איהם צוגעפיהרט צום שפייכלער און, אנווייזענדיג אויפ'ן פענסטערל, וואס איז ניט הויך געווען, האָט ער געפרעגט:

— דו וועסט קענען דורכקריכען דורכ'ן פענסטערל?

— אויך מיר א פאראדע! — האָט שלומקע נערעדט אויפ־ן יונגעלשען לשון, דערהערענדיג, אז דער טאטע אליין הייסט איהם „שטיפען" אביסעל.

— טא קריך, מיין גאלד, אריין, — האָט חנן נערעדט און האָט זיך געשעמט פאר זיין יונגעלע און פאר זיך אליין — און קריך נאָכדעם ארויף אויפ'ן בוידעם... דאָרטען לייענען זעק מיט זעליא... ווייסט דאָך.

— איך ווייס, איך ווייס... וואס מען שיט אין זוימען! איך

האָב אמאל געזאהן! — האָט שלומקע פרעהליך פון זיין נעניט־קיט אויסגעשריגען.

— שא, שרעי ניט, נאריש אינגעל! — האָט זיך חנן גע־בייזערט, — קריך אַרויף אויפ'ן בוידעם, בינד אָפּ א זאק און שיט אריין אין דעם זאסיעק זוימען, אבער מען דארף נאָכדעם נוט אויסמישען... וועסט קענען?

— יאָ, יאָ! — האָט זיך שלומקע אָנגעהאפט, איך מיש אלע מאל מיט'ן שופעל.

— נו, קריך! נאָר פאמעליך...

שלומקע האָט זיך אָנגעהאנגען אויפ'ן פענסטערל און גע־שווינד, ווי א קאַץ, איז ער פערשוואונדען דורכ'ן פענסטערל אין שפייכלער אריין.

חנן איז געשטאנען מיט'ן פנים צום נאם און געהיט. דאָס הארץ האָט איהם געקלאפט און פאר די אויגען איז איהם נע־שטאנען לעווין מיט'ן שליסעל אין האנד...

— נו, וואס הערט זיך? — איז ער צוגענאנגען צום פענסטערל אין פינף מינוט ארום.

— איך מיש! — האָט שלומקע פרעהליך אויסגעשריגען, — צוויי זעק האָב איך אריינגעשאָטען.

חנן איז לכתחילה א פערציטערטער געוואָרען און האָט שטילערהייד אין פענסטערל אריינגעשריגען:

— גזלן! איך וועל דיך הרג'ענען! האָסט געפאטערט דעם זוימען.

— איך מיש אוים נוט! — האָט שלומקע געשריען. עס וועט ניט זיין קענטיג.

— נו, א אינגעל! — האָט חנן געטראכט און א געפיהל פון וועהטאָג און פערגעניגען האָט איהם דורכגענומען — מילא צוויי זעק איז צוויי זעק! — האָט ער זיך בערוהיגט, איצטער וועט אפשר זיין עפעס פרנסה... וואס זאל מען טהאָן?...

— שוין, טאטע! — האָט שלומקע אין 10 מינוט ארום אויסגעשריען דורכ'ן פענסטעריל.

— גוט אויסגעמישט?

— גוט!

א פערשוויצטער איז שלומקע ארויסגעקראָכען, זיינע שטעפ־דינ בלייבע דארע בעקלעף זיינען געווען רויט, די אויגעלעף האָבען געגלאנצט, און איננאנצען שיינעניג פאר גליק, וואס דער טאַטע האָט איהם געטרויט אזא ארבייט, האָט ער פון קעשענע ארויסגענומען א פראָבקעלע זוימען און געוויזען דעם טאַטען.

— גוט? — האָט ער געפרעגט א צופריעדענער.

— האפט איהם דער טייוועל — עס וועט זיין גוט... דער גזלן... ער געטרויט ניט... דעם שלימעל נעהמט ער צו, ער איז אליין א גנב...

שלומקע האָט געקוקט אויפ'ן טאַטען און ניט פערשטאַנען, וואָס ער איז אזוי צוטראגען.

— נו, מארגען וועסטו געבען געלד פאר'ן רבי'ן?... — האָט ער געפרעגט.

— ווי דען מיין זוהן! — האָט דער טאַטע זיכער געענטפערט, 5 רובל גיב איך דיר מארגען...

און ווירקליך איז אויף מארגען שלומקע געפלויגען מיט א נייער 5 רובלדינע אין חדר ארײן. דער רבי האָט איהם א קניף געטהאָן אין באק און געזאגט: א שהנער בחור. שלומקען האָט זיך פאר שמחה געוואלט דערצהלען נעכטינע בריה'שאפט זיינע, נאר ער האָט זיך דערמאנט, אז דער טאַטע האָט איהם פערואגט, אז ער זאל למען השם קיינעם, קיינעם ניט דערצהלען.

און שלומקע האָט זיך געמומען לערנען גאָט'ס תורה, האלטענדיג דעם נעכטיגען סוד טיעף אין זיין קליין יונג הערצעלע, חאָם דאָם האָט איהם שטארק געדריקט.

אנדערש אבער האָט דער סוד געדריקט זיין טאַטען חנ'ען...

די נרויסע סוכה.

דאָס קלענסטע שטיבעלע אין גאַס איז געווען ברוך׳ס. דאָס דאָזיגע שטיבעלע האָט געהאט מעהר עהנליכקייט צו א חאטקע אין א דאָרף איידער צו א שטעדטעלשען בנין, נאָר דער דאָך מיט צופויליטע שינדלען איז געווען איין ערות, אז דאָס שטיבעלע איז א שטעדטעלשע און די מזוזה ביים טהיר — אז עס איז א אידישע.

דאָס שטיבעלע אינוועניג האָט קיינע ציערן ניט געהאט. די עלטערע טאָכטער האָט אפילו אמאל געפרובט די צווייטע העלפט פון שטיבעלע, וואס איז געווען אבגעצויגט מיט א הילצערנעם ניט געפארבטען אלמער, א נאָמען געבען „די פינסטערע קאמער", דאָס האָט זיך איהר אבער ניט איינגענעבען. פינסטער איז אפילו אין דער אנדער העלפט געווען ענוג, אבער קיין אייגדרוק פון א „קאמער" האָט דאָס ניט געמאכט. צווי מאל האָט זי עס מיט דעם דאָזיגען נאָמען אנגערופען, אבער, אז די אלע הויזינע האָבען איהר ניט אונטערגעהאלטען, האָט זי אליין אויך אויפגעהערט צו גלויבען אין די ריכטיגקייט פון נאָמען, און זי האָט צוגלייך מיט אלע הויזינע אנגערופען די צווייטע העלפט — „דער פינסטערער ווינקעל"...

עס פערשטעהט זיך, אז איין אלמער אין אזא ענגען שטיבעל איז ניט אזא אנגעלעגטער גאסט. הויך און שטאלץ און

קאלטבלוטיג איז ער געשטאנען אין מיטען שטיבעלע און האט זיך ניט געלאזען א קעהר טהאן דעם לעבעדיגען מענשען... דער אלמער איז אבער נעווען א ירושה פון ברוך׳ס עלטערען און מען האט זיך מיט איהם נעמוזט האלטען, בעטענדיג אויף איהם אלע טאג אין הארצען א מפלה...

אבער נאך מעהר אבקומעניש איז נעווען דער אוויווען. אט דער אכזר האט פערחאפט כמעט דריי חלקים פון שטיבעל. דער אלמער איז זיינער גאר א נאהנטער שכן נעווען, נאר שטארק ליעב אייגע די אנדערע האבען זיי זיך ניט נעהאט: זיי האבען ביידע זיך שטענדיג בייז אנגעקוקט. סיידען ערב פסח, ווען צביה, די בעל־הבית׳טע פון שטיבעלע פלעגט דעם פארעגט פון אוויווען אבקאלכען, דאן פלעגט ער עפעס אנהייבען אביסעל ווי פריינדליכער קוקען אויף זיין שכן...

ווי קומט אין אזא קליין שטיבעלע אזא גרויסע אוויווען, ווייסען אפילו ניט זיינע בעלי־בתים. דאס שטיבעלע שטעהט שוין אודאי הונדערטער יאהרען. ווער ווייס, וואס פאר א משוגעים פארצייטען זיינען געווען, וואס פאר א מיין זיי האבען דערמיט געהאט. זיי, די בעלי־בתים, האבען דאס שטיבעל ניט געקויפט. גלייך נאך ברוך׳ס תתונה האט דער פאטער איהם אריינגעזעצט אהער, און אט אזוי זיצט ער שוין עטליכע צעהנדליג יאהר. צו דערגעהן די געשיכטע פון דעם שטיבעלע האט ער קיין צייט ניט, ער האט בילכערע זאכען: ברוך איז א איד, וואס האט א ווייב מיט א סך קינדער און מיט וועניג פרנסה...

בכן איז איינס פון די ערשטע אונגליקען אין ברוך׳ס הויזגעזינד די ענגשאפט. ברוך׳ס ווייב, צביה איז אפילו א בריה א אידענע, די עלטערע טאכטער האט נאך איהר אריבערגעשטיגען, און אט די צווייי בריות ארבייטען נענוג, כדי צו מאכען עפעס ארדנונג, גערוימקייט אין שטיבעלע. אבער וויפיעל זיי זאלען ניט ארבייטען העלפט עס ניט. אט איז נאך אנבייטעז; די מוטער און טאכטער האבען דאס געזונד אויסגעלעגט

אויפצורוימען, מאכען א שטיקעלע דורכנאנג צום טיש. עס גע־דויערט אבער ניט קיין צעהן מינוט, עס פאלט עפעס אראָב אויף דער ערד, עפעס ניט פאַרזיכטיג אוועקגעשטעלט, עטוואס די באנק א דרעה געטהאָן, און אין שטיבעל קאן מען שוין וויערער נישט דורכגעהן, חאָטש נעהם און שפרינג! ווארים אויסער דעם אלמער און אוויוועז האָבען זיך נאָך, פערשטעהט זיך ממליא, געפונען אין שטיבעל צוויי בעטען, א טיש און צוויי לאנגע בענק פון וועלכע איינע, די לענגערע, האָט מיט איהרע שפיצען גע־לעבערט די וועגד; און קלענערע כלי־בית.

— האָט אונז דיין טאטע א ירושה געלאָזען! — פלענט צביה ניט איינמאל „שטעכען" איהר ברוד'ן, וועז די ענגשאפט איז געווען ניט צו דערטראגען, למשל ביים אויסבעטען די בע־טען, ביים חלה באקען, טשאלענט רוקען און נאָך אזוינע צייטען פון הר־הא.

ברוך פלענט איהר קיינמאל נישט ענטפערן, וואָרום ער אליין איז אָט מיט דער דאָזיגער ירושה אויך ניט נעווען צו־פריעדען. חאָטש צייטענווייז פלענט ער טראכטען: פון דעסט־ווענען פאַרט אן אייגענער ווינקעל...

אויסער וואס די בעלי־בתים פון שטיבעלע האָבען געליטען פון דער ענגשאפט פיזיש, האָבען זיי אויך גייסטיג געליטען אוז מען קאן זאגען, אז די גייסטינע ליידען זיינען פיעל גרעסערע געווען...

אמת, ברוך איז נעווען אן ארימער איד, אבער דאָך איז ער נעווען א בעל־הבית, געשטאמט פון שעהנעם יחוס, איצע זלאטעם למשל איז געווען זיינער נאר א נאָהנטער קרוב, און איצע זלאטעם איז א איד אן עושר... אויסער דעם דאָזיגען קרוב האָט ער נעהאט נאָך פיעל קרובים: צביה איז אויך ניט געווען חלילה קיין עלענדע, אויך ניט פון א שטיין געבוירען. פון ביידע צדדים האָבען זיך אָנגעקליבען מומעם, פעטערם, שוועסטער־קינדער, שני בשלישי א היבשע ביסעל. און אָט טאקי צוליעב

דער דאָזיגער משפּחה האָט ברוך מיט זיין צביה מיט דער על־טערער טאָכטער, געהאט ניט זעלטען שפּיכות דמים.

עס טרעפט זיך, און ניט זעלטען, אז צביה ווערט נעלענען מיט א אינגעל. עס פּערשטעהט זיך אז עס איז א שמחה, זאל זיין אפּילו — דאָס דריטע אינגעל. אין שטיבעלע איז טאקע ענג, אבער די ערשטע וואָך ליענט דאָס ניי־נעבוירען קינד נעבען דער קינפּעטאַרין און פּערנעהמט וועניג פּלאַץ, שפּעטער אז עס דאַרף האָבען א וויעגעלע איז אויך ניט קיין בייז. צביה האָט אלע קינדער אויסגעהאַרעוועט אין הענג־וויעגעליך, וואס דאָס פּער־נעהמט נור א פּלאַץ אין דערלופטען, עלעהיי א צווייטער נאָ־רען.. אבער דעם ברית מאכען איז ניטאָ וואו, אין ברוך'ס שטי־בעלע קאָן זיך ניט אפּילו דער נויטיגער מנין פּאָטויפּען און ווי געזאָגט, ברוך מיט צביה'ן זיינען בעלי־משפּחה און רופען מוז טען יערעז.

און דאָ הייבען זיך אָן די שפּיכות דמים. די רייבערע מר מעם און פּעטערס, וואס זיינען די גאנצע „שוינדעל", קומען ערשט נאָכ'ן ברית און אויך ניט אלע צוזאמען נאָר פּאַרווייז, און ברוך מוז זיך פּאר יערען פּערענטפּערען, וואס עס איז אזוי ענג, און וואַרפּט פּערצווייפּעלטע בליקען אויף די וועגנ, ווי ער וואַלט וועלען זיי בעטען: וועלט עפּעס ברייטער, גזלנים!..

אבער נאָך גרעסער זיינען די שפּיכות דמים ביי יערען יום־טוב, וועז די קרובים ווי דער מנהג איז, לאַרען איין אייגע די אנדערע אויף „ביבוד".

— זאַלסט זיך אקארשט ניט לאזען בעטען אויף ברכה! — קלאפט איהם אין שוהל א יערער קרוב אין פּלייצע נאָכ'ן יום־טוב'דיגען דאוועגען — למען השם מיט צביה'ן און מיט די קינדערלעך. הערסט, ברוך?

ברוך הערט. ווי דען? ער וועט ניט געהן און אנמאכען א כרוגז?... אודאי קומט ער צו יערערן מיט זיין נאנצען נעזינד. מען מאכט ברכה, מען ווינשט לחיים, און נאָכ'ן כבוד, וועז ער

דארף צו זיך רופען, לויט דער מנהג אין שטעדטל, דיענט איהם ניט די צונג ארויסצורעדען זיין אייגלאדונג, און עד שטא־מעלט קוים ארויס:

— איצטער וואלט מען נעדארפט צו מיר נעהן...

— אי"ה, אז דו וועסט בויען א גרעסערע שטוב... גאט וועט העלפען...

בעקומענדיג אזא ענטפער, ווי‌ל ער צוריק ענטפערן: וואס איז? אין א גוט לעבען איז ניט ענג.—וואס קאן זיין אין גרונד, א קליינערער ענטפער?... אבער דער ענטפער בלייבט ביי איהם ווי אין האלז, און ברוך קאן איהם בשום אופן ניט ארויסרעדען, חאטש נעהם און שלעפ איהם ארויס פון דארטען מיט די הענד...

און פערגעסענדיג צו בעראנקען „פאר אלעם גוטען", ווי דער דרך־ארץ איז, געהט ער ארויס פון קרוב, נאכשלעפענדיג נאך זיך דאס נעזינד, און איהם דאכט זיך, אז ניט פון „כיבוד" נעהט ער, נאר פון א סאלציים, וואס א גביר האט נעמאכט פאר ארימע לייט.

און דאס פנים פלאמט איהם פאר חרפה, און מיט'ן דאזי־נען נעפיהל נעהט ער אוועק צו א צווייטען קרוב, א דריטען, א פיערטען. וואס רעד? ניט נעהן און אנמאכען א ברוגז?...

אבער יעדער יום־טוב צו נעהן אויף „כבוד" און צו זיך די „משפחה" קיינמאל ניט אייגלאדען, וואלט ברוך נישט נעקאנט פועל'ן ביי זיך פאר קיין פאל ניט. אזוי נעפאלען זיין וואלט שוין אפילו ברוך, דער ארימער אין דער משפחה, ניט נעקאנט.

פסח, שבועות, חנוכה אויף לאטקעס, פורים צו דער סעודה, קאן ער טאקי צוריק צו זיך אויף כבוד ניט רופען: זיין שטיבעל'ע קאן אזא נרויסען עולם ניט אויפנעהמען. דערפאר אבער איז דאך דא נאך א יום־טוב — סכות. סכות לאכט ברוך פון דער גאנצער וועלט!

ברוך'ס שטיבעל'ע איז טאקי די קלענסטע אין גאס, אבער

דער הויף איז דער גרעסטער. „פלאץ" איז אין שטעדטל נישט קיין גרויסע מציאה, דער עיקר איז דאָס בויען, און ווען ברוך איז ניט ביכולת אויסצובויען א גרויס הויז אויף זיין גרויסען הויף, קאן ער אבער דערפאר אוועקשטעלען סוכות אזא סוכה, וואס זאל זיין די גרעסטע פון אלע סכות. וועז א גאנץ יאהר לעבט ברוך מיט'ן הויזגעזינד אין ענגשאפט, וויל ער כאטש לעבען אין רחבות זיעבען טעג אין יאהר. א חייי־שעה איז אויך א לעבען, בפרט זיעבען טעג, — א קליניגקייט זיעבען טעג אין נערומקייט, היינט דאָס ניט פערשעהמט וועלען פאר דער משפחה!....

און גלייך נאָך יום־כפור נעהמט זיך ברוך בויען זיין פאלאץ — די סוכה. קודם־כל שיקט ער ארויף זיין עלטערן בחור'ל אויפ'ן בוידעם, וואו עס ליגען א פיער־פינף ברעטלאך, אויך ירושה נאָך פון זיין טאטען. עס פערשטעהט זיך, אז די עטליכע ברעטלאך, וואלטען אפילו „אויך א צאָהן נישט נעקלעקט" אויף א נעוועהנליכער סוכה. בפרט אויף אזא גרויסע, ווי ברוך נעהמט זיך פאָר צו מאכען. מען דארף אבער ניט פערנעמען, אז ברוך איז א גרויסער „עקאָנאָם", די סוכה בויט ער ניט אין מיטען הויף, ער זאל דאַרפען האָבען פיער גאנצע וועגד, נאָר ער שטעלט זי צו צום וואנט פון שטיבעל. די סוכה דארף דאָך אבער זיין גרעסער פאר זיין שטיבעל, שטוקעוועט ער טאקי צו צום וואנד די עטליכע ברעטער, וועלכע גרייכען ביז דעם שכן'ס גארטען, וואס האָט צום גליק א פארקאן פון ברעטער. האָט שוין ברוך צוויי וועגד, כמעט פארטיגע, בלייבט איהם נאָך אנדערהאלבען, נעהמט ברוך ארָאָב די דריי ווינטער־פענסטער פון בוידעם, די צוויי טהירלאך פון אלמער, דאָס איבריגע בארגט ער צו ביי די שכנים, וועלכע „געהען אריין אין זיין לאגע" און בארגען איהם פון דאָס ליעגט, און די סוכה האָט שוין פיערטהאלבען וועגד און א הלול אויף א טהיר. די טהיר איז שוין ניט פון ברעטער, נאָר פון קאַלדרע און דוקא פון צוויי

קאָלדרעם, ווייל א גרויסע סוכה מוז האָבען א גרויסע טהיר אוּן איין קאָלדרע קלעקט ניט...

אז דער בנין פון דער סוכה וועלט פערטיג אוּן קיין מאנס־בילשע ארבייט דאַרף זי שוין ניט, נעהמען זיך צו איהר ערשט די וויבער — צביה מיט דער עלטערער טאָכטער. זיי קעהרען זי גוט אויס, שיטען אויס מיט געלען זאמד אוּן מען טראגט ארויס די גאנצע מעבעל פון שטיבעל, ד. ה. דעם טיש מיט צוויי בענק אוּן די צוויי טאבורעטען אין סוכה אריין. דאָס שטיבעל בלייבט פוסט, פיהלט זיך ווי בעליידינט, אוּן די פיער וועגד מורמלען דאבט זיך: גרויסע יחסנים!... אָבער וועמען פון הויזגעזינד לייגט יעצט אין קאָפּ דאָס שטיבעל, וועו אויפ'ן הויף שטעהט אזא גרויסע סוכה! אלע לאכען איצט פון שטיבעל אוּן וויל־לען פערגעסען, אז נאָך סוכות וועט מען צוריק צו איהר מוזען אָנקומען אוּן זי וועט זיך נענוג דאמאָלם נוקם זיין מיט איהר ענגשאפט...

וועד נעדענקט אין א גליקליכער צייט, וואס שפעטער וועט זיין?...

יעצט אבער איז די סוכה די איינציגע דירה פון הויזגע־זינד אוּן דאָס שטיבעל דיענט אלם א קיך...

— א קיך — זאָגט צביה אירָאָניש — איז א נאנץ גרוי־סע...

דאָס שטיבעלע הערט אוּן וועלט נעבעך צופלאצט אוּן די פיער וועגד קלערען: וואלט, וואלט, מיר וועלען זיך מיט אייך אברעכענען!...

וועד הערט זיין אָבער יעצט? די גרויסע סוכה איז דער־וייל די יחסנ'טע. די משפחה וועט טאקי אויף כבוד אהער קומען אוּן ניט אין שטיבעל.

אוּן ווירקליך, דעם אנדער'ן טאָג יום־טוב פערופט ברוך אויף „ברכה" דאָס שיינדעל פון זיין משפחה.

— איהר וועט אָנקוקען א סוכה! זאגט ער מיט א שטאָל־

צען שמייכעל: — א סוכה — א פעלד! א רחבות!...

— אהא! — ענטפערט איהם וועד פון זיין משפחה — סכות ביזטו דאך טאקע א קיסר...

און די משפחה נעהט צו ברוך'ן אויף ברכה און ברוך נעהמט־אויף מיט כל הכבודים, וואס זיין צביה האָט פאר'ן לעצטען גראשען אָנגענרייט, און ער שטעהט הינטער זיי און בעדיענט זיי מיט א שטראהלענדען פנים, און קאן זיך ניט איינהאלטען און מוז חאָטש צו איינעם פון די קרובים א זאָג טהאָן:

— מיר דאכט זיך, אז מיין סוכה איז גרעסער פון אייער...

דער „מיר דאכט" איז נאָר פון עדעלקייט וועגען. ברוך איז זיכער אז זיין סכה איז די גרעסטע אין שטאָדט.

און גרויס איז זיין שמחה, וועז דער רייכסטער קרוב זייער ענטפערט איהם מיט א מין געפאלענקייט:

— מיין סכה איז א ברעקעל... זיך ניטאָ וואו א קעהר צו טהאָן...

אָט דעם ענטפער נעדענקט ברוך א נאנץ יאָהר און דער ענטפער גיעט איהם מוט און העזה צו נעהן די איבריגע יום־טובים צו זיין משפחה אויף כבוד: נישט קשה, סכות בעצאָהלט ער זיי כפל־כפלים...

אַרימע מצה.

עלף א זיינער ביי נאכט.

ביי חיים לייבעם אין „פּאַרריאַד" וואו א גאנצען טאָג רוישט און טומעלט, איז געווארען שטיל־ער. די וועלגערינס, מיידלעך און יונגע ווייבלעך, פיהלען זיך זעהר מיעד און האָבען קיין כוח ניט צוווישען זיך צו רעדען. אפילו חיה ביילע, דאָס יונג פרעהליכע ווייבעל, יואס זינגט א גאנצען טאָג לידערע, ניט קוקענדיג אויפ'ן שטרענגען משגיח, וועלכער ווייזט איהר אויף, אז א פרוי טאָר בפירוש ניט זינגען, — אפילו זי איז אויך שטיל, נאָר פאר זיך אונטער'ן נאָז ברומט זי דאָס לידעל:

„זיי־זשע געזונד, מיין געטרייע מוטער,
איך פאָהר שוין פון דיר אוועק"...

און דאָס איז נישט דערפאר, ווייל זי איז יעצט אויפגעלענט צו זינגען, נאָר נלאט אזוי: זינט זי האָט דאָ אין דער פרעמדער שטאָדט התונה געהאט, געהט איהר דאָס לידעל קיינמאָל פון זינען נישט ארויס.

וועז ניט דאָס קלאפען פון די קאצעלקעס איבער די ברע־טער, דאָס סקריפען פון רעדעל איבער'ן בלעך, וואלט זיך נע־רַאכט, אז זיי שלאפען אלע שטהענדיג, אזוי מיעד און אבגע־מאטערט זעהען זיי אויס. עפטערס נאָר רייסט זיך ארויס א נעשרייי פון א נערוועזער מיידער וועלגערין אויף דער קנעטע־

רין: „פערשטייפט זיך, מען קען דאָך ניט וואלגערן!“ אויף וואָס די קנעטערין ענטפערט אזוי ווי פון אונטער דער ערד: „גאָר דו צום בעקן, וועסטו וויסען ווי צו פערשטייפען זיך, אויף מיינע שונאים געזאָגט געווארען מיין כח“...

און עס ווערען וויעדער אלע ענטשוויגען.

און אז די שטילקייט דויערט צו לאנג און די מידינקייט ווערט שווערער, הויבט אָן אין פאָדריאד צו רוישען:

— איך פאל פון די פיס, אויף נאמנות, — קלאָגט זיך איין וועלגערין פאר דער צווייטער.

— און איך האָב שוין קיין העכד ניט — ענטפערט איהר די צווייטע, קרעכצענדיג — אָט דאָ אין די דאָלאָנעס שטעכט מיר, ווי מיט נאָדלען, קוים וואס איך ריהר אָן די קאצעלקע.

א דריטע וועלגערין, מיט א בלאס געזיכט, מיט גרויסע טיפע גריבער אונטער די אויגען, קלאָגט זיך פאר זיי ביידען, אז איהר ברעכען אלע ביינער, זי וואלט אוועקגענעבען א האלב לעבען מען זאל איהר לאזען איצטער אוועקגעהן אהיים צושפאַרען זיך. ביי די וועלטער „צושפארען זיך“ ביינט זי אָן דעם קאָפ אָן א זייט, ווי זי וואלט וועלען פרובען ווי גרוים עס איז דערפון דער תענוג.

נאָך א וועלגערין פערצעהלט הויך מיט א שטימע פול צאָרן, אז ביי עשקע בינוש'עס האָט מען שוין מיט א שעה צו־ריק געענדיגט. דאָס ווירקט זעהר שלעכט אויף די וועלגערינס, און דער נאנצער פאָדריאד, אויסער דער קנעטערין און דעם זעטצער, ביידע אין די מיטעלע יאָהרען, — צעבונטעוועט זיך מיט א געפילדעריי:

— ווען וועט מען שוין געהן אהיים! אין אלע פאָדריא־דען האָט מען שוין לאנג געענדיגט. נאָר אויף אונז איז עפעס איין אויסגאָס, ערגער ווי אומעטום.

דער זעטצער, א הויכער דאַרער איד, מיט א שפיציג בער־דעל, מיט א פערפלאמט פנים אויף וועלכען עס שטעהען גרוי־

סע טראפען שוויים, לויפט צו צום בלאך, קלאפט אן מיט'ן שטעקען און צובייזערט זיך:

— מצה, מצה! א לעדינער אויוועז! וואס האט איהר זיך צע'דרשנ'ט! דער טאג איז אייך וועניג?!

אויך זיין נעשריי לויפט אריין פון א זייטיגען חדר'ל די בעל־הבית'טע, א נידרינע פרוי מיט א נעקנייטשט פינסטערן פנים מיט גוטע שווארצע אויגען און זי הויבט זיך אן בעטען ביי די וועלנערינס:

— באלד, קינדערלעך, באלד! —פארהאן נאך אפשר זעקס „מיירעס" אין זעקעל.

— שהנע זעקס! — קלינגט אויס פון ערגעץ א ווינקעל א יונג־קינדיש קול'כעל. דאס איז דער „שיטער" אליין. ווער ווייס נאך אזוי ווי ער, פיעל „מיירעס" עס זיינען נאך דא! ער הויבט אויך מיט זיינע דארע העגדטלעך דאס זעקעל און איז זיך משער, אז עס וועט זיין נאך שטארקע צעהן „מיירעס".

די וועלנערינס צושרייען זיך ווייטער, נאר דער זעצער בייזערט זיך און מיט'ן שטעקען קלאפט ער איבער'ן בלעך:

— מצה, מצה! עס קיהלט דער אויבען!

— אי זאל איהם, רבונו של עולם, קיהל'ען אין בויך! — שעלט א וועלנערין.

— וואס איז ער שולדיג! — פערענטפערט איהם דאס יונ־גע פרעהליכע ווייבעל — איהם איז נאך אפשר שווערער ווי אונז, און קיין גרויסער גבור איז ער אויך ניט, נאר וואס זאל ער טהאן? ער ווייס אז מען מוז ענדיגען. פריהער, שפעטער, מען וועט אין מיטען ניט לאזען און צוגעהן זיך.

עס איז ווידער שטיל געווארען, אזוי ווי אלע וואלטען געקומען צו איין איבערצייגונג, אז כיט'ן קלאגען זיך מאכט מען זיך נישט גרינגער. פערפאלען, ענדיגען מוז מען! שטיל נאר פלעגט א מאל א וועלנערין ארויסלאזען א שווערען קרעכץ, אנחאפענדיג זיך דא פאר'ן הארצען, דא פאר'ן זייט: און ווייט

דער דאָס זעלבע קלאפען מיט די קאצעלקעס איבער די ברע־
טער, דאָס סקריפען מיט'ן רערל איבער'ן בלעך.. און די צייט
ציהט זיך אזוי לאנג...

נאָר אָט קריכט ארויס די קנעטערין פון איהר „ווינקעל",
מים פערקאשערטע ארבעל און מיט גרויסע טראָפען שוויים
אויפ'ן פארמעט־פנים. פרעהליך הויבט זי אויף אין דער הויך
די „מיירע", ווי זי וואָלט ווייזען די וועלגערינס אזא מין אר־
טיקל וואס זיי האָבען קיינמאָל דאָ ניט נעזעהען. מיט א היי־
זעריג קול, דאָך געגוג הויך, רופט זי אויס:

— די לעצט מיידע!

— די לעצטע מיירע! קלינגט עס איבער'ן פאָדריאד. און
אלע וועלגערינס צוכאפען די טיינלעך פון דעם טהיילערס האנד
מיט שמחה, אונטערזינגענדינ: באלד, באלד, באלד!

„באלד", „באלד" — קלינגט אב ביי יערערער אין קאָפ.

דער רעדלער וואס איז געשטאנען די נאנצע צייט ביים
בלעך מרה שחורה'דינ האָט זיך אוועק געשטעלט מיט א קו־
ראוש צו דער ארבייט, קונציג וואַרפט ער איבער יערע מצה אויף
דער קאצעלקע און ער נעהמט זיך נעשווינד אבצורעדלען די
פיעל אָנגעקליעבענע מצה אויפ'ן בלעך.

ער האָט מיט צוויי מינוט פריהער נישט נעקאנט נובר זיין
דעם „יצר הרע" זיינעם, ער האָט זיך אבגעשטעלט מאכען א פא־
פיראָס און ער מוז דערפאר איצטער צוהאָרעווען, דער זעצער
האָט איהם שוין צוויי מאָל א פאָרע נעטהאָן מיט'ן שטעקען, ער
זאָל פארטיג מאכען די מצה. נאָר דערהערענדינ אז עס איז
שוין די לעצטע מיירע ארט איהם נאר נישט. דאָס וואַרט
„באלד" קלינגט איהם אויך פרעהליך אין קאָפ און פלינק
קנאקט דאָס רעדל איבער'ן בלעך און איהם דאכט זיך, אז עס
שרייט: גזז'באלד, גזז'באלד, גזז'באלד!...

—י—חד—ש—הו ק—דוש ברוך־־־הוא! — זינגט ער
אונטער צום טאקט.

און דאָס פּרעהליכע ווייבעל דערהערט זיין זינגען און ענטפערט איהם צוריק מיט א ליעדעלע:

יאקיל איז א יונג מיט ביינער
און דערצו א חוואט
און צו ציפקעלע דער שענער
האָט ער חשק נעהאט...

דאָס מיינט זי איהם פּאַרצוואוואַרפען זיין „ליעבע", וואס ער פיהרט דאָ נאָך איהר מיינונג, מיט ציפקעלע די וועלגערין. נאָר ער מאכט זיך, ווי נישט הערענדיג. ציפקעלע אבער שמיי־כעלט חנ'דיג צום ווייבעל:

— אי, א קלאָג נאָך חיה'ביילען, ווי זי מאכט דאָס אב אביסעל!

— וואָס? אפשר א ליגען! דאגה נישט, איך האָב היינט אליין געזעהען בשעת „אנווארפען" דעם אויוועז...

נאָר דער נייער נעטומעל נעפעלט נישט דעם זעצער און ער גיט א קלאפ מיט'ן שטעקען איבער די ברעטער:

— מצה, מצה! שטעהט נישט, רעדט נישט!

נאָר איצט לאכט מען איהם שוין אויס! א פּאָר וועלגערינס האָבען שוין אבגעשיקט די ליעטע מצות צום רעדלער, מיט עפּעס א אינגעלע, וואָס האָט זיך, גאָט וויסט צוליעב וואָס, דאָ א נאנצען אבענד אומגעדרעהט, די איבריגע וועלגערינס ברויכען נאָר צו פערגלייכען די שפּיצען פון די מצות, וואס זיינען ביי זיי ארויסגעקומען פון נרויס אייליניש.

און אָט איז שוין נעענדיגט! די קנעטערין ווישט שוין דעם בעקען, דער רעדלער האלט שוין ביי דער ליעטער מצה, איבער וועלכער זיין האנד פליהט ווי א וויכער אונטער דאָס ווילדע נעסקריפערייי... דער זעצער ערווארטעט זי מיט אונגעדולד, חאפט זי ענדליך ארויף אויפ'ן שטעקען און מארש אין אויבען, וואו עס טריקענען זיך נאָך א צוויי ליעטע מצות.

די וועלגערינס ווישען זיך דעם שוויים און קלויבען זיך שוין אוועק צו נעהן.

— אי, וועל איך דאָס א פאל טהאָן גלייך אין בעט! — זאָגט איין וועלגערין דער צווייטער:

— און „וועטשערע"? פרעגט יענע.

— ווער האָט כח צו עסען? איך וועל זיך אפילו ניט אויסטהאָן — גלייך אין בעט.

—איך ווייס ניט, צי וואלט איך געקענט פערנאַנדער וועלגערען נאָך איין טייגעל, — מישט זיך אריין א דריטע אין שמועס — אזוי מאט בין איך!

— נו, קומט שוין. קומט שוין! — שרייט צו א פערטע. פסח אי"ה, וועלען מיר שמועסען.

—אוי, ווי דערלעבט מען שוין פסח! — האָט זיך איינע צוזיפצט.

— מען וועט, נישקשה, דערלעבען. א לעבעדיגער מענש דערלעבט אלץ! — טרייסט דאָס פרעהליכע ווייבל!

נאָר פלוצים איז אין פאַדריאד א טומל געוואָרען.

די בעל־הבית'טע איז ארויס פון דעם זייטינען חדר'ל און האָט ארויסגעזאגט עטליכע ווערטער מיט א געבעט, כמעט מיט טרערהרען, נאָר אין פאַדריאד האָבען זיי יעדערען ווי א דונער געטראפען.

— נאָך א פוד, נאָך א פוד! אי, וועה! האָט זיך געהערט קולות. וואס שטעהען מיר, קומט אוועק!

נאָר די בעל־הבית'טע האָט זיי מיט ביידע הענד פערצוימט דעם וועג און האָט ווייטער זיך געבעטען:

— איהר ווייסט, דאכט זיך, קינדערלעך, אז איך יאָג זיך ניט אזוי נאָך דער פרנסה, און אז אימיצער וואלט מיר יעצט נעגעבען פאר א פוד הונדערט רובל, וואלט איך זיך נישט נע־שטעלט באקען און מוטשעט אייך. נאָך דעם פוד מוז מען אָפבאקען. איך וועל פאר איהם אפילו א גראשען נישט

נעהמען, דאָס איז חיענע דער אלמנה'ס. שוין א וואך, אז איהר זעקיל מעהל וואלגערט זיך דאָ, און איך לעג אלץ אב, עס איז אלץ דאָ בילכערע, רייכערע, זאל גאָט ניט שטראפען פאר די רייד... יעצט איז שוין אבער די לעצטע צוויי טעג, מעהר קען איך שוין נישט אבלעגען, זי קען נאָך חלילה אהן מצה בלייבען. איהר קענט דאָך זי — אמאָל איז זי א פיינע בעל־הבית־טע געווען, זי פלעגט זיין ביי מיר פון די ערשטע און שטענדיג אויף דעם „ערשטען אויוועז". פאר די וועלנערינס בלעגט זי אי־בערלאָזען א רובעל, היינט דעם רעדלער... דעם זעצער, דער קנע־טערין... דאָס איז געווען אביסעל א „בעל צדקה"!... איך וויים ניט פאר וואס האָט זי גאָט אזוי געשטראפט... איצטער קען זי אפילו פאר'ן באקען נישט בעצאהלען. זי מוז נעביך באַ־קען שפעט ביי נאכט, אז אָח און וועה וויי די מצה וועלען שוין כיוגען — פלעצליך!... נאָר אבי קיין חמץ נישט! האָט רחמנות קינדערלעך, רוהט אייך אויס אביסעל און לאָמיר זיך נעהמען אָפבאקען איהר די מצות. גאָט וועט אייך געבען כח... נו, איז וואס זאגט איהר?... האָט די בעל־הבית'טע וויי פערצוויי־פעלט אויסגעלאזען איהר בקשה, זעהענדיג די מיערע און פער־מאטערטע פנימער.

— אוי, רבונו של עולם! — האָט זיך ארוים גערופען ביי יעדען א שווערער זיפץ, אנשטאָט אן ענטפער.

א שווערע מלחמה איז ביי זיי אין אינוועניג פארגעקומען. עס האָט מלחמה געהאלטען א רוהיג בעטיל, א זיסער שלאָף מיט א שווערער קאצעלקע מיט ברענענדיגע מאזאָליעס. נור איין ארימע אלמנה מיט פערווייניגטע אויגען האָט ביי זיי ניך שלום נעמאכט, און דאָס פרעהליכע וויבעל חיה בייל האָט די ערשטע אויסגעשריען:

— איך בלייב די ערשטע!

— איך אויך! — האָט זיך נעהערט א צווייטע שטימע.

— און איך אויך! — האָט א דריטע אויסגערופען.

— נו, מען וועט שוין אלע בלייבען. — האָט א פירטע געענטפערט פאר אלע איבערינע, ווי זי וואלט נעווען זיכער, אז קיינער וועט ניט האָבען די העזה זיך אָבצוזאָגען.

— אבער איהר וועט רעדלעך! האָט זיך ענדליך איין רעדלער נעפונען צו פראָטעסטירען. איך האָב קיין כח ניט צו שטעהן דא ביז צוויי א זייגער. איך האָב שוין קיין פינגער ניט. און מיין „פאָמאָצניק" שלאָפט שוין אין דער היים, ווי א גרג'עטער.

— נו, זיי נישט קיין שייגעץ — האָט זיך דער זעצער האלב ערנסט, האלב שמייכלענדיג געבייזערט — דו וועסט לאזען אן אלמנה אהן מצה? שיינעץ!...

— שיינעץ... שיינעץ! — האָט דער רעדלער נאָכגעקרימט און האָט זיך אוועקגעזעצט ביים בלעך.

די קנעטערין איז שטיל נעזעסען אוים'ן בענקיל, וואו דער אלמנה'ס מעהל איז שוין נעשטאנען און האָט דערוויף, ווי פערצוויפעלט, נעקוקט, זי האָט ניט געוואוסט ווי צו בעגעהן זיך דא. אבזאָגען זיך האָט זי ניט געקענט — א קלייניגקייט אן אלמנה! עס איז א ביטערער רחמנות. היינט קען נאָך דער אויבערשטער שטראפען... נאָר בלייבען האָט זי מורא געהאט נאָך מעהר ווי אוועקצוגעהן. איהר האָט זיך ניט געגלויבט, אז זי זאָל קענען אבשטעהן ביים בעקען נאָך א שעה. איהר האָט זיך נעראכט, אז ביי דער ערשטער „מיירע" וועט זי פאלען.

— איך וועל נעווים אנידערפאלען. — האָט זי שטיל געשפּטשעט.

אין קאָפּ איז איהר דורכגעפלויגען א מאָדנער נעדאנק: „אין ניסן איז גוט צו שטארבען"...

נאָר דאָס פרעהליכע ווייבעל האָט בעמערקט דער קנעקנעטערינס טויט-בלייכען פנים און זי האָט מיט א ליעבליכע מינע אויסגערופען:

— אי, אונזער קנעטערין איז נאָר א באָבע. זי איז שוין צוגעשטאָנען! נעהט אייך געזונטערהייט א היים שלאָפען. איך וועל פאר אייך קנעטען — איך בין מעהר בריה.

אלע אין פאַרריאר זיינען פרעהליכער געווארען און יעדע־רע פון זיי האָט דערשפירט עפעס נייע כחות, ווי מען וואלט פלוצים זייערע צעבראכענע ביינער עלעקטריזירט.

און באלד האָט מען זיך גענומען צו דער אלמנה'ס מצה. לעבעדיג און לוסטיג איז צוגענאנגען די ארבייט. דאָס פרעהליכע ווייבעל איז געווען זעהר צופריעדען מיט איהר נייע שטעלע און האָט ביי יעדער „מיירע" שמייכלענדיג געפרעגט די וועלגערינס: „נו וואָס זאָגט איהר? אויף וואס אלע פלעגען איהר איינשטי־מיג ענטפערן: „בעסער פאר דער קנעטערין!" ביים בעקן האָט זי אין גאנצען זיך אויסגעלאכט פון משניח. אָבגעלייקענט זיין נמרא און געקנאקט איין ליעד נאָך דעם צווייטען, איבערגע־העגדיג ענדליך צום ליעד „יאקיל איז א יונג מיט ביינער", ביי וועלכען ציפקעלע די וועלגעחין פלעגט רויטליך ווערען און תנו'דיג ענטפערען:

— אי א קלאָג אין חיה ביילה'ן.

דער רעדלעך מיט א פערלאָשענעם פאפיראָס אין מויל האָט נעיאָגט איין מצה נאָך דער צווייטער, ער האָט געוואלט גיכער אבפערטיגען די בלעך מצה און פערריכערען, נאָר איהם איז עס ניט געלונגען און ער האָט דערפאר אויסגעזעהען ווי נערווען.

און דער זעצער, ניט קוקענדיג, וואָס ער האָט נאָכאנאנד געהאט א פולען אויוועז מיט מצה, האָט אלץ נעקלאפט מיט'ן שטעקען איבער'ן בלעך:

— מצה, מצה. א לעריגער אויוועז.

און די בעל־הבית'טע, וועלכע איז געשטאנען ביים ברעט

און, גלייך מיט די וועלנערינס, נעוועלנערט, האָט זיך אליין געבעטען:

— דינער, דינער! קינדערלעך, מאכט ניט קיין פּלעצלעך! עס איז א ר י מ ע מ צ ה! א רחמנות!...

די צוויי בריידערלעך.

יענקעלע און בערעלע — צוויי בריידערלעך, דער ערשטער פיערצעהן יאהר אלט, דער צווייטער זעכצעהן — לערנען אין דער ישיבה, וואס געפינט זיך אין דער גרויסער שטאדט, פינף מיל פון זייער נעבורטס־שטעדטעל דלותאוו־קע".

יענקעלע איז א דארינקער, א בלייכינקער מיט צוויי שוואר־צע אויגעלעך, וואס קוקען חיטרע ארויס פון אונטער די צוויי שווארצע ברעמען. בערעלע איז העכער און פולער פאר יענ־קעלען, אויגען האט ער העלערע, און זיין קוק איז שטרענגער, און פערטראכטער.

די צוויי בריידערלעך האבען געהאט סטאנציע ביי אן ארי־מער קרובה, אן אלמנה, א טענדלערין, וואס האט זיך ביז שפעט אין דער נאכט אין שטיבעל ניט געפונען. קיין בעט האבען די צוויי בריידערלעך ניט געהאט, דערפאר אבער האט דער קופערט, וואס איז נענוג ברייט געווען, געדיענט זיי פאר א בעט, און די צוויי בריידערלעך פלעגען ביידע געשמאק שלאפען אויף איהם, אייגדעקענדיג זיך מיט זייערע לאנגע צעריסענע בגדימלעך און פלעגען אין חלום זעהן זייער שטעדטעלע, זייער געסיל, דאס שטיבעלע און דעם טאטען מיט דער לאנגער באָרד, מיט די אויסגעלאשענע אויגען, מיט'ן געבויגענעם רוקען אוו פלעגען זעהן די מאמען מיט'ן לאנגען בלייכען אומעטיגען פנים, און

פלעגען הערען, ווי די קליינע ברידערלעך און שוועסטערלעך קריגען זיך, רייסענדיג זיך פאר א שטיקעל הערינג... און נאך פלעגט זיך זיי חלום'ען חלומות פון דער היים און אין דער פריה פלעגען זיי בענגען, און עס פלעגט זיי ציהען, ציהען, און דאמאלס פלעגען זיי לויפען אויף דער דלות'אווקער אכסניא פרענען ביי די בעלי־העגלות א גרוס, צי א בריוועלע פון דער היים...

און די דלות'אווקער בעלי־עגלות זיינען נעווען נוטע אידען, האבען געהאט ווייכע הערצער און וואלטען אודאי רחמנות נעהאט אויף די צוויי ארימע אינגלעך, וואס נארען אזוי עפעס הערען פון דער היים, וואס זייערע אייגעלעך ברענען און זייערע הערצעלעך קלאפען אזוי שטארק, אזוי שטארק, — זיינען אבער די בעלי־עגלות געווען שטארק פארשמייעט: קומען פלעגען זיי אהער מיט טויזענטער שליחות פון דלות'אווקער קרעמער און סוחרים, און ברעף האבען זיי געהאט מעהר פאר דער פאסט, און די ארדענונג איז ביי זיי נעווען א סך וועניגער אלס אין פאסט; ברעף פלעגט ביי זיי פערלעגען ווערען, פאסילקעס פלעגט ביי זיי פארפאלען ווערען, און צעטומעלט, קראצענדיג זיך אין די פאטיליצעס פלעגען זיי יעדערען ענטפערען:

— אט באלד, באלד, באלד נעפין איך... ניין... דאכט זיך פאר אייך האב איך נאר נישט...

אזוי פלעגען זיי ענטפערן נרויסע אידען, וואס פלעגען קומען צו זיי; די ברידערלעך אבער פלעגען שטעהן און שטעהן, קוקען מיט דאַרשטיגע אויגען און מיט צוקלעמטע הערצער אויף לייזער בעלי־עגלה—א בעוואקסענער איר, אין א קורצען וואטע־ווען קאפטאן סיי זומער, סיי ווינטער — און פלעגען ווארטען, טאמער ווען ער זיי בעמערקען און זאגען זיי עפעס, חאטש א וואָרט... נאר לייזער איז נעווען פערהאוועט: דא האט ער אויפ'ן הויף דעם פערד עסען נעגעבען, דא פלעגט ער אריינלויפען אינוועניג אין אכסניא, דא פלעגט ער זיך פונאנדערדרעהן מיט א

פּריקאזטשיק פון א נרויסען מאגאזין, וואָס האָט איהם א „רשימה" מיט סחורה געבראכט, אבצופיהרען אין דלות'ׂאווקע פאר א קרעמער. און די ברידערלעך פלעגען אלץ שטעהן... ביז דעם עלטערן ברידערל — בערלען — פלעגט די געדולד פּלאצען און א פארביסענער שיער ניט פונאנדערווייגענדיג זיך פאר פארדרוס, פלעגט ער קוים אויסרעדען:

— איהר האָט, ר' לייזער, א בריפעלע פון טאטען?

נאָר לייזער פלעגט אָדער פלוצלונג ניט ווערען, ענטלויפען אין גאס אריין מיט ווענען עס איז, אָדער זיין פערטראגען אין שמועס און בערעלע פלעגט זיך קוים דערוואַרטען אויף עפעס אן ענטפער, וועלבען לייזער פלעגט, ניט קוקענדיג בערעלען אין פּנים, קאלט ארויסזאָגען:

— ניטא... ניטא...

— ניטא! — פלעגט בערעלע ארויסקרעכצען און א צע־קלעמטער, אוועקרופען יענקעלען, און פלענען זיך לאָזען נעהן אויף זייערע „טעג", אומעטיגע, דערשלאָגענע...

— ער מוז אודאי פערליערען די בריף! — פלעגט יע־קעלע נאָך דעם אין עטליכע מינוט ארום ארויסרעדען, נעהענ־דיג.

— א שלעכטער איד! — פלעגט בערעלע ברומען פער־דריסליך...

נאָר איין מאל האָט זיי לייזער דאָך א בריוועלע איבערגע־נעבען, און דערצו א קליינע פּאָסילקע. אין בריוועלע איז נע־שטאנען:

„ליעבע קינדער, זיים מענשען און ווילט לערנען. מיר שי־קען אייך דא א האלבען קעז און א פיערטעל פונט צוקער און אין גלעזל א ביסעל יאגדעם־סאָק, עסט געזונטערהייט און קרינט זיך ניט.

ממני אביכם חיים העכט"...

דאמאלס איז ביי זיי אין די אויגען לייזער בעל־עגלה נע־

וועז דער בעסטער מענש אין דער וועלט, זיי וואלטען זיך ניט געשעמט, וואלטען זיי איהם מיט זיין פערד און וואגען פאר ליעבשאפט אויסגעקושט. זיי האבען גלייך אנגעשריעבען א בריעפעל (פאפיער פלענען זיי אויסרייסען אין ישיבה די ערשטע בלעטער פון די גמרות און זייערע הערצלעך פלענען געגנוג דאמאלס קלאפען) און האבען עס אויף דער נאכט ביידע אבגעטראגען לייזער בעל־עגלה. לייזער האט עס קאלט צוגענומען, אריינגעוארוקט אין בוזעם און עפעס ארויסגעברומט א וואורט עהנליך צו „גוט".

— וואס האט ער געוואגט, בערל? — האט יענקעלע מיט הארצקלאפענישן געפרעגט.

—גוט, דאכט זיך... — האט בערל מיט ספקות געענטפערט.

— מיר האט זיך אויך נעדאכט, אז ער האט נעזאגט „גוט!", האט יענקעלע זיך אליין בערוהיגט. ער האט א זיפץ געטהאן און צוגעגעבען מיט שרעק:

— ער קאן נאך דעם בריעף אנווערען!

— ביים בעסער אב די צונג! — איז בערעלע איז כעס געוואָרען.

און פערקלערט וועגען גורל פון זייער בריעף א היים, האבען זיי זיך געלאזט געהן אויף זייערע „טעג", וואס זיי האבען געהאט אין בעזונדערע גאסען.

אזוי זיינען די צוויי ברידערלעך דריי מאל אין וואך, וועז לייזער בעל־עגלה קומט צופאהרען אהער, אלע אין דערפריה, ניט געגאנגען, נאר געלאפען אויף דער דלות'אווקער אכסניא, פרעגען אן „ענטפער" אויף זייער בריעפעלע, און לייזער דער בעל־עגלה איז וואס אמאל אלץ מעהר צעטראגענער, בייזער און ענטפערט זיי, אדער האלבע וועדטער, וואס די צוויי ברידערלעך בענעהמען עס ניט אוז וואלטען וועלען איבערפרעגען, וועז זיי

וואלטען קיין מורא ניט נעהאט, אדער ער ענטפערט זיי נאר ניט און זיי נעהען אוועק מיט צעקלעמטע הערצער...

איינמאל אבער האבען זיי דערהערט פון לייזער דעם בעל־עגלה גאנצע וועלטער, וואס זיי האבען גוט פערשטאנען:

— וואס האט איהר זיך, קונדיסים, צוגעטשעפעט? וואס דולט איהר מיר א קאפ: ברייוועל, שמייוועל!... איהר צאהלט מיר א סך?... איך בין אייערער א פאסטאליאן? וואס? נעהט אייך נעזונטערהייט...

די צוויי ברידערלעך זיינען טאקי אוועקגענאנגען, אבער ניט נעזונטערהייט, ווי ער האט זיי נעהייסען: די הערצעלעך האבען זיי מאדנע געדריקט, שטארק וועה געטהאן און די יונגע דינע פיס האבען זיך נעבויגען און טראפענס טרעהרען האבען זיך זיי אין די אויגען נעשטעלט און ארבגערונען אויף דער ערד און צעטרעטען נעוואלען פון מענשליכע שווערע טריט...

און מעהר זיינען זיי שוין ניט נענאנגען צום בעל־עגלה פרעגען א בריעף.

— לייענט ער אין דר'ערד! — האבען זיי נעשאלטען, האטש זייערע הערצלעך האבען עס ניט נעמיינט, און זיי האט נעצוויגען חאטש נעהן זעהן לייזער בעל־עגלה, זיין פערד און וואגען: זיי זיינען דאך פארט רלות'אווקער און לייב זיינען זיי די צוויי ברידערלעך נעווען...

איינמאל אין א פאר וואכען ארום, נאך דעם וי דער בעל־עגלה האט זיי אזוי פעריאגט, זיינען די צוויי ברידערלעך נעזעסען ביי דער ארימער קרובה אין שטיבעל און האבען נערעדט וועגען דער היים. דאס איז געווען א זומערדיגער טאג, פרייטאג.

— וואס קעהר איצטער צו טהאן דער טאטע? — האט יענקעלע א זאג נעטהאן, אריינקוקענדיג אין די קליינע שייבלעך פון די קליינע פענסטערלעך.

— ער שניידט אודאי די נענעל. — האָט בערעלע מיט אן אומעטיגען שמייכעלע נעענטפערט.

— ער מוז גאר איצטער צעהאקען א „פיסנאָהע"... האָט יענקעלע זיך פארגעשטעלט אין דמיון. — און די מאמע מוז קע־מען איצטער חייענעלען, און חייענעלע מוז אודאי ווייגען...

— געגוג צו רעדען נארישקייט — האָט בערעל איהם אב־געשטעלט. וואס קען מען וויסען אונטער די אויגען, וואָס דאָר־טען טהוט זיך. אפשר איז עמיצער גאָר געשטארבען — האָט ער צום סוף גענומען שרעקען יענקעלען.

— נעה, נעה, משוגענער! — האָט יענקעלע איבערגע־שלאָגען — אז מען שטארבט, זאָגט מען דאָך אן...

— אפשר האָט מען אָנגענאָגט און דער בעל־ענלה גיט אונז ניט איבער...

— אי, נעגוג צו פלוידערן! — האָט שוין יענקעלע זיך צעבייזערט אויפ'ן אמת...

— שא, נארעלע, איך לאָך דאָס! — האָט בערעל איהם בערוהיגט — אלע לעבען...

יענקעלע איז פרעהליך געווארען און האָט פלוצלונג א שפרונג געטהאָן אין דער הויך און מיט לוסטיגע אויגעלעך אויס־געשריגען:

— בערל! פאָלג מיר, לאָמיר שיקען נאָר אויף פאָסט א בריעפעל אהיים.

— ביזט נערעכט! — האָט בערל איינגעשטימט — איך האָב אבער קיין געלד ניט.

— איך האָב א פיערערל, מיר אז געבליבען פון נעכטיגען צעהנערל. אויף מיין „דאָנערשטאג" גיט מען דאָך מיר, וויסט דאָך, א צעהנערל אויף וועטשערע, איז מיר א פיערערל געבלי־בען.

— און איך האָב אויך א קאָפיקע! — האָט בערל געזאגט — אקוראט אויף אן אָטקריטקע.

— וואר וועט אבער שרייבען? — האָט יענקעל געפרענט.
— איך. — האָט בערעלע געענטפערט — איך בין דאָך על־טער, איך בין דאָך א בכור...
— איך גיעב דאָך אבער א פיערער.
— א בכור איז מעהר ווערט ווי א פיערער.
— ניין! איך וועל שרייבען א האלבע און דו א האלבע, הא?
— זאָל זיין אזוי. קום קויפען א קארטעל!
און די צוויי ברידערלעך זיינען אוועקגעלאָפען קויפען א קארטעל אין פאָסט.
— דאָ וועט זיך גאָר ניט אויסשטעלען! — איז יענקעלע ניט געווען צופריעדען בעטראכטענדיג, צוריקגעהענדיג אהיים, דאָס קלייגע קארטל.
— מיר וועלען שרייבען קלייניגקע אותיות'לעך, מאַנ־טשינקע, — האָט בערעלע אן עצה נענעבען.
— וועט דער טאטע ניט קענען איבערלייענען...
— נישקשה! ער וועט אָנטהאָן די ספאקולען!
— נו, קום גיכער! — האָט יענקעלע געטריבען.
— זיין הערצעל איז שוין פול געוואָרען מיט וועדטער, און ער האָט זיי געוואָלט שוין אויף דער ניך אויסגיעסען אויפ'ן שטיקעלע פאַפיער, פאר וועלכען ער האָט זיין נאנצען סערמענען אוועקגענעבען...
זיי זיינען געקומען אין שטיבעל און האָבען זיך נענומען מכין זיין צום שרייבען.
בערל האָט נענומען שרייבען דער ערשטער, יענקעלע איז געשטאנען און נעקוקט.
— הייב אָן העכער, דאָ קאן מען דאָך שרייבען א שורה. חאו האָסטו אזוי וויים אוועקגעשטעלט דעם לאהובי! — האָט יענקעלע געשריגען.
— וואו זאָל איך איהם שטעלען? אויפ'ן הימעל — וואָס?

— האָט בערעלע נערעדט און נעטריבען פון זיך יענקעלען:
— נעה אוועק! איך וועל דיר לאזען א האלבע, טומעל מיר ניט...
— שא! שא! — איז יענקעלע אבגעטראטען און נעקומט פון דער ווייט מיט דאַרשטיגע אויגעלאך אויף בערעלען, ווי אזוי יענער זיצט פערטיעפט און שרייבט, שרייבט, קנייטשט דאָס שטערנדל און טונקט די פען און פערטראכט זיך און שרייבט ווייטער.
— נעגוג שוין! — האָט יענקעלע אין עטליכע מינוט ארום א נעשריי נעגעבען.
— עס איז נאָך ניט קיין האלבע, — האָט בערעלע שרייענדיג נעענטפערט.
— מיר קומט דאָך מעהר ווי א האלבע! — האָט יענקעלע שוין בייז נעשריגען. דער חשק צו שרייבען, אויסגיעסען דאָס הארץ פאר די היימיגע האָט איהם שוין אינגאנצען דורכגענומען.

נאָר בערעלע האָט שוין ניט נעהערט. ער האָט זיך צום אָנהויב אריינגעלאזט אין מליצות, ווי „ראשית כאתי להודיעך שאני בריא וקים". פונקט, ווי ער האָט אויסגעלערנט אין מכתב משולש. די ביסעלע אייגענע ווערטער איז נאָך איהם אין קאָפ נעבליבען: ער דאַרף נאָך פער'מסר'ן לייזער דעם בעלעגלה, ער דארף נאָך שרייבען, וויפיעל בלאט ג מ ר א ער האָט אבגעלערנט, ער דארף נאָך געבען אָנצוהערעניש, אז מען זאל זיי שיקען עפעס א פאסילקעלע, ווייל עס פעהלט זיי צו מאנטאג און צו מימוואך, און דער „דיענסטאג" איז אויך ווי נאָר נישט.

און בערעלע שרייבט און שרייבט און יענקעלע קען זיך שוין ניט איינהאלטען, ער זעהט ווי בערעלע פערנעהמט מעהר ווי א האלבע.

— נענוג! — איז ער צוגעלאפען מיט א געשריי און אננע־האפט פאר דאם הענטעל פון פערער.

— נאך דריי ווערטער! — האט זיך בערעלע געבעטען.

— אבער געדענק זשע: מעהר ניט! — האט יענקעלע געשריגען און די אויגעלעך האבען איהם געפלאקערט...

און בערעלע האט זיך נענומען שרייבען די דריי ווערטער, נאר דער גראנק, וועלכען ער האט נעראפט אויסדריקען, האט געפאדערט נאך א צעהן—פיפצעהן ווערטער און בערעלע, א בעגייסטערטער פון שרייבען, האט געפיקט, געפיקט אויפ'ן פא־פיער און פארנומען נאך א שטיק פון דער אנדערער העלפט פון קארטל.

— דו הערסט אויף! — האט יענקעלע אויסגעשריגען און זיך היסטעריש פונאנדערגעווייגט, בעטראכטענדיג דאם קליין שטיקעלע, וואס פאר איהם איז געבליבען.

— שא, נאך ממני בנך... — האט זיך בערעלע געבעטען — מעהר ניט!...

נאר יענקעלע דערמאנט זיך, אז ער האט געגעבען א נאנצען פיהרערל און בערל'ס וועט מען אין דערהיים לעזען אזוי פיעל, איז אזוי צעקאכט געוואָרען, אז ער האט נענומען מיט ווילדקייט רייסען פון אונטער בערל'ס הענט דאם קארטל.

— לאז מיר שטעלען נאך ממני בנך! — האט זיך בערעלע שטארקער געבעטען — מעהר ניט!...

— עס וועט זיין רעכט אהן ממני בנך... — האט יענקעלע נעשריגען, האטש ער האט ג ע פ י ה ל ט, אז ממני בנך מוז זיין. דער כעס האט איהם אבער געגומען קאכען און ער האט נענומען שלעפען מיט געוואלד דאם קארטעל; בערעלע האט פעסט צוגעדריקט, נאר יענקעל האט אזא שטארקען שלעפ געטהאן, אז דאם קארטעל האט זיך אויף צוויייען צעריסען.

— וואס האסטו געטהאן, גזלן? — האט בערל ווילד אויסגעשטעלט זיינע אויגען אויף יענקעלען.

— איך האָב נעוואָלט אזוי! — האָט יענקעל געזאָגט דורך פערשטיקטע טרערען.

— וואָס האָסטו געטהאָן? — האָט בערל ווייטער נעפרעגט קוקענדיג מיט פערצווייפעלטע בליקען אויף די צוויי האַלבע צעריסענע שטיקער פון דעם פּאָסט־קאַרטל.

נאָר יענקעל האָט ניט געקענט ענטפערן, די טרעהרען האָבען אים נעוואַרגען, און ער איז א פערצווייפעלטער א פאַל נעטהאָן צום וואַנד, רייסענדיג זיינע האָר... דאָ האָט שוין בערל אויך ניט אויסגעהאַלטען און דאָס קליינע שטיבל איז פּוֹל נעוואָרען מיט יאָמער....

דער אריסטאקראט.

אהרן מיכל לעווין איז אייגער פון די אנגעזעהענסטע בעלי־בתים אין זיין שטעדטעל, וואו ער לעבט שוין באלד פופציג יאהר.

אז אהרן מיכל נעהט אמאל דורך אין גאס, צי אין מארק, גיט איהם יעדער אב גוט מאָרגען מיט א „יראת־הרוממות" און חאטש אהרן מיכל ענטפערט אויף יעדערען „גוט מארגען" זעהר שטיל, און אמאל בלויז מיט א שוואכען שאקל מיט דעם קאפ, איז זיין ענטפערן דאך זעהר אנגענעהם. עס איז א שטיקל זכיה, זואָרום „קיין סך אזעלכע אהרן מיכל'ס זיינען אין שטעדטעל ניטא", אזוי זאגט יעדער. אהרן מיכל וויים, וויי אזוי מען שעצט איהם אין שטעדטעל, אבער ער בעציהט זיך דערצו גלייכגילטיג; פערקעהרט, אפטמאל איז דאס איהם דערוויעדער, ער וואלט זיי מוחל געווען זייער אכטונג, נאר זיי זאלען איהם לאזען צורוה.

אהרן מיכל איז א איד, וואס ס'הייסט „פאר זיך", ער האט אייגענטליך מיט קיינעם ניט צו טהאן. דאס געשעפט פיהרט דאס ווייב און ער זיצט אין דער היים איבער זיינע ספרים.

זיין בעציהונג צו ספרים איז אויך פון דער הויך, ווי צו די מענשען אין שטעדטעל. ער איז אייגענטליך מיט זיי אויך ניט צו נאהענט. אז עס נעהט ארויס פון דרוק א נייער ספר קויפט ער, נעמט זיך צו דער הקדמה און בעמערקענדיג נאר די ערשטע נארישע פאר ווערטער פון מחבר, ניט ער א שמייכעל און מיט

דעם זעלביגען שמייכעל בלעטערט ער שוין דורך דעם גאנצען ספר, לענט איהם אוועק אין דער אונטערשטער פאליצע און מורמלט ארויס:

— שטות'עריי. „ספרים זיינען ווי מענשען", טראכט ער דאמאלס, „ניטא קיין סך קלוגע".

און אהרן מיכל נעמט זיך דאן צום אבן־עזרא.

— דאס איז נעווען א חכם! טראכט ער יעדעם מאל, ענטדעקענדיג עפעס עמקות אין אבן־עזרא. ער האט פערשטאנען!

אויסער'ן אבן־עזרא האט ער נאך ספרים, וואס אינטערעסירען איהם, דאס זיינען דער „כוזרי", דער „פעדאן" און פון די נייערע — דער „תורת אל מות".

דאס זיינען ספרים, וואס מען דארף פערשטעהן! — טראכט ער וועגען זיי און איז צופריעדען, וואס ער איז דער אייניציגער אין שטעדטעל, וואס פערשטעהט זיי. רערען אבער וועגען די דאזיגע ספרים מיט וועמען עס איז, רעדט ער ניט. ער האט אמאל געפרובט א שמועס טהאן מיט'ן שטעדטיל'שען משכיל, בונים אפיקורס, האט יענער איהם עפעס א זאג געטהאן אזא נארישקייט, או פון דאמאלס אן ווייכט אהרן מיכל פון איהם, לאזט אראב די אויגען וועז ער בענעגענט איהם און האלט שוין ניט פון דער גאנצער השכלה.

— אין די נייע פעהלט די עמקות! — אזוי פלעגט ער טראכטען אליין. זאגען פלעגט ער קיינעם ניט — עס איז ניט כדאי! עס־האלצים זיינען זיי אלע!

אהרן מיכל איז פרום, אבער אויף זיין שטייגער. די עמי־הארצי'שע פרומקייט ליידט ער ניט. דאוונען געהט ער אלע טאג אין שוהל, אבער ער איז דערפון ניט צופריעדען. איהם ציהט צו דאוונען „ביחידות"... און אפילו דאוונענדיג בציבור, האלט ער אויף קיינמאל ניט מיט מיט דעם בעל־תפלה... וועז דער בעל־תפלה האלט די הלליוי'ס, האלט ער ביי הודו, און געהט אזוי דאס גאנצע דאוונען מיט זיין אייגענעם וועג... עפעס איז איהם

פריקרע נאכצוגעהן דעם עם־הארצ'דיגען שליח־ציבור, וואס פער־שטעהט אודאי ניט דעם פירוש המלות...

אבער אן אמת'ע אבקומעניש איז פאר איהם די ימים נוראים, איבערהויפט יום כפור.

אריינגעהענדיג אין שוהל, וואס איז שוין געפאקט מיט אידען און וואס זאגען מיט א פריקרע וויינענדיגען ניגון די תפלה זכה, דערשפירט ער עפעס א וויעדער־טעם אין זיין נאנ־צען קערפער. ער וויים זייערע יעצטיגע געדאנקען: אויפ'ן הי־מעל איז א יריד און זיי זיינען געקומען איינהאנדלען... די היי, מיט וואס די פאדלאגע איז אויסגעבעט רענט איהם אויף. „נא־רישע מנהגים" — טראכט ער — „עבודה זרה'ניקעם!"... און מיט אזוינע געדאנקען קומט ער צו צו זיין „שטאדט", וועלכע איז שוין פערנומען פון א אידען מיט א נעלער באדר. דער איד מיט דער נעלער באדר, דערזעהענדיג אהרן מיכלען, שטעלט זיך גלייך אויף און געהט אוועק וווי דערשראקען אויף עטליכע טריט וווייטער. אהרן מיכל נעהמט ארויס דאס טאשען טיכעל, גיעט א וויש דעם אדט, וואו דער איד איז נעזעסען און הייבט זיך אן מכין צו זיין: נעמט אריבער דעם טלית איבער'ן קאפ און בעהאלט זיין פנים פון דעם גאנצען עולם...

אהרן מיכל איז א איד ניט קיין גיבור, אבער כמעט א נאנץ יום־כפור זעצט ער זיך ניט צו. ער שטעהט אויף די פים האדט אנגעשפאדט אן זיין שטאדט, וואס איז צום וואנד. ער האט ניט ליעב אויפשטעלען זיך גלייך מיט אלעמען צו יעדער „תפילה" און איהם איז ליעבער די נאנצע צייט צו שטעהן.

אז ער קעהרט אב אויף א וויילע דעם קאפ צום עולם צו, בעמערקט ער וווי אנדערע אידען שמעקען „שלאק־וואסער" צו שטארקען זיך... דאס ווירקט אויף איהם זעהר שלעכט און ער קעהרט זיך אום וויעדער צו דער וואנד.

דער נעלער איד, וואס האט ניט קיין אייגענע שטאדט און וואס האפט זיך צוזעצען יערע וויילע אויף א פרעמדער, האט

אויף איהם שטארק רחמנות, דערזעהענדיג ווי ער שטעהט לאנג אויף די פים. און בשעת חזרת הש"ץ, גיעט ער איהם „אויסדעל" א זאג:

— איהר וואלט זיך צונעזעצט, ר' אהרן מיכל אביסעלע— דאס איז ביי אייך דען א נדר?

— א יישר! — ענטפערט ער טרוקען און קערט זיך ניט אב.

פאר נעילה, וועו מען מאכט אין שוהל א פויזע נעמט אהרן מיכל ארויס דעם קאפ פון אונטער'ן טלית און קעהרט זיך אום מיט'ן פנים צום עולם. דער נעלעער איד בענוצט זיך גלייך מיט דער נעלעענהייט צו האבען די זכיה עפעס רעדען מיט אהרן מיכלען און זעצט גלייך אויס מיט א שאלה:

— איך מיין, ר' אהרן מיכל, אז אין א שעה ארום אין דער צייט וועט מען שוין אנבייסען? ווי מיינט איהר?

אהרן מיכל'ן אבער עקעלט די נאנצע פראגע וועגען אנבייסען און קעגען זיין ווילען שווייגט ער.

— איהר מיינט, אז ניט? — שטעהט צו דער נעלעער איד וויעדער, ניט בעקומענדיג קיין ענטפער.

— איך מיין נאר נישט... — ענטפערט אהרן מיכל נאנץ טרוקען, לאזענדיג דעם נעלעען אידען אין א פערלעענהייט. דעקט זיך וויעדער איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאפ און קעהרט זיך אום צום וואנד, טראכטענדיג:

— קיין אנדערע שאלות האט ער ניט ביי מיר צו פרעגען... גראבע מענשען!....

דער נבור.

חייקל קרעמער רופט מען איהם אין גאס. אין אמת'ן אבער האָט ער דעם נאָמען ניט פערדיענט, ווייל אין קראָם זיצט א גאנצע וואָך דאָס ווייב, חנה, און ער זיצט אין דער היים, אמאל אין בית מדרש און לערנט.

— זונטאג אבער, מוז ער פריהער ווי אלע טאָג אבדאוונען, אבזופען דעם שיעור חוק לישראל, אין דער ניך אוועקלויפען אהיים עפּים איבערבייסען און נאָכדעם אוועקגעהן אין מארק העלפען חנה'ן אין קראָם.

דאָס איז פאר איהם איין אָבקומעניש, א נסיון, און ווען ניט דער זינדיגער גוף, וואס מוז האָבען א שטיקעל ברויט און א בגד, וואלט ער, דאכט זיך, דאמאלס געבעטען זיין נוטער חנה'ן, וואס זאגט איהם קיין זאך ניט אפּ, אז זי זאל נאָר זונטאג פערמאכען די קראם...

פאר זונטאג ציטערט ער ווי פאר פייער!..

דער מארק רוישט ווי א וואלד; די פויערן פון די נאָהענטערע דערפער קומען זיך צונויף מיט זייערע פערד און וועגען, די האלאָבליעס אין דער הויך, און פיהלען זיך אויפ'ן אידישען מארק ווי ביי זיך אין דער היים... חייקל שמעהט ביים קראם און בעטראכט די גרויסע מחנה פויערן, הערט זיך צו צום ווילדען פערטישטען געטומל אוֹן דאָס האַרץ ציטערט איהם: וואס

„זנאטשעט", רבונו של עולם, דאס ביסעלע אידען קענען אזא עם רב ?"...

און אז די פּויערן קונים בעלעגערען די קראם, ווערט זיין שרעק נאך גרעסער, ער קען ניט פערשטעהן ווי אזוי זיין חנה, א שוואכע אידענע, טענה'ט מיט יעדען בעזונדער, מיט קוראוש און שטאלין, זידעלט נאך אב איין אנדערען, ווען ער באט א העלפט פון דעם, וואס קאסט זיך אליין.

— גזלנ'טע, האב רחמנות ! ווילט זיך איהם אויסשרייען— דו וועסט נאך עפעס „אנמאכען".

וואס אנמאכען, זאגט ער קיינמאל ניט ארוים — דאס איז זעהר א שהעקליך ווארט... דאס ווארט נעדענקט ער שוין זייט יאהרען... און דאס ווארט עגבערט איהם יעדער זונטאג א נאנ־צען טאג, און ווען דער טומעל אויפ'ן מארק ווערט צוליעב וועלכער עס איז אורזאכע עפעס גרעסער, דאכט זיך איהם, אז אט־אט שוין איז דאס... און א בלייכער, שטעהענדיג קוים אויף די פים, שרייט ער אויס צו חנה'ן :

— חנה ! חנה ! זעה, וואס איז דאַרטען ?...

נאר חנה איז פערטהאן אין פדיון, זי מעסט און ווענט, בייזערט זיך און שרייט, שמועסט איין און לויבט, און הערט אפילו ניט וואס איהר „למדן" רעדט. נאר אז דער עולם פוי־ערן ווערט זעהר גרויס ארום קראם און זי אליין קען זיך ניט צוריסען, ווענדט זי זיך צו חייקלען, א הייזערינע, א צוטומעל־טע, און זאגט איהם:

— חייקל, ניעב אכטונג !...

— און חנה'ס פערזאג איז ביי חייקלען הייליג. ער הייבט אן אומוואהרפען זיינע צוויי קורצזיכטיגע אויגען, קעהרט זיך אין אלע זיימען, וואו די גויים שטעהען, און ווען איינער רוקט זיך צו צו איהם נאהענט און בעט עפעס הויך אויפ'ן גראבען לשון, רוקט זיך חייקל אביסעל אב פאר שרעק און ענטפערט:

— זאריעם, טשועש'ל, זאריעם...

און חייקעל האָפט, אז נאָך אזא ווייכען ענטפער ווי „טשוויעש'ל", וועט דער גוי, ווי שלעכט ער זאָל ניט זיין, איהם נאר נישט טהאָן און וועט קיין פאנראם ניט מאכען.. און חייקעל בערוהיגט זיך אויף א ווייל...

פאר נאכט ווערט חייקעל נאָך מעהר איבערגעשראָקען. די פויערן האָבען זייערע תבואות און בכלל סחורות פערקויפט די אידען, האָבען זיך גוט אָנגעטרונקען און הויבען אָן זינגען זיי־ערע ווילדע פרעהליכע „פיעסניעס", ווען חייקעלס אויער, ווען איז ערצוינגען געוואָרען פון קינדוויין אָן אויף גמרא־ניגונים, קען זיי ניט פערטראגען, און יעדער טאָן, דאכט זיך איהם, איז א געשריי:

— שלאָגט די אידען, שלאָגט!...

און חייקעל טרייסעלט זיך פאר שרעק און רעדט שוואך ארוים מיט א תחונים־קול:

— חנה, פאָלג מיר, פערשלים שוין די קראם!...

חנה אבער הערט ניט, זי איז פערטהאָן מיט פדיון, זי לעבט מיט'ן זונטאג א גאנצע וואך, און חייקעל שטעהט און ציטערט...

נאָר אט ווערט שוין גוט פינסטער, די פויערן שכור'ערהייט, צופאָהרען זיך, דאָס געטימעל ווערט קלענער, קלענער, ביז ער פערשווינדט אין גאנצען, די קראָמען הויבען זיך אָן איינער נאָך דער אנדערער צו פערמאכען, דער „סאָטסקי", א הויכער גוי, מיט גרויסע וואָנצעס נעהט צו צו חנה'ן, זאגט עפעס א פאר ווערטער, ווען זיינען פאר חייקלען שווערער ווי תרגום, און חנה רוקט איהם עפעס אריין אין האנד.

— דא ווערט שוין חייקעל שטייפער.

— דאנקען גאָט — דאנקען גאָט! — זינגט ער אונטער אין דער שטיל, גלעט דאָס בערדעל און קוקט אויפ'ן הימעל...

חנה צעהלט איבער דעם פדיון פאר'ן טאָג, רעכענט זיך אויס פאר זיך, קנייטשט דעם שטערען און הויבט אָן ענדליך

צו צוגרייטען זיך צו נעהן אהיים. זי קלינגט שוין מיט די שליסלעך.

אין דער מינוט פיהלט זיך חייקעל שוין א זיכערער פון אלע זייטען און עס פערווילט זיך איהם זיין א בריה און שטעהן נאך נעבען קראם...

— חנה — רופט ער ענדליך מיט ווייכקייט — וואס אויסטו זיך — לאמיר זיצען נאך אביסעל.

— חנה איז אבער מאט, אין האלז איז איהר טרוקען, דער קאפ שווינדעלט איהר, און זי ענטפערט אהן כח:

— צייט א היים צו נעהן, קוים וואס איך שטעה אויף די פיס.

און חייקעל נעהט צוואמען מיט איהר אהיים און פיהלט זיך שטייף און זיכער ווי אן אמת'ער גבור...

אין סאר.

אברהם דער מלמד האָט, נאָך דעם, ווי ער האָט אבגעקנעלט עטליכע יאָהר און געקרינגען א ברוסט־פעהלער, אָנגעהויבען צו האנדלען מיט פרוכט־סעדער. מיט זיין נייעם עסק איז ער זעהר צופריעדען געווען. זיין גאנץ לעבען האָט ער טאָקע נעזוכט אזא נעשעפט, וואו ער זאָל ניט דארפען האָבען צו טהאָן מיט א סך מענשען, צו וועל־כע ער האָט זעהר וועניג צוטרוי געהאט און מיט וועלכע ער האָט זיך שלעכט געפיהלט. מענשען האָבען א מאָדנע טבע — פלענט ער טראכטען, — זיי וואלטען נאָר גערעדט! אלץ וואל־טען זיי אויסדערצעהלט, אלץ וואלטען זיי אויסגעפרעגט און אלץ וואלטען זיי פערענטפערט... אז ער איז נאָך א ישיבה־בחור געווען, פלענט ער שטענדיג אויסקלויבען אן אָרט אין אווינקעל ערגיץ, וואו ער זאָל קיינעם און קיינער זאָל איהם ניט זעהן, און אויף א שטילען ניגון פלענט ער ברומען דעם שיעור, און זיין שטיל־לערנען פלענט איהם דערמאָהנען יענע חורבה, וואס ר' יוסי האָט אין וועג געפונען, וואו עס האָט זיך געהערט א ברומען יוי פון א טויב אויף דעם גלות. און דעמאלט פלענט זיך איהם יועלען אוועקשוועבען אין יענער חורבה ערגיץ, אין דער מדבר, און ברומען דאָרטען, ווי א טויב און קיינער, קיינער זאָל איהם

ניט איבערשלאגען, אפילו דער בת־קול אויך ניט. נאר זיין פאנ־טאזיע פלעגט גלייך צושלאגען ווערען פון א הארבער קשיא, וואס א חבר, א ישיבה־בחור, פלעגט איהם קומען פרענגען, דרע־הענדיג מיט'ן פינגער און שרייענדיג אויף א הויכען נמרא־ניגון.

אין א סאד אבער, וואס אברהם פלעגט דאס רוב דיננען אין עק גאס, ביי די גוים, פלעגט ער מיט קיינעם ניט דארפען אי־בערייד רויידען. קיין גרויס קאפיטאל האט אברהם ניט געהאט און מעהר ווי פאר דרייסיג רובל פלעגט ער קיין סאד ניט קענען דיננען. עס פערשטעהט זיך, אז אזא סאד איז ניט גרויס נע־ווען, פלעגט נאר פערמעגען א צוואנציג עפיל־בוימער, עטליכע בארג־בוימער און א מאל אויך א קארשן־בוים. בעזעצען זיך אין סאד פלעגט אברהם גלייך נאך שבועות, חאטש דאמאלט איז נאך צו פריה געווען, די פרוכט האבען נאך זיך אפילו ניט „פערבונדען", פאר גנבים איז נאך ניט נעווען וואס צו היטען; נאר אברהם האט שוין ניט נעקענט אינזיצען אין זיין שטיבעלע, וואו דאס ווייב שרייט, די קינדער ווייגען, און עס איז א שטענדיגער יריד. וואס דארף ער עס האבען? ער ווייל בלייבען אליין מיט זיינע מחשבות, דמיונות און שטילע ניגונים, וואס וועבען זיך שטענדיג ביי איהם אינוועניג און ווערען דארטען שיער ניט דערשטיקט... גלייך נאך שבועות איז טאקע נאך פריה צו געהן אין סאד, נאר אברהם'ן געהט עס ניט אן. עס ציהט איהם אהין צו די שטילע בוימער, וואס קענען אזוי פיעל טראכטען, אזוי פיעל הערען און אזוי פיעל סודות איינהאלטען אין זיך.

און אברהם ציהט זיך איבער אין סאד. ער נעהמט מיט דעם טלית און תפלין, א סדור מיט תהלים און מעמדות, די גמרות ברכות און חולין, וואס ער פערמאגט אליין, עטליכע ספרים פון די לעצטע נאונים, ספורי ירושלים, נעהמט מיט זיין ווינטערדיגען וואטעווען בגד, א קישעלע, בינדט עס איין אין א

פּעקעל, ניט א קוש די מזוזה, זאָגט אונטער דער נאָז א גוטען טאָג און נעהט אוועק אין סאָד.

אז ער קומט צו צום סאָד, הויבט איהם אָן דאָס האַרץ כיעכטיג צו קלאפען פּאר פּרייד, ער האָט אבער א שטיקעל עיכוב גלייך אריינצוגעהן. אויפֿן הויף, וועלכען מען דארף דורכגעהן, ליעגט א הונד. שפּעטער, אז ער וועט מיט איהם בעקענט ווערען, וועט ער איהם אפילו אין סאָד אריינגעהמען, נאָר דאָס ערשטע מאָל איז א שטיקעל סכנה, — מיט א הונד מוז מען גוט בעקאנט זיין, וועז ניט בילט ער און פּאר'ן ביילען האָט אברהם ערגער מורא ווי פּאר'ן בייסען: עס הילכט אין די אויערן!

און אברהם וואַרט, ביז וואַנען דער בעל־הבית פון סאָד נעהט ארוים און פיהרט איהם דורך.

— שוין נעקומען! — וואונדערט זיך דער בעל־הבית און לאכט אונטער...

— וואָס דען? — ניט אברהם א מורמעל ווי פערשעמט, פיהלענדיג טאקע, אז עס איז נאָך פריה.

— וואָס וועסטו טהאָן? — פרעגט שוין ערנסטער דער בעל־הבית: עס איז נאָך קיין בייַדעל ניטאָ. די פּאר אַ יאָה־ריגע איז שוין איינגעפאלען.

— נישקשה, נישקשה! — בעט זיך אברהם — עס וועט זיין גוט.

— נו, אז דיר ווילט זיך, גערט, — דרויקט מיט די פּלייצעס דער גוי און לאָזט איהם אריין אין סאָד.

אברהם לעגט גלייך אוועק דאָס פּעקל אויף דער ערד, ציהט זיך אוים אלליין אויפֿן גרינעם גראָז און מורמעלט שטיל:

— אָט דאָ איז טאקי גוט!

און ער וועלט גלייך אנטשוויגען און הערט זיך צו צום שטילען נערויש פון די בוימער. איהם דאכט זיך, אז די בוימער וואונדערן זיך אויף זיין פריה־קומען און מיט בעטענדיג

בלײקען קוקט ער זיי אָן, ווי ער וואלט נעוואָגט:

— בוימער, איהר אויך? איך האָב אנדערש ניט נעקענט... עס האָט מיך געצוינגען...

און באלד דאכט זיך איהם שוין טאקע, אז די בוימער פערשטעהען שוין אלץ און זיי ברומען צו:

— גוט! ביזט אן אננעלענטער נאסט!

און אברהם פיהלט זיך שוין ווי א היימישער אין סאָד. ער הויבט זיך אויף פון דער ערד, נעהט צו צו יעדען בוים בעזונדער, ווי ער וואלט זיך בעקענען וועלען, און נעהמט זיך בעטראכטען דאָס ביידעל, וואס שטעהט אין מיטען סאָד. אביסעל איז זי טאקי איינגעפאלען, נאָר אברהם'ן געפעלט עס נאָך בעסער. אברהם האָט ניט איבעריגם לײַב א נייע זאך, א שטארקע. עפעס איז איהם נעהענטער, אנגענעהמער, א בנין וואָס זעהט אוים ווי א חורבה. אזא חורבה אינוועניג איז פול מיט סודות, מיט טענער, מיט ניגונים. דאָרט ווייניט זיך אין דער שטיל, דאָרט בענקט די נשמה, און וויל עפעס, וואס האָט ניט קיין נאָמען, ניט קיין אָרט, ניט קיין ציים....

און אברהם קריכט ארונטער אין דער איינגעפאלענער בייַדעל, וואו עס איז פינסטערליך און שמעקט מיט ריחות פון אן אנדער וועלט. ער קנייטשט זיך דאָרט איין ווי א קנויל און ער בעהאלט זיך פון דער נאנצער וועלט...

פון דער וועלט אָבער זיך בעהאלטען איז אברהם'ן ניט אזוי גרינג. די ערשטע צייט קען ער עס לייכטער. אייַדער די פרובטען וועלען צייטיג דארף ער קיינעם ניט און קיינער דארף ניט איהם. ברייננט איהם א קינד אמאל עפעס עסען, רעדט ער מיט איהם א פאָר וועלטער, פרעגט וואס הערט זיך אין דער היים, וואס מאכט די מאמע, און ער איז יוצא, בלייבט נאָך פרייטאג צו נאכטס און שבת פריה, וועלן ער מוז אהיים נעהן, אבער דאָס קומט זיך איהם איבער. נאָכ'ן טשאלענט איז ער וויעדער אין סאָד. לענט זיך אוועק אונטער א בוים און קוקט אריין אין

„ספורי ירושלים" און וועלט ביי די פאנטאסטישע נעשיכטעס אנטשלאפען, און איהם חלומט זיך דער כותל מערבי, דער מו־טער רחל'ס קבר, די מערת המכפלה און נאך אזוינע היילינע שטילע ערטער, וואס אין זייער לופט שוועבען אלטע מעשיות, וואס וועלען אזוי שעהן איבערגעגעבען אויף אזא גרינגען לשון קודש אין ספורי ירושלים...

אז די פירות וועלען אבער צייטיג און די בוימער הויבען זיך אן צו ברעכען אונטער זייער שווערער משא, מוז אברהם ניט ווילענדיג פערלאזען זיין רוהינע וועלט און וועלען א סוחר. ווי דער ערשטער ווינד צושפיעלט זיך אין סאד און פערווארפט די ערד פון סאד מיט עפעל און בארען, לאזט זיך אברהם זיי אויפקלויבען, צעלעגט זיי אין עטליכע קופעס, סארטירט זיי און וואלט אויף די מארק־ווייבער מיט די גרויסע „מיילער", וואס צושטעלען איהם די רוהינקייט און שטילקייט פון זיין גן־עדן.

שבת וואלט ער שוין אבגעהרטם, איז אבער דער מסחר פון עפעל אין די סעדער אויף אום שבת שטארק ענטוויקעלט, אמת אויף בארג, עס איז אין שטעדטעל אזא מנהג, און אברהם קען איהם ניט אבשאפען... עס קומען צוגעהן בעל־הבתישע בחורים, בעלי־בתישע מיידלעך און אין סאד וועלט א מין חתונה: מען זינגט, מען לאכט, מען רעדט, מען פלוידערט, און אברהם מוז אלץ אויסהערען, אלץ פערטראגען און וואלטען אויף דער נאכט, וען ער וועט קענען זיך וויעדער בעהאלטען אין ביידעל און קיי־נעם ניט אנזעהן, אויסער די בוימער; קיינעם ניט הערען, אויסער דעם וינד, אמאל דעם רעגען און דעם דונער.

* * *

נאך ערנער איז אבער אסיען־צייט, וען אלע פירות וועלען שוין איבערצייטיגט און מעהר קען ער שוין אין סאד ניט בלייבען. מיט א קלעמענדינען הארצען זענעמט ער זיך מיט די בוימער, מיט'ן ביידעל, וואו ער האט אזוי פיעל רוהיגע, שטילע

מינוטען נעהאט, פיהרט זיבער די עפּעל אויף דעם בעל־הבית'ס פּוהר אין א שפּייכלערל, וועלכען ער האלט אין דער ארענדע, זינט ער האלט סעדער, פּאר צעהן גילדען א חודש, און ציהט זיך איבער צוריק אין גאס אריין.

דרויסען איז דאמאלס בלאטיג און רעגענדיג, שטעדטעלטישע אידען שלעפּען זיך אום קראנק און דערשלאגען, הוסטען און קרעכצען, אברהם קוקט זיך אום מיט שטארע אויגען און דערקענט ניט די וועלט.

— ניט גוט! — מורמעלט ער — מאום! — שפּייט ער — וואו טהוט מען זיך אהין?

און אברהם דערמאנט זיך אן די שעהנע מעשיות פון ספּורי־ירושלים, אן ארץ־ישראל. דארטען וויים ער, איז שטענדיג זומער, שטענדיג וואהרים און שעהן. און אין יעדער אסיען הויבט עס איהם אן צו ציהען אהין. נאר אברהם האט קיין מענליכקייט ניט צו פאהרען אהין. ער מוז פערקויפען די עפּעל, וואס ער האט פון סאד ארבענומען, און מוז שפּייזען זיין וויב און קינדער, וואס ער האט אין חוץ־לארץ. און א גאנץ אסיען און א שטיק אין ווינטער שלעפּט זיך אברהם אום מיט'ן קויש עפּעל אויף דער האנד און מיט א בענקשאפט אין הארץ, און וואהרט אויפ'ן ליעבען זומער, וועט ער וועט קענען צוריק זיך בעהאלטען אין סאד, פערשטעקען זיך אין ביידעלע און בלייבען מיט זיך אליין, ניט אנקוקען די שטעדטעלשע בלאטע, די פערחמארעטע אידען און ניט הערען דעם וואכענדיגען טומעל.

זאל שטעהן ווי געשטאנען.

זעלדע גרשונ׳ס, א מיידעל פון א יאהר 19, האָט אַבגערעדט מיט די נאסיגע חבר׳טעס איהרע, אז היינטיגען שבת זאל מען זיך אויפקלייבען טאנצען ביי איהר, ווייל ביי גרונע ישראל׳ס, וואו מען פלעגט אלע מאל טאנצען, קען מען שוין יעצט ניט. זייער גרויסע שטוב האָט מען איבערגעצויגט אויף צווויי און פון איין האלבער האָט מען געמאכט א שניט־קראם. די איבריגע חבר׳טעס וואהנען אין קלייגע הייזלעך און עס וועט ניט זיין וואו א קעהר צו טהאן זיך. אמת ביי זעלדען איז אויך ניט איבערייג נערוים, נאר זעלדע האָט צוגעזאגט, אז זי וועט אזוי צוקלייבען, אז עס וועט זיין נענוג ארט אפילו פאר אן אכט־פּאָ־רינען קאדריל.

אז זי איז געקומען אהיים, איז דער טאטע שוין ניט געווען, ער איז אוועק אין מארק. אין שטוב איז נאר געווען חייקע, די יונגערע שוועסטער, א פערצעהניעהריגע מיידעל, און די מוטער.

— מאמע! — האָט זעלדע געמאלדען ארייגגעהענדיג, — היינטיגען שבת וועט מען ביי אונז טאנצען — דו וועסט ניט שרייען?

די מוטער, א אידענע פון עטליכע און פערציג יאהר מיט גוטע פייכטע אויגען, האָט א שמייכעל געטהאן:

— וואס עפעס שרייען. דער טאטע זאל נאר אין דערהיים ניט זיין, טאנצט אייך געזונטערהייד!

—דער טאטע וועט אוועקגעהן אין שוהל הערען דעם מניד —

האָט זעלדע פערזיכערט, וועלען מיר דעמאָלט טאַנצען. ער זוימט זיך עטליכע שעה.

— גוט — גוט! — האָט די מוטער איינגעשטימט.

זעלדע האָט געזומען בעטראכטען די שטוב, ווי זי וואלט דאָס ערשטע מאל אין איהר לעבען אריינגעקומען און איהר פנים האָט זיך פארקנייטשט.

— איך האָב מורא, אז עס וועט זיין ענגליך אביסעל. — האָט זי ענדליך ארויסגעזאָגט.

— איך האָב אויך מורא! — האָט די מוטער מיטגעשטימט — וואו וועט איהר זיך דאָ אויסדרעהען די „לאנסע".

— די לאנסע, ווי די לאנסע — האָט זעלדע געענטפערט — „האלב וועג" וועט געווים עגג זיין.

זי האָט זיך פערטראכט.

— ווייסטו גאָר וואָס, מאמע — איז זעלדען איינגעפאל־לען א אידעע און איהרע אויגען האָבען אָנגעהויבען לויכטען, ווי זי וואלט געפינגען א סגולה צו א שווערען וועהטאָג — איך וועל איבערשטעלען די בעטען נעבען אויווען, דעם קאמאָד נעבען די בעטען און דעם קופערט...

— דעם קופערט צווישען די בעטען — האָט די מאמע נע־האלפען דער טאָכטער מאכען דעם פלאן.

— יע... — האָט די טאָכטער זיך פערטיעפט אין איהר פלאן.

— וועט זיין א לעריגע שטוב... נאנץ גוט...

— דו וועסט מיר העלפען מאמע?

— אָח, חאטש שוין.

און די מוטער מיט דער טאָכטער מיט דער איננערער שווועסטער, האָבען זיך געזומען צו דער ארבייט.

אין א האלבע שעה איז עס געווארען פערטיג.

— אוי, וואס פאר א גוטקייט! — איז חייקע נחפעל נע־וואָרען.

— גרויסארטיג! — האָט זעלדע צוגעשטימט מיט פרעה־ליכע אויגען.

— שעהנער ווי פריהער. — האָט די מוטער איהר מיינונג געזאָגט.

— א שטוב ווי א פעלד! — האָט זעלדע ווייטער גערעדט.

— מען וועט קענען טאַנצען א זעכצעהנפאָריגען קאדריל, האָט די איננערע שוועסטער נעפאַנטיזירט.

— אוז אן אכט פאָריגער איז דיר וועניג?

— עס רעדט זיך אזוי! — האָט חייקע זיך פערענטפערט. אוז די צוויי שוועסטער מיט דער מוטער האָבען אָנגעקוואָל־לען פון דעם נייס.

— אָבער זעה א מאָדנע זאך! — האָט זעלדע אננעהויבען פילאָזאָפירען, פאר וואס האָבען מיר זיך ניט געחאפט שוין לאנג איבערצושטעלען, עס איז דאָך ליכטיג אין די אויגען געוואָרען.

— עס איז אלע מאל אזוי, טאָכטער — איז די מוטער אין א מוסר־השכל טאָן אריינגעפאלען — צו א גוטע זאך חאפט מען זיך שפעט...

געקומען פון נאס איז שטוב אריין, האָט גרשון אויסגע־שטעלט די אויגען אוז ניט געקענט ווייטער א טריט מאכען.

— וואס איז דאס?

— וואס „וואס איז דאס“? האָט זעלדע דערשראקען ge־פרעגט.

— וואס איז דאס? — צי איך האָב פערגעסען? איז ער שוין געקומען אביסעל צו זיך אוז האָט אָנגעהויבען רערען מיט זיין לשון „סניא נהור“.

— וואס איז דען? — האָט די מוטער געפרעגט, אויך ניט אהן שרעק.

— וואו איז דער קאמאָר אוז וואו איז דער קופערט, אוז וואו זיינען די בעטען? עפעס זעה איך זיי ניט? איך בין שוין אפשר בלינד געוואָרען.

— אט שטעהען זיי דאך... מיר האבען איבערגעשטעלט — האט זעלדע ווי פארשולדיגט געענטפערט.

— אלמאי? — האט ער געפרעגט, כלומרשט קאלטבלוטיג.

— עס איז שעהנער — האט זיך די קליינע חייקע אריינגעמישט.

— עס איז נערוימער — האט זעלדע פערריכט.

— זיין וועלען דא שבת — טאנ...

נאר זעלדע האט א ווינק געטהאן צו דער מאמען, אוז יענע איז ענטשווינגען נעווארען...

— שעהנער, נערוימער... נייעסטען נאר! — האט זיך דער פאטריארך צעהיצט, פאר מיר איז שעהן אוז נערוים, ווי עס איז פריהער געווען — נייעסטען נאר אויפטהאן! נאך וואס פעהלט אייך? שוין שטעלט איבער צוריק אויף די אלטע ערטער!... זאל שטעהן, ווי עס איז נעשטאנען, איהר הערט...

— וואס ארט דיר, אז אזוי, — האט זיך די מאמע נעדרובט משתדל זיין.

— רייד ניט! — האט ער זיך צוהיצט — איך ווייל נישט קיין נייעסטען! זאל שטעהן, ווי עס איז נעשטאנען...

אין קריעה.

צוויי זיהן האָט דער אלטער זלמן פסח'ס, און האָט פון זיי קיין נחת ניט; וועו ניט די שטיקעלע האָפענונג, וואס נאָך זיין טויט וועלען זיי נאָך איהם קדיש זאגען, וואלט ער שוין לאנג פון זיי זיך מיאש געווען: מילא וויי זיי וויילען זיך — איך קען זיך בעגעהן אָהן זיי. שטעהט איהם אבער דער „קדיש" וויי א ביין אין האלז, און ער מוז לויידען פון זיי און האלטען זיך מיט זיי.

און דאָס גאנצע אונגליק, וואס ער האָט אביסעל געלד! וועו ניט דאָס געלד, וואלט ער אפשר פון זיי נחת געהאט, וויי אלע מאטעם פון קינדער. זיי זיינען דען שלעכטע קינדער! פער־קערטע, גאנץ גוטע, למדנים, איידעלע, עהרליכע, האָט איהם אבער גאָט געשטראפט מיט אביסעל געלד און די צוויי ברידער וואלטען זיך אלע טאָג וועלען צוטהיילען נאָך פאר זיין לעבען מיט דער ירושה...

מילא דעם עלטערען זוהן, חיים'ען, וואס איז שוין גאָט צו דאנקען א טאָטע פון אכט קינדער, האלט ער נאָך ער היום אויף זיין קעסט, און מאכט חתונה אמאל זיינעם א זוהן, אמאל א טאכטער און האלט די נייע פאָר־פאלקס וויעדער אויף קעסט. וואס דען? א תירוץ איז דאָס? וואס? איז אבער דער צווייטער זוהן, יענקעל, אן ארימער תבאוה־סוחר, זיך מתקנא: סטייטש! וואו איז דאָס געהערט געווארען, אז עלטערן זאלען אלץ א י י ז

זוהן אוועקגעבען! א קליינינקייט — אויסהאלטען אזא געזינד אויף קעסט! און אויף דעם סמך נעהמט יענקיל ביים טאטען מ ז ו מ נ י ם און דער טאטע קען זיך אהם ניט אויסצאהלען פאר די קעסט, וואס ער ניעט חיים'ען.

— וויפיעל מיינסטו איז וועדט חיים'ס קעסט? — פרעגט דער אלטער זלמן, אז יענקיל האט צו איהם טענות.

— חיים'ס קעסט? חיים'ס קעסט?... אט וועל איך דיר באלד זאגען — נעמט יענקיל די באָרד אין האנד, קנייטשט דעם שטערען און מאכט אזא רעכענונג:

— דריי פוד ברויט געהט ביי זיי אוועק א וואך...

— דריטהאלבען! — האקט איבער דער אלטער טאטע.

— דריי פוד, ווי א האָר! — וויל יענקיל אפילו א פונט ניט אראָבלאָזען.

— איצטער לאָמיר נעהמען פלייש! — העבט וויעדער אָן יענקיל צו רעכענען.

— פלייש עסען זיי זעלטען. — שלאָגט איבער דער אלטער טאטע.

— טאטע! זיי עסען, זיי פרעסען! — שרייט שוין העכער יענקיל און רעכענט אוים: 5 פונט פלייש אין מיטען וואך — פינף גילדען, שבת קאָסט צוויי רובל, — היינט גרויפען, קארטאפעל, קליינינקייטען, „דאָם און יענץ", סאָיע", „טאָיע", א שוך, א בגד, שבת אן עליה — חיים איז דאָך א יחסן — שלישי קויפט ער, אנדערש לויהנט איהם ניט. 10 רובל א וואָך קאָסט דיר חיים! צעהן רובל! — ענדיגט יענקיל דעם חשבון.

— נו, און וויפיעל קאָסט דו מיך? — פרעגט זלמן.

— איך — א העלפט ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— נו, מאך א חשבון! — הויבט אן דער אלטער: — צום יריד פאקראָוועם האָסטו געגומען א נייענקע הונדערטער?

— געגומען! — גיעט נאָך יענקיל.

— אין א חודש ארום, געדענקסטו, ביזטו געקומען וונטאג

און געהאפט אויף א „ווייל" 25 רובל אבצאהלען א גוי פאר א מציאה עפעס — דיינע מציאות!

— יע! — גיט נאָך יענקיל.

— צום יריד אולאם האסטו געגומען 50 רובל, אויף פסח האסטו געגומען 25 — היינט וואו איז — דאָ א צעהנרובעל־דינע, דאָ א פינף־רובעלדינע.

— אלץ גיט קיין צעהן רובל א וואך! — טענהט יענקיל.

— דו נעהמסט דאָך אבער מיט אמאל! גולן! וועלט שוין דער אלטער אין כעס.

— נו, שא, שרייי ניט, טאטע! נעה גיעב איהם אוועק די נאנצע געלד דיינע! דו האסט דאָך איהם ליעב! גיעב איהם, קאָרמע איהם, — שרייט יענקיל.

—איך גיעב דיר מעהר פאר איהם! — בייזערט זיך דער אלטער און נעהט אוועק א דערצאָרנטער אהיים.

אויפ'ן הארצען איז איהם שווער, עס דריקט איהם ווי א שטיין, און טרעפענדיג זיין „אלטע", ווי ער רופט זי, אדער ווי אלע רופען זי — זלאטע, ווייל ער אויסרעדען זיך פאר איהר. ער לאָזט אראָב דעם קאָפּ און קען ניט אנהויבען. די אלטע אבער פערשטעהט, אז ער איז שוין מסתמא געווען ביי יענקלען און זי הויבט אן:

— נו, וואס ווייטער?

— נחת... — מורמלט זלמן.

— וואס? ביי יענקלען געווען? — שטויסט זי זיך שוין אליין. — וואס ווייל ער?

חיים און די הויז־נעזינד, וואס געפינען זיך אין דעם זעל־בען הויז, הערען זיך צו ביי'ן וועגטיל פון קאמער, וואס די אלטע הייצען.

— ער פערגינט ניט חיים'ען! — קלאָגט ער זיך. — אלץ, זאָגט ער, גיעב איך איהם אוועק, הייסט עס, היים'ען.

חיים הערט אונטער און קריצט מיט די צייהן.

— און איהם גיעסטו וועניג! — זיפצט די אלטע.
— ער טענה'ט, אז חיים קאסט מיר צעהן רובל א וואך.
— צעהן מכות איהם! קען זיך שוין חיים ניט איינהאלטען און שיסט אוים הויך.
— צעהן געשווירען איהם! — העלפט אונטער חיים'ס ווייב.

— צעהן פלאטירען איהם! — העלפען די קינדער.
—שא, וואס איז דארטען? — חאפען זיך ארויס די אלטינקע פון זייער צימערל.

דא גיט א שפרונג חיים צום טאטען און א ווילדער פון כעס מאכט ער מיט די הענד:
— א י ה ם גיעסטו אוועק אינגאנצען! א י ה ם! ער וועט דיך צו דער טארבע ברענגען. דו וועסט זעהן, טאטע.
— ביים בעסער אב די צונג! — מישט זיך אריין די אלטע.
— מיט דער טארבע וועסטו פון דיין „יענקלען" אוועקגעהן — געדענק, טאטע! געדענק! — סטראשעט איהם חיים.
— איך האב מורא. אז פון דיר וועל איך גיכער מיט דער טארבע אוועקגעהן, — זאגט זלמן און ווייזט אן אויף דער אלטערער טאכטער, חאשען.

דא טרעפט די קוילל חיים'ען אין סאמע מיט הארץ און ער גיהט אוועק אין א זייט.

אין שטוב אבער רוישט נאך און קאכט, יעדער קינד שילט בעזונדער יענקלען און יעדער קלאה לענט זיך אוועק ביי די אלטע אזוי ווי א שטיין אויפ'ן הארצען.
— ניט בעשערט קיין נחת! — קלאגען זיי זיך שטיל אייגער פאר'ן צווייטען.
— וואלטען מיר בעסער שטיינער געהאט, איידער געלד!

— אח, אח! — זיפצען זיי פאר זיך. — צוויי שטיקלעך קינדער און קענען זיך ניט טהיילען.

א נאנץ יאהר זיינען די צוויי ברידער ברוגז. גוט ווערען זיי נאר פורים צו דער סעודה.

עס געשיהט אזוי:

אז עס קומט פאר נאכט און ביי חיים'ען גרייט מען צו דער סעודה, נעהען ארויס די „אלטע" פון זייער קאמעריל, זעצען זיך אוועק ביי'ן טיש און טיילען אויס די קינדער פורים־נעלד. אין שטוב ווערט פרעהליך און אויפגערוימט. אלע פנימ'ער שטראהלען. די אייניקלעך, די יונגערע, לאסשצען זיך צו דער באבען און צום זיידען, קריכען זיי אויפ'ן שוים און זאגען: האלט דער באבען, האלט דעם זיידען... א גוטע באבע, א גוטער זיידע!...

פון די ווארימע קינדערשע ווערטער, פון דעם געגרייטען טיש, פון דער ליכטיגקייט, ווערען די אלטע געריהרט. עס וועקט זיך אין זיי ביידען א ליעבעם געפיהל צו די קינדער און זיי דערמאנען זיך אן יענקלען, וועלכער פראווענט נעבעך אליין די סעודה. ווער וויים צי האט די שנור דארט עפעם געמאכט יום־טוב'דיג.

— נעדארפט רופען אהער יענקלען מיט דער ווייב און קינדער, גיעט א זאג די אלטע.

— נו, נו, אדרבא, לאז מען זיי רופען! — האפט זיך אן דער אלטער.

— וואם זאגסטו, חיים? — פרענט דער טאטע ביי'ן זוהן.

— פון מיינעטוועגען, רוף. — זאגט קאלט חיים.

— מען קען רופען! — זאגט די שנור.

— נעה אריבער, ביילינקע! — וועגדעט זיך די באבע צו א צוועלף־יעהריגע מיידעלע — צום פעטער יענקלען און זאג, אז מען בעט זיי צו דער סעודה.

— זיי זאלען למען השם קומען! — פערזאגט פון זיין זייט דער זיידע.

— גוט! — לויפט ארויס פרעהליך דאס אייניקעל. אין א פיערטעל שעה ארום קומט זי צוגעהן א פרעהליכע און מעלדעט:

— דער פעטער האט געזאגט, אז ער וועט באלד קומען.

און ווירקליך קומט באלד יענקיל מיט זיין ווייב און מיט צוויי עלטערע קינדער.

— גום פורים!

— גום פורים!

פון אנפאנג נעהט אלעס כשורה. יענקיל מיט דער ווייב זעצען זיך ביים טיש און הייבען אן קייען באב, וואס איז אנגעשטעלט אויפ'ן טיש אין גרויסע טעלער פון דער פולער האנד, חיים הייבט אן מאכען א שמועס וועגען שטאדטיגע ענינים אין וועלכע ער איז שטארק, אלס לעדיג־גענהער, בקי.

— ס'איז פארכעס! — זאגט ער — די באד שטעהט שוין דריי יאהר אהן א דאך, און אין קארבקע ליענט נאנצע 500 רובל און מען גיט ניט ארויס.

— טאקי א סקאנדאל! — גיעט יענקיל נאך, אבשוילענדיג א באב.

די אלטע קוועלען אן. אט דאס זיינען עפעס גערעטען אויף כרידער, מען רעדט, מען פערברענגט, ווי געהעריג איז, ניטא קיין קנאה, קיין שנאה! פיין, צרענטליך!...

אין א ווייל ארום שטעלט זלמן אוועק אויפ'ן טיש א פלאש ברענפען, גיעסט אן די קעלישעקעס און זאגט:

— נעהמט, קינדער. צו ביסלעך בראנפען!

— נעהם דו פריהער, טאטע, — זאגט פרעהליך יענקיל.

— טאטע נעהם דו! — לעגט פאר פרעהליך חיים.

דער טאטע נעהמט דעם קעלישעק מיט א שטראהלענדען פנים, מיט שיינענדע אויגען, מיט טריסלענדיגע הענד און שרייט אויס:

— לחיים קינדער!

— לחיים ולשלום! — ענטפערט יענקיל חיים'ען.

שפעטער א ווייל דערלאנגט מען נעקאכטע יאגדעס מיט קיכלעך, מען צושטעלט די טעלער, מען צולעגט די לעפל און דער טיש בעקומט איין אויסזעהן פון א וואהרער שמחה.

יענקיל און חיים האבען שוין אויסגעטרונקען צו עטליכע גלעזליך. די קעש טומלען זיך און דערהויפט איז יעדערנס מויל פול מיט ווערטער, וואס בעטען זיך ארויס, חאטש עס איז א גרויסע סכנה...

— וואס, חיים! — קען זיך ענדליך יענקיל ניט איינהאלטען. — ביזט אהן איין עין הרע א בעל־הבית...

— פערגינסט מיר אפשר ניט! — לאכט פרעהליך חיים.

— ניין! אדרבא... איך מיין סתם אין דער וועלט אריין. די אלטע בלייבען טויטע. זיי ווילען פערשטיקען דעם נעשפרעך און וויסען ניט, ווי אזוי.

—ניין, יענקיל, פערגינסט מיר ניט! — שרייט אויס פלוצלונג חיים, זהעגדיג, ווי יענקיל בעטראכט די עטליכע זיל־בערנע לעפיל.

—קינדערלעך, האט רחמנות! — בעטען זיך דערשראקענע די אלטע—פערשטערט ניט אונזער שמחה, איין מאל אין יאהר.

— מיר קריגען זיך ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— חס וחלילה! — פערזיכערט אויך חיים. — די בעסטע גוטע פרייגד! נאר גלאט, איך שמועס אין דער וועלט אריין, — יענקיל פערגינט מיר ניט. יענקיל וועט עס אליין מודה זיין. אמת, יענקיל?

יענקיל בעטראכט דעם רייכען טיש און שיעסט ארויס:

— אמת, ברודער!

חיים ווערט אנגעצונדען.

— וואס־זשע נעהסטו צו מיר?

— טאקע א נארישקייט! — מורמלט יענקיל.

— קינדערלעך! — האָט רחמנות... — בעטען זיך די על־טערן מיט טרערהרען.

נאָר עס פערקריכט שוין צו ווייט: די פערשטיקטע שנאה, וואָס טליעט א גאנץ יאָהר ביי יעדער ברודער אין הארצען צום צווייטען, פלאקערט יעצט אויף, נאָך דעם ביסעל בראָנפען, אין א העליש פייער.

— דו טאָרסט צו מיר ניט נעהן! — שרייט אויס חיים.

— שדים זאָלען צו דיר נעהן — ענטפערט יענקיל נאָך העכער.

— ארויס פון מיין שטוב! — שטעלט זיך חיים אויף און מעסט זיך אויף יענקלען.

— עס איז דעם טאָטענס שטוב, ניט דיינע! — קוראזשעט זיך יענקעל און בלייבט זיצען.

די מחלוקת ווערט וואָס א מינוט גרעסער, עס מישען זיך אריין די ווייבער און די קינדער ביז יענקיל פערלאזט די שטוב, סטראשענדיג דעם טאָטען:

— געדענק! זיי וועלען דיר צו דער טאָרבע ברענגען.

די אלטע בלייבען נאָכדעם זיצען צעמישט, ווי ארויסגעטרי־בענע פון גן־עדן געהען זיי אריין צו זיך אין צימערל. בייזעגס פנימ'ער בעקומען א מינע פון נאָך תשעה־באָב ביינאכט צו די קינות.

— וואָס רופסטו איהם, דעם גזלן? — קען זיך ענדליך דער אלטער ניט איינהאלטען.

— איך רוף איהם? דו רופסט דאָך איהם! — פערענט־פערט זיך די אלטע.

אין דער אמת'ן אָבער רופען איהם זיי ביידע, חאָטש זיי ווייסען פאראויס, אז עס וועט זיך אזוי ענדיגען. ווער ווייס וואָס פאר א רעכנונג זיי האָבען דערבי. אפשר ווילען זיי חאָטש גע־ניסען די עטליכע מינוט נחת, וואָס זיי הארעז עהדער'ן סקאנ־דאל. ווער קען פערשטעהן עלטערנ'ס הערצער?...

פערשפּעטינט.

די ביסעלע קאַרן, וואס אנטאָש האָט אראָבגענומען פון זיין שטיקעל פעלד, וואס ער האָט פערמאָגט, האָט ער שוין לאנג צו־זאמען מיט זיין עלטערן אכצעהניעהריגען סערנייען צעדרא־שען און עם צומאָהלען אין דער נאָהענטער וואסער־מיהל, וואס איז נעגאנגען אויף צווויי רעדער, און אויף דעם בוידעם בעהאל־טען צו ווינטער אויף ברויט. נאָר איין פוד קארן האָט ער אין א זעקעלע אריינגעשאָטען, פערבונדען עם מיט א שטריקעלע און אין שטעדטעל אויפ'ן מארק אוועקגעפיהרט. אויפ'ן מארק זיינען אידען אויינער נאָך דעם אנדערען צוגעקומען אלע ווייל צום וואגען, געטאפט דאס זעקעלע און געפרעגט:

— טשאהאָ מאיעש נא פראָדאניץ? — וואס פערקויפסטו?

— אויף וואס אנטאָש פלעגט ניט אָהן שטאָלץ ענטפערען:

— זשיטא, קאַרען...

און די אידען האָבען נעדונגען און געריינגען, געוואויגען און נעוואויגען מיט זייערע בעזמענס און געבאָטען פרייזען פון 40 קאָפ' ביז א האלבען רובל, און אנטאָש פלעגט די פרייזען אויסהערען, קראצען זיך אין פאטילייצע און בעטען פינף גילדען ביז ער פלעגט ארָאבגעהן אויף פיער גילדען. ביי פיער גילדען חאָט ער זיך איינגע'עקשנ'ט און ס'האָט ניט געהאלפען שוין מעהר קיין דינגען זיך.

— טשעטירע זלאַטע! — האָט ער געזאָגט.

פארנאכט אבער, אז די אידישע מארק־סוחרים זיינען זיך צונאנגען און מעהר איז שוין קיינער צו איהם ניט צוגענאנגען, איז ער שוין מיט זיין ביסעל סחורה ארומגעפאָלען, און האָט שוין געזוכט א סוחר פאר א האלבען רובל.

דער איינציגער הענדלער, וואס איז אויף דעם מארק געבליבען, חנן דער קורצער, האָט שוין דאָס ביסעל מזומן, וואס ער האָט געהאט צוגעגרייט צום מארק, אויסגעגעבען, און ער האָט דערפאר מיט א האלבען מויל געבאָטען נאָר דריי גילדען:

— טרי זלאַטיק, קאָלי חאָטשעש?

און אנטאָש, וואס האָט געדארפט דאָס געלד אויף זעהר נויטיגע זאכען צו קויפען, אָהן וואס ער האָט א היים ניט געקאָנט פאָהרען, איז מיט הארץ־וועהטאָג מרוצה געוואָרען. דערהערט, א ער וויל שוין אוועקגעבען, האָט חנן אין דער רעכטער זייט הארצען דערפיהלט א קלאָפ פון פרייד, וואָס איהם מאכט זיך צו קויפען א „מציאה", פון וואס ער וועט האָבען א ריינעם צעהנערל ריוח, אין דער לינקער זייט הארצען האָט איהם אבער א קלאָפ געטהאָן פאר הארצווועהטאָג: גאָט וויסט, צי די מציאה וועט א י ה ם אָנקומען, וויל זיין קאפיטאל האָט זיך איבער'ן מארקס־טאָג אינגאנצען אויסגעלאָזט. פונדעסטוועגען האָט חנן די האָפנונג און דעם בטחון, ניט פערלוירען, און האָט געהייסען אנטאָש'ן פיהרען די סחורה צו זיין שפייכלערל. דאָרט, ביים שפייכלער, האָט ער נעמאכט שותפות מיט א רייכערען הענדלער; יענער האָט געצאָהלט, און אנטאָש האָט בעקומען דריי זיבערנע גילדען. ער האָט זיי בעקוקט פון אלע זייטען, געפרעגט עטליכע מאל: „צי ניע פאלשיווע?" און אז די צוויי שותפים האָבען איהם בערוהיגט, אז ס'איז אמת'ע גוטע געלד, האָט ער זיי אריינגעקרוקט טיף אין בוזעם און זיך געלאזען מיט'ן וועגלע צו א קרעטשמע אין מארק. דאָרט האָט ער צוגעבונדען דעם

פערד צום סלופ פון גאניק און איז אוועק קויפען נויטיגע זאכען.

ער האט געקויפט צוויי טעפ זאלץ, וואס די אנטאשיכע האט איהם אנגעוואגט למע"ש צו ברענגען, דריי פעקלעך צו אכט גראשען מאהארקע, א פאר פונט זייף צו זעקס קאפיקעס, א קרענצעל בייגעלעך — א „גאסטינעץ" פאר די קלייניע קינדער, און פאר דאס איבעריגע איז ער אין קרעטשמע אריין און געמאכט א כוסה, מיט וועלכער ער האט זיך גאר דערקווויקט און האט פרעהליך אנגעהויבען שמועסען מיט די איבעריגע פוירער.

— פוד זשיטא פראדאל! — האט ער, כטוב לבו ביין, איינעם פון די פוירען דערצעהלט, — אשוקאלי זשידי: טרי זלאטיך דאלי... מאלא!

דער אנדערער פוירער, וועלכער איז געווען רייכער פאר אנטאש'ן, האט אויף איהם א פעראכטליכען בליק געווארפען און מיט גדלות געענטפערט:

— טשטא, פוד זשיטא! יא דיעסיאט פראדאל... פאניאיש? דיעסאט!

אנטאש האט מיט קנאה א קוק געטהאן אויפ'ן פוירער, געוואלט עפעס ענטפערען, נאר זיין שוואך קעפעל איז שוין געווען אביסעל בערוישט, האט ער נאר א קרים געטהאן מיט די ליפען, ארוים פון קרעטשמע האלב פרעהליך, האלב אומעטיג, זיך געזעצט אויף זיין קלייניער דראביינע און זיך געלאזט פאהרען אהיים אין דארף אריין, וואס האט זיך געפונען פינף ווערסט פון שטעדטעל.

* * *

עס איז פערנאנגען א חודש. דער אסיען האט זיך אונטערגערוקט, די טעג זיינען געוואָרען קלענער און די נעכט גרעסער און אין אנטאשס קליין שטיבעלע האט מען שוין בעדארפט ביינאכט א לעמפעלע ברענען. דאס לעהמענע פלעשעל, וואס אנטאש האט ביי א טעפער מיט דריי יאהר צוריק געקויפט פאר

אכט נראשען איז א טרוקענע נעשטאנען און ס׳איז ניט נעווען פאר וואס נאפט צו קויפען. אויסער דעם איז שוין דאס זאלץ אויך באלד אויסגענאנגען, פון די זייף, וואס ער האט נעקויפט, איז נאר א שטיקעלע נעבליעבען, פון די מאכארקע איז נאר נאר בליעבען אויף א פאר טעג, און אנטאש האט זיך נעקראצט אין פאטעליצע, נעשפייט און אליין נעווארטשעט:

— סאלי ניעמא, מידלא ניעמא, מאחארקע ניעמא, ניטשעהא ניעמא. קעפסקי אינטערעס.

פערדינגען האט אנטאש ניט נעהאט וואו. דער איינציגער איד, וואס האט אין דארף נעווואהנט איז אליין זעהר ארים נעווען, און אנטאש האט געהאט נאר איין האפנונג: פאר סכות אנצוהאקען א פולען וואגען „סכך" און פיהרען עס אין שטעטל אריין און פערקויפען עס פאר א פאר פערציגער. אלע יאהר מהומ ער אווי, זייט ער האט דאס פערדעל זיינס, פאר וועלכען ער האט אבגעצאהלט אויפ׳ן יריד זעקס רובל.

און גלייך נאך ראש השנה האט ער אלע טאג אנגעהויבען פרעגען דעם אידען, וואס האט נעווואהנט אין דארף: וועז איז ביי אייך סכות?

— האסט נאך צייט! — פלעגט איהם דער איד ענטפערען.

— אליע קאלי! — פלעגט אנטאש רוהען ניט לאזען.

דער איד, וועלכער איז נראד נעווען צוטראנען, האט איהם איינמאל א זאג נעטהאן, ניט פיעל טראכטענדיג:

— יעשטשע טידזיען! — אין א וואך ארום, הייסט עס.

אין אמת׳ן אבער איז ניט מעהר נעווען ווי פינף טעג צו סכות, און אנטאש האט אויסגערעכענט, אז צוויי טעג פאר „קוטשקי" איז די רעכטע צייט צו פיהרען די סכך אין שטעדטעל: דאס איז נעווען אקוראט דער ערשטער טאג יום־טוב...

ער איז דעם טאג פריה אויפגעשטאנען, איבערגעבליסען א שטיק גראב, שוואריץ ברויט, וואס ער האט געטתקט אין אליין

צעשטויסענע זאלץ, פארטונקען מיט א קווארט קאלט וואסער, האט איינגעשפאנט דאס האלב הונגעריג, האלב פערשלאפען פערדעל, געגומען די האק און זיך נעלאזען אין נאהענטען וועלדעל.

ער האט זיך געגומען האקען די שטעכעדיגע צווייגען איינע נאך דער אנדערער. געקליבען האט ער אלץ געדיכטערע און לענגערע; בעכערע סחורה פערקויפט זיך גיכער! האט ער דערביי געטראכט. דער וואגען איז אלץ געוואקסען און געוואקסען, ער האט גערעכענט לכל הפחות לייזען פאר זיין סחורה א גילדען דריי, און איהם האט זיך אלץ נעדאכט, אז ס'איז נאך וועניג און ער האט אלץ נעהאקט און נעלעגט די צווייגען אויפ'ן וואגען.

ענדליך איז דער וואגען פול געווארען, אנטאש האט איהם בעטראכט פון אלע זייטען און איז צופריעדען געבליעבען.

— דאוואלנא בודזיע! — האט ער פאר זיך הויך ארויסגעברומט און גענומען דאס פערד פאר'ן צוים.

אז ער איז אבער אבגעפאהרען א פאר טריט, חאט ער זיך אבגעשטעלט און וויעדער א קוק געטהאן אויף דעם וואגען.

— א מאושע מאלא בודזיע? — האט ער זיך פלוצים דערשראקען, האט אויסגעהאקט נאך פינף צווייגען און האט זיך נעגומען פאהרען שוין אויף זיכער.

ער איז געפאהרען לאנגזאם, טריט ביי טריט, און לאנגזאם, טריט ביי טריט זיינען אויך אזוי אין קאפ זיינע נעדאנקען נעגאנגען, ווי זיי וואלטען ניט וועלען געהן גיכער פאר דאס פערדעל. אנטאש האט גערעכענט, וויפיעל זאלץ וועט ער קענען קויפען און וויפיעל זייף, וויפיעל „גאזע" און וויפיעל מאחארקע, פאר דעם נעלד, וואס ער וועט אבלייזען אין שטעדטעל ביי די אידען. ענדליך האט איהם דער חשבון פערמאטערט און ער האט בעשלאסען, אז ער וועט האבען די פאר גילדען אין האנד, וועט

איהם גרינגער זיין צו בערעכענען, ווי אזוי אלץ איינצוקויפען, און נאך דעם בעשלוס איז פון איהם ווי א משא אראב.

* * *

אז ער איז מיט זיין וואגען אריינגעפאהרען אין אנהייב שטעדטעל און האט דערזעהן די סכות שוין בערעקט מיט סכך, האט זיך איהם ווי עפעס אבגעריסען אינוועניג און איהם האט זיך געדאכט, אז די סכות און די הייזער — אלע דרעהען זיך און שפרינגען. ער האט זיך אבער געשטארקט און געטרייסט, אז אלע יאהר איז אזוי: א סך „זשידקעס" דעקען צו פריהער און א סך שפעטער. דערפאר איז שפעטער טייערער.

— דאראזשיי וואזמו! איך וועל טייערער נעהמען... — האט ער בעשלאסען, און אנגעטען האבען איהם בעשלאגען.

ער איז געפאהרען ווייטער. אויף א גאניק זיינען געשטאנען צוויי וווייבער, איינע א יונגע און איינע אן עלטערע, זיי האבען געטייט מיט די פינגער און האבען געקוקט פאר געלעכטער.

— טשאהא ווי סמעיעטעם? — האט אנטאש מיט כעס געפרעגט.

— בא טי טאק ראנא אוזש סכך וועזש. — האבען זיי איהם לאכענדיג געענטפערט.

— יאק טא ראנא? — האט אנטאש דאס לאכען ניט פערשטאנען.

— ראנא... ראנא... — האבען די פרויען געלאכט.

— טפו! — האט אנטאש מיט צארן אויסגעשפיגען און זיך געלאזט ווייטער, טראכטענדיג:

— יאק טא... בערקע האט אליין געזאגט — „זא טידזען". איך האב דאך אזוי גוט ג'חשבונ'ט: נאך צוויי טעג.

א קאלטער שוויים האט איהם בעגאסען, דערמאהנענדיג זיך, אז ער האט פון יענער צייט אן, זייט בערקע האט איהם נעזאגט, אפשר ניט גוט געצאהלט. ער האט פערשפעטינט! נעווים, נעווים! אלע סכות זיינען שוין בערעקט מיט סכך... ער

וועט בלייבען אהן זאלץ, אהן מאהארקע, אהן זויף, אהן „גא־זע"...

טרויעריג האט ער געפיהרט דאס פערדעל, וועלכעס האט קענטיג געשפירט דאס גרויסע אומגליק, וואס דא שטעהט פאר זיין בעל־הבית, און האט זיך קוים געשלעפט, ארבעגעלאזען דעם מידען קאפ זיינעם.

דערווייל זיינען די בעלי־בתים שוין געמומען געהן ביסלעכ־ווייז פון שוהל, אויסגעפוצט יום־טוב'דיג מיט די טליתים און די מחזורים אין די הענד.

דערזעהענדיג לכתחלה דעם פויער מיט'ן וואגען סכך, האבען זיי ניט פערשטאנען, וואס דאס איז אזוינס, און האבען ערשטוינט געקוקט אייגער אויפ'ן אנדערען. נאך זייער קוקען האט זיך געראכט, אז זיי האבען זיך דערשראקען: אפשר האבען ז י י א טעות געהאט און פריהער סכות געמאכט?...

— טשאהא טי וועזעש? — האט איהם אייגער א פרעג געטהאן.

— יאק טשאהא? — האט אנטאש תמ'עוואטע אויסגעשטעלט די אויגען — סכך וועדו נא „קוטשקי". קופיטע, האלובטשיקי! קופיטע! — האט ער זיך געגומען בעטען מיט א וויינענדיג קול.

די אידען האבען זיך פונאנדער געלאכט.

— וואס דארף מען איצטער סכך? דוריען, דו! עס איז דאך שוין יום־טוב, — האט איהם אייגער געטרייסט.

נאר אנטאש איז פון גרוים אומגליק ווי צוטומעלט געוואר־דען און האט געשריגען, קראצענדיג זיך אין דער פאטעליצע אוז האלב ווייגענדיג:

— קופיטע, קופיטע! סאל טרעבע, מירלא **טרעבע**, גאזא טרעבע...

דער עולם אידען, וועלכער האט אנפאנגס געלאכט פון דער גאנצער סצענע, איז ענדליך גערוהרט געוואָרען. זיי האבען בע־

טראכט דעם אָרימען דארען פּויערעל, דערזעהען זיין פערצווויי־פעלטען פּנים און א געפיהל פון מיטלייד האָט זיך אין זייערע הערצער דערוועקט.

— אן אָרימער גוי, א ביטערער רחמנות! — האָט איינער אַרויסגעזאָגט, פערקרימענדיג מיט וועהטיג זיין פּנים.

— ער האָט געהאָפט, נעבאך, מאכען גאנצע גליקען פון די סכך, מיט אמאל — נא דיר! — האָט א צווייטער געזאָגט.

— עס וואלט געווען א יושר אָבצוקויפען ביי איהם די סכך, — האָט נאָך איינער פאָרגעלענט, — ס'איז א חלול־השם.

— אים יום־טוב, ווי אזוי? — האָט א צווייטער אָבגענ־שלאָגען די פאָרלעגונג.

— עס איז אויך האָלץ וועלט דאָס געלד — האָט איינער געשאָצט, בעטראכטענדיג דעם פולען וואָגען מיט דעם סכך.

— וועלט היינט, וועלט מארגען! אז ס'איז יום־טוב...

— סאָל ניעמא, גאָוא ניעמא.... מידלא ניעמא... — האָט דער פויער נעזונגען זיין ליערעלע, ניט פערשטעהענדיג, וואָס די אידען רעדען אויף זייער לשון, נאָר פיהלענדיג, אז מען טראכט וועגען איהם עפעס גוטס.

— שא! ער דארף נאָר קיין געלד ניט, ער דארף סחורה. סחורה אָהן געלד מעג מען נעבען אום יום־טוב אויך! — האָט איינער געבוירען נאָר א נייע אידעע.

דער עולם איז לעבעדיג געוואָרען. עס האָט זיך נעפונען צוויישען רעדיל אידען א קרעמער, וואָס האָט געהאָט דערביי א קראָם.

— גיעב איהם, חיים, א פאָר טעפלעך זאלץ מיט נאָך דאָרטען, וואָס ער דארף. גיעב איהם אויף א פאָר גילדען. א רחמנות! מיר וועלען אלע ליידען דעם היזק...

— נו, נו, מהיכא־תיתי! — האָט זיך ר' חיים אָנגעהאפט — אן אָרימער גוי טאקי, א רחמנות...

— א מצוה, א מצוה! ווי איך בין א איד! — האָט יעדער פון עולם געוואָרעמט.

חיים האָט צוגערופֿען דעם גוי, נאָך וועלכען דאָס גאַנצע רעדל איז נאָכגענאַנגען, האָט געעפֿענט די קראָם און האָט איהם געגעבען: צוויי טעפּ זאַלץ, א שטיק זייף, א פּלעשעל נאָפֿט און צווייי פּעקלעך מאַחאָרקע.

דער פּויער האָט ניט געוואָוסט וואָס צו טהאָן פֿאר שמחה, צי לאָכען, צי ווייכען, ער איז נאָר אין שטאַנד געווען צו מורמלען:

— דזיענקויע! דזיענקויע!

— נאָ טעביע יעשטשע חלה! — האָט איהם פֿלוצלינג, אז ער האָט שוין די סחורה איינגעפּאַקט, עמיצער אונטערגעטראָגען א פּאָר „המוציאס" — דו וועסט בריינגען אהיים.

— נאָ טעביע יעשטשע! — האָט איהם נאָך איינער רעראַנגט נאָך א שטיק חלה.

— נאָ יעשטשע!

— יעשטשע!

— יעשטשע!

און מען האָט גענומען טראָגען פון אלע זייטען חלה פאר אנטאָשען. ער איז צוטומלט געוואָרען און האָט קוים געקאָנט אויסרערען: „דזינקויע".

דער עולם איז נעווען צופֿריעדען און יענקעל לייבעס, א פֿרעהליכער איד, וואָס האָט געמאכט יום־טוב פון דער פּולער האַנד און אראָבגעבראכט א חתן צו נאָסט, האָט איהם ארויסגעטראָגען א גלעזעל בראַנפֿען.

— נאָ פֿיי! אי פֿאיעושאי ז'באָגאָם דאָמאי!

אנטאָש האָט אין דער גיך אריינגעגאָסען דאָס גלעזעל בראַנפֿען אין האלז, פֿערביסען מיט א שטיקעל חלה און האָט פֿרעהליך אויסגעשריגען:

— ניקאָלי ניע זאבודו!

— איהר ווייסט, ניט קיין שלעכטער ערל... — האָט אי־
נער פון דעם רעדל א זאָג געטהאָן.

— וואָס האָסטו געוואָלט, ער זאל דיך איצטער שלאָגען?...
האָט א צווייטער א שמייכעל געטהאָן — — — —

דער עולם איז ביים וואָרט „שלאָגען" ווי אָבהענדיג נע־
וואָרען, און מען האָט זיך געמוסען ביסלעכווייז פונאַנדערגעהן.

דער רב און זיינע ספרים.

אויסער די שטענדיגע שכירות, וועלכע דער קאַרעלצינער רב ר' אברהם פלענט בעקומען — פינף רובל א וואָך — און קליינע זייטיגע הכנסות, וועלכע פלענען איהם אויסטראגען נאָך עפעס א וואָך, האָט ער נעהאט נאָך א בעזונדערע הכנסה — שרייבען ספרים.

אמת, ער אליין פלענט זאָגען, אז די ספרים, וואָס ער שרייבט און דרוקט דערנאָך, זיינען ניט צוליעב פּרנסה. די תורה איז, חלילה, ניט ביי איהם א „קרדום לחפור בה"; ער מיינט נאָר מרבין תורה זיין צווישען אידען. דאָך האָט ער אויף זיין ערשטען ספר „באר אברהם" ארויפגעדרוקט דעם מקח „א רו"ב אויסער פּאַרטא". און כדי דער ספר זאָל מעהר פּערקויפט ווערען, האָט ער געזאמעלט פיעל הסכמות פון בעווואוסטע רבנים. ער האָט אפילו שטארק חשק געהאט, צו בעקומען חאָטש א קליין הסכמה'לע אויף פון מינסקער „גדול", אָבער דער נדול, עליו השלום, האָט זיך אביסעל געקווייטקעלט.

— איך גיב אמאָל א הסכמה, אָבער, אָבער...

וואָס דער „גדול" האָט געמיינט מיט אָט דעם „אָבער", האָט אונזער מחבר זעהר גוט פערשטאַנען, און ער וואָלט נעווים שטארק אין כעס געווארען אויף איהם דערפאר, ווען ער וואָלט נראָד אין זעלבען ספר ניט צולאָזט זיך ווענען דער עבירה פון כעס...

דעם ערשטען ספר „באר אברהם" האָט ער נעשריבען נאָך מיט יאָהרען צוריק און אָבנערזוקט טויזענד עקזעמפלאַרען אין ראָמ'ס דרוק. קרוב פון דריי הונדערט האָט ער נעשיקט צו גרויסע גבירים, מיט א גרויסען „לכבוד" אויפ'ן שער־בלעטל. צוויישען די דאָזיגע גבירים איז אויך נעווען דער גביר אדיר קלונימום זאב וויסאָצקי...

עס פערשטעהט זיך, אז ניט אלע האָבען איהם אָבגעשיקט צוריק דעם פריין. עס זיינען אָבער נעווען אזעלכע, וואָס האָבען נעשיקט דריי מאל אזוי פיעל, און איינער פון די ברואַדס־קים האָט איהם אפילו נאָכגעצע זיעבען רובל, און דער מחבר, וואָס האָט אין זיין ספר פערעגטפערט אזוי פיעל קשיות, האָט בשום אופן ניט געקאָנט נעפינען א תירוץ אויף דער קשיא: פאַרוואָס דוקא זיעבען און ניט ניין? ניין איז דאָך מעהר אידישלעך: א האלב ח"י...

אָבער נאָך מעהר האָט ער זיך נעוואונדערט, וואָס ראַט־שילד, צו וועלכען ער האָט, פערשטעהט זיך ממילא, אויך גע־שיקט א ספר, האָט איהם נאָרנישט געענטפערט, גלייך ווי דער ספר איז אין וואָסער אריין! אויף אנדערע גבירים, וואָס האָבען ניט געענטפערט און ניט געשיקט קיין נעלד, האָט ער זיך ניט גע־וואונדערט. עס זיינען דאָ גענוג גבירים חזירים... אבער ראַט־שילד! סטייטש? דו ביזט דאָך געווים פון די גרעסטע מיוחסים, מיט אן איידעלען חאראקטער, און ווי מען זאָגט, האלסטו דאָך אויך פון אידישקייט...

נישט אנדערש, סיידען דער אפטייקער, וועלכער האָט גע־שריבען די אדרעס, האָט זיך טועה געווען, און דאָס וויסט דער רב, אז א טעות אין אדרעס איז ג'הנ'עט... איין סומע — דריי רובל — וועלכע איז פאר איהם אנגענומען, האָט מען נעמוזט צוריקשיקען, וויל אנשטאָט זיין ריכטיגען נאָמען „אברהם חאר־חורים", איז געשטאַנען „חאבחורים", א נפקא מינה נאָר אין איין „ריש", און דאָך דריי רובל פערפאלען אויף אייביג! נעה

זוך, אז דו ווייסט אפילו נישט, ווער ס'האָט זיי געשיקט...

און נאָך אלעמען האָט ער גוט פערדיענט פון ספר, אפילו אָהן ראָטשילד'ן און אָהן די דריי רובל. אביסעל האָט ער אליין פונאַנדערגעטראָגען, אויך צושיקט די בוכהענדלער אין די גרויסע שטעדט. אמת, ער האָט זיי געגעבען א נרויסען „ראבאט", כמעט זעכציג פּראָצענט, און די „פּאַרטאָ" האָט ער אויך ניט נערעכענט, דאָך האָט ער פון „באר אברהם" געהאט א שהן ביסעל געלט, וועלכעם האָט איהם געקלעקט צו מאכען חתונה זיין טאָכטער: נענומען א בחור מיט א „סמיכה" און איצט וואַרט ער אויף א שטאָדט...

כמעט אזוי פיעל פערדיענסט האָט איהם אויך געבראכט זיין ספר „ערן אברהם". אויך דעם „ערן אברהם" האָט ער געשיקט צו אלע גבירים אין רוסלאנד, דייטשלאנד און פראנקרייך; און פערשטעהט זיך, אז וויסאָצקי'ן, בראָדסקי'ן און ראָטשילד'ן האָט ער אויך ניט פערגעסען. אבער ביים צווייטען מאל האָט איהם שוין סיי וויסאָצקי און סיי ראָטשילד קיין געלד ניט אָבגעשיקט, און איהם האָט דאָס מאל פערדראָסען נאָר אויף וויסאָצקי'ן. אויף ראָטשילד'ן איז איהם שוין דאָס מאל ניט נעווען אזוי קשה: ער האָט זיך דערוואוסט, אז זיין אידישקייט איז ניט אזוי אי־אי־אי. אבער דו, וויסאָצקי! סטייטש?... עס האָט איהם שטארק געקרענקט, אבער קיין שאָדען האָט ער ניט געהאט; אנשטאָט וויסאָצקי'ן איז אין קאַרלצין גופא אויפגעקומען עפעס א איד, וועלכער האָט דעם רב פאר'ן „ערן אברהם" מיט'ן אויפשריפט „לכבוד הגביר המפורסם" אריינגעשיקט נאָנצע צעהן קערבלעך...

און דורכ'ן „ערן אברהם" האָט דער רב חתונה געמאכט זיין צווייטע טאָכטער, אויך נענומען א איידעם מיט „סמיכה" און מיט אן אויסקוק אויף א רבנות.

דעם דריטען ספר האָט ער שוין געשריבען די לעצטע יאָהרען, פונקט וועו עס האָט אויסגעבראכען דער קריעג צווישען

רוסלאנד און יאפאן. זיינע גוטע פרייַנד האָבען איהם אפילו נע־ראטען, ער זאָל ניט דרוקען דעם ספר אין אזא שווערע צייט, אָבער דער רב, ביי וועלכען דער חשק צו דרוקען ספרים איז שוין געווען שטארק אייַנגעווארצעלט אין דער נשמה, האָט ניט נע־פאָלגט און ג'טענה'ט:

„נישקשה, אידען זיינען נאָך א פאָלק! אדרבא, נאָר אין אזא צייט בעדארף מען דרוקען ספרים, כדי די תורה זאָל ניט פערגעסען ווערען ביי אידען".

און ער האָט געבארגט א ביסעל נעלד פון ערשטען אי־דעם, אביסעל פון צווייטען איידעם, פון זייער נדן, און אבנע־דרוקט דעם דריטען ספר.

אָנגערופען דעם ספר האָט ער ווידער אויף זיין נאָ־מען: „מלחמת אברהם", א רמז אויף דער קריענס־צייט... אויף אין דער הקדמה האָט ער אין חרוזים דערמאָהנט די מלחמה, און געבענשט די מדינה, וואו די אידען וואוינען אונטער די פליגלען פון באריהמהערציגע מלכים — מיט גליק און הצלחה, און אויסגעלאָזט מיט א שטיקעל פון „הנותן תשועה".

אויסערדעם האָט ער נאָך א נייעם אויפגעטהאָן — נע־צאָהלט „צינס" דער נייער צייט, ווי לייט זאָגען — דען אנ־שטאָט וואָס אין זיינע צווויי ערשטע ספרים האָט ער ניט נע־וואוסט און ניט געוואָלט וויסען פון „זנאָקעס", און דאָס נע־דענקט פאר א חלול הקודש, האָט ער שוין אין דעם נייעם ספר געשטעלט קאָמעס נאָך יעדע צווויי וועדטער און נאָך יעדע פיער וועדטער — א פונקט. אזוי איז איהם אויסגעקומען דער חשבון. אויף אויף די „זנאָקעס" האָט ער פיעל געהאָפט: נאָכ־געבען אביסעל די משכילים, אפשר וועלען זיי אויף זיין בעלנים.

אָבער אי דער נאָמען „מלחמת אברהם", אי די חרוזים אין הקדמה, אי די „זנאָקעס" האָבען נישט געהאלפען. פון דרוק איז ארוים דער ספר א פאָר וואָכען פאר דעם פאָסט־מייסטער; ציטיקט האָט ער איהם א פאָר טעג פאר'ן שטרייק,

און געה ווייס, וואו די ספרים זיינען פערבלאנזשעט געווארען, און וואו זיי געפינען זיך ערנעץ...

ער וואלט געשיקט צו די גבירים אנדערע ספרים, אבער אלע גבירים זיינען אנטלאפען קיין אויסלאנד; די, וואס זיינען געבליבען, וועלען היינט געווים ניט נעהמען קיין ספר אין האנד אריין, און וויסאצקי איז שוין לאנג געשטארבען...

דאן האט דער רב זיך אנגעהויבען בעטען רחמים ביי א גרויסען מוכר־ספרים אין דער גובערניע, ער זאל ביי איהם צורנעהמען די ספרים אין קאמיסיאן, אפשר וועט ער זיי ווי־עס־איז „ארויסשטופען"... דער מוכר־ספרים האט איהם געענטפערט, אז הגם די צייט איז איצט נאר אן אנדערע, נישטא די אמאליגע יאהרען, פונדעסטוועגען זאל ער איהם פרובען אריינשיקען א הונדערט שטיק און ער וועט, מיט גאט'ס הילף, זיך סטארען, זיי אויסצוברענגען.

מיט גרויס שמחה און מיט נאך א גרעסערער האפנונג האט דער רב איינגעפאקט הונדערט עקזעמפליארען „מלחמת אברהם", אבגעשיקט דורכ'ן קאמיסיאנער, וואס פאהרט יעדע וואך אין דער גובערניע, און ער האט אנגעהויבען ווארטען...

און אז ער איז מיער געווארען ווארטענדיג, האט ער אנגעשריבען א פייעריגען בריעף: סטייטש?... דאן האט איהם דער מוכר־ספרים'ניק געענטפערט, אז דער ספר „מלחמת אברהם" לייענט, ווי א שטיין, וואס קיינער קעהרט ניט איבער, „כאבן שאין לה הופכים"... די מליצה איז אפילו געפעלען דעם רב, וועלכער איז געווען א שטיקעל „מליץ", אבער דער ענין גופא איז איהם כלל ניט געפעלען געווארען...

— סטייטש? וואס הייסט? — איז ער אין כעס געווארען אויף אלע אידען — צעהן מאל „שלעכטע צייטען", אבער א ספר, סטייטש? ווי קויפט מען דאס ניט קיין ספר? בפרט נאך אזא ספר, מיט א הקדמה אין גראמען, מיט זנאקעס, — נאך

יעדע צוויי וועלטער א קאמע און נאך יעדע פיער וועלטער א פונקט.

— עס קאן ניט זיין! — האט ער אויסגעשריען, אויס־צולאזען זיין כעס. דאס אויסגעשריי האט איהם אביסעל נריי־גער געמאכט, און כדי נאכמעהר נרינגער מאכען זיך, האט ער אויסגענאסען זיין נאנץ הארץ פאר זיין ערשטען איידעם, וועל־כער האט שטארק נעהאלטען פון זיין ספר.

— וואס זאגסטו, ישראל, הא? עס קען ניט זיין.

— פערשטעהט זיך, אז עס קאן ניט זיין — האט דער איידעם מסכים נעווען, מעהר פון איידעלקייט וועגען, עהדער פו אינערליכער איבערציינונג.

— על כן, וואס זשע טהוט מען? — האט דער רב צנגע־הויבען פרענען מיט א ניגון פון דער נמרא.

— איך רעכען, אז ס'איז כדאי זיך דורכצופאהרען, אז מען קומט אליין, איז נאר עפעס אנדערש.

די עצה איז דעם רב נעפעלען נעווארען. פאר איהם אליין וועט דער מוכר־ספרים האבען דרך־ארץ.

— שוין פיעל יאהר האנדעל איך מיט איהם, — האט ער נעזאגט צום איידעם מיט א טאן פון א סוחר...

אין א פאר טעג ארום איז שוין דער רב נעפאהרען מיט א בעל־עגלה אין דער נובערניע אריין. אמת, אהין נעהט אויך די באהן, אבער מיט א בעל־עגלה איז בילינער און ער האט זיך שוין נענוג מרבה הוצאה נעווען...

אין אכסניא איז ער נעקומען זייגער צעהן אין דער פריה. ותיקין האט ער נעדאוועט אויפ'ן וועג, דערום איז ער באלד, נישט אויסטרינקענדיג אפילו קיין גלעזעל ווארימס, אוועקנע־נאנגען צום מוכר־ספרים'ניק, אויספרענדיג זיך פריהער נוט ביים בעל־עגלה, ווי אזוי מען נעהט, ער זאל חס ושלום ניט פער־

בלאנדזען. א קליניגקייט היינטיגע צייטען אין א נרויסער שטאדט!

אבער דער רב האט ניט פערבלאנדזעט; ער איז שוין דא נעווען אייניגע מאל, און א חוץ זיין שארפען קאפ האט ער אויך נעהאט א גוטען זכרון.

אריינקומענדיג אין קראם האט זיך דער מוכר־ספרים באלד אויפנעשטעלט קענען איהם, אויסנעשטרעקט די האנד און אויס־נערופען בריסטליך: שלום־עליכם, רבי, אט דאס הייסט א גאסט! א גאסט! זיצט! און איהם תיכף דערלאנגט א שטוהל צום זיצען, — טאקי דעם שטוהל, אויף וועלכער ער אליין איז פריהער נעזעסען.

די אויפנאהמע האט דעם רב צוגענעבען קוראזש און ער האט באלד נעפרעגט:

— וואס הערט זיך עפעס מכח די ספרים?

— איהר מיינט אודאי דעם „מלחמת אברהם"? ער ליענט ווי א שטיין — האט דער מוכר־ספרים נלייך נעענטפערט.

— וואס הייסט ווי א שטיין? — איז דער רב צומישט נעוואָרען און ניט פערשטאנען, אז „ווי א שטיין" הייסט פונקט ווי די מליצה „כאבן שאין לה הופכין", וואס עס איז איהם אין בריף אזוי נעפעלען נעוואָרען...

— פשוט, „ער נעהט נישט" — האט דער מוכר־ספרים ערקלערט און זיך עטוואס איינגעהאלטען, קנאקענדיג מיט'ן פינגער און נאך אמאל נעזאגט: ער נעהט נישט!.. איך האב איהם נעשטופט, נעוואלט חלופ'ן, עס העלפט נישט!...

— טע־טע־טע! — האט דער רב מאדנע פערקרימט דאס פנים, אבער פערשטאנען האט ער שוין, וואס מען מיינט, און שטאמלענדיג נעפרעגט:

— טאקי גארנישט?

— לגמרי גארנישט! — האט יענער נעענטפערט קאלט ווי א גזלן.

— קיין איין ספר ניט?

— אפילו ניט קיין האלבער ספר... ער פערנעהמט בלויז אן ארט.

דערהערט די לעצטע ווערטער, איז דער רב צוטומעלט געוואָרען. איהם האָט זיך געדאכט, אז באלד הייסט איהם דער בוכהענדלער נעהמען מיט זיך אהיים די ספרים און אזא הרפה וועט ער ניט אריבערטראגען. וואָס וועלען זאגען די איידעמס? וואָס וועט די רביצין זאגען?

ער האָט ניט געוואוסט, וואָס צו טהאָן: זיצען אָדער אויפשטעהן און אוועקגעהן. ביידע זאכען איז איהם שווער געווען און ער איז געזעסען, ווי אויף הייסע קויהלען.

— אט דאָס „נעהט" — האָט דער בוכהענדלער געזאָגט, וועלענדיג אביסעל צושטרייען דעם רב'ס טרויעריגע געדאנקען, און אָנגעווייזען אויף די אידישע בראָשורען, וואָס זיינען געלעגען אויפ'ן טיש.

דערהערט אזעלכע ווערטער איז דער רב אביסעל מונטער גענוואָרען. האָט ער די ספרים ניט פערקויפט, אבער פיהרען צוריק וועט ער זיי ניט בעראַרפען. וואָס האָט ער דאָ דערלענט? ער איז זיך אביסעל דורכגעפאָהרען, אביסעל דורכגעלופטערט — א מענש איז דאָך נישט ערגער פון א ספר, ער בעדארף זיך אויך דורכלופטערן... ער האָט פריינדליך א בליק געטהאָן אויפ'ן טיש מיט די בראָשורען און נאָך מיט מעהר פרייַנדליכקייט נעפרעגט:

— בבא־מעשות?

— דוקא ניט! — האָט דער מוכר־ספרים איבערגעהאקט — איצט איז שוין אריבער די צייט פון יענע מעשיות. היינט נעהען גאָר אנדערע זאכען.

— וואָס הייסט עס? — האָט דער רב נעפרעגט נעהמענדיג א ביכעל פון טיש און אָנגעהויבען לייענען דעם שער:

— ארטור שניצלער, — וואָס איז דאָס אזוינס?

— אזוי הייסט דער פערפאסער — האָט דער בוכהענדלער געענטפערט מיט גרויסקייט פון א מומחה.

— דער פערפאסער — וואונדערט זיך דער רב — דרוקט מען איהם נאָר אויבען?

— איצט דרוקט מען דעם נאָמען נאָר אויבען — ערקלערט דער בוכהענדלער מיט'ן זעלבען טאָן — שוין צעהן יאָהר דרוקט מען אזוי.

— דאָס הייסט מיט'ן קאָפּ אראָב — האָט דער רב געשמייכעלט — ווער איז דאָס דער שניצלער?

— עפּעס א דייטש, אָט איהם חאָפּט מען.

— טאָקי? — וואונדערט זיך דער רב.

— פערשטעהט איהר מיך, ער קאָן די מלאכה, קונסט... בחור... מיידעל... פּסיכאָלאָגיע... היינטיגע זאכען... — ערקלערט איהם דער בוכהענדלער.

— מען זאָל ניט פאָלגען טאָטע־מאָמע... — וויל דער רב טרעפען.

— מען זאָל ניט פאָלגען טאָטע־מאָמע... אלע זיינען גליק... און נאָך אזעלכע מעשות.

— און דאָס „נעהט"? — פרעגט דער רב ניט זיכער.

— נעהט און נעהט, אין די טויזענדער. איך אליין האָב פערקויפט ביז צוויי הונדערט „שטיק".

— איז, הייסט עס, איצט שניצלערס צייט? — האָט דער רב נעשמייכעלט מיט קנאה.

— נאָר שניצלער? — האָט דער בוכהענדלער געזאָגט ווי צו רייצען זיך, — און וואו איז איבערן זייערע? און וואו איז די אייגענע חברה, אידישע מחברים: פּרץ און די נאנצע חברה?

— עפּעס האָבען זיי אמאָל, האָב איך נעהערט, א שמר'ז נעהאט. וואס איז מיט זיינע מעשה־ביכלעך? — האָט דער רב

א פרעג געטהאן צו ווייזען, אז נאָר קיין אלט־תּרענקישער איד איז ער ניט...

— עט, — האָט דער בוכהענדלער א מאך געטהאן מיט דער האנד — שמר אליין איז שוין טויט און זיינע ספרים ליגען אויך אין דער ערד.

— וואָס־זשע בעדארף מען זאָגען: „כן יאבדו" אדער „ברוך דין אמת"? — האָט דער רב געמאכט ליצנות מיט א ביטערען הארצען, און א דאנק דער הלצה איז איהם נעראָטען. ארויסגעהן באלד פון קראם, ניט דערמאָנענדיג מעהר זייניע ספרים...

— וואָס וואלט איך געטהאָן, וועז ער היסט מיר נעהמען צוריק די ספרים? — האָט ער געטראכט אין שרעק, געהענדיג צוריק צו דער אכסניא, און האָט געדאנקט גאָט, וואָס ער איז ניצול געוואָרען פון אזא אומגליק; ער וואלט זיך דאָך ניט געקאָנט וועזען פאר די איידעמס און אפילו פאר דער רביצין אליין...

א פארגרעבט שטעדטעל.

וואס אזוינס האט דאס שטעדטעלע געהאט צום רב איז נעווען שווער צו ווייסען. נאר קיין נוט לעבען האט דער רב ניט פערבראכט צווישען זיינע בעלי־בתים. אזוי האט דער רב ר' אהרן אליין געזאגט. און אז דער רב אליין, וועלכער האט פון עולם הזה בכלל ניט שטארק געהאלטען, וועלכער האט דאס דאזיגע וועלטעל נאר בעטראכט פאר א פארהויז — אז ער אפילו האט שוין נעקענט ניט צופרידען זיין מיט זיין לעבען, קען מען זיך שוין שטויסען, ווי ניט נוט זיין לעבען איז נעווען, איהם איז אייגעטליך ניט נעגאנגען אין די שכירות, וועלכע איז זעהר קליין נעווען און פון וועלכע מען פלעגט פון צייט צו צייט איהם אברייסען, א דאנק פערשידענע תירוצים. וועז ניט די רביצין, וועלכע האט יא עפעס געהאלטען פון עולם־הזה און פלעגט ליעב האבען צו באקען שעהנע חלה אויף שבת, מאכען א גוטען קוגעל. וואס ניט שטענדיג האט זי דאס נעקענט אויספיהרען — וועז ניט זי, וואלט איהם אליין די אכילה נאר ניט געווארט. א דירה האט ער געהאט אפילו א קלייניע, אן ענגע, אבער זעהר נרויס איז געווען דער אלמער מיט די ספרים. וועלכער איז געשטא־נען אין דעם חדר, וואו ער פלעגט שאלות פסק'ענען. און וואס האט ער מעהר געארפט? די פאר ספרים, וואס איהם פלעגט פעהלען אמאל, פלעגט ער געפינען אין בית־המדרש. א שאר

נאר, וואס אין בית־מדרש קען מען לאנג ניט זיצען נאכ'ן ראוו־נען, ווייל אויבען איז די תלמוד־תורה נעווען און די תלמוד־תורה־אינגלעך פלעגען זיך מעהר נעפינען אונטען ווי אויבען און פלעגען פשוט דעם בית־מדרש איבערקעהרען. נעהמען ווי־דער א ספר אהיים, האט נעהערשט אן אלטער הרם, אז מען טאר א ספר פון בית־מדרש ניט ארויסטראגען. בלייבען אין בית־מדרש און די קינדער ארויסטרייבען איז פאר איהם נעווען אן אונמענליכע זאך. ערשטענס האט ער די קינדער ליעב נעהאט און צווייטענס איז א סכנה אנהויבען זיך מיט זיי. קינדער טהוען נאך גרויסע און אויך די קינדער וואלטען איהם אויסנע־לאכט, ווי די גרויסע, ווי די טאטעס זייערע.

און די גרויסע זיינען נעווען ניט צו פערטראגען, די גרוי־סע האט ער טאקי ניט ליעב נעהאט! אויסער וואס זיי זיינען אלע עמי־הארצים, זיינען זיי אלע נעזונטע, הויך־נעוואקסענע און שטארק־נעבויטע. ווי אמת'ע גויים, זאל נאט ניט שטראפען פאר די רייד! פון די עטליכע קצבים שמועכט מען דאך ניט, זיי זיינען אמת'ע פלשתים! א נס וואס זיי קומען נאך פרעגען א שאלה מאל אויף א שטיק. הענד און פיס טרייסלען איהם טאקי דעמאלט. ס'איז נארישקייט — פסק'ענען וועט ער אודאי לויט'ן שולחן־ערוך. אבער ביז ער פסק'ענט אב די שאלה, איז איהם ניט ניחא דאס לעבען. און ניט די קצבים זיינען דען בעסער? אלע זיינען אין שטעדטעלע קצבים. דאס שטעדטעלע האט ארום זיך א „וועלט" מיט דערפער און יעדער שטעדטעלדינער איד קויפט א קאלב און קוילעט... פלייש בחצי הנם. וועה וויים, צי וואלטען זיי אזוי שלעכט געווען, וועו ניט זייער פיעל פלייש עסען. ער אליין עסט פלייש נאר פון שבת ביז שבת, בלויז פון מצוה וועגען. דערפאר איז ער קענטיג אזא רך־לב... האט אפילו רחמנות אויף זיין קהילה, וואס נאט האט איהרע אירען נע־שטראפט מיט אזעלכע שטיינערנע הערצער. אפילו דער שוחט, וואס איז שוין יא א שטיקעל בן־תורה, איז אויך ניט בעסער

פון זיי, ער איז אויך קענען איהם. קענען א רב!... אפילו די ווייבער זיינען קענען איהם — קענען זיך קיינמאל ניט צוטיי־לען מיט דער רביצין.

— ס'איז נאָרישקייט! — פלעגט ער אמאל טראכטען. וועז די שטעדטעלשע גראָבע יונגען פלענען איהם דער'רגז'ענען — איך האָב בריוף פון די גרעסטע רבנים, כ'וואלט אפשר נעקענט קריגען אן אנדער שטעדטעל... נאָר עס וויל ניט זיך האָבען צו טהאָן. אלע זיינען אידען... די ערנסטע פון אידען זיינען פול מיט מצוות, ווי א מילגרוים...

אן אזוי איז דער רב געבליבען זיצען אין שטעדטעל, צווי־שען זיינע בעלי־בתים, וואס פלענען איהם פון יאָהר צו יאָהר ארָאבריייסען פון די שכירות, זאָגענדיג, אז אזא קהילה איז ניט בכח מעהר צו צאָהלען. טאָמער וויל ער ניט, זאל ער זוכען אנ־אנדער שטעדטעל...

נאָר דער רב האָט ניט געוווכט קיין אנדערע שטעדטלעך. אידען זיינען אומערום אידען! האָט ער געטראכט אן וועז די רביצין פלעגט זיך אמאל צואוויינען אויף די רשעות פון דער קהילה אן אמאל אויף דער נויט, וואס זי איז שוין צו דער עלטער ניט געווען אימשטאנד צו פערטראגען, האָט ער זי וויך געטרייסט:

— נאָרעלע, מען טאָר ניט זינדיגען... ס'איז גוט אזוי. איך בין גאנץ צופריעדען...

אזוי האָט דער רב זיך געעלטערט אין שטעדטעל אין נויטה, אין עלענד אן אומכבוד...

אייגמאל אין א וואכיגען ווינטער־פריהמארגען האָט דער עולם אין בית־מדרש ביים דאוונען זיך ארומגעקוקט, אז דער רב איז ניטא.

— וואו איז דאָס אונזער רבי? — האָט יענקיל דער דאָרפיגער אין א שפאס א פרעג געטהאָן, אן ניט בעקומענדיג

קיין ענטפער, האָט ער צוגעלענט:

— איהם איז ביי אונז אזוי גוט, אז ער וויל שוין גאָר ניט דאוונען...

— וואָס דען? — האָט אייזיק דער שמיד צוגעבאמקעט— וואָס פעהלט איהם? זיצט אין דער וואַרים און שפּיעלט זיך מיט דער רביצין....

— זיי לעבען ווי די טייבעלעך... — האָט גרשון דער סטאַליער געלאַכט—איהר „דאָליע" געזאָגט געוואָרען אויף אַלע אונזערע טעכטער. א מאן זאל א זוייב קיינמאָל ניט א פאטש געבען!... און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער אויסער א שמייכעל פון עטליכע דערביישטעהענדע, האָט ער צוגעלענט:

— איך וויים ניט פארוואָס האָב איך איהם אזוי ניט ליעב, אונזער רב...

— אבי די רביצין האָט איהם ליעב! — האָט דער שמש וואָס האָט זיך געוואָלט אונטערהנפ'ענען זיינע שפּייזער, זיך געווויצעלט...

— ס'איז פונדעסטוועגען ניט קיין גלאַטע מעשה! — האָט אייזיק דער שמיד זיך געוואונדערט — און איידער ער האָט בעקומען אן ענטפער, האָט זיך דערהערט הינטער'ן טהיר א געווין פון אן עלטערער פרוי. באלד האָט זיך די טהיר נעעפענט מיט האַסט און די רביצין איז אריינגעלאָפען מיט פערבראָכענע הענד און מיט א נעוויין, דורכגעשארט זיך צווישען די מאנסביליען, ארויף צום ארון־קודש און אויסגעבראכען אין א יללה:

— רבונו של עולם, הייליגע תורה, שענק נאָך יאָהרען מיין מאן...

— הייסט עס, ער איז קראנק! — האָט אייגער פון די דאוונער שטיל אונטערגעברומט.

— נו, וואָס מיינט איהר, שוין צייט! — האָט אייזיק דער שמיד זיך ניט געקענט איינהאלטען פון א וויץ.

— שוין א זעכציגער! — האָט דער שמש א מורמל נע־מהאָן.

— אידען! — האָט זיך די רביצין נעוועדעט מיט א צו־בראכען קול, אויסשפרייטענדיג די הענד — דער רב איז זעהר קראנק... שענקט איהם כאָטש א פּאָר קאפּיטלעך תהלים.

— איך האָב קיין צייט ניט! — האָט אייזיק דער שמיד דער ערשטער זיך ענטוואנט.

— וואָס קען העלפען אונזער תהלים! — האָט נחמן דער קצב טרוקען געענטפערט.

— אי, אידען, אידען! פון אייך געהט אוועק דער רב פון דער וועלט! — האָט זיך די רביצין צויאָמערט און איז ארויס א נעבוינענע פון בית־מדרש, און איהר געוויין האָט זיך נאָכדעם געהערט וויים, וויים פון גאָס.

— אָט איז א נייע אָנשיקענויש! — האָט אייזיק דער שמיד א מורמל נעטהאָן אויף דער רביצינ׳ס חשבון.

— נישקשה! ער וועט לעבען! — האָט נחמן דער קצב נעלאכט. ער האָט זיך אודאי איבערגעפאסט — ער איז דאָך אזא פוכלער אין תעניתים! ער עסט מעהר תעניתים, ווי מיר מלייש... א איר זאל זיך פערגינען אלע מאָנטאג און דאנערש־טאג צו פאסטען.

אייניגע פון עולם האָבען סארקאסטיש געשמייכעלט און זיינען זיך ביסלעכווייז צוגאנגען.

וואָס אמת איז אמת — א לויה האָט דער רב געהאט א שעהנע. אפילו אייזיק דער שמיד, וואס האָט געדארפט נויטיג אנשמידען צוויי פויערשע פערד, האָט געלאָזען די ארבייט און מיט אן עם־הארצישער שרעק נענאנגען צו דער לויה. אפילו נחמן דער קצב, וואָס האָט נעדארפט נויטיג ווי לעבען אבשיי־דען און צורעכט מאכען צוויי קעלבער, איז נאָכגענאנגען אזש צום בית־עולם, און געווארט, ביז וואנען מען האָט דעם רב

בעגראבען און פערשאטען און א קדיש אבנעזאגט...

אויך די ווייבער האבען געווויינט אויף דער רביצינ'ס בראך און עס האט זיך נעראכט, או דאס שטעדטעלשע הארץ איז ווייך נעוואָרען...

געהענדיג צוריק פון דער לויה מיט ערנסטע פנים'ער, האבען די שטעדטעלשע אידען, די דארפינע, די קצבים, די שמוּדען מיט די סטאליארעס זיך ביסלעכווייז צושמועסט און מען האט דעם רב אבגענעבען זיינע שבחים.

— מילא נעשטארבען — נעשטארבען! — האט נחמן דער קצב אנגעהויבען צוגעהן צום עיקר: וואו וועט מען איצט נעהמען א רב?... וער וועט וועלען אננעהמען ביי אונז איצט די רבנות...

— דאס האב איך שוין אויך נעקלערט — האט נאך א קצב געענטפערט.

— איך וויים נאר ניט, וואס וועל איך היינט טהאן מיט די צוויי קעלבער? — האט נחמן דער קצב שטארק פערזארגט נעדערט וויי צו זיך אליין. — זיי האבען, דאכט זיך „סרכא'ס".

עס איז טאקי זעהר ניט פרעהליך! — האט זיך ארייננעמישט נאך איינער. צוויישען אונז נערעדט האט ביי אונז דער רב קיין האניג ניט נעלעקט... וועלבער נאר וועט איצט וועלען קומען צו אונז, זיין א רב ביי אונז...

— הערסטו, אט דאס האב איך דאך טאקי מורא — האט נחמן דער קצב מיט שטארק ערנסטער מינע נעזאגט.

— הייסט עס, בלייבען מיר אהן א רב... — האט איינער ווי האלב אין שפאס, האלב אין ערנסט א מורמעל געטהאן.

— ס'איז טאקע א ביטערע מעשה... מיר קענען בלייבען אהן א רב...

געהענדיג אזוי פון דער לויה שטארק פערטראכט און פערזארגט, איז קענען זיי אננעפאהרען א פוהר, אויף וועלבער עס

זיינען געוועסען צוויי אידען. דער עלטערער — א איד פון א יאהר 50, דער צווייטער א יונגער מאן פון א יאהר 28 מיט א דאר נעל פנים, אויף וועלכען עס האבען לוסטיג געטאנצט א פאר לאננע נעקרייזעלטע פאות.

— וואס זיינען דאס פאר אורחים? — האט נחמן דער קצב א פרעג געטהאן.

— ווער קען וויסען? — האט אייזיק דער שמיד געענט־פערט — מען דארף צוגעהן און א פרעג טהאן.

באלד אבער איז פון וואגען אראבגעקראכען דער עלטערער איד איז צוגענאנגען צו דעם איבערגעבליעבענעם עולם און נע־פרעגט:

— וואו קען מען ביי אייך פערפאהרען ערגעץ אויף אן אכסניא?

— ווער זייט איהר? — האט נחמן דער קצב נעפרעגט און בעטראכט די צוויי פארשוינען פון קאפ ביז די פים.

—איך אליין בין א איד פון א גאנץ יאהר — האט דער איד ענטי'דיג געענטפערט, — נאר דער יונגערמאן איז א רב, דאס הייסט שוין, א פאר יאהר, או ער האט סמיכה שוין, מיי־נער אן איידים טאקי...

— אידען, ס'איז שוין דא א רב! — האט נחמן דער קצב פרעהליך אנגעזאגט. נאר כדי דער שווער זאל זיך ניט אי־בערנעהמען צו פיעל, האט ער קאלט און טרוקען געענטפערט:

— איך פערשטעה ניט, וואס איז דא די בייזע אייליגיש,

— מיר נעהען דאך ערשט פון דער לויה...

— מיין איידים וועט איהם טאקי מספיד זיין, — האט דער שווער הארציג גערעדט — ער איז טאקי צוליעב דעם נע־קומען. דערהערט, או אייער רב האלט ביים שטארבען...

— נו, נו, מיר ווייסען... — האט נחמן דער קצב שטרענג זיך געוועגדעט. — איהר פערפאהרט דערווייל צו יענקעל ארענ־

דאר און איך דארף נאך נעהן אבשינדען א פאר קעלבער...
און צום שמיד האט ער זיך נעוועדעט:
— נו, זעהסטו, אבי מורא נעהאט... מען קריגט די סחורה...

אין א וואך ארום זיינען נעזעסען ביי יענקעל דעם ארענ־דאר פיער רבנים. די קהילה האט זיך אבער ניט נעאיילט מיט'ן אויסקלייבען. נחמן דער קצב האט נעוואלט, או מען זאל זיך ניט אויפען, וואלט מיט א רב או מען פאלט אריין, איז ערגער ווי מיט א ווייב...

— א רב, בריידער, — האט ער נעוואלט — איז ניט קיין קליינינקייט.

דער פּוילישער גלח.

נאָך מנחה, וועז דער שבת פּלעגט זיך פּאקען אין וועג אריין, אוז די אידען פוז שטעדטעל פּלעגען ארויס אויפֿן גאס. ווי זיי וואָלטען וועלען איהם בעגליטען, פּלעגען די גלעקער פוז די צוויי קלויסטערס — פוז׳ם רוסישען אוז פוז פּוילישען — אָנהויבען צו קלינגען אויף חגא.

דאָס קלינגען פּלעגט די שטעדטעלשע אידען דערמאָהנען דעם מאָרגענדיגען מארק־טאָג אוז אנדערע, מיט מינעם פוז שטערנזעהער, פּלעגען פּערריסען די אוינען צום הימעל אוז נביאות זאָגען, וואס פּאר א וועטער מאָרגען וועט זיין, צי עס וועט זיין א „גרויסער מארק" צי ניט.

אוז דעם „מארק" האָבען די שטעדטעלשע אידען געדארפט האָבען נויטיג ווי דאָס לעבען. דאָס גאנצע שטעדטעל האָט נעצויגען די חיונה פוז דעם זונטאָגדיגען מארק. נישט נאָר קרעמער אוז הענדלער, אפילו שניידער, שוסטער אוז אנדערע בעלי־מלאכות פּלעגען אָהן דעם מארק ניט קענען אויסקומען. שטיינס נעזאָגט, וואס מען קען פוז א אידען פּערדיענען.

אוז די מערק זיינען טאָקי גרויסע געווען. אויסער אין רעגענידע אָדער שנייערידע טעג פּלעגען פוז ווייט דערפּער גוים ניט קומען צו פאָהרען, אוז די אידען פוז שטעדטעל פּלעגען מוזען פּאר ליעב אָננעהמען א קליינעם מארק, האָפּענדיג אויף דער קומענדיגער וואָך.

אמת, ביז 12 א זייגער פלענען די קראמען און די שענקען מוזען זיי פערמאכט. „די „מאליטווע" נעהט אן אין קלויס־טער", פלענט דער בעקאנטער סאטסקי ערקלערען זיינע אונ־טערטעניגע — „מען טאר נישט!"... נאר קיין גרויס ביז פלענט ניט זיין, וועז א קרעמער, צי א שייגקער פלענען אויך ביז צוועלף חאפען לייזען עטליכע גראשען, דען חאטש דער סטאם־קי איז א פרומער גוי געווען, האט ער אבער נערויכערט א ליול־קע און געטרונקען, און פלענט צוליעב די ביידע שוואכקייטען זינדיגען אמאל קענען דער אמונה און קוקען ווי דורך די פינגער אויף דעם פריזן, וואס עס פלענט בשעת „מאליטווע" פארקו־מען.

וואס טהוט ניט א סאטסקי צוליעב א פעקעל מאכארקע אין א ביסעל בראנפען?

און די אידען פון שטעדטעל זיינען געווען צופריעדען מיט דעם סאסטקי און מיט דעם זונטאג און האבען גאט נעדאנקט, וואס ער האט בעשאפען א סך פעלקער, ווי פראוואסלאווע און קאטאליקען, וואס האבען צו בעזונדערע קלויסטער, וואוהין זיי קומען אלע זונטאג צו פאהרען „מאליען" זיך, אנקויפען נוטיגע זאכען און טרינקען.

איינמאל שבת נאך מנחה וועז די שטעדטעלשע אידען זיינען געשטאנען אין דרויסען, און אנדערע, ווי שטערענזעהער, האבען געקוקט אויפ'ן היסעל, צי עס וועט זיין מארגען א שענער טאג, און האבען בעשלאסען אויף יא, און האבען פאר צופריע־דענהייט געריבען א האנד אן א האנד, און פרום געגאצט די אויגען, און הארציג אונטערגעזופצט, — האט זיך פלוצלונג איין איד, חיים דער קרעמער, אנגערופען מיט א געלעכטערל:

— דער פוילישער קלויסטער, וואלט איך שווערען, קלינגט היינט ניט.

— פארוואס זאל ער עפעס ניט, קלינגען ? — האָט נע־
פרעגט נאָך א קרעמער.

אייניגע פונ׳ם רעדעל אידען וואָס זיינען אויף דער גאס גע־
שטאנען, האָבען אָנגעשטרענגט דעם חוש השמיעה, און אין א
ווייל ארום האָט איינער בעשטעטיגט :

— יאָ, דער רוסישער קלינגט און דער פּוילישער נישט.

און ווירקליך האָט זיך געהערט א שטאַלץ קלינגען פון רו־
סישען קלויסטער אליין, ווי ער וואָלט זיין צופריעדען, וואָס זיין
ריין־רוסישער „בים־באָם" צומישט זיך ניט מיט דעם פּוילישען,
וועלכען ער האָט ניט בעזאָנדערס ליעב.

— דאָס איז ניט קיין גלאטע מעשה ! — האָט איינער פון
דעם רעדעל, וואָס האָט אלץ געקוקט אויפ׳ן הימעל און גאָר
אָנגעקוואָלען פון דעם שענעם קומענדיגען טאָג, זיך אָנגערופען
— איך בין א בעלן אריבערצוגעהן צום קלויסטער און געוואָהר
ווערען.

— וואָס דארפסטו געהן. אָט געהט אָנופרי, ער איז א
קאטאָליק, וועלען מיר איהם פרעגען.

אנופרי, א הויכער קריסט, מיט גרויסע וואָנצעם איז פער־
ביינעגאנגען.

—דאָברי וועטשער ! — האָט איהם איינער פון רעדעל
פערהאלטען.

— נאָר רייד ניט קיין נאַרישקייטען, — האָט מען דעם
אידען געוואָרענט — דו ווייסט דאָך, זיי זיינען האָנאָראָוואָטע,
די פּוילישע...

— אויף מיר מעגסטו זיך פערלאָזען... — האָט יענער
מיט נדלות געענטפערט, און האָט זיך ווידער געוועדעט צו
אָנופרי׳ען :

— וואוהין געהט דער יענאָמישטש ? אודאי אין קלויס־
טער ?

אנופרי האָט א זיפֿץ געטהאָן און האָט יאוש׳דיג א מאָך געטהון מיט דער האנד.

דאָס רעדעל האָט זיך גלייך דורכגערוננען מיט אָנופרי׳ס שטימונג און האָט נעווארט אויף אנ׳ערקלערונג, אונטערזיפֿצענ־דיג.

— נישטאָ קיין קלויסטער . . . נישטאָ קיין גלח . . . האָט ער ווי אנ׳אבל געזעגט.

— וואָס, וואָס ? האָבען זיך די אידען אלע אויפגענאָפֿט ווי פון א בים.

— מען האָט היינט ביינאכט צונעמען דעם גלח און פֿער׳חתמ׳עט דעם קלויסטער, — האָט אנופרי מיט אנ׳אבלדי־גען קול דערצעהלט.

— סטייטש, פֿאוואָס ? האָבען די אידען אין איין קול אויסגעשריגען.

— פֿארוואָס ? דערפֿאר, וואָס מען דריקט אונז, — האָט דעיר פֿאָליאָק געענטפֿערט, — דער גלח האָט נעפֿיהרט די תפלה אויף אונזער לשון, האָט מען איהם נע׳מסר׳ט...

— אי־אי־אי ! — האָבען די אידען מיטנעפֿיהלט. און האָבען ניט נעווואוסט, ווי אזוי צו טרייסטען איהם.

אָנופרי איז מיט אן ארָאבנעלָאזטען קאָפּ אוועקנעגאנגען, און די אידען האָבען זיך נענומען קראצען אין די פֿאטילניצעס, שווייגענדיג א קורצע צייט.

— איהר ווייסט, אידען, אז דער גלח וועט א ו נ ז מעהר פעהלען ווי זיי . . — האָט זיך איינער פֿלוצלונג אָנגערופען :

— וואָס הייסט ?

—דאָס הייסט אז זונטאָג וועלען זיין קליינע מערק. די קאטאָליקען וועלען פֿאהרען ערגעץ אנדערש . . .

— דער איד איז נערעכט, ווי איך בין א איד ! — האָט איינער פֿאטאָקעווט און געביסען די צונג.

— א מאום'ע מעשה ! — האָט נאָך איינער אונטערגע־ברומט.

— א היבשע חתונה ! — האָט א דריטער נעזאָגט, — סטייטש, ווי אזוי איז ער אוא נאר און „זאָגט" די מאָליטוועס אויף א לשון, וואָס איז על פי זאקאן פערבאָטען ?

—איהר ווייסט ! — האָט איין איד פלוצים זיך אָנגערו־פען ווי מיט שמחה, — אונז איז שוין כמעט בעסער פאר זיי — מיר מענען דאוונען, ווי מיר ווילען. מיר איז דאָס טאקע א חידוש . . .

— נו, נו . . . האָט א צווייטער בייז איראָניזירט — מיר וועלען זעהן, וואָס וועסטו מאָרגען זאָגען, אז די קאטאָליקען וועלען פאָהרען צום מארק אין אנ'אנדער שטערטעל, און דו וועסט א גראָשען ניט לייזען . . .

— יאָ, יאָ, דאָס ביזטו געוועכט !

אין דערזעלבער ציים האָט די דאָזיגע קהלה נעפיהרט א מחלוקת וועגען א מתנגדישען רב. דער קלענערער חלק מתנגדים אין שטעדטעל האָט נעוואָלט נעהמען עקסטרא נאָך א רב, א מתנגדישען, און עס האָט שוין נעהאלטען ביי פעטש אין בית־המדרש. אָבער די פאסירונג מיט'ן פוילישען גלח האָט אזוי פער־דרעהט די קעפ ביי די שטעדטעלשע אידען, אז זיי האָבען פער־נעסען וועד עס איז א מתנגד.

פעראיניגט האָט זיי יעצט איין ציעל : א פוילישער גלח. זיי מוזען זעהן ארָאָברענגען א פוילישען גלח ! וועז ניט וועט דאָס שטעדטעל אונטערגעהן. וואָס א זונטאג איז דער „מארק" אלץ קלענער און קלענער געוואָרען, אלע קאטאָליקען פאָהרען ער ניץ אנדערש צום מארק.

— וואָס וועט זיין, אידען ! — האָט איינמאל איינער פון די מתנגדים, וואָס האָט ניט אנדערש אמאל געוואָלט נאָר בע־זונדער א מתנגדישען רב, זיך אויפגעשטעלט שבת נאָכ'ן דאוו־

נען אין בית־המדרש, — עס איז דאָך ניט קיין שבל... מען מוז דאָך זעהן זיך ארומקוקען וועגען א פּוילישען גלח . . . עס איז דאָך געקומען עד הנפש. מען לייזט ניט א זונטאג קיין צעהנט־חלק, וואָס מען האָט געלייזט.

— ער איז גערעכט ! — האָט נאָך אייגער אונטערגעהאלטען, — איך זאג אייך, אז איך וואר בדלות, זינט דער פּוילישער גלח איז ניטא. א קליניגקייט ! אלע קאטאָליקעז פאָהרען ערגיץ אנדערש. מען מוז דאָך זעהן עפּעס טוהן !

— א „פּראָשענייע" צום גובערנאטאָר ! — האָט אייגער אויסגעשריען.

— צום „אלחירוי" ! — האָט נאָך אייגער נעדונערט.

— אין סענאט ! — האָט א דריטער נעהילכט.

— מען דארף זיך לאָזען קאָסטען. עס איז ניט קיין תירוץ, עלעהיי א רעוויזאָר, צי א פּריסטאוו, — האָט שוין א בעל־הבית פון מזרח־וואנד בעל־הבתיש געוועגדט זיך צום רב, — ווי מיינט איהר, רבי ?

—די מעשה איז אזוי . . . — האָט דער רב פרום געזיפצט. און דאָס שטעדטעל האָט נעקרינגען א שגעון: א פּוילישען גלח.

קומט צופאָהרען וועד אין שטעדטעל, שטעלט אָב א אידען, שטעקט איהם אָב שלום, און פרענט : — וואָס מאכען עפּעס אידען ? בעקומט דער אורח גלייך אנ'ענטוועד :

— זעהר ניט גוט, — מיר האָבען קיין פּוילישען גלח ניט!

—וואָס דארפט איהר דעם פּוילישען גלח? פרענט יענער פערוואונדערט און גלאָצט די אויגען.

— וואָס רעדט איהר ? וואונדערט זיך צוריק דער שטעטעלשער. עס איז צוליעב דעם קיין מערק ניטא! מען לייזט ניט!

— אהא ! — בעגרייפט גלייך דער אורח און ענטפערט :

— טאקי ניט גוט. וואָס־זשע טהוט איהר דערצו ?

— אט דאָס_איז דאָך דאָס אומגליק, וואָס מען טהוט ניט!

אט דאָס טענה איך דאָך, אז מען טהוט ניט, — צוקאָכט זיך דער שטערטעלשער איד און וועלט אש להבה אויף דער גאנצער קהלה.

און די קהלה האָט נעזיפצט, נעקרעכצט און נעבענקט נאָך א פוילישען גלח . . .

וועגען צווייטען רב האָט מען לחלוטין פערגעסען....

א פוילישער גלח איז זיי גויטיגער געווען...

דער אַלטער מניד.

מיט א פּעקל אויף די דארע פּלייצעס און מיט די זעקס דרשות אין קאָפּ, פּלענט ער נעהן פון שטעדטעל צו שטעדטעל און בעשענקען יערע אידישע קהלה מיט א פּאָר דרשות פון די זעקס, פּאר וואָס דער שמש פון יעדען שטעדטעלשען בית־המדרש פּלענט ביים טיר פון בית המדרש אוועקשטעלען א קערה און יעדער צוהערער פּלענט אהין א גראָשען, א קאָפּיקע און א דרייערל אריינווארפען.

אין אזא קערה פּלענט ער שטענדיג נעפינען צווי־דריי פּלאַטע מטבעות. זיין דאר פּנים פּלענט זיך פערקרימען, דער שמערען פּלענט זיך קנייטשען און די לאַנגע באַרד פּלענט זיך וואונדערן: כטייטש! פּאר תורה זאָל מען מיט נלאַטע מטבעות צאָהלען! ער פּלענט זיי נאָך מעריב דעם שמש בעווייזען, אפשר וועט יענער אויסגעפינען, אז זיי זיינען גוטע, נאָר זעלטען וועט עם פּלענט זיך טרעפען אזא נס. דאָס רוב זיינען די שמשים נעווען גרויסע מחמירים און פּלענען קיין נלאַטע מטבע ניט וועלען כשר מאַכען. דעמאָלט פּלענט דער מניד א טיעפען זיפץ געבען, וואָס אידען זיינען אין גלות אזוי צולאָזען געוואָרען, פּלענט צוגעהמען צוריק די מטבעות פון שמש, אריינלענען זיי אין א בעוואָנדער בייטעלע, וואו אלע נלאַטע מטבעות האָבען זיך נעקליבען, כדי זיי זאָלען זיך ניט צומישען מיט גוטע מטבעות און ער זאָל חלילה ניט נכשל ווערען אליין, געבענדיג אזא מטבע וועמען עס איז. די גוטע מטבעות פּלענט ער אין

א צווייטען בייטעלע ארײנלעגען, טיף בײדע בייטעלעך אין בוזעם־קעשענע בעהאלטען און זיך נעהמען זיס אידישלאפען אויף דער באנק.

ווי גענאנט, האט ער נעהאט אין קאפ נאר זעקס דרשות, אבער זעלטען ווען ער פלענט די נאנצע סחורה זיינע אין איין שטעדטעל אויספאקען. דאס איז ניט, חלילה, ווייל ער איז נעווען א שלעכטער סוחר און האט ניט נעוואלט פאר זיין סחורה לי־זען. ער וואלט אודאי אין יערען שטעדטעל זיין נאנצע סחורה אויספערקויפט. פערקעהרט, עס וואלט פאר איהם א גרויס גליק נעווען. פאר זעקס דרשות וואלט ער א רובל צוועלף נעלייזט. נאך אזא פדיון וואלט ער שוין אין צווייטען שטעדטעל ניט דארפען נעהן צו פוס, ער וואלט זיך נעדונגען א פוהר און צונעפאהרען מיט א בריטקייט צום בית־המדרש פון דעם צווייטען שטעדטעל, און אפשר נאך אויף אנ'אכסניא פערפאהרען און ווען ער וואלט זיך אזא מותרות ערלויבט, וואלט ער אין דעם צווייטען שטעדטעל פאר יעדער דרשה טייערער נענומען. עס איז פארט א נפקא־מינא פון א מגיד א פוס נעהער ביז א פערד־מגיד. וואס העלפט עס אבער ? די שטעדטלאך, וואוהין ער פלענט קומען צו פוס, זיינען אלע ארימע קהלות נעווען און האבען מעהר ווי פאר איינע, העכסטענס פאר צוויי דרשות ניט נעקאנט בעצאהלען, און אויפ'ן דריטען טאג פלענט ער נעהמען זיין פעקעל אויפ'ן פלייצע, א טאפ נעבען דעם שטערן, צי עס ליענט דארטען אלע זעקס דרשות, צי האט ער די צוויי חלילה אין שטעדטעל ניט פערנעסען, און פלענט זיך לאזען פאמעלעך נעהן איבער פעלדער און וועלדער. זומער ביי שען וועטער טאקע ערגיץ אין פעלד אדער אין וואלד איבערנעכטי־נען; ווינטער אבער — אין א אידשער קרעטשמע, וואו ער פלענט אויסער א נוטער ישובה'שער וועטשערע אויף א נוטע נדבה קריגען.

אין דעם צווייטען שטעדטעל פלעגט ער אנדערע צוויי דרשות אויספאקען. ערשטענס, האָט ער צוליעב פערשיעדענ־ארטיגקייט אליין געוואָלט איבערבייטען די דרשות און צוויי־טענס, האָט ער מורא געהאט, טאָמער נעפינט זיך נראָד אין בית־המדרש א איד פון יענעם שטעדטעל, וואו ער האָט ערשט פריהער נע'דרשנ'ט. אין פערלויף פון פיעל יאָהרען האָט ער זיך אזוי אייננעוועהנט אין די זעקס דרשות, אז ער פלעגט זיי זאָגען ווי אן אויטאָמאט. ער פלעגט אָפט אויפ'ן בימה שטעהן און קלערען פון דער היים, פון זיין ווייב, פון דער עלטערער טאָכטער, וואָס עס איז שוין לאנג צייט זי חתונה צו מאכען, און די דרשות פלעגט זיך, ווי אָהן זיין וויסען, גיסען, גיסען בי'ן סוף, ביז ובא לציון גואל. אמאל פלעגט זיך נאָך טרעפען, אז ער פלעגט די דרשה ענדיגען, און זייענדיג שטארק פער־טיעפט אין אייגענע מחשבות, פלעגט ער ניט וויסען, אז ער האָט שוין געענדיגט, און פלעגט בלייבען שטעהן אזוי פערטראכט אויפ'ן בימה — וואָס ביים עולם איז דאָס זעהר משונה'דיג אויסגעקומען, ביז וואנען די יתומים פון בית־מדרש פלעגען איהם ניט אויפוועקען פון זיינע מחשבות מיט זייערע קלינ־גענדע קדישים. דאן פלעגט ער זיך דערשראָקען א חאָפ טהון, א קוש געבען דעם פרוכת פון ארון־קודש און שטיל ארָאבגעהן און נאָך שטילער הינטערן בימה זיך אוועקזעצען.

* * *

צייטענווייז פלעגט איהם אריינפאלען א נעדאנק אין קאָפ, אויסצולערנען נאָך א פאָר דרשות. איבערהויפט האָט דאָס פאָ־סירט אין די לעצטע יאָהרען, וועו ער האָט שוין צו עטליכע מאל יעדעם שטעדטעל בעזובט און אלע זיינע דרשות צו צוויי־דריי מאל איבערגעזאָגט. אמת, ער האָט געוואוסט, אז די קלייג־שטעדטעלדיגע אידען, וואָס האָבען גרויס קאָפ־דרעהעניש פון דאגות פרנסה, וועלען געווים ניט געדענקען, וואָס ער האָט דא מיט א יאָהר אדער צווי יאָהר צוריק געזאָגט, אבער אויף

א נס פערלאָזען זיך קען מען ניט. אויסערדעם האָבען אין אנ־דערע שטעדטלעך צוויי פון זיינע דרשות שוואך געזומען גילטען. דאָס זיינען געווען די דרשות וועגען פאַלשע וואָג און מאָס, וויל דאָרט האָבען די אוריאדניקעס — זעהר בייזע גוים — אלײן שטארק דערוויך אכטונג געגעבען, האָבען פיעל אקטען די אָרימע קרעמער געמאכט און די וואָג איז דאָרט נעווען גע׳חתמ׳עט. און פאר יענע שטעדטלעך וואָלט מאָקע אודאי זעהר צייטיג געווען צוויי נייע דרשות, אָנשטאָט די צוויי דרשות וועגען פאַל־שע וואָג און מאָס...

אָבער ברענגען זיין רעיון בפועל איז איהם זעהר שווער גע־ווען. א מיעדער, א פערמאָטערטער פֿלעגט ער אריינפאַלען לען אין א שטעדטעל, פֿלעגט קומענדיג אין בית־המדרש, וואו זיין אכסניא איז שטענדיג געווען, זיך מוזען ארומוואשען; זומער — אָבריינינען דעם שטויב פון זיין לאָסטענער קאָפֿאָטע, פון זיין היטעל, יארמאָלקע און שטיוועל, אָסיען־צייט — טרי־קענען די קלײדער און ווינטער — ווארימען זיך בייס אויוון.

נאָך אזא שווערען וועג פון איין שטעדטעל אין צווייטען און נאָך אזא רעפעראציע אין בית־המדרש פֿלעגט ער זיך מוזען אויסציהען אויפֿן באנק און אָברוהען, אמאָל טאָקע כאפֿען א דרעמעל און אנשלאָפֿען ווערען, ביז דער שמש פֿלעגט איהם ניט גאָר איידעל א וועק טהאָן:

— ר׳ מגיד! איהר דאַרפט זיך שוין מכין זיין, — דער עולם קומט שוין באלד דאוונען און איהר שלאָפֿט.

און אזוי האָט ער זיך נעמוזט מיאש זיין פון אויסלערנען נייע דרשות, טראכטענדיג: איך וועל שוין מיין וועלטעל אויספיהרען מיט די אלטע דרשות, פערפאלען!

עס איז אָבער געקומען א צייט וועז דער אָרימער אלטער מגיד האָט זיך אויף דער עלטער געמוזט לערנען א נייע דרשה, א דרשה, וועלכע האָט זיך איהם קיינמאל ניט גע׳חלום׳ט, וועל־

כע איז איהם געווען שווערער ווי אנהויבען שטודירען דאקטאר אין אנ'אוניווערזיטעט.

וואס זאל מען אבער טהון מיט דער היינטיגער וועלט! אלץ ווי זאל זי נייעס, מאדעס, אפילע אין מגידות, — א זיכ־דיגע וועלט.

דערנאנגען איז ער פון דער נייער סארט דרשה. קומענדיג אין א קליין שטעדטעל, און טרעפענדיג אויף די טירען פון בית־מדרש א מאדנעם צעטעל אויפנעקלעפט. עפעס איז דאס יא וועג־נען א מגיד און ניט וועגען א מגיד. הויבען הויבט זיך אן ווי דער שטענדיגער נוסח: היום, אבער אנשטאט ידרוש שטעהט יטוף, אנשטאט המגיד שטעהט המטיף. עפעס טערקיש . . . „אודות ציון". וואס הייסט עס אודות ציון? ווידער, צום סוף צעטעל, וואו עס דארף שטעהן: ולהשומע ינעם ותבוא עליו ברכה טוב, שטעהט נאר א מנן־דוד און א חתימה מיט א פאר־נאמען און פאמיליע־נאמען. עפעס נארנישט אידישליך.

איהם איז בעפאלען א שרעק. ער האט דערפילט א שאר־פען קאנקורענט; קאנקורענטען מגידים פלענט זיך איהם אפילו אפט טרעפען. ביים טרעפען זיך מיט נאך א מגיד פלע־גען זיי ביידע ווארפען גורל, ווער עס זאל דער ערשטער „זאגען" און דעריין איז ער געווען א שטיקעל בר־מזל; דער גורל פלענט שטענדיג אויספאלען אויף איהם. מיט דעם נייעם סארט מגיד, האט ער אבער נעפיהלט, וועלען אזוינע קונצען ניט אנגעהן: ער וועט איהם מוזען אבטרעטען די בימה אהן א גורל.. — דאס הארץ זאגט איהם.

און דאס אומגליק וואלט ניט אזוי גרויס געווען, ווען ער זאל נאר דאסמאל דארפען איהם די בימה איבערלאזען. וועג־ניג שטעדטלעך איז דען דא אין דער גרויסער וועלט? מילא, האט ער אנגעלענט אימזיסט עטליכע וויארסט. דער אלטער מגיד האט אבער דערפיהלט, אז ער וועט דעם נייעם סארט מגיד, אדער ווי ער הייסט, „מטיף" מוזען אבטרעטען אלץ

בימות און וועט מוזען אנטהון א פשוטע טאַרבע און נעהן פון שטוב צו שטוב . . . א שוידער איז איהם דורכגענאנגען, אין קאַפ זייכען איהם דורכגעפלויגען שטיקלאך פון זייגע זעקס דרשות און האבען, דאכט זיך, נעלאכט פון איהם, נעלאכט און נעשטעלט איהם צינגער און נעריסען זיך פון איהם, ווי זיי וואלטען איהם וועלען פערלאזען אליין . . .

מנחה־צייט איז זיין שרעק נרעסער נעווארען. אין בית־מדרש האבען זיך נענומען קלויבען אידען איינער נאך דעם אנדערען, אין א פיערטעל שעה איז אין בת־מדרש ענג נעווארען. ער אליין האט אוא עולם קיינמאל ניט נעהאט, און אלע זעהען אזוי ערנסט אויס. קענטיג זיי זייגען נעקומען עפעס הערן וויכטיגע זאכען.

און אט הערט דער מגיד, ווי עס ווערט א נערויש. דאס איז דער נייער מגיד ארייננעקומען. דער עולם מאכט איהם א וועג. דער אלטער מגיד אליין רוקט זיך אויף אב מיט דרך־ארץ און לאזט איהם דורכנעהן, בענלייטענדיג איהם מיט פארשענדע בליקען, און וואס זעהט ער? א יונגערמאן פון א יאהר דריי־סיג מיט א שווארצען בערדעל, א ביסעל צוגעפוצט (ער וואלט שווארצן, אז נעשארצן), אין א ווייסער מאנישקע, מיט א האלב־לענגליכען ראק... הוא האלהים! וויל ער א נעשריי טהאן: אט דער ווען דאס דרש'נען? איהם וועט מען עס אויפ'ן בימה ארויפלאזען? ער קען עס ניט פערשטעהען, עס קאכט אין איהם זיין כעס. „אפיקורס!" ווילט זיך איהם אויסשרייען, נאר ער האלט זיך איין, ער וועט הערען, וואס וועט ער זאנען...

און אט זעהט ער, ווי דער נייער מגיד נעהט ארויף אויפ'ן בימה, בעטראכט שטאלץ דעם עולם, און הויבט אן צו שי־טען פונקען פייער. און וואונדערליך, ער רעדט אויך פון ארץ־ישראל. שא! — טראכט דער מגיד, עס איז דאך נאך אזא סכנה. וועגען ארץ־ישראל האט ער דאך אויך זעהר א פייגע דרשה; ער זאגט זי שטענדיג אין שטעדטעל רעבוועוויטש.

ווייל צוויי דאָרטיגע אלטע אידען זיינען אוועקגעפאָהרען אהין שטאַרבען איז עס דאָרטען מעניגי־רויאַ. ער הערט אבער ווייטער זיך צו און פיהלט, אז עס איז גאָר אן אנדער מין דרשה.

„דער חלק לעגט אויפ'ן האלז, און איהר וואַרט אויף משיח'ן . . .“

אי, ער איז דאָך אן אפיקורס! וואָס שווייגט איהם דער עולם, סטייטש? ער מערקט אָבער, ווי דער עולם שטעהט צוגעשמידט צו די ערטער און הערט צו מיט התפעלות, מיט בעגייסטערונג.

„שטארבען פאָהרט איהר אין ארץ־ישראל — נייז, ארץ־ישראל איז פאר אונז צום לעבען געגעבען געוואָרען. לעבען ווילען מיר!“

און דער נייער מגיד רעדט אָהן משלים, אָהן פסוקים, אָהן בן־מלכ'ם און בת־מלכה'ס, נאָר אזוי ריכטיג, אזוי אמת, אז מען קען איהם ניט אבלייקענען. און דער אלטער מגיד פיהלט, ווי זיין וועלט איז אויס. ער האָט ניט די יכולת אזא דרשה קיינמאָל אויסצולערנען, און עס דריקט איהם דאָס האַרץ.

א דערשלאָגענער איז ער אויף מאָרגען פריה צו פוס אין א צוויים שטעדטל אוועק. דאָרט האָט ער אפילו קיינעם פון די „נייע“ ניט געטראָפען, און ער וואָלט אפשר יענעם נייעם מגיד אינגאנצען פערגעסען און וואָלט ווייטער געגלויבט, אז די וועלט איז נאָך א וועלט און אידען זיינען נאָך א פאָלק, ווי גאָט האָט געבאָטען, זיינען איהם אָבער, סאָמע מנחה־צייט, ווען ער האָט זיך מכין געווען א דרשה צו זאָגען, זיינע האָפענונגען ווידער צושלאָגען געוואָרען. צו איהם איז צוגעגאנגען א יונגערמאן, נעגעבען איהם א בריייטען שלום און געפרעגט:

— איהר זענט א ציוניסט?

— א וואָס? — האָט ער דערשראָקען אויסגעשטעלט די אויגען.

— איך מיין, צי קאָנט איהר עפעס זאָגען וועגען ציוניזם?

— האט דער יונגערמאן שמייכלענדיג ווידער געפרעגט.

— ציוניזם... — האט ער זיך קריינקליך פערקרימט. וואס? אן אפיקורס בין איך? איך זאג תורה, ניט קיין אפי־קורסות.

ער האט אבער אין זיינע אייגענע ווערטער ניט געגלויבט.

ער וואלט זעהר ווילען זאגען עפעס פון ציוניזם. מהיכא תיתי, אז עס גייט אן בעסער ווי די אלטע דרשות, פאר וואס ניט? נאר ווי אזוי לערנט מען זיך אוים? יענער יונגער מגיד האט אזוי שוין גערעדט, אזוי בעהארצט... ער וועט אזוי רעדען קיינמאל ניט קענען! קיינמאל!

און ער האט געמוזט זיך נעהמען ווידער צו זיינע אלטע דרשות, און האט זיך נעטומלט פאר שרעק. איהם האט זיך אלץ גראדאכט, אז דער יונגערמאן, וואס האט איהם געפרעגט, צי ער איז א ציוניסט, שטעהט איהם אנטקעגען און לאכט פון איהם...

וואס ווייטער זיינען אידען אלץ צולאזענער נעווארען און האבען אלץ מעהר זיך אנגעהויבען צוצוהערען צו די נייע מנידים, צו די ציוניסטען, און איהם דעם אלטען מגיד ווילן אפילו קיינער ניט הערען. איהם האט זיך שוין געטראפען צו בלייבען אליין אויפ'ן בימה און זאגען נאר פאר'ן שמש, וועל־כער האט נענאניאבער איהם געדרעמלט און פאר'ן רב, וועל־כער האלט זיך פאר א למדן און האלט בכלל ניט פון קיין דרשות און קוקט דעמאלט אין א ספר אריין. אין די קערות האט מען וואס ווייטער אלץ וועניגער מטבעות נעווארפען, און דעם אלטען מגיד איז פארגעשטאנען מאכען אויף זיינע זעקס דרשות אן אויספערקויף און לאזען זיך איבער דער וועלט מיט א טארבע.

נאר ניט אזוי גיך האט זיך דער מגיד אונטערגענעבען. זיין לאנגע בארד מיט די שוין פיעלע ווייסע האהר וואס האט איהם צוגענעבען דאס אויסזעהן פון א תלמיד־חכם און די

שווארצע אטלעסענע, חאטש שוין צוהאקטע קאפאטע, האבען איהם דערפון אבגעהאלטען. ער האט געוואלט אנדערע מיטלען. דאס ערשטע מיטל איז געווען אויסלערנען זיך, עס מעג די וועלט אונטערגעהן, א נייע דרשה וועגען ציון. ער האט זיך שוין עטליכע מאל געפרובט פאר זיך אין דער שטיל א פראבע מאכען און זאגען אזא דרשה. נאר ביי איהם איז עס ניט געגאנגען; עס האבען איהם, ערשטענס, די פיעל נייע ווערטער פון די נייע מגידים געפעהלט. צווייטענס, האט ער קיין נעהערינען ניגון ניט געפונען — און דער אלטער ניגון האט אהער ניט געפאסט. און דריטענס, האט ער אליין ניט געגלויבט אין דער נייער דרשה... איהם האט זיך נעדאכט, אז שטעלענדיג זיך אויף דער בימה און אנהויבענדיג דרשה'נען, וועט דער עולם זיך גלייך חאפען, אז ער זאגט לינען, אז ער אליין גלויבט ניט אין דעם, וואס ער זאגט.

און א פערצווייפלונג, געמישט מיט א ברענענדיגען כעס, האט אנגעצונדען זיין ברוסט. וועג ער וואלט אימשטאנד געווען, וואלט ער די אלע נייע מגידים, די ציוניסטען, אבגעמעקט פון דער וועלט און וואלט פון זיי קיין זכר ניט לאזען. נאר ער איז קענען זיי אלט, שוואך, זיין נעווען, די זעקס דרשות, זיינען טעמפ נעווארען, און ער קען שוין מיט זיי ניט מלחמה האלטען.

ער מוז זיך דאך אבער ראטעווען, ער מוז קריגען א ניי געוואהר. צום גליק איז ער דערנאנגען, אז נאט צו דאנקען ניט אלע אידען זיינען נאך פערפיהרט געווארען פון די שקצים, די ציניסטען. עס זיינען נאך דא פיעל שטערטלעך, איבערהויפט אין פוילען, וואו די אידען רופען זיי אן אפיקורסים און ווילען זיי מחרים זיין. און דער אלטער מניד האט זיך אן די נייע קהלות אנגעהאפט, ווי אייגער, וואס טרינקט זיך, פאר א שטרוי. די שאנה, דער כעס אויף די נייע מגידים, וואס ווילען איהם זיין ברויט אוועקנעהמען, האבען איהם ענדליך געהאלפען זיך אויס-

לערנען א זיעבעטע נייע דרשה, וועלכע ער האָט געזאָגט אין פּיעל שטעדטלעך, בייזערעניג זיך אויף די נייע מגידים, אויף די אפיקורסות, וואָס זיי פערשפּרייטען צווישען אידען.

אָפּטמאל האָט אים אפילו וועה געטהאָן דאָס הארץ, ווער ווייסט, צי פערשפּיעלט ער ניט יענע וועלט מיט אזא דרשה? סטייטש! ער רעדט קעגען ארץ־ישראל, קעגען בעזעצען אידען אין הייליגען לאנד, וואו יערער וועט זיצען אונטער זיין פייגענ־בוים און בינשטאָק און רוהיג לעבען, ניט דארפען דרעהען דעם קאָפּ, ניט דארפען זוכען קיין נייע דרשות צו פערדיענען א שטיקעל ברויט... ער האָט זיך אָבער בערוהיגט מיט דעם גע־דאנק, אז פיעל רבנים זיינען אויך אין כעם אויף די ציוניסטען; מסתמא וויסען זיי דאָך פון דער גמרא, אז אידען דאַרפען נאָך זיין אין גלות, און ער האָט זיין דרשה ווידער געהאַלטען. ניט לאנג אָבער איז די זיעבעטע דרשה אָנגענאָגען, אריינפאַלענדיג עפּעס ערגעץ אין א שטעדטעל און שטעלענדיג זיך נאָך מנחה אויף דער בימה און אָנהויבענדיג די זיעבעטע דרשה זיינע, האָט ער בעמערקט, וויי דער בית־המדרש רודערט זיך. ער האָט דער־פיהלט, אז דא איז זיין סוף געקומען. דער עולם איז ניט צו־פריעדען פון זיין זיעבעטער דרשה. און מיט דעם לעצטען ביסעל כיראוש, וואָס איהם איז נאָך געבליבען, האָט ער א נעשריי גע־טהאָן מיט א ניגון, מיט וועלכען ער פלעגט אלעמאל מסביר זיין דעם נהינום:

„די היינטיגע הולטייעם ווילען משיח'ן מיט גוואלד אראָב־ברענגען; זיי געהען אין מאָנישקעס, שערען די בערד"...

נאָר ער האָט ניט נעענדיגט. דער שמש איז צו איהם צו־נענאנגען און האָט בייז ארויסגעזאָגט: רב מגיד! דער עולם פערלאנגט, אז איהר זאלט אויפהערען זאגען.

ער איז בלייך געווארען, די צונג האָט איהם ווי אָבגענומען. ער האָט מיט א פערקלעמט הארץ זיך אומגעקעהרט צום ארון־קודש, א קוש געטהאָן דעם פרכות און איז א דערשלאָגענער

אראָב פון בימה, פערלאָזענדיג אויף שטענדיג די זעקס אלטע און די זיבעטע נייע דרשה...

און מיט דער צייט איז איהם דער כעם אויך פערשוואונ־דען. ער האָט זיך מישב געווען, אז צוליעב דעם, וואָס ער דארף האָבען ברויט, זאָלען אידען זיצען אין גלות, איז ניט קיין יושר... אמת, ער דארף חתונה מאכען די יונגסטע טאָכטער, וועו זיי וואָלטען נאָך ווארטען מיט די נייע דרשות עטליכע יאָהר!... אָבער מסתמא וועט גאָט העלפען, און אידען זיינען, חאָטש זיי הערען נייע דרשות, נאָך אלץ א נאנץ גוט פאָלק; וואו ער געהט אריין, זאָגט מען איהם ניט אָב, יערער גיט א גראָשען, א קאָפיקע. אדרבא, אין א פּרט איז עס נאָך בעסער! אונטער די אויגען אין קערה פלעגט מען איהם פיעל גלאָטע מטבעות אריינוואַרפען, און איצט, אז ער גענהט אליין איבער די הייזער, גיט ער גוט אכטונג, און זעלטען וועו מען רוקט איהם אריין א שלעכטע מטבע.

דער ברית חדשה.

אויסער דער אידישער אמונה, האָט אהרן־לייב נעוואוסט, זיינען דאָ נאָך צוויי אמונות: די גוי'אישע און די טאָטערשע. נע־וואוסט האָט ער דאָס, ווייל אין שטעדטל האָבען נעוואוינט גויים און טאָטערן. פון דער גויאישער אמונה האָט ער נאָר נע־וואוסט, אז שבת איז ביי זיי פרייטאג. ניט געהאלטען האָט אהרן־ליב פון ביידע אמונות. נאָר די טאָטערשע אמונה איז, דאָכט זיך, מיט מעהר שכל... ערשטענס זיינען זיי מל זייערע קינדער, אמת צו דרייצעהן יאָהר, און צווייטענס עסען זיי ניט קיין חזיר. דאָס אליין איז שוין נענוג, אז די טאָערשע אמונה זאָל שטעהן העכער פאר דער גוי'אישער. און אהרן־לייב האָט טאקע צו די טאָטערן נעפיהלט מעהר אכטונג, ווי צו די גויים, חאָטש פרעמד זיינען ביידע פעלקער איהם נעווען.

אהרן־ליב איז נעווען א איד א למדן. ווייבער פון נאָם פלעגען אפילו קומען צו איהם פרעגען א גרינג שאלה; ער האָט זיך נעמאכט כלומרשט. אז ער האָט ניט קיין רעכט צו ענט־פערן, אבער ער פלעגט יא פסק'ענען, ווייל נעוואוסט האָט ער טאקע ניט ערגער פאר'ן רב... אבער וועגען די אנדערע אמונות האָט ער גארנישט נעוואוסט. וועגען נוצרי וועט עפעס יא דערמאָהנט אין נמרא, נאָר אזוי וועניג, אז ער האָט ניט געהאט פון איהם מעהר השגה ווי זיין ווייב ציפּע, וואס

האָט דערצעהלט איהרע קינדער, אז דעם „ווזעל" האָט מען פערוואָרפען מיט קעפלעך קרויט.

אהרן־ליב האָט נאָר נעוואוסט, אז גויים זיינען אידען די גרעסטע שונאים, און אידען זיינען ביי גויים אין נלות, און אז משיח וועט קומען וועלען אלע פעלקער ווערען אידען.

צווישען די גוי'אישע שכנים האָט אפילו אהרן־ליב נעקענט איינעם אנופרי, וואָס האָט נעהאט א ידיעה אין זייערע שווארצע פינטלעך. אנופרי פלענט אמאל וועלען פערפיהרען א שמועס מיט אהרן־ליב'ן וועגען אמונות, וועגען דער אידישער און זייערער, הייסט עס. אבער אהרן־ליב פלענט זיך אין אזא שמועס ניט וועלען אריינלאָזען. ערשטענס האָט ער דעם לשון ניט נעקענט און צווייטענס איז טאקי א מורא: ווי וועט ער נעהן דערצעהלען מעשיות וועגען „ווזעל"! אנופרי איז אפילו א גוטער גוי, אבער א גוי בלייבט אלעמאל א גוי. אהרן־ליב וועט זיך ארויסחאפען מיט א שלעכט וואָרט, קען דער גוי איהם נאָך מסר'ן און ער וועט נאָך, חלילה, פערפוילט ווערען אין טורמע.

האָט אהרן־ליב אזוי אבגעלענט ביז א יאָהר עטליכע און פערציג, ניט האבענדיג קיין שום ידיעה וועגען דער גוי'אישער אמונה.

טשיקאווע איז ער אבער אלעמאל נעווען צו וויסען, וואָס איז דאָס אזוינס פאר אן אמונה. „כען קען דאָך ניט זאָגען, אז א וועלט מעגשען איז אזוי משוגע" — פלענט ער אמאל א טראכט טהאָן. און כאָטש דער נעראנק האָט נעשמעקט מיט נרויס אפיקורסות, פון וואָס אהרן־ליב איז זעהר ווייט נעווען, פלענט ער, ווי אויף צו להכעים, זיך אריינטראבטען אין דעם דאָזיגען ענין טיעפער און טיעפער... איבערהויפט אין זייערע אן ערב־חגא, וועו די גלעקער פון שטאָרטישען קלויסטער פלע־

נעז מרה־שחורה'דיג קלינגען און פלענען אויפוועקען מאַדנע פראנען ביי אהרן־לייב'ן אין קאָפּ.

קומט איינמאָל אהרן־לייב אין בית־מדרש אינדערפריה, ווי זיין שטייגער איז, — קיין מנין איז נאָך ניט נעווען — הערט ער נאָר ווי א פּאָר אידען און דער שמש אין מיטען שטעהען ביים בימה און שמועסען עפּעס. נעהט ער צו און הערט זיך איין. ערשט מען דערט וועגען א נוואלדיג ניים.

— נעקומען עפּעס אייניר נעכטען פארנאכט אין שטעד־טל און האָט נעבראכט א גאנצען קאסטען מיט תנכ'ן, אין שווארצען אייגבונד, און טיילט עס אומזיסט...

דערהערט תנכ'ן אומזיסט, דערמאָהנט זיך אהרן־לייב, אז ער דארף טאקי האָבען א תנ"ך. ער וואָלט זיין א בעלן צו נעה־מען אזא תנ"ך. און אהרן־לייב פרעגט נאָך:

— ווּאו איז דער דאָזיגער איד?...

לאכט דער שמש:

— ער איז אזא איד, ווי איך בין א גוי...

— וואָס דען איז ער? — פרעגט אהרן־לייב, שטארק פער'חדושט.

— א משומד... אן אמת'ער משומד, ימח שמו.

— צו וואָס־זשע טיילט ער די תנכ'ן?... — פרעגט אהרן־לייב פערחדושט און האָהר און נעגעל שטעלען זיך איהם אויף...

— חי־חי־חי! — לאכט דער שמש — איהר, ר' אהרן־לייב, זאָלט עס ניט וויסען! דאָס זיינען מיסיאָנערישע תנכ'ן... איהר פערשטעהט? אלץ איז דאָרטען ווי אין אמת'ן תנ"ך, נאָר איין פּסוק איז אביסעלע אנדערש און אָט אין יענעם פּסוק שטעקט די גאנצע קונץ...

און דער שמש נעהמט ארויס פון אלמער אן אלטען צוריי־סענעם תנ"ך, בלעטערט און בלעטערט און געפינט דעם פּסוק:

— והנה העלמה הרה... איהר זעהט, אט אין דעם פסוק מאכען זיי דעם גאנצען שווינדעל... איהר פערשטעהט. היינט גענוג אזעלכע תנכ'ן...

אהרן־לייב קען ניט רעכט בענרייפען, וואס פאר א שווינדעל קענען זיי מאכען אין דעם פסוק, אז עס זאל שטעקען דערין אזא סכנה, נאר ניט וועלענדיג ארויסווייזען זיין עם־הארצות אין דעם דאזיגען ענין, שווייגט ער און ענדליך מורמעלט ער ארויס:

— אזא מעשה, אזא מעשה...

— וואס פרעגט איהר, — זאגט דער שמש צופריעדען פון זיין טיעפער ידיעה אין דעם דאזיגען ענין — זיי האבען אויך קענפ... נאר אלץ להכעיס...

— איז ער, הייסט עס, א משומד?... — פרענט אהרן־לייב, און הענד און פים ציטערן איהם פאר נייגירינקייט...

— וואס דען איז ער? — ענטפערט דער שמש, — א איד וועט דען טיילען תנכ'ן אומזיסט?... און דוקא תנכ'ן?... ער טיילט נאך עפעס, זאגט מען, אומזיסט...

— וואס נאך? — ווערט אהרן־לייב שטארק פעראינטערעסירט.

— אך, זאל נאט שומר ומציל זיין! יענס ספר'ל איז סכנות... דאס איז דער ברית חדשה... אלץ וועגען „יוזעל".

— טע־טע־טע! — פערוואונדערט זיך אהרן־לייב, — זאגט זשע מיר, איך בעט אייך, טאקי אלץ אויף לשון־קודש?...

— מען זאגט, — ענטפערט דער שמש, — וועדליג דער נאמען, איז עס אויף לשון־קודש...

דער בית־מדרש ווערט דערווייל פולער מיט נייע אריינגעקומענע דאוונער. דער שמועס ווערט בריייטער און טיעפער. אייניגער א יונגערמאן, וואס איז נעווען אין א גרויסער שטאדט א מלמד, איז מסביר דעם ענין אינגאנצען: — דאס איז נאר א פשוטע זאך. עס איז דא אזא חברה, וואס לאזט זיך קאסטען

נאָלד אויף אויס'שמר'ן אלע אידען, אלע אידען ביז אייגעם... זיי האָבען מיליאָנען מיליאסען געלד... מען זאָגט, אז די מלוכה גיט אויך דערויף געלד... נו, קורם וויליען זיי פערנארען מיט'ן תנ"ך... עס איז דאָך עפעס א אידישע זאך... אבער דער תנ"ך איז נעפעלשט... איהר פערשטעהט? אין ישעיה האָבען זיי אָנגעמאכט צרות, איבערהויפט ביי דער העלמה הרה... נאָר אין תהלים אויך; זיי ווילען דאָרט אויפווייזען, אז „ער" שטאמט פון דוד המלך...

— אוש פון דוד המלך!... — פערחדושט זיך אהרן־לייב.

דערווייל קומט אָן דער רב.

דער עולם מאכט א וואַרע. דער רב, א הויכער מאָנע־רער איד, אויף וועלכען די זופיצע העננט ווי א שווארצער זאק, געהט דורך, שעפטשענדיג דעם פסוק „מה טובו" און וועגדט זיך ענדליך צום עולם.

— וואָס, אידען, מען איז געקומען אונז אבשמר'ן?... — זאָגט ער אין א געלעכטער.

— חי־חי־חי! — לאכט צוריק דער שמש, — יא, אָב־שמר'ן...

און דער נאנצער עולם לאכט פון רב'ס וויץ...

— זאָגט עס ניט, — וועדט דער רב ערנסט — א סכנה איז דאָס... היינטיגע צייטען, די אמונה איז שוואך... דאָס אפיקורסות איז נתרבה געוואָרען... איך רעכען אויסרופען א חרם, אז מען זאָל ניט נעהמען די תנכ'ן, וואָס ער טיילט אומ־זיסט....

— דאָס איז זעהר גוטיג, — רופט זיך אָן אהרן־לייב — א קשיא אויף א מעשה...

און נאָכ'ן דאוונען איז אויסגערופען געוואָרען א חרם...

אהרן־לייב איז נעקומען אהיים אינגאנצען צודולט... דער

מיסיאָנער האָט איהם שטאַרק בעראינטערעסירט. וועָר ווייס וואָס ער וואָלט נעקענט דערגעהן ביי איהם, וועָן ניט דער חרם...

אויף מאָרגען איז ער נעקומען אין בית־מדרש פריהער ווי אלעמאָל. ער האָט נעהאָלט דערגעהן וועגען דעם מיסיאָנער און איבערהויפט וועגען דעם „ברית הדשה"... וואָס קען דאָרט אזוינס שטעהן, וואָס זאָל איהם, אהרן־לייב'ן, קאָליע מאכען.

אין ווינקעל פון מזרח־זייט איז נעזעסען הכן דער פרוש, א איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט שטרענגע קלוגע אויגען און געקוקט שטום אין א גמרא.

אהרן־לייב איז צו איהם צוגענאנגען.

— וואָס זאָגט איהר, ר' חנן, אויפ'ן מיסיאָנער? — האָט אהרן־לייב געפרעגט מיט א הארץ־קלאפונג.

— וואָס איז דאָ צו זאָגען? — האָט דער פרוש קאָלט געענטפערט — א נאָר גיט און א קלוגער נעהמט...

— וואָס הייסט א קלוגער נעהמט? — האָט אהרן־לייב אויסגעשטעלט די אויגען.

— אָט איך האָב געזומען א תנ"ך און א „ברית חדשה".

— וואָס רעדט איהר?... — האָט אהרן־לייב זיך אָננעהאפט, — איהר?

— וואָס, איהר האָט מורא, איך וועל מיך שמר'ן... שטותים!

אהרן־לייב איז צו זיך נעקומען:

— נערעכט זייט איהר... אדרבה, איך מיין טאקי פערקעהרט... ס'הייסט, מען דארף וויסען, וואָס און וועָן...

ער האָט זיך אָבגעהאקט און ציטערענדיג מיט'ן גאנצען קערפער האָט ער שטיל געבעטען:

— קענט איהר מיר ניט געבען אריינקוקען דערין, איך מיין, אין „ברית חדשה". עס איז א טשיקאווע זאך...

— איך קען אייך געבען... איך האָב עס אינדערהיים. קומט

אריין צו מיר פארנאכט... נאר פויקט עס ניט אויס פאר קיי־נעם. דאס זיינען דאך בהמות. זיי מיינען, אז מען לויפט זיך נלייך שמד'ן....

נאך מעריב איז אהרן־לייב געגאנגען פון חנן דעם פרוש און אין טאש האט ער נעהאט די קליינע שווארצע ביכעלע...

הענד און פיס האבען איהם נעציטערט נעהענדיג. קו־מענדיג אנטקעגען דעם קלויסטער, וועלכער איז געשטאנען הויך און ריזיג און נעקוקט מיט זיינע נאלדענע צלמים אין היימעל אריין, האט אהרן־לייב'ן דער שרעק שטארקער אנגענומען. נע־דאכט האט זיך איהם, אז פון די קליינע קלויסטער־פענסטער־לעך קוקען ארויס שווארצע נעשטאלטען און ווילען איהם פער־לאקען אין דער נעדיכטער פינסטערגיש אריין.

ער האט שוין נעוואלט דאס ביכעלע ארויסווארפען פון טאש, נאר די הענד האבען איהם דערצו ניט נעדיענט און ער איז קוים דערנאנגען אהיים.

אריינגעהענדיג אין שטוב, איז ער נעווען בלאס ווי קרייד. דאס ווייב, א שוואכע און א קרענקליכע, האט איהם אנגעקוקט פערוואונדערט:

— אהרן־לייב, וואס איז מיט דיר?...

— נארנישט... איך האב מיך דערשראקען... א הונד...

— שטענדיג אבער דערשרעקט ער זיך פאר א הונד! — האט זי זיך נעמאכט בייזערן ווי א מאמע אויף א קינד, — וואס מהוט דען א הונד... שוטה... א הונד בילט און הערט אויף...

„היינט נעה דערצעהל איהר, אז עס איז ניט קיין הונד"...

— האט אהרן־לייב, שוין רוהיגער ווערענדיג, נעטראכט, — „וואס וויים א אידענע פון אזוינע ענינים"...

אין א פאר שעה ארום, אז אלע אין שטוב זיינען שוין נעשלאפען, האט אהרן־לייב ארויסגענומען מיט ציטערנדע הענד דאס שווארצע ביכעלע פון טאש, נעמאכט גרעסער דאס פייער

אין לאמפ, אוועקגעזעצט זיך ביים טיש און זיך געמומען לייענען...

ער האט געלייענט ווארט ביי ווארט, געזוכט דאָרט עפעס א טיפען סוד און ניט געקענט פערשטיין.

און מהר פאר אלץ האט איהם געוואונדערט:

— ווי באלד דאס איז די גוי'אישע אמונה, היינט צו ווי דארף מען קלויסטערס און צו ווי דארף מען די אלע נאריש־קייטען, און פארוואס האבען די גוים פיינט אידען?...

ער האט עס געוואלט פרעגען אנופרי'ן, זיין שכן דעם גוי, אבער ער האט מורא געהאט:

אנופרי קען איהם זיכער מסר'ן, און ער וועט נאך פער־פוילט ווערען אין טורמע...

די ערציהונג

די סדרה איז נעווען אן אומעטינג, איבערהויפט די הפטורה. חנה האָט זיך ביים טייטש־חומש נוט אויסגעווײַנט. אז זי האָט נעענדיגט די סדרה, איז נעווען דריי א זײַגער. חיים איז שוין אוועק אין שוהל הערען דעם מגיד, די עלטערע קינדער אויפ'ן שפאציר, נאָר די זיעבעצענ־יעהריגע טאָכטער, בײַלקע איז נעזע־סען ביי א פענסטערל, וואס האָט ארויסגעקוקט צום הויף, און האָט נעלײַענט א מעשה־ביכעל, פאר וועלכעם זי האָט בעצאָהלט פראָקאָט־נעלד צוויי קאָפּיקעס. דער פינפטהאלבען־יעהריגער חאצקעלע, וועלכען מען האָט שוין אויף ווינטער גערעכענט אב־צוגעבען אין חדר, איז נעזעסען אויף דער ערד און האָט זיך נעשפּיעלט מיט א בלוי שטיקעל פאפּיר.

— בײַלקע! גיב אכטונג אויף דער שטוב! איך וועל א ווײַלע אריינגעהן צו דאָבע־ריוועז.

און איידער בײַלקע האָט בעוויזען צו ענטפערן, האָט זיך דער קלײַנער חאצקעלע, ווי א שפּארבערל, א הויב געטהאָן, אוועקגעשטעלט זיך אויף די צוויי דינע פיסלעך און מיט א נע־ווײַן אויסגעברומט:

— איך אויך נעהן...

— נײַן, דו בלײַבּ דאָ! — האָט חנה אנגעשריען, — ניטאָ וואוהין צו נעהן.

חאצקעלע אבער האָט זיך איינגעוויקעלט אין דער מאַמעס קלייד, ווי ער וואלט זיך וועלען צוקלעפען, און געשריען:

— איך אויך נעהן...

— נעהם איהם אויך! — האָט ביילקע פֿאַרנעשלאָגען.

— נעהם איהם אויך! — האָט חנה איבערנעקרימט — מיינע שונאים זאָלען אזוי לעבען, ווי מען קאָן מיט איהם אין א שטוב אריין! ווי נאָר מען נעהט מיט איהם ערגעץ אריין, גלייך — מאמע עסען! דאָס פּנים פּלאמט מיר.

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע שטאַרקער פערזיכערט.

— געדענק זשע! — האָט חנה געסטראישעט מיט'ן פינגער — טאָמער בעמסטו דאָרט עסען, וועל איך דיך דער'הרג'ע־נען...

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע פערויכערט.

שבועה, האָט חנה אַבגעשניטען א קלייַנע „המוציא" פון דעם שבועה, האָט חנה אַבגעשניטען א קלייַנע „הומציא" פון דעם איבערגעבליבענעם שטיקעל חלה פון שבת'דינען ווארעמס און האָט איהם דערלאַנגט:

— עס א שטיקעל חלה, וועסטו ניט זיין הונגעריג. עס אויף גיך, איך וועל ווארטען.

א פרעהליכער פון דעם, וואָס ער נעהט צו דאַבע־רייזען, וואו עס זיינען דאָ א סך קינדערלעך, לויט ער נעדענקט נאָך פון אמאָל, וועז ער איז דאָרט נעווען, און מאַקע פון דער „המוציא חלה", וואָס ניט אזוי אַפט בעקומט ער עס, איז חאצקעלע אזש אונטערגעשפרונגען.

פאַרטיג געוואָרען מיט דער „המוציא", — האָט איהם די מאַמע אַבגעווישט די ברעקלעך פון מויל, אויסגעשנייצט דאָס נעזעל, פערואַנגט און ווידער פערזאָגט איהם, או ער זאָל ניט

בעטען עסען און אפילו, אז מען וועט איהם דאָרטען עפעס געבען, זאל ער אויך ניט נעהמען.

— ניט נעהמען! — האָט חאצקעלע פערזיכערט. און זיי זיינען ארויס.

דאָבע־ריווע, א יוסטע בעל־הבית'טע, אין א נעריכטען פּארוק אויפ'ן קאָפּ, אונטער וועלכען עס האָבען ארויסגעקוקט צוויי נרויסע, שווארצע אידישע אויגען, מיט א פול פּנים, איז געזעסען אויף איבער'ן טייטש־חומש און ניט האָבענדיג קיין צובראָכען הארץ, ווי חנה, האָט זי ניט נעווויינט, נאָר אויס פרומקייט נעזונגען מיט א נעמאכטען טרויערינען נגון.

איבערגעריסען האָט איהר חנה'ס בריטער גוט־שבת!

— גוט־שבת! גוט־שבת! — האָט דאָבע־ריווע זיך נלייך אויפנעהויבען פון אָרט און איז נענאנגען חנה'ן אנטקעגען — אקוראט ענדיג איך די הפטורה... נו, אביסעל א הפטורה היינט! א שטיין קאָן צוגעהן! האָט זי צוגענעבען מיט א מינע פון א רביצין, וויסענדיג, אז חנה איז א נרויסע נעלערנטע.

— היינטיגע נאנצע סדרה איז ווערט נאָלד! — האָט חנה ארויסגעזאָגט איהרע מבינות מיט אן אויטאָריטעטען־טאָן. נאָר כאָלד האָט זיך פערחאפט:

— דוקא היינטיגע? און פּראָכטאָנינע און פּארצווייוואָכערינע?....

— אבי די מאנסביליען לאכען פון אונזער טייטש־חומש... האָט דאָבע־ריווע נוטהערציג נעשמייכעלט...

— היינט לאכען שוין ברוך השם ניט נאָר די מאנסביליען, די מיידלעך לאכען שוין אויך... — האָט חנה זיך ערנסט נעקלאָגט. מיין בייליקע זאל נעזונד זיין, וועט קיינמאָל ניט נעהמען דעם טייטש־חומש אין האנד אריין, אלץ די מעשה־ביכלעך, און די מעשה־ביכלעך!

— איך וויים טאקע ניט, וואס פאר א כין כשוף שטעקט

אין די מעשה־ביכלעך, — האָט דאָבע־ריווע נעדריקט מיט די פֿלייצעס — מיין גאָלדע איז אויך אזוי — אלע פרייטאג מוז זי נעהמען א ביכעל אויף שבת און ווייניט איבער איהם פונקט ווי אויף א תחינה... „מיינער" וואלט זי אויפגענעסען דערפאר. מיר ארט דאָס שוין ניט אזוי — מילא, זאָל זי לייענען...

— יאָ — האָט חנה מודה נעווען — קיין אומגליק איז דאָס ניט. היינטיגע צייטען מוז מען דאָס אויך...

נאָכדעם ווי דער פּאָדים פון דעם דאָזיגען שמועס האָט זיך צוריסען, האָט דאָבע־ריווע שבת'דיג א נענין נעטהאָן, ווי איהר שטייגער איז נעווען, און א קוק טהוענדיג אויף חאצקעלען, האָט זי נענעצענדיג צונעגעבען:

— דאָס איז, דאכט זיך, דיין חאצקעלע... שוין א בחור!

חאצקעלע האָט זיך פערשעמט, האָט ארָאבגעלאָזט די אויגעלעך און זיך נעטולייעט צו דער מאמען...

— א צולאָזענער! — האָט חנה פער'מסר'ט...

— א קינד! — האָט דאָבע־ריווע פערטיידיגט...

— ווילסט אפשר, חאצקעלע, עסען? — האָט דאָבע־ריווע פרייגדליך זיך נעווענדעט צו חאצקעלען...

חאצקעלע האָט אויפגעהויבען די אויגעלעך אויף דער מאָמען ווי פערגעסענדיג זיין „ווארט". די מאמע האָט איהם בגנבה א קניף נעטהאָן און אנשטאָט איהם נעענטפערט:

— זאָל ער אזוי זיין הונגעריג דאָס נאנצע לעבען! — פאר אוועקגאנג האָט ער אבנעגעסען א שטיק חלה מיט אן איי.

חאצקעלע האָט נעווואָלט א נעשריי טהאָן בייז: א ליגען: אָהן אן איי! די מאמע האָט איהם אָבער מיט איין האנד אזוי שטארק געקניפען, אז ער האָט פערשטאָנען, אז מען טאָר דאָס איי ניט אבליקענען, אז א מאמע זאָגט, איז נעזאָגט, און ער האָט נעביך נעשוויגען, אין הארצען בייז טראכטענדיג: די מאָמע איז א ליגנערין...

דאָבע־ריווע האָט זיך אָבער נעהאלטען ביי איהר שיטה,

אז א קינד, אז עס נעהט זיך דורך אביסעל, וויל עס באלד עסען, און ניט ווארטענדיג אויף חנה'ס מיינונג וועגען דעם, איז זי צוגענאנגען צום שפייז־אלמעריל.

חנה האָט זיך אָננעצונדען:

— אסור זאל אייך זיין, דאָבע־רייווע, אויב איהר וועט איהם עפעס געבען...

און גלייך האָט זי זיך אומגעקעהרט צו חאצקעלען, שיפענדיג:

— זאלסט ניט נעהמען! איך וועל דיך ממית'ן.

חאצקעלע האָט נעשווויגען. עס האָט נעהייסען, אז ער וועט זיך נאָך מיישב זיין...

דערווייל האָט דאָבע־רייווע אָננעשמירט א שטיק חלה מיט אזא מין סאָק, וואָס צייט חאצקעלע לעבט האָט ער אזוינס ניט נעזעהן... ער האָט אויסגעשטעלט זיינע נרויסע אויגעלעך, בעטענדיג צו דער מאמען, ווי געזאָגט:

— היים נעהמען!...

נאָר דאָבע־רייווע האָט אָנשטאָט איהם, זיך אליין צו חנה'ן נעוועגדעט און פרויגדליך נעזאָגט:

—היים איהם, חנה, נעהמען . . .

חנה איז נעווען רויט ווי צונטער, איהרע ווינקלען ביי די ליפען האָבען נעציטערט:

— אויב ער ווילּ .. .

— ווילסט, חאצקעלע? — האָט דאָבע־רייווע אויסשטעקענדיג די „המוציא", אָננעשמירט מיט דעם סאָק, געפרעגט.

— וויל . . . — האָט חאצקעלע אויסגעשטאמעלט און געקוקט אויף דער מאמען, צונעהמענדיג די „המוציא" . . .

— זעהסט — האָט דאָבע־רייווע ווי א זיעגערין נעזאָגט— א קינד. אז עס נעהט זיך דורך, וויל עס באלד עסען...

זאג חאטש א דאנק ! — האט חנה זיך ווייטער נעוואַרפען צו חאצקעלעז.

נאר חאצקעלעם מויל איז צו פערנומען נעווען און אפילו קיין דאנק האט ער אויך ניט נעזאגט.

און חנה איז נעזעסען ביי דאבע־רייזען, ווי א בענראבענע מראכטענדיג :

— ער פערשווארצט מיר די אויגען, דער בעטלער ! . . .

די כלי־זמר

ביי חנה־דאבען אין קליינעם שטיבעל האט געהערשט א נע־רויש און א נערודער. עס איז געווען א פרייטאגדיגער פריה־מארגען, און חנה־דאבע, וואס איז גראד שפעט אויפגעשטאנען, איז געווען שרעקליך פערהאוועט ביים אויווען, וואו זי האט גע־באקט חלה: באלד קומט שוין לייזער פון בית־המדרש און די בולקעס זיינען נאך ניט פארטיג.

אין שטיבעל זיינען נאך די בעטען ניט געווען פערבעט, די טירלעך פון אלמער, וואס מען נעהמט אלע נאכט ארבאב צו איטפראוויזירען א בעט פאר די קלענערע קינדער, זיינען נאך צוריק ניט אויפגעהאנגען געווארען, און חנה־דאבע פלענט זיך פאר גרויס אייליגיש אן זיי אלע ווייל פערטשעפען און שיער ניט גע'מזיק'ט ווערען:

— א ניכפה זאל אייך חאפען! — האט זי אלע ווייל נע־שאלטען, מיינענדיג די צוויי קליינע קינדער, א אינגעלע און א מיידעלע פון זעקס און אכט יאהר, וואס האבען זיך געדרעהט אונטער די פיס, און אלע ווייל אריינגעקוקט אין אויווען זע־הען, צי עס איז שוין פארטיג די חלה, — א ניכפה זאל אייך חאפען! דרעהט זיך ניט ארום, וואס איך ווע אייך ממית'ן!

נאר די קינדער, ניט האבענדיג זיך וואוהין צו טהאן, זיינען ארומגעשפרונגען, און חנה־דאבע איז געווארען אלין ביי־

זער, ביז זי האָט זיי אויפ'ן הויף ארויסגעטריבען.

— נעהט אין דער ערד !

נאָר אָט איז פון דאוונען געקומען לייזער, א הויכער מאָגערער איד, מיט איינגעפאַלענע באקען, מיט גרויסע פייכטע קעלבערנע אויגען און מיט א קליין ציגען־בערדעל. ער האָט שווער אָבגעאָטעמט פון דער גרויסער משא, וואָס ער האָט געטראָגען פון בית־המדרש ביז אהיים — דעם טלית־און־תפילין מיט'ן סדור „עץ־חיים", וואָס איז באמת געווען ניט נאָך זיינע כחות, — האָט אויסגעזוכט א טאָבורעטקעלע, וואָס איז געשטאַנען העט הינטערן אלמער, זיך פאָוואָליע אוועקגעזעצט און, אויסהוסטענדיג זיך, האָט ער שטיל געזאָגט :

— חנה־דאָבע, שוין פארטיג דער אָנבייסען ? מיר ציהט אין הארצען !

— האָסט קיין צייט ניט ? — האָט זיך חנה־דאָבע אָננעצונדען, ווייל איהר האָט זיך געראכט, אז די צוויי בולקעס, וואָס זיצען פון פארנט האָבען זיך אונטען צונעברענט. זי האָט גליך געכאפט די לאָפעטע און פערצווייפעלטע זיי ארויסגעחאפט קונציג שנעל. זי האָט זיי בעטראכט מיט גרויס זארג־פעלטיגקייט און דערזעהענדיג, אז זיי זיינען ניט פערברענט, איז זי ווייכער נעוואָרען. האָט א נוטמוטיגען זיפץ געטאָן און נעוועדט זיך צו לייזערן.

— קענסט זיך געהן וואשען ; צווויי בולקעס איז שוין פארטיג.

לייזער האָט זיך שוין אויפגעהויבען פון ארט און איז געווען גרייט צו גהן וואשען זיך, נאָר דא האָט חנה־דאָבע זיך מישב געווען, אז זי וועט שוין וואַרטען ביז די חלות וועלען אויף פארטיג ווערען.

— איך וועל זיך פעררעהען מיט דיין אָנבייסען און וועל נאָך חלילה פערזעהען די חלות, און זיי וועלען פערשרפה'ט ווערען.

און אזוי ווי לייזער איז ניט נעווען קיין גרויסער זולל וסובא, האָט ער מסכים געווען צו וואַרטען.

און כדי צו פערטרייבען דעם הונגער, האָט ער נעמאכט א שמועס מיט חנה־דאָבען :

— וועסט האָבען מיט וואָס צו קאָנטשען דעם שבת ? — האָט ער זי וויך געפרעגט.

חנה־דאָבע האָט א זיפץ נעטאָן און נעענטפערט :

— וויים איך... עס איז נאָך דאָ צווויי גילדען, וועט איין גילדען אוועקגעהן פאר די שמשים און אנדערע צדקה און א גילדען וועט זיין נענוג אויף קלייניקייט....

נאָר דאָ האָט זי זיך פערטראכט א ווילע און באלד זיך נעווענדט צו לייזערן :

— איך וויים נאר ניט, וואָס מען טהוט מיר דער היינטיגער חתונה ?

— וועלכע חתונה ? — האָט זיך לייזער דערשראָקען.

— האָסט שוין פערגעסען ? מיר האָבען דאָך היינט א חתונה; זלמן דער נארבער מאכט היינט חתונה די טאָכטער.

— א שיינדעל אין דער משפחה ! — האָט זיך לייזער, וואָס איז נעווען א יחסן, פערקרימט.

— נו, וואָס זאָל מען טהאָן ? — האָט חנה־דאָבע נעזופצט — פאָרט אייגענע מענשען; זלמן דעם נארבערס באָבע מיט מיין זיידען, עליו השלום, זיינען נעווען לייבלעכע שוועסטער און ברידער.

—איז וואָס איז ער דיינער ? — האָט לייזער פערקנייטשט דעם שטערן און זיך נענומען אויסצורעכענען מאטעמאטיש דעם יחוס.

און אבטומלענדיג זיך עטלעכע מינוט, האָט ער אויסגערעכענט, אז די כלה, דאָס היימט זלמנ׳ס טאָכטער, איז חנה־דאָבעס א גליער־גליעד־שוועסטער־קינד.

— א ווייטע קרובה! — האָט ער ענדליך מבטל געווען די נאנצע חתונה.

— פונדעסטוועניען דארף מען שיקען א טעלעגראם! — האָט חנה־דאָבע פערזאָרנט נעענטפערט, — זיי האָלטען זיך פאר נאָהענטע קרובים.

— וואָס קאָסט א טעלעגראם? — האָט לייזער, ניט זייענדיג אלס מאנסביל קיין בקי אין די זאכען, געפרענט.

— א נעפילטער טעלעגראם דארף קאָסטען א גילדען.

— און ניט קיין נעפילטער?

— א גרייוונע!

— טו שוין טאקע ניט קיין נעפילטען! — האָט לייזער בעפוילען — די מחותנים וועלען אויפעסען ניט קיין נעפילטען.

— עס פאסט ניט! — האָט חנה־דאָבע ניט געוואלט מסכים זיין.

— נו, מ'וועט זעהן, מ'וועט זעהן! — האָט לייזער נע־ברומט בייז אויף דער איבעריגער הוצאה — גיב שוין עסען!

חנה־דאָבע האָט זיך אננעהויבען מכין זיין ארויסצונעה־מען פון אויוועז די חלה מיט די בולקעס.

— נאָלדעלע! — האָט זי געשריען דורכ'ן פענסטער צו דעם אכט־יעהרינען מיידעלע — נעה אריין צו דוואָשען און נעהם אויף גיך די גרויסע לאָפעטע; מיינע איז צו קורץ פאר די חלות.

נאָלדעלע, וואָס האָט זיך נעשפיעלט אויפ'ן הויף מיט'ן זעקס־יעהריגען ברודערל חיימ'ל און האָבען נעבאקט אויף דער זון חלות פון זאמד, האָט זיך א לוסטינג גלייך אויפגעהויבען און לויפענדיג צוגערופען צום ברודערל:

— זעה, די חלות זאָלען ניט פערברענט ווערען! איך נעה נאָך א לאָפעטע.

אין א וויילע ארום איז זי א פרעהליכע אריין אין שטוב מיט א גרויסער לאָפעטע און אויסגעשאָסען אין איין אָטעם:

— מאמע, קלעזמער נעהען! זאל איך אזוי נעזונד זיין! קלעזמער!...

דער קלייַנער חיים'על איז אויך אריינגעלאפען און, פרעה־לעך פאטשענדיג מיט די הענטלעך, האט ער זיך צוזונגען:

— מאמע, טלעזמער! טלעזמער נעהען! טלעזמער!

— וואו? וואו? — האט זיך חנה־דאבע דערשראקען און צוגעלאפען צום פענסטער.

— אוי, וועה איז מיר! — האט זי פערצווייפעלט פער־בראכען מיט די הענד, — זיי האבען דאך אונז געשיקט די כלי־זמר, א „גוט־מארגען" שפיעלען!

— וואו זייכען זיי? — האט לייזער נאך פערצווייפעלטער אויסגעשריען.

ער איז צוגעלאפען צום פענסטער און האט דערזעהן נעהן די גאנצע קאפעליע שטעדטעלשע כלי־זמר מיט בעניע דעם בדחן בראש!

און איידער ער האט נעהאט צייט עפעס פארצונעהמען, איז שוין דער בדחן, א לוסטיג אידעל מיט לויפענדיגע איגע־לעך, געשטאנען ביים טיר און, וועגדענדיג זיך צו דער קאפעליע, האט ער הויך אויסגערופען:

— לכבוד דעם מחותן א פיינס נערעדט!

חנה־דאבע איז געשטאנען מיט דער לאפעטע און נע־שריען:

— לאזט מיך די חלה ארויסנעהמען!

נאר איהרע וועלטער האט פערדעקט א חוואליע מויז, מיט וועלכער די קאפעליע האט אנגעפילט דאם קלייניע שטי־בעל.

— אוי, א וועהטאג איז מיר! — האט חנה־דאבע נעברא־כען מיט די הענד, — די חלות וועלען פערברענט ווערען.

און מיט גרויס אימפעט האט זי זיך נענומען ארויסנעה־

מען די חלות פון אויוען. און ביי יעדע חלה ארויסנעהמען האָט זי מיט דער לאָפּעטע דערלאַנגט דעם קאָנטראבאַס.

— די אידענע לאָזט ניט שפּיעלען! — האָט דער קאָנטראַבאַסיסט, א בייז פערשלאָפּען אידעל, נעווואַרטשעט, רייבענדיג די סטרונעס.

געענדיגט דעם „מארש", האָט דער בדחן נאָך לוסטיגער ווי פריהער, זיך צוזונגען:

— און איצט א פיינעם צושפּיעל לכבוד דעם מחותן ר' אליעזר ברבי...

לייזער האָט מיט א טרויעריגען קול, ווי צו אל מלא רחמים, אונטערנעזאָגט זיין טאָטענס נאָמען:

— ברבי יצחק!

און די כלי־זמר האָבען זיך ווידער נענומען צו די כלים, נאָר שוין אָהן דעם קאָנטראבאַס, ווייל חנה־דאָבעס לאָפּעטע האָט איהם אינגאנצען חרוב געמאכט, און ער האָט נעדארפט האָבען א גרויסען תיקון...

— לאָזען זיי שוין געהן, — האָט לייזער נעוואונקען צו חנה־דאָבען...

— נעה אין דר'ערד מיט זיי אינאיינעם! — האָט חנה־דאָבע שרעקליך אויפנערעגט אבגעענטפערט און האָט זיך שיער ניט צעווייגט באר עצמת־נפש.

די מוזיק איז אנטשווינגען געוואָרען, דער בדחן האָט ווידער זיך צוזונגען:

— מזל טוב! נאָט זאל נעבען אויך אייערע קינדערם חתונות...

און ער איז נעבליבען שטעהן ווי א נענעראל, די קאָפּעליע מיט די אינסטרומענטען — ווי זיינע חילות.

לייזער האָט א שושקע געטהאָן חנה־דאָבען:

— דו מוזט זיי בעצאָהלען!

חנה־דאבע איז מיט א פערדריקט האַרץ צוגענאַנגען צום קוימען, ארויסגענומען פון א פערושאוועטער קוואַרט צוויי גילדען און האָט דערלאַנגט דעם בדחן...

דער בדחן האָט זיך ווידער צוזונגען און זין נראמען אַנגעוואונשען אלדאָם גוטס...

— מיט דעם רעכטען פום! — האָט ער לוסטיג צו דער קאפעליע א קאמאנדעווע געטהאָן.

די כלי־זמר זיינען לאכענדיגע ארויס. דער קאַנטראבאס האָט זיך ביים ארויסגעהן פערטשעפעט אַן דער לאַפעטע; זי איז אומגעפאלען מיט א נערוויש און טומעל...

— אָט איז דיר א חתונה! — האָט חנה־דאבע נעבראַכען מיט די הענד.

— דיינע קרובים! — האָט לייזער געברומט, — מען זאָל האבען א העזה שיקען די כלי־זמר! וואָס גראבע יונגען קענען..

חנה־דאבע איז געשטאַנען א פערצווייפעלטע און געבראַכען מיט די הענד.

— צוויי בלוטיגע גילדען און די חלות זיינען פערברענט געוואָרען! — האָט זי זיך צעווייניגט אויפ'ן קול...

די צוויי קינדער, חיימ'קע און גאלדעלע, זיינען געשטאַנען און פערוואונדערט אָנגעקוקט די מאמע:

— מען האָט אזוי שעהן געשפיעלט, און די מאמע ווייניט...

און חיימ'קע האָט זיך צוזונגען:

— שעהנע טלעזמער, שעהנע טלעזמער....

— שווייג, ממזר! — האָט לייזער זיך געוואַרפען אויפ'ן קליינעם חיימ'על, וועלכער איז אזא נאריש קינד און פערשטעהט ניט דאָם אומגליק. ער איז א פערצווייפעלטער ארויס אויפ'ן הויף. דער הויף איז געווען בעלאנגערט פון א מחנה קינדער און עלטערע אידען.

דערזעהענדיג לייזער'ן, איז חנן דער תבואה־הענדלער צו איהם ברייטליך צוגענאַנגען און געזאָגט:

— איהר זענט, הייסט עס, היינט א מחותן? מזל־טוב אייך!

און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער פון לייזערן, איז ער ניט נתפעל געוואָרען און ווידער זיך געווענדעט צו איהם:

— וואָס איז מיט אייך זלמן דער גארבער, אפנים א נצ־העגטער קרוב?

לייזערן איז דאָס גאנצע בלוט אריין אין פנים, און ער האָט פאר כעס אויסגעשאָסען:

— זלמן דער גארבער איז מיינער אן עלטער־פעטער. איהר פערשטעהט — אן עלטערפעטער!

און בייז פאר שאנדע, איז ער אריין צוריק אין שטיבעל, זיך אוועקגעזעצט מיט אן ארַאבגעלאָזענעם קאָפּ אין א ווינ־קעל, פונקט ווי ער וואָלט געהאלטען ביים אויסטאָן די שיך און זעצען זיך שבעה...

אין א צווייטען ווינקעל איז געזעסען חנה־דאָבע און שטיל אהן כחות געקרעכצט:

— נא דיר גאָר כלי־זמר, וועה איז מיר!...

טעכטער

1.

טעכטער סתם זיינען א קלאה פון נאָט, בפרט אזוינע טעכטער, ווי לייבע דעם שניידערס.

און אין וועמען האָבען זיי זיך „איינגענעבען", קען לייבע מיט זיין שניידערשען שבל ניט משיג זיין. ער אליין איז דאָך ניט שייך — א איד, וואָס האָט קיינמאל א פליג אויף דער וואנד ניט פערטשעפעט, און וועז ניט די אלטע נייה־מאשין, אויף וועלכער ער פלעגט אמאל אבשטעפען א נאָט, וואלט מען קיינמאל איהם ניט געהערט.

די מאשין איז טאקע אן אלטע שרייערין, נאָר וואס איז ער שולדיג? ער האָט זי דען אויסגעטראכט?

נאָר צוליעב דער מאשין וואלט אין שטוב די רוה זעלטען געשטערט געוואָרען. לייבע איז פון יענעם סאָרט שניידער, וואס האָבען ארבייט איינמאל אין א שמיטה, און דאָס ביסעל ארבייט, וואָס ער בעקומט, איז אויך מעהר האנד־ארבייט, ווי מאשין־ארבייט; ניט אלע לאָטעס לאָזען זיך שטעפען, און אפילו אז ער בעקומט א נייעם בגד ביי א רייכען בעל־הנוף, איז דאָס נעוואנד אזוי דיק, אז די מאשין וועט עס קיינמאל ניט בייקומען; ער קען נאָך די נאָדעל צוברעכען, און קויפען א נייע מאשין־נאדעל איז ניט פאר לייבעם מצב

אבער אין פערגלייך מיט דעם טומעל וואס זיינע דריי טעכטער מאכען אין שטאָב, איז די נייה־מאשין, וועלכע אפילו זי ארבייט, ווי א פלייט קענען צוהען בארבאנעס....

און דער טומעל הויבט זיך אן אין דער פריה, ווי זיי הויבען זיך אויף פון די בעטען. די ערשטע הויבט זיך אויף לאה, וואס האט א צונאמען „די קאץ", דערפאר וואס אין א שטובגעשלעג דראפעט זי זיך מיט די נענעל און לאזט וויכטיגע סמנים אויף די צוויי שיועסטערס פנים'ער. אז לאה, די יונגערע, הויבט זיך אויף, פערדריסט איהר, וואס חאשע, אדער מיט איהר צונאמען „דער מענה־לשון", לייגט נאך: געהט זי צו איהר און שלעפט זי פאר די צעפ. חאפט זיך אויף יענטע, די עלטערע, מיט'ן צונאמען „די פערזעסענע" (חאטש זי איז נאך ניט אזוי אלט). אין איין העמד און מיט צופודעלטע האהר וואדפט זי זיך ארויף אויף די צוויי שוועסטער. זי וויל, הייסט עס, א שלום מאכען. און דער שלום קומט ערשט, וועז די „קאץ" צודראפעט ביידע פנים'ער ביז בלוט און זי אליין בעקומט טרוקענע קלעפ מיט די הענד, אדער מיט די שטעקענס, וואס געפינען זיך אין שטוב נאר לרוב.

דער שלום נעדויערט אבער ניט לאנג. באלד הויבט זיך אן א מחלוקת וועגען בולבעם שיילען. די „פערזעסענע" הייסט, אז דער „מענה־לשון" זאל שיילען, דער מענה־לשון" הייסט, די „קאץ" זאל שיילען, און די „קאץ" זאגט:

— זאלט איהר אזוי ביידע דערלעבען נעהן צו דער חופה ווי איהר וועט עס דערלעבען, אז איך וועל שיילען.

ביז זיי נעהמען זיך אלע שיילען. די פשרה מאכט די מאמע: חאטש קיין גרויסע דעה האט זי ביי זיי ניט, נאר זיי דערזעהען, אז באלד הייצט זיך אוים דאס אויוועלע, און זיי וועלען בלייבען הונגעריג.

און פאר הונגער ציטערן די דריי שוועסטער מעהר ווי פאר דראפענייש, קלעפ און קלעפ...

און אזוי געהט אריבער דער נאנצער טאג, און אזוי איז דער מאָרגען, דער איבערמאָרגען, דער פרייטאג, דער שבת.

און לייבע, וואס הערט אלע טאג בין מנחה למעריב „עין יעקב" און איז דערפאר ניט קיין עם־הארץ, זיפצט אויף לשון־קודש:

— צרת הבת! צרת הבת!...

און די מאמע, גרונע, א אידענע פון טייטש־חומש, זיפצט אויף עברי־טייטש:

— א פערשאָלטענער בויך ביי מיר געווען...

2.

אז עס איז דאָ א גן־עדן אויף יענער וועלט, גלויבט לייבע זיכער ווי גאָלד. שייך א גן־עדן! צי וועט ער ווען עס איז גרייכען אהין, וויים ער נישט. „עין יעקב" הערט ער אפילו אלע טאג. וועגען תהלים שמועסט מען דאָך נישט, — אלע טאג א יום, שבת — דעם נאנצען, און ראש השנה — זעקס מאָל הין און צוריק! נאָר וואר וויים, צי דאָס אליין קלעקט! מען דארף האבען נאָך מעשים טובים, — האָט ער זיי? גאָט וויים!

אבער אז עס איז דאָ א גן־עדן אויף ד ע ר וועלט, וויים לייב נאָך זיכערער; ער פיהלט איהם, ער זעהט איהם, ער האָט איהם א חודש אין יאָהר. ווי אזוי? — הערט א מעשה!

קיין „טאלענט" האָט ער ניט געקענט אויסלערנען די טעכ־טער; שנייידעריי איז אין שטעדטעל אין דר'ערד. אין א קראם אבגעבען וואָלט אודאי גוט געווען, נאָר זיינע טעכטער האבען א שם פאר צולאָזענע, ווילדע, און קיין בעל־הבתי־שער קרעמער וואָלט זיי נישט גענומען.

אבער איינס — וועלנערן האבען זיי געקענט.

ווי לייבע איז ארים געווען, האָט ער דאָך „אויף שבת" ווי עס איז „געקרינגען", און אלע דאנערשטאג פלעגט מען ביי איהם אין שטוב וועלנערן א בלאט לאקשען, און א דאנק אט דעם

בלאט לאקשען האט לייבע זוכה געווען צו געניסען דעם גן־עדן אויף ד ע ר וועלט.

וועלנערינס זיינען זיינע טעכטער איינע אין א מדינה, אזן פאר אזוינע גערעטענע וועלנערינס איז דאס שטערטעל צו קליין; זיי דארפען א כרך, וואו זייער ארבייט פערשטעהט מען און וואו זייער ארבייט ווערט גוט בעצאהלט.

און גלייך אויף מארגען נאך פורים לאזען זיך די דריי שוועסטער אין דער נאהענטער גרויסער שטאדט אריין וועלנערן מצה.

און דא הויבט זיך אן באר לייבען דער גן־עדן...

ער בלייבט אייגער אליין אין שטוב. אפילו דאס ווייב איז אויף נישטא אינדערהיים; זי קנעט אין א פאדריאד אין שטערטעל גופא.

און לייבע זיצט ביי דעם ביסעל גוי'אישע ארבייט, וואס ער האט אויף זייער „פסח" בעקומען, און טראכט: ווי גוט איז אויף דער וועלט, אז מען האט ניט קיין ווייב און קיין דריי טעכטער.

א גן־עדן, א גן־עדן!

3.

א צוויי טאג פאר פסח קומען די טעכטער צוריק. הערענדיג זייערע שטימען נאך אויף די וועגענס, בלייבט לייבע דערשראקען. אוים גן־עדן! דער גהינום איז געקומען.

ער איז זיך אבער טועה. עס לאזען זיך אריין די דריי שוועסטער, פרעהליכע, לעבליכע און גוטע, — טראגענדיג יעדע אין די הענד צו פעקלעך.

לייבע דערקענט זיי, דאכט זיך, ניט: זיינען דאס זיינע טעכטער?

— נו, וואס מאכסטו, טאטע, — רופט זיך אן מיט א לעבען שמייכעל „די קאץ".

די פראגע איז אזוי אונערוואַרטעט ווייך, אזוי בנעימות־דיג, אז לייבע פערשעמט זיך, און א טרעהר שטעלט זיך איהם אין אויג.

— יענטע! — רופט זיך אָן ווידער „די קאץ" — די פסח'דינע שמאלץ האָסטו אראָבגעטראָגען?

— יאָ! — ענטפערט יענטע.

— ווער איז דאָס די יענטע? — פערקלערט זיך לייבע.

א נאנץ יאָהר הערט ער ניט דעם נאָמען.

— אהא, דערמאָנט ער זיך, דאָס איז „די פערזעסענע!"

— חאשע, לאָמיר אויספאקען די טוקעווע שמאלץ! — רופט זיך אָן יענטע.

— ווער איז די חאשע? — פערקלערט זיך לייבע.

— אהא! דערמאָהנט ער זיך — דאָס איז דער „מענה לשון".

לייבע וואלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער נעגומען אלע דריי טעכטער, צוגויפדריקען זיי אין זיינע שוואכע ארימס און קושען זיי.

אין א שעה ארום נעהמט יערע טאָכטער ארויס איהר פערמענען.

ביינאכט קומט אויך די מאמע פון פאָדריאר אן אבנע־דעבענטע.

מען בע'חשבונ'ט דעם אייגענם — איבער פיערציג רובל.

— עם וועט זיין א פסח כיד המלכות! — זאָגט די מו־טער.

די טעכטער זיצען מיט דרך־ארץ און שווייגען.

— איך האָב אויך עפעס פערדיענט! — זאָגט לייבע ארויס מיט א שוואכען קול און קראצט אויס פון בייטעלע צעהן גילדען.

— און א רובל קומט מיר נאָך פון סטעפאנען פאר דעם קאפטאן, ס'איז גוט געלד! — גיט ער צו.

— גבירים! — לאכט לאה.

— יענטע! — רופט זיך אָן חאשע — לאָמיר, מיין גאָלד, זיך נעהמען צו וואשען אויף פסח.

— נרנו! — שטימט איין יענטע.

— איך וועל אייך אויך העלפען! — זאָגט לאה.

און די דריי שוועסטער נעהמען זיך ראמען די שטוב און דערצעהלען מעשיות פון דער גרויסער שטאָדט און קוועלען אָן... און לייבע קוקט, הערט און פערשטעהט נאָרנישט...

4.

פסח מאכט מען ביי לייבען פון דער פולער האנד. די טעכטער זיינען זאט און בעקליידט, נעהען זיי ארוים דעם ערשטען טאָג נאָכ'ן גוטען מיטאג אלע דריי שפּאציירען.

— ווער זיינען דאָס די דריי מיידלעך? — פרעגט אייניע פון א קופּקעלע ווייבער, דערזעהענדיג זיי אין גאס.

— דאָס זיינען דאך לייבעס „מיילער".

— וואָס זאָגט מען צו זיי? — וואונדערט זיך די ערשטע.

— כ'האָב גאר זיי נישט דערקענט!

— זיי האָבען זיך אין פאַדריאד אויסגעאיידעלט! —לאכט אן אנדערע אידענע.

— זיי האָבען פסח וואָס צו עסען, זיינען זיי שטיל! — לאכט נאָך אייניע.

— און וואָס מיינט איהר, — זאָגט שוין ערנסט ווידער די ערשטע, — אז מען האָט וואָס צו עסען, קריעגט מען זיך ניט, שעלט מען זיך ניט. א נאנץ יאָהר איז דאָרט א דלות, אז נאָט זאָל רחמנות האָבען.

— אלץ קומט פון אָרימקייט! — זיפצט נאָך א אידענע.

און די שוועסטער זיינען שוין אונטער'ן שטערטעל, זיצען

אויפ'ז גרינעם גראָז, דערמאָהנען זיך די שעהנע, גרויסע שטאָדט אָן שמועסען ווי דריי טייבעלעך.

אזוי נעדויערט ביז נאָך פּסח.

אָבער מיט דעם ערשטען פערדאַרטען שטיקעל חמיץ, וואס מען טראָגט אראָב פון בוידים צוריק, קומען די קללות און קריעג צו לייבען וויערער אין שטוב אריין.

און „די קאץ" און דער „מענה־לשון" און די „פערזעסע־נע" קענען זיך ווידער ניט צוטיילען, און מען שעלט זיך און מען דראָפּעט זיך...

און לייבע זיפצט ווידער אויף לשון־קודש:

— אוי, צרת הבת!...

חתן־כלה בריעף

חיים איז ענדליך געוואָרען א חתן.

ער איז זעהר צופריעדען. — „א סוף וואָגט ער, נעפטער'ט אנ'עסק, עס איז מיר נמאס געוואָרען ארומצושלעפען זיך אַנ־קוקען כלות!" צוויי יאָהר איז ער זעלטען אין דער היים נע־ווען, ער איז מעהר געלעגען אין בויד ביי יענקעל בעל־ענלה, וועלכער פלעגט איהם פיהרען אין פיעל ארומיגע שטעדטלעך, וואו לייבעל דער שרכן פלעגט נאָר אַנשמעקען א שטיקעל כלה... איצטער וועט ער זיך ערשט אַברוהען! —

דער שדוך איז איהם אפילו ניט נאָר איינגאנצען געפעלען: עס איז צו וועניג געלד — דריי הונדערט רובל. אמת, די כלה איז א „מענש", וועט טויגען צו א געשעפט, און דאָס איז דער עיקר...

— קיין מאוסע, דאכט זיך, איז זי ניט, — טראכט ער און ער וויל פארשטעלען איהר געשטאלט פאר זיך אליין, ווי ער וואָלט זי וועלען נאָך אמאָל זעהען, נאָר עס געהט ניט ארויס בולט: ער געדענקט עפעס ניט, וואס פאר א פנים זי האָט, ער האָט זי מאקע נאר וועניג אַנגעקוקט. דאָס ערשטע מאָל ביים „קנין" איז מיט איהם מעהר געוועסען און נערעדט דער מחותן אליין. האָט איהם געוואָלט נעהנטער בעטראכטען און איבערהויפט אַנטאָפען איהם, צי איז

ער קיין עם ־ הארץ ניט. ווייל ער האָט אלץ געווארפען פסוקים, און נאָך יעדען פסוק פלענט ער טיפֿ אין די אויגען איהם אריינקוקען, ווי ער וואלט געפרענט: פער־שטעהסט, חתן־לעב, פירוש המלות? ביי די תנאים, ווידער, איז נאָך וועניגער צייט געווען צו רייַדען מיט דער כלה און אָנצו־קוקען זי, ווי עס געהער צו זיין. דאָס דינגען זיך וועגען נדן, וועג־גען מתנות און וועגען „נארדערַאבע" האָט צוגענומען די גאנצע נאכט. עס איז איהם קוים געבליבען איניגע מינוטען לייַדינע צייט דורכצוגעהן זיך מיט „איהר" אין גאס, וואו עס איז נע־וועז זעהר פינסטער. דאָך, אז ער שטרענגט אָן שטארק זיין כח הדמיון, שטעלט זי זיך פאר איהם פאָר און זי קומט ארויס „א גאנץ שעהנע". ער געדענקט נאָר ניט, וואָסערע אויגען זי האָט.

ער זידעלט זיך אליין: ווי זעה איך דאָס ניט איהרע אוי־גען! א קליינינקייט אויגען!...

„דאכט זיך שווארצע" — פרובט ער צו טרעפען. ער דער־מאָנט זיך אָבער, אז ביים מחותן, איהר טאטען, זיינען גרויע (אָ, דעם מחותנ'ס אויגען האָט ער נאָך צו פיעל געזעהן!) מסתמא איז ביי איהר אויך אזעלכע. ער וואלט שוין וועלען, עס זאָל שוין וואָס גיכער קומען די צייט, אויף וועלכע מען האָט אָבגעלעגט די חתונה.

„א, דאמאָלס, טראכט ער, וועל איך זי ריכטיג אָנקוקען, איך וועל זעהען אפילו, וועלכע ברעמען זי האָט!"

און וואָס מעהר ער טראכט וועגען איהר, אלץ מעהר וועלט ער צופריעדען פון דעם שדוך.

— א גאנץ גוטער שדוך — לויבט ער פאר זיך אליין — בעסערס וואלט איך ניט געפונען, אז איך וואלט זוכען נאָך דריי יאָהר...

ער הויבט אָן צו בענקען, עס פערווייַלט זיך איהם רייַדען מיט דער כלה.

און אז עס נעהט איבער די ערשטע וואָך נאָך די תנאים, בעשלוסט ער זיך צו שרייבען איהר א בריף.

זיי האָבען זיך טאקע פערשפּראכען ביז דער חתונה זיך דורכצושרייבען, און דער רעיון וועגען בריף בעהערשט איהם אינגאנצען. אָבער עס איז פאר איהם א שווערע אויפגאבע: שרייבען אפילו, קען ער גאָר גוט, זיין „האנדשריפט" איז גאָר א פיינע. זיין טאָטע פלעגט זיך שטענדיג בעריהמען מיט זיין חיים'ס שרייבען: איהר זעהט א כתב! — פלענט ער אָפט אָנווייזען אויפ'ן זוהנם א שטיקעל אָנגעשריבענעם פאפיר, — איהר זעהט אותיות — נערדוקט! אמת, פלענט דער טאָטע אויסלאָזען מיט נדלות, — ער האָט מיר נענוג געקאָסט: דריי „זמנים" איז ער געגאנגען צו משה טשערטאק — דער בעסטער לעהרער!...

וואָס העלפט עס אָבער: כתב אליין איז וועניג, מען דארף האָבען וועדטער — א „נעראנק". צו א כלה שרייבען קען מען דאָך ניט שרייבען ווי צו א קרעמער א צעטעלע: „ידידי, שיקט מיר צעהן פונט קמח לבן"... מען דארף דאָך וויסען, וואס צו שרייבען, דער שכן און דער טאָטע האָבען איהם אָנגענעבען פאר א וואוי נעלערנטען: — „וואָס וויסט איהר, וואָס פאר א „קענער" דאָס איז! — האָט דער שדכן נעלויבט פאר'ן מחותן. א קליניגקייט! — האָט דער טאָטע אונטערגעהאלפען, — מיין חיים שרייבט אויסגעצייכענט, זייגע בריף געהען קיין אמעריקא"... און וואָס צו שרייבען וויסט חיים ניט.

דאָך פרובט ער זיך. ער זעצט זיך אוועק שפעט ביינאכט וועז אלע שלאָפען שוין און הויבט אָן צו שרייבען:

„צו מיין טייערסטע כלה"...

ער שטעלט זיך אָב און שפייט אויס: פוי, וואס איז דאָס פאר א מין שרייבען — „צו"! א מיידעל שרייבט אזוי.

„כלה" געפעלט איהם אויך ניט.

א דאנק וואָס ער האָט אמאל נעלעזען שמר'ס ראָמאנען, דערמאָהנט ער זיך, אז כלה קאָן מען פערבייטען אויף „ברויטע".

מיט דעם ניי־געפונענעם וואָרט איז ער העכסט צופרידען.

וואָס איז אָבער די פּעולה, אז ער וויים ניט ווי צו טי־טולירען.

„טייערסטע", ווייסט ער זיכער, איז ניט שעהן. נאָך א סך קלערעניש, נאָך א סך אומגעהן איבער'ן צימער, קנייטשענדיג דעם שטערן, צומאכענדיג די אויגען און ברומענדיג „ברויטע, ברויטע, ברויטע", — געלינגט איהם צו דערמאָהנען זיך א נאנצע פּראָזע. ער זעצט זיך בערוהיגט אוועק און שרייבט:

„אדעל נעבוירענע און האָבגעשעצטע ברויטע".

ער לעזט עס דורך און עס געפעלט איהם: — אמת'ע דייטשעשע ווערטער! ער הויבט אָן ווייטער צו קלערען, נאָר קיין שום ניי וואָרט קומט איהם ניט ארויף אויפ'ן נעדאנק, ווי ער וואָלט אין א פּרעמדער שפּראך נעדאַרפט שרייבען.

פּונדעסטוועגען שרייבט ער צו נאָך א נאנצע שורה: „אין אָנפאנג קום איך אויך צו בענאכריכטען, אז איך בין פּאָלאָאָם נעזונד, גיבע נאָט דאָס נעמליכע פון איהנען צו בעקאָממען".

ער הויבט עס אָן איבערצולעזען. די ווערטער געפעלען איהם, כמעט אלע דייטשעשע, נאָר צו א כלה שרייבט מען ניט אזוי; אזוי שרייבען ווייבער צו מאנען, קינדער צו עלטערן. אבער ניט חתנים צו כלות...

ער פערמאקט עס מיט צוויי נראָבע שטריכען, נעהמט א צווייטען בויגען פּאָפּיר און הויבט אָן ווייטער צו טראכטען. עס פּליהען איהם דורך אין מח אלערליי ווערטער, אלערליי רעיונות, דאָך דער רעיון, וואָס זאָל האָבען שייכות צו א כלה, פּעהלט איהם.

עס פּלאַצט איהם ענדליך די נעדולד, ער ניט מיט כעס א וואָרף די פּערער.

— וואָס נעהסטו ניט שלאָפען, חיים? — פּרעגט דער טאָטע הוסטענדיג אין בעט.

— שלאָף, שלאָף, ניט דיין דאנה! — ענטפערט חיים צר

רייצט. — ער איז אין כעס, וואָס דער טאַטע האָט איהם ניט געגעבען לערנען נאָך צו א בעסערן לעהרער.

— שלעכט! — ברומט ער מיט פערדראָס, — איך וועל קיין בריף ניט אָנשרייבען — איך וויים אפילו ניט ווי אזוי מען הויבט אָן.

„אפשר עמיצען בעטען? — לויפט איהם דורך אין מח.

מיט גרויס שמחה פאלט ער ארויף אויפ'ן פלאן. איצט איז זיין מח אינגאנצען פערנומען מיט דער פראגע: וועמען בעט מען?...

— גרינפעלד! גרינפעלד! — שרייט ער כטעם אויס.

— ווי אזוי האָב איך דאָס פערגעסען אָן גרינפעלד'ן, איך וואלט דאָך פערשפּאָרט אזוי פיעל דעם קאָפּ צו ברעכען!

גרינפעלד איז א יונגער לעהרער. א פרעהליכער יונג, שפּיעלט מיט בעלי־בתישע טעכטער אין „ליעבעס", לייענט א סך ראָמאנען און שרייבט אמאל אין בלאט וועגען א „שרפה"... אויף מאָרגען געהט חיים אוועק צו איהם.

— עס איז מאוס צו דערצעהלען, — קלאָגט זיך, כלומרשט שמייכלענדיג, חיים פאר איהם — איך דארף אָנשרייבען צו דער כלה א בריעף און איך האָב עפעס ניט קיין רעכטען נע־דאנק.

— נישקשה! — טרייסט איהם דער לעהרער, ווי א דאק־טאָר זיין פּאציענט — דאָס איז חלילה ניט קיין סכנה, דאָס טרעפט אפט ביי חתנים. אָט האָב איך יענע וואָך אויך פאר א חתן אָנגעשריבען א בריעף, ער נעהמט דריי טויזענד רובל נדן...

— וואָס וועט איהר פּאָרט שרייבען? — האָט חיים ניי־גירig געפרעגט.

— דאָס וועט איהר שוין הערען! — האָט גרינפעלד מיט גדלות געענטפערט. ער איז צוגענאנגען צום טיש־קעסטל,

ארויסגענומען פאפיר און א נייע פעדער און ער איז שוין גע־ווען גרייט צו שרייבען.

— זאגט מיר נאר, ווי הייסט די כלה? — האט ער נע־פרעגט מיט א טאן פון א דאקטאר, וואס וועגדט זיך צום חולה, ער זאל בעוויזען די צונג.

— רייזעלע, — האט חיים שעמעוודיג געענטפערט.

— ראזע! — האט פערריכט גרינפעלד — אה, זעהר גוט. זעהר גוט! אזא נאמען גיט שטאף צום שרייבען. א נאמען אין א בריעף צו א כלה איז ניט קיין קלייניגקייט, דאס איז דער הויפט־העלד אין א ראמאן, איהר פערשטעהט?

חיים האט אפילו געלעזען אמאל ראמאנען, נאר די לעצ־טע צוויי יאהר, זייענדיג פערדרעהט מיט שדוכים, זיינען איהם ארויס די גאנצע ראמאנען פון קאפ. דאך האט ער געענט־פערט:

— איך פערשטעה.

גרינפעלד האט אננעהויבען צו שרייבען און אין א האלבע שעה ארום איז געווען פארטיג א לאנגער בריעף.

גרינפעלד האט דעם בריעף הויך געלייענט פאר חיימען און יעדען דייטשען וואס האט ער שטארק צוגעדריקט, ווי ער וואלט וועלען געבען אנצוהערעניש, אז אזוינע דיי־טשע וועדטער קאסטען ניט ביליג... חיים האט עס געפיהלט און ער האט די גאנצע צייט, בשעת גרינפעלד האט דעם בריעף געלעזען, געהאלטען די האנד אין טאש, וואו דאס געלד איז גע־לעגען.

— „מאנד" איז, דאכט זיך, דער הימעל אויף דייטש?— האט חיים געפרעגט, וען גרינפעלד האט געענדיגט לעזען דעם בריעף.

— ניין! מאנד איז די לבנה! — האט גרינפעלד ער־קלערט. אין יעדען בריעף צו א כלה מוז זיין מאנד.

— עס איז א דין, צי א מנהג? — האָט חיים כלומרשט געלאכט.

ער האָט איהם בעצאהלט פאר דעם בריעף און איז נעשווינד ארויס.

אז ער האָט דעם בריעף ביינאכט איבערגעשריבען מיט זיין אייגענער האנד, האָט ער איהם פארגעלעזען פאר דעם טאטען און דער מאמען. דער טאטע האָט מיט גרויס מבינות געלויבט די דייטשע ווערטער און האָט זיך נעזוואונדערט, ווי האָט עס זיין חיים זיך אויסגעלערנט. די מאמע האָט זיך נעקרימט און נעמורמעלט:

— אזא בריעף, אזא בריעף! געראַרפט נעהמען פינף הונדערט רובל נדן!... נישקשה, זיי וואלטען נענעבען די חזרים!...

א שטעדטעל אהי ווייבער

(דערצעהלט פון א רייזענדען).

איך בין דאמאלס נעווען אן אנעמט פון א נעוויסער פירמע — עס איז נעווען א קורצע צייט נאך מיין חתונה. מיין ווייב, זועלכע איך האב אויך איצט נענוג ליעב, האב איך דאן נאך ליעבער נעהאט און האב נעוואלט וואס מעהר פערדיענען. אין אויסזוכען נייע ווינקלען פאר מיין סחורה בין איך נעווען זעהר ערפינדעריש — אן אמת'ער קאלומבוס! און אט בין איך אייני־מאל אויף אזא אופן אריינגעפאלען אין א פערוואנדלען קלייני־שטעדטעלע אין דער ליטא.

אנגעקומען בין איך אהין א זייער איינם בייגאכט. דער פוהרמאן, א פויער, וועלכען איך האב געגומען ביי דער באהן־סטאציע, האט מיך צוגעפיהרט צו עפעס א הייזעל, וואס לויט איהר נאניק מיט די סלופעס, וועלכע האבען ארויסגעקוקט פון דער פינסטערניש, האט נעזאלט זיין די שטעדטעלשע קרעטש־כע.

דער פויער האט אנגעקלאפט אין טיר, איינמאל, צוויי מאל — קיינער האט זיך גיט אנגערופען. א דריטען מאל האב איך שוין אנגעקלאפט פיעל שטארקער. עס האט זיך דערהערט א שארכען, און באלד האט א הייזריגע, פערשלאפענע מענער־שטימע געפרעגט אויף גוי'אישׁ:

— חטא העטא?

— עפענט! — האָב איך געענטפערט אויף אידיש.

די טיר האָט זיך באלד אויפגעעפענט און א איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט א צושויבערטען קאָפּ געדיכטע האָהר, מיט א צופּלאָנטערטער באָרד, האָט זיך בעוויזען און ווי מיט א גע־ווין געפרענט:

— וואָס דארפט איהר? וועד זענט איהר?

— איך וויל בלייבען א פּאָר טעג ביי אייך אין שטעד־טעל. קען איך ביי אייך איינשטעהן?

דער איד האָט מיך אָנגעקוקט פון קאָפּ ביז די פים און, ניט געפינענדיג אין מיר קיין שום פסול, האָט ער, נאָך אלץ פערשלאָפען, געענטפערט:

— מילא, קומט אריין. מהכא תיתי...

איך בין אריין אין א גרויסער שטוב, וועלכע איז נעווען בעלויכטען פון א קלייַן לעמפּעל, וואס האָט מעהר נערויכערט, ווי געברענט. אויסער דעם גרויסען הילצערנעם טיש מיט צוויי הילצערנע לאנגע בענק ארום די טונקעלע וועגד, איז נעשטא־נען אין א ווינקעל א ווייסע הילצערנע קאנאפּע.

— אָט דאָ וועט איהר קענען שלאָפען, — האָט דער איד מיר געמאלדען. — איך וועל אייך באלד אויסבעטען.

איך האָב בעצאהלט דעם פוהרמאן, וועלכער האָט מיך זעהר שטארק בעדאנקט און איז ארויס.

איך האָב בעטראכט מיין גרויסען חדר, און עס איז מיר געפעלען געוואָרען. „געבענשט זיינען די קלייַנשטעדטעלדיגע! — האָב איך געטראכט, — ס'ארא רחבות! א שאָד וואס שוין צו וועניג מעבעל". איך האָב געבענקט נאָך א גרויס־שטאָדטי־שען וויכטען שטוהל.

דערווייל האָט זיך דער בעל־הבית נענומען פאָרען אין א דערנעבענדיגען חדר. באלד האָט ער זיך געוויזען מיט צוויי גרויסע קישענס, א לייַלעך און א קאלדרע.

— אט בעט איך אייך שוין אויס, טאקי אויפ'ן קאנאפע, און אין זיין שטימע האט עפעס מוטערליכעם געקלונגען.

— וואס עפעס איהר? — האב איך איהם פריינדליך נעפרעגט, — פארוואס ניט די בעל־הבית'טע?

— די בעל־הבית'טע? הם... — האט ער איבערגעפרעגט — וואס מאכט עס אויס. אט בין איך די בעל־הבית'טע... אז מען דארף, איז דער בעל־הבית די בעל־הבית'טע... עס איז אלץ איינס...

זיין חקירה איז מיר מאדנע געפאלען געווארען. א וואויל אידעל! — האב איך נעטראכט און געוואלט איהם עפעס זאגען. נאר באלד האט זיך דערהערט פון א דערבייאיגען חדר א פישטשען פון א קליין עופעלע...

דער איד האט געלאזען אין מיטען בעטען די קאנאפע און איז מיט א ניגון פון מאמע, וואס פערוויגט א קינד, אוועקגעלאפען:

— א־א־א... ליו־ליו־ליו...

און באלד האב איך דערהערט א סקריפען פון א וויגעלע... אין א פאר מינוט ארום איז ער אריין צוריק, געמאכט דאס בעט און געזאגט:

— איהר קענט געהן שלאפען...

איך האב דערשפירט הונגער, און מורא האבענדיג ניט צו קענען א הונגעריגער איינשלאפען, האב איך גאנץ איידעל און ניט אהן אינערליכען פחד געפרעגט:

— אפשר קריעגט מען עפעס עסען?

— עסען? — האט ער איבערגעפרעגט, און האט געענטמען גלעטען די בארד... — עסען? וואס קען איך אייך איצט אזוי שפעט געבען?... סיידען אן אייער־שפייז מאכען?...

— זאל זיין אן אייער־שפייז! — האב איך מסכים געווען. דער איד איז שנעל, ווי א בריה א בעל־הבית'טע, אוועק־

נעלאפען אין קיך אריין. איך האָב דערהערט א קלינגען פון א טעלער און א פאַן.

באלד איז ער אריין צוריק און נעגרייט דעם טיש.

— איהר קענט זיך נעהן וואשען, — האָט ער בתמימות געמאלדעט.

איך האָב א שמייכעל געטהאָן, און בין זיך נעגאנגען וואשען אין קיך אריין. ער איז נאָך מיר נאכגענאנגען און פאר איינוועגס מיטגענומען די אייער־שפּייז.

איך האָב זיך נעזעצט עסען, און אזוי ווי עס האָט מיר ווירקליך גוט געשמעקט, האָב איך איהם נעריהמט:

— איהר זענט ווירקליך א בריה...

— מען לערנט זיך אויס! — האָט ער ווי מיט א זיפץ געענטפערט.

„אן אלמן נעבעך!" — האָב איך איהם טיעף אין האַרצען בעדויערט... „שוין לאנג?" — האָב איך איהם נעוואלט פרעגען, נאָר דערמאָהנעדיג זיך אָן דעם ווייבעניגען קינד, האָב איך פערשטאנען, אז דאָס אומגליק האָט איהם ניט לאנג נעטראפען. פון קינפעט — האָב איך מיך משער נעווען.

איך האָב אויך א זיפץ געטאָן און פון אנ'ארומינען וועג נעגומען רעידען:

— מילא, וואָס קען מען העלפען. עס טרעפט . . .

— יאָ, ביי אונז אין שטעדטעל איז עס ניט קיין נייעס — אלע אזוי... אָט ווי איהר זעהט א הויז — איז נישטאָ קיין בעל־הבית'טע....

„וועה איז מיר!" בין איך פערציטערט נעוואָרען: „א שטעדטעל מיט אלמנ'ס! אלע ווייבער אויסנעשטאָרבען — א מגפה, היימט עס, אויף ווייבער... דאָס איז דאָך שוין טאקי אינטערעסאנט... פארוואָס־זשע איז דאָס אין די צייטונגען ניט געשטאנען?

— ווי אזוי איז דאָס נעשעהן — אזא אומגליק? האָב

איך שטיל נעפרעגט און עס האָט מיך נעשוידערט . . .

— אנ'אומגליק ? — האָט דער איד א מאך נעטאָן מיט דער האנד — אז מען וויל, איז דאָס נאָר קיין אומגליק ניט.

איך בין א פערציטערטער נעבליבען. וואָס הייסט ניט קיין אומגליק? — א שטעדטל מיט ווייבער שטארבען אוים, און ביי דעם אידען איז עס נאָרנישט...

— פארוואָס איז דאָס, אז מען וויל, קיין אומגליק ניט ?

— דאָס שטעדטלע איז ארים, קיין פרנסה איז נישטאָ... איהר פערשטעהט, צי ניין ? — האָט דער איד מיר קאלטבלוטיג מסביר געווען...

„הייסט עס, זיינען זיי פון הונגער אויסגעשטאָרבען"... האָב איך מיר נעוואָלט ערקלערען דאָס אומגליק. נאָר באלד איז מיר קשה געוואָרן: וואָס עפעס דוקא די ווייבער, פארוואָס ניט די מאנסבילען אויך ?... איך האָב נאנץ דיפלאָמאטיש א פרעג נעטאָן :

— און פאר וואָס ניט די מאנסבילען ?....

— די מאנסבילען ? האָט ער נעלאכט, — וואָס רעדט איהר? ערשטענס וויל זיי ניט די מאנסבילען, עס פאסט ניט פאר אונז, און צווייטענס וויל זיי דער „מלאך־המות" ניט נעהמען...

איך בין פאר ערשטוינען און שרעק שיער ניט אומגעפאלען. העגר און פים האָבען מיר אָנגעהויבען ציטערן : „נאָט מיינער ! —האָב איך געטראכט — וואו בין איך דאָס אריינ־נעפאלען?"

איך האָב מיך אומגעקוקט — א שטוב ווי אלע שטיבער אין א קליינשטעטל. דער איד אליין, אבוואהל די צושויבערטע האָהר פון קאָפ און באָרד איז א ביסל אבשרעקענדיג, אבער די אויגען און דער גאנצער אויסדרוק פון פנים איז זעהר מילד און וויך... ניין ! דא מוז עפעס שטעקען וואָס אנדערש.

— זאָגט מיר. איך בעט אייך, — האָב איך צוטומלט נעפרעגט, — א סך ווייבער ?...

— וואָס הייסט א סך ? — אלע, אויסער צוויי אלטע אידינעס; זיי האָבען אויך נעוואָלט נעהן, נאָר דער „מלאך־המות" האָט זיי ניט נעוואָלט נעהמען...

עס האָט מיך א שוידער נעטאָן און איך האָב מיט שרעק אויסנערופען :

— וועלכער מלאך־המות ? ... אום נאָטעם וויללען — איהר שרעקט דאָך מיך ביז טויט איבער !

—אך, האָט ניט קיין פאַראיבעל, — האָט דער איד נוטמוטיג נעלאכט, — איך האָב נאָר פערגעסען, אז איהר וווייסט ניט פון קיין מעשה. דער „מלאך־המות" — דאָס הייסט ביי אונז דער פאבריקאנט פון דעם „גוט", וואָס נעפינט זיך ניט ווייט... זעהר א שלעכטער מענש, און די ווייבער אונזערע רר פען איהם דער „מלאך־המות"...

— הייסט עס אייערע ווייבער לעבען ? — האָב איך ווי מיט פרייד אויסנעשריען.

— וואָס הייסט ? אודאי לעבען זיי... וואָס פאר א קשיא, צי זיי לעבען ?... זיי ארבייטען דאָך טאקע א נאנצע וואָך אין פאבריק.. איהר פערשטעהט...

איך האָב פרייער אבנעאטעמט ; די נעהיימנים האָט זיך פאר מיר אזוי איינפאך בענטפלעקט.

ניט ווייט פון שטעדטעל האָט זיך מיט א פאר יאָהר צוריק א פאבריק נעעפענט. מען האָט נעדארפט האָבען בילינער ארבייטער, האָט מען דערצו נענומען ווייבער, ווייל פאר די מאנסבילען האָט עס ניט נעפאסט. ארבייטען אלע ווייבער אין פאבריק א נאנצע וואָך, און די מאנסבילען פיהרען די הייזער און ניאנטשען די קינדער...

אויך מאָרגען בין איך ארוים אין שטעדטעל. בענעגנט האָב איך בלויז מאנסבילען. זיי זיינען נענאנגען וואר מיט קינ־דער אויף די הענד, וואר האָט א מולטער נעטראָגען, וואר א

דייזשע נעקוויקעלט... איך האָב מיט אייניגע נערעדט און נע־פרעגט, ווי אזוי זיי פיהלען זיך.

—נאָט צו דאנקען ! — האָט מיר א גע‌ל אידע‌ל נעענט־פערט, — מען קומט אויס. שבת מאכען איז אפילו שוואר פאר אונז, אָבער מען טרעפט... פרייטאָג צו ליכט־בענשען קומען זיי דאָך... חי־חי־חי ! היינט וואָס מאכט עס אויס . . . מען קומט דורך....

איך האָב זיך ארומנעדרעהט אין דעם דאָזיגען קלייני־שטעדטע‌לע א פּאָר שעה און בין אוועקגעפאָהרען.

זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, איך האָב ניט ליעב קיין שטעדטע‌ל אָהן ווייבער. איך האָב שוין נעזעהען א סך אָרימע, טרויעריגע שטעדטלעך אין דער ליטא, נאָר אזא אומעט, ווי אין יענעם שטעדטע‌ל האָט נעהערשט, האָב איך נאָך אין ערגעץ ניט נעפיהלט...

אידישע מטבעות

די גרויסע אידישע געלעהרטע און היסטאריקער ברעכען זיך די קעפ וועגען די אידישע מטבעות פון דער צייט, וועו דאס אידישע פאלק איז געווען זעלבסטשטענדיג אין זיין אייגען לאנד. ס׳איז דא סברות און השערות, אז נאך אין אברהם אבינו׳ס צייטען האבען שוין די „עברים" געהאט זייערע מטבעות. איך ווייל אזוי ווייט ניט גיהן. איך בין ניט קיין היסטאריקער אין קיין ארכעאלאג אודאי ניט. אבער או די אידען האבען געהאט אייגענע מטבעות און דוקא אין גלות, דערויף קען איך אליין עדות זאגען. אזוינע מטבעות האבען עקזיסטירט ביז מיט א יאהר צוואנציג צוריק אין פיעלע אידישע שטעדטלעך און זיי זיינען „געגאנגען" ווי די מטבעות פון א רעגיערונגס־קאזנאטשיי, האבען גיהאט דיזעלבע מאכט און דעם זעלבען ווערט, אזוי או עס פלעגען זיך געפינען אפילו אזוינע לייט, וואס פלעגען די מטבעות נאכמאכען, פאר וואס די קהילה פלענט זיי זעהר הארט בעשטראפען.

ערפונדען די מטבעות האט מען א דאנק די פיעלע מחנות ארימע־לייט, וואס פלעגען בעפאלען דאס שטעדטעל אין א יקרות־יאהר. ברויט איז דאמאלס נעווען א שאד צו געבען. דאס קלענסטע שטיקעל ברויט איז ווערט געווען א קאפיקע; נעבען ווידער די ארימע־לייט אנשטאט ברויט געלד, — איז די קלע־

סטע מטבע געווען א האלבער גראשען, און אין שווערע צייטען איז דאס פאר די שטעדטעלשע אידען א צו גרויסע מטבע געווען. אט ביי די דאזיגע שווערע עקאנאמישע אומשטענדען, ווי מען דרייקט זיך היינט אויס וויסענשאפטליך, איז ערפונדען געווארען די מטבע — די פרוטה.

א פרוטה האט געהאט דעם ווערטה פון אן אכטעל קאפיקע, א פיערטעל גראשען, הייסט עס. בעשטאנען איז זי פון א קליין פיערקאנטיג שטיקעל בלעבעל, אויף וועלכען עס איז געווען אויסגעקריצט צוויי בוכשטאבען, א „צ" מיט א „ל"; דאס האט געהייסען צדקה לעניים, צדקה פאר די ארימע־לייט.

די ערשטע צייט, אז די דאזיגע מטבע איז ערפינדען געווארען, האבען די ארימע־לייט געמאכט א ויצעקו: עס האט זיי, הייסט עס, ניט געטויגט דער עסק; זיי האבען דוקא געוואלט ברויט, ווייל ברויט, ווי געזאגט, איז דאמאלס געווען גראד טייער, עס זיינען געווען יקרות־יאהרען. טייל ארימע־לייט, עקשנים, האבען זיך איינגעשפארט און קיין פרוטה ניט געוואלט נעהמען, און וועו די גאנצע חאפטע ארימע־לייט וואלט געמאכט יד־אחת, קען זיין, וואלטען זיי אויסגעפיהרט; מען קען מיט א וועלט ארימע־לייט ניט אינריסען. זיינען אבער צווישען די ארימע־לייט געווען אויך אריסטאקראטען, וואס האבען ניט ליעב געהאט צו שלעפען די טארבע, — אריסטאקראטען זיינען, ווי עס איז ידוע, תמיד פויל, — און אט די דאזיגע אריסטאקראטען זיינען דוקא מיט די פרוטות געווען צופריעדען: עס איז פארט שענער — א רייכערע פרנסה, הייסט עס: אהן א טארבע!...

די קאזנאטשייסטווע, וואו די פרוטות זיינען געמאכט געווארען, האט זיך געפונען אויפ'ן שוהל־הויף. דער קאזנאטשיי איז געווען זרח דער מלמד, וואס האט צוליעב זיין אלטקייט פערלאנגט דאס קנעלונג, און די קהילה האט איהם געמוזט פערזאנען מיט פרנסה... ביי דעם דאזיגען אלטען מלמד איז געווען שטענדיג פול דאס שטיבעל מיט ארימע־לייט און בעלי־בתים:

די ערשטע פלענען קומען אויסבייטען די פרוטות אויף מזומנים, און די צווייטע — קויפען פאר מזומנים פרוטות... דער אלטער זרח, א בייזער איד, פלענט אפט וועלען א פרוטה קאנפיסקירען: —דער „צדיק" — פלענט ער הייזרינ טענה'ן — איז ניט דערוועלבער „צדיק" פון זיין פורים! ער וואלט שוועדען, אז דאס איז א פאלשע פרוטה... כף־הקלע וועט איהר אוועק־געהן! — פלענט ער דראהען די ארימע־לייט.

נאר אויספיהרען פלענט ער ניט. ער פלענט אויך די דאזיגע כלומרשט געפעלשטע, מוזען אננעהמען, כדי ניט אריינ־רייסען צופיעל מיט די ארימע־לייט, וועלבע האבען אין יענער צייט געהאט א גרויסע מאכט און האבען געקענט איהם מאכען פאר אוים קאזנאטשיי...

אסיען־צייט, אז אין שטעדטעל פלענט זיך „אוועקשטעלען" די גרויסע בלאטע און צום מלמד איז שווער געווען צוצוקומען. פלענען פיעל בעל־הבתים און בעלי־הבית'טעם קויפען די פרוטות ביי די ארימע־לייט אליין: פאר א קאפיקע אכט פרוטות.

נאך שפעטער, אז די פרוטות האבען זיך שטארק פער־שפרייט און זיינען געווארען מעהר ווי דאס געלד, וואס טייל בעלי־בתים האבען פערמעגט, האט מען די פרוטות ענגוצט אנ־שטאט געלד: פאר צוויי פרוטות פלענט א בעל־הבית'טע קוי־פען א פאר ציבעלע, אבוסעל זאלץ אין קרעמעל און שאר ירקות. און וואס איז געווען טאקע די נפקא מינה? — וויבאלד אז עס געהט ווי געלד ניט נאר ביי די ארימע־לייט, וואס נעהען איבער די הייזער, נאר אויך ביי די קרעמער.

איבער דעם לאנגען אסיען פלענט זיך אויף אזא אופן אנקלייבען ביי די בעלי־הבתים א סך פרוטות. און אזוי ווי די ארימע־לייט פלענען אין א קורצע צייט ארום אבציהען אין אנ־דערע מקומות, אויסבייטענדיג די פרוטות אויף מזומנים, איז וואס ווייטער אלץ וועניגער מזומן געלד געווארען אין שטעדטעל. און אין איין העלען פריהמאורגען האבען זיך פיעל בעלי־

בתים ארומגעזעהן, אז ביי זיי האָט זיך אָנגעזאמעלט צו גרויסע סומען פֿרוטות. עס איז שוין געווען אין אָנהויב פֿריהלינג, דער שניי האָט געלאָזט, און דער וועג איז געווען זעהר א שלעכטער; קיין אָרימע לייט האָבען זיך ניט געוויזען. מען איז געלאָפֿען צו זהה דעם קאזאטשיי אויסצובייטען די פֿרוטות אויף מזומנים, נאָר דאָ האָט זיך ארויסגעוויזען, אז דער חשבון שטימט ניט: זהה דער מלמד האָט לייט'ן השבון נעקענט אויסטוישען קוים די העלפט: אין דער אנדער העלפט איז ער געבליבען הינטער־שטעלינ: מעהר איז קיין גאָלד אין קאזאטשייסטוע ניט געווען.

די בעל־הבית'טעם זיינען געשטאָנען מיט אראָבגעלאָזטע קעפ און ניט געוואוסט וואָם צו טאָן.

דאָ האָט זהה דער מלמד זיי נעטרייסט: —

— איהר ווייבעלעך, דערצעהלט קיינעם קיין מעשיות ניט; איהר קענט פאר די פֿרוטות קויפען אין אלע קראָמען, וואָם איהר דארפט, און אם ירצה השם נאָך פּסח וועט דער וועג ווערען בעסער, אָרימע־לייט וועלען זיך מיט נאָטם הילף וויזען, וועט אלץ זיין גוט, מיט נאָטם הילף, פֿרוטות זיינען גוט געלד. הלואי זאלט איהר זיי נאָר האָבען א סך, וואָלט איהר שוין ניט געדארפט זארגען, וואו אויסצוגעבען זיי... בפרט, אז אם ירצה השם נאָך פּסח קומען צוריק די אָרימע־לייט, מיט נאָטם הילף.

און נעטרייסטע זיינען די בעל־הבית'טעם אוועק אהיים.

און די פֿרוטות זיינען נענאנגען פון האנד צו האנד ווי געלד. פאר אכט פֿרוטות האָט מען געקויפט א בינטעל חריין אויף פּסח און דוקא ביי די שטעדטעלשע פּויערטעס — אויך זיי האָבען די פֿרוטות אָנגענומען פאר געלד.

און וואס איז נעווען מאקע די נפקא מינה — וויבאלד אז נענומען האט עס יעדערער, און פון דעם, וואס די קאזנאטשייס־טווע איז באנקראט, האבען ניט אלע נעווואוסט, און עטליכע וויבער, וואס האבען יא נעווואוסט, האבען עס נעהאלטען בסור.

קאַלט

די צוויי פענסטער מיט די זעקס שויבען, וואָס קוקען ארויס אין גאָס, זיינען פערפרוירען, פערדעקט גראָב מיט אייז און קוקענדיג אויף די פאנטאסטישע קאַלטע בלומען, וואָס זיינען אויסגעמאַלט אויף די שויבען, דאכט זיך, אז דער פראָסט האָט דאָ זיין נאנצען טאַלאנט אוועקגעלעגט. — אין דעם קלייניעם שטיבעלע איז קאַלט און די קעלט איז א דריקענדע, עס נאָנט און שרעקט דאָס הארץ פון די, וואָס נעפינען זיך אין שטיבעלע. פרעידע, די ווירטהין פון שטיבעלע האָט אפילו אין דער פריה נעהייצט, דער פראָסט איז אָבער צו שטאַרק, אז פאר די עטליכע דינע שייטלאך האַלץ, וואָס פרעידע האָט אויסגעברענט, זאָל ער זיך דערשרעקען, און אריינלעגען מעהר האַלץ האָט זי ניט נעקענט — פערשוועדען די האַלץ טאָר זי ניט. איהר רעכנונג וויים זי גאנץ גוט: זי האָט נעכטען פריה איבערגעצאהלט, איז געווען 25 שייטלאך (אייגענטליך איז געווען 26 נאָר 2 זיינען נעווען אזוי דין, אז פרעידע האָט זיי גערעכענט פאר אייער) האָט זי נעכטען אין דער פריה אריינגעלעגט 5 שייט, דאָס הארץ האָט איהר אזוי וועה געטון. היינט פריה אז דער פראָסט האָט זיך געשטארקט, האָט זי אריינגעלעגט 6 שייטלאך און צוגעווארפען שפעטער מיט א טיעפען זיפץ נאָך א דין שייטעל, טאקע אייגע פון די צוויי דינע, און היינט איז ערשט מיטוואָך.

דאַרף זי נאָך דאָנערשטאג פריה הייצען, פרייטאָג חלה באקען און ביי טאָג הייצען אויף טשאָלנט....

נאָט וויים, צי עס וועט אפילו קארגענדינערהייט קלעקען. וועגען הייצען אויף דער נאכט איז נאָר ניטאָ וואָס צו רעדען.

און חיים דער בעל־הבית פון שטיבעלע, איז א איד א „צער־בראָכענער", אָהן לייב און אָהן לעבען. פאר א וואַרעם אוויוועלע וואָלט ער דאָס חיות אוועקגענעבען. און צו וואַרעמקייט איז ער שטארק געוואָהנט. אמאָל, אז ער איז נאָך איננער, נעזונטער גע־וועזן און מען האָט נאָך אזוי ניט געוואוסט פון זיין „שלים־מזל", האָבען איהם קרובים „אריינגעמאכט" צו ר' בערע וואָלפזאָהן אין וואלד פאר א „מענשען". און דאמאָלם פלעגט ער ערשט האָבען וואַרימקייט ! די „מענשען" פלעגען דאָרט קיין האָלץ ניט זשאלע־וועז ! מען פלעגט אָנ־„קאטעווען" אן אויוועז מיט האָלץ, אז מען פלעגט זיך נאָכ'ן הייצען צום אויוועז ניט קענען צושטעקען — דאָס איז שוין געווען אבער לאנג, מיט יאָהרען צוריק... אויף דער שטעלע האָט מען איהם לאנג ניט געהאלטען. דער סוחר האָט אלץ געוואָרטשעט, אז חיים איז צו עהרליך און וואַרטשענ־דיג האָט ער איהם ענטזאגט. חיים האָט דעם סוחר מיט דער שטעלע לאנג שוין פארגעסען, ער האָט שוין עטליכע שטע־לעס אנדערע געהאט און ער האָט זיי אויף פערגעסען, איצטער זיצט ער נאָר אָהן א שטעלע און פערגעסט דאָס אויף . . . דאָס אויוועלע אבער דאָרט אין וואלד קען ער ניט פערגעסען, דעם גאנצען קאלטען ווינטער שטעהט זי איהם פאר די אויגען ; א וואַרעמע, א פרעהליכע שמייכעלט זי דאכט זיך...

און זיצענהיג ביים טישעל און ציטערנדיג פאר קעלט, מאָלט זיך פאר זיינע אויגען יענעם אוויוועלע. ער פער־טיעפט זיך אין אלטע דמיונות און מורמלט ניט ווילענדיג ארויס :

— איצטער האָבען יענע אויוועלע ! א דערקוויקעניש ! פריידע דערהערט דאָס מורמלען. זי וויים שוין וועלכע

אויוועלע ער מיינט. ניט איין מאל האט זי שוין געהערט פון איהם, ווינטער צייט זיינע התפעלות פון איהר, פריידע פערדריסט זיין לעדיג זיצען און זי קרימט איהם איבער:

— יענע אויוועלע, יענע אויוועלע!... וואלסט בעסער האבען יענע שטעלע, וואלטען מיר דא געהאט א וואַרעם־אויוועלע...

חיים מאכט זיך, ווי ער הערט ניט, ער גיט נאר שטיל א זיפץ און ענטפערט ניט. ער האט ניט וואס צו ענטפערן. זי איז אפשר נערעכט! באלד אבער הויבט ער זיך אויף, רייבט די פערפרוירענע הענט און רעדט ארויס פעסט מיט בטחון:

— דער פראסט וועט לאנג ניט האלטען! ער טאר לאנג ניט האלטען! ער וועט אין גיכען פלאצען, צום מולד מ ו ז ער פלאטצען...

—יא, פלאצען וועט ער! ווייל פריידע ניט איינשטימען— ער קען נאך האלטען און האלטען.

איינענטליך האפט פריידע אויך, אז דער פראסט וועט אין גיכען פלאצען; טאמער אבער, א קשיא אויף א מעשה, וועט דער אויבערשטער קיין רחמנות ניט האבען און ער וועט נאך יא האלטען, ווייל זי זיך שוין צוגעוואהנען צום טרויעריגען געדאנק.

אין שטיבעל ווערט ווידער שטיל, עם הערט זיך נאר דאס קנאקען פון פראסט. חיים קוקט צום קאלטען אויוועו, נעבען וועלבען עם שטעהט א קליין־אינגעלע, דאם מוזינקעל.

— וואו ביזט דו, בערעלע? — פרעגט דער טאטע.

— איך שטעה ביים אויוועו — קלינגט אוים א הייזעריג־קינדערש קול'בעל.

— ביים אויוועו? — פרענט איבער חיים, ווי ער וואלט זיך בעלעקט. נו, וואס? עפעס א וואַרעמער אויוועו?

— א י י ן שטיקעלע נאר, אין מיטען, איז וואַרעם...— אט דא ביים פלייצע...

דער טאטע הויבט זיך אויף פון טיש, שטעלט זיך אויף און קוקט דאַרשטיג אין יענער זייט וואו דער אוויוען שטעהט.

— דיר איז קאלט, טאטע? — פרעגט דאס קינד — נעה ווארעם זיך!

— ניין, — זאגט דער טאטע פערשעמט ווערענדיג — איך וויל נאָר זעהן, צי עס איז ווארעם...

ער מאכט א טריט נעהנטער, ביז ער נעהט צו צום אויוועל־לע, טאפט אַן דאס שטיקעלע ווארעמע אַרט און רעדט ארוים מיט התפעלות:

— טאקע ווארעם... וואס זאגט איהר דערצו?... אויב דו ווילסט, מיין זוהן, לאָז דער מאמען זיך אביסעל אַנווארעמען.

— איך בין דיר מוחל! — ענטפערט פרויד ביזן, ווי זי טהוט אלע מאל, ווען חיים איז גוט צו איהר — איך בין דיר מוחל, איך ווער ניט דערפרוירען.

— נעה, מאמע, נעה! — לענט בערעלע פאר דאס אַרט.

— שטעה מיין זוהן שטעה. דיר איז נעבעך קאלט.

חיים נעהט אוועק אומעטיג צום טיש און לאָזט ארוים א טיעפען זיפץ צוזאמען מיט א קאלטער פּארע פון מויל...

* * *

אין א שעה ארום איז דאס קינד שלאָפען נעגאנגען. פרויד איז ארוים ערנעץ צו א שכנה, ווענען א טעפעל און חיים האט זיך מיט אן אימפעט צוגעהאפט צום אויוועז. ער האט געטאפט, געטאפט מיט די פערפרוירענע פינגער, נעזוכט דאס שטיקעלע ווארעמע אַרט, נאָר ער האט איהם שוין ניט געפונען. דאס אויוועלע איז שוין נעווען אינגאנצען קאלט, ווי אייז..

— שוין ק א א ל ט!... — האט ער פערצוויפעלט ארויסגערעדט, ווארפענדיג א צומישטען בליק אויף די פערפרוירענע פענסטער...

איוב

ער האָט געהייסען חיים דער מלמד און זיין „צונעמעניש" איז געווען איוב.

זיין ווייב איז נעווען א שטענדינע קראנקע; איהר הוסט פלענט זיך הערען, ווי אן אבקלאנג פון א לעדיגען פאס. וועז אן אומבעקאנטער, פרישער מענש זאל אמאל שטעהן דערבי, וועז זי פערהוסט זיך, וואלט ער זיך זיכער דערשראקען אוז וואלט נעמיינט, אז אט, אט עקט זיך איהר שוין דאס לעבען, אבער חיים אליין פלענט נאנץ רוהיג אוז קאלט־בלוטיג אויס־הערען איהר „הארץ־מוזיק": ער איז שוין געווען נעניט — זינט ער נעדענקט הוסט זי אזוי אוז נאכ'ן אויסהוסטען זיך ווערט זי וויעדער „געזונד" אוז האָט נאך נענוג כח צו שרייען אוז צו שעלטען, וועז ער ברענגט איהר קיין נעלד ניט אויף דער הוצאה.

ער אליין איז אפילו אויך א „חלוש", ווי ער דריקט זיך אליין אויס; נאר א מאנסביל איז ניט קיין אידענע — איז דאס ניט אזוי קענטיג, אנב האָט ער צו זיין הוסט א רפואה: די ליולקע... „די ליולקע — זאנט ער — צעשלאָגט מיר די ליחות אוז איך ווער נענעזען"...

א קראנקער טאטע, א קראנקע מוטער, — זייגען די קינ־דער אודאי קראנק; נאר די הויפט חולה איז די עלטערע טאכ־

טער, ג ע ל ע , א הויכע, א דארע, דאָס פּנים איהרס איז ווי א וואקס און די אויגען זיינען מיט א טויטען טרויער פערצוי־גען. אויף דער טאַכטער איז חיים מודה, אז זי איז ניט „אין גאנצען" און חאָטש ער גלויבט ניט אין „חכמת הרפואה", דאָך זיפצט ער אמאָל אונטער, קוקענדיג אויף איהר טויטען גע־זיכט: „געלע האָט טאקע בעראַרפט האָבען א דאָקטאר" !.. נאָר דאָס זאָגט ער סתם אין דער וועלט אריין, פונקט ווי ער זאָגט אמאָל, וועז עס איז ניטאָ קיין ברויט אין שטוב: איצט האָט מען געדארפט האָבען אין שטוב א דרייוועלדינג...

אזעלכע „גוזמאות" פלעגען ארויסרופען א ביטערן שמיי־כעל ביי די הויזינג און דאָס ווייב, אויב זי פלעגט אין דער מי־נוט ניט פערהוסטען זיך, פלעגט זיך צעבייזערן:

— ער הויבט שוין אָן זיינע חכמה'לעך !... עס איז נאָר ניט אזוי פרעהליך אויפ'ן הארצען...

תלמידים האָט ער געהאט אכט — אלע אָרעמע קינדער. די רייכע עלטערן האָבען איהם זייערע קינדער ניט געוואלט אָבגעבען, אוים מורא, זיי זאָלען זיך ניט „אָנשטעקען", און אזוי איז חיים זיין גאנץ־לעבען אין א רייכען הויז ניט אריינגענאג־גען און האָט שטענדיג פאר זיינע אויגען געוועהן נאָר אָרעמ־קייט, דחקות און קראנקהייט !...

— דאָס לעבען איז ניט וועדטה קיין ביטערע ציבע־לע ! פלעגט ער אָפט זאגען פאר זיין אייניציגען נאָהנטען מענ־שען — פאר'ן פרוש פון בית־המדרש, מיט וועלכען ער פלעגט ליעב האָבען אריינלאָזען זיך אמאָל אין א שמועס וועגען הויכע ענינים. פאר דעם זעלבען פרוש האָט ער אמאָל אויסדערצעהלט זיין גאנצען לעבען, ווי אזוי ער האָט זיך צו 12 יאָהר אוועקגע־לאָזט אין ישיבות „לערנען", ווי אזוי ער האָט זיך געוואלגערט אין אלערליי קליינלעך, געשלאָפען אויף הארטע בענק און געלי־טען הונגער, קעלט און קלעפ, אומזיסטע ניט־פערהיינטע קלעפ...

— עט, האָט ער אויסגעלאָזט זיין לעבענס בעשרייבונג— ס'איז דאָס נאנצע לעבען א נארישקייט, הבל הבלים!... און צייט איך בין שוין פאר זיך א בעל־הבית מיינט איהר לעב איך? פרעגט מיך ווען האָב איך פון נאָך מיין חתונה אָן אמאָל זאט אָבנעגעסען — וועל איך ניט געדענקען... הייגט מיין דירה... איהר זענט ווען ביי מיר געווען?...

זיין דירה איז געווען אין א „זעמליאנקע"; דאָרט האָט ער זיך נענעצט און געפרוירען צייט נאָך דער חתונה. אלע נאָך סוכות אפילו בעשלעסט ער זיך פעסט ארויסציהען פון דעם „קבר", אבער נאכ'ן פעסטען בעשלוס הערמאָהנט ער זיך אָן זיינע „מעבעל" און ער האָט זיך מורא צו ריהרען פון אָרט מיט זיי: ווען מען זאָל די צוויי בעטען, דעם טיש און דעם קאסטען ריהרען פון אָרט וועלען זיי גלייך צעפאלען אויף שטיקלעך. „די סברא איז מחייב, אז זיי וועלען צעפאלען — פלענט ער אויסווייזען זיין ווייב — פערשטעהסטו מיך, האלץ, אז עס נעצט זיך צוואנציג יאָהר מוז צעפוילט ווערען.. דאָס האָט שוין אזא טבע"...

זיין לעבען וואָלט קיין ביטערע ציבעלע אויך ניט ווערטה געווען ווען ער וואָלט ניט געהאט קיין צוויי תענוגים, וואָס ער האָט זיי געקענט גרייכען...

דער ערשטער תענוג איז די ליולקע. אלע וואָך געהט ביי איהם אוועק א פעקעל מאחָרקע פאר אכט גראשען; דאָס איז ביי איהם א מין שכרות רחמנה ליצלן, און דאָס ווייב וואָרפט איהם טאקי פאָר: דו פער'שכורסט אויף דער ליולקע דיין נאנצע פרנסה. ער פיהלט אליין, אז די ליולקע איז ביי איהם טאקע א מין כשוף: עס האָט איהם אמאָל ביי נאכט פערפעהלט אין ליולקע אביסעל מאחָרקע האָט ער געמיינט, אז ער ווערט משוגע און צו א גוי א שכן איז ער אריין בעטען לייהען אביסעל מאחָרקע... ער זאָגט, אז דער רויך, אויסער וואס ער צושלאָגט איהם די ליחות, צעשלאָגט איהם אויך די רעיונות... און רעיונות

האָט ער זעהר שוועריג. ער קלעהרט וועגען נאָט, וועגען זיין „השגחה", „מרוע דרך רשעים צלחה" און דער גוטער מענש. דער עהרליכער מאן וועלט אזוי אויסנעריסען, לייגט אזוי פיעל!... קלעהרענדיג אזוי פאלט ער אמאל אריין אין ספקות, אין מוח ניט איהם א קלאפ, ווי מיט א האמער, א פראזע פון אן אפיקורס: עס איז אלץ על פי דרך הטבע און עס איז שוין ניטא קיין קשיות... ביי דעם רעיון פערליירט ער זיך אין גאנצען, אין קאָפ הויבט זיך אָן מישען, אין די אויגען פינטעלט... ער מאכט מיט די הענד, ווי ער וואלט זיך נעראנגלט מיט עמיצעז, טרייבט די בייזע גדאנקען אוו... פערוויכערט די ליולקע, און גלייך מיט'ן ערשטען רינגלע רויך פון דער ליולקע פערשווינדען די מחשבות זרות, די נשמה בערוהיגט זיך און ער פיהלט, אז ער וועלט וויעדער א מענש, ווי נאָט האָט געבאָטען...

דער צווייטער תענוג זיינער איז צו לערנען מיט זיינע תלמידים „איוב" און דאָס אין זיין העכסטעם, פרהאָבענסטעם פערגעניגען, זיין ליכטיגער גן־עדן אין דעם פינסטערן נהינום...

וועז אָנהויב זמן קומט צו איהם אָן א נייער תלמיד אין חדר ארײן, פרענט איהם חיים די ערשטע זאך:

— וואו האלטסטו שוין, אינגלע, אין תנ"ך?

— ישעיהו, — ענטפערט דער נייער תלמיד.

— און ביי מיר וועסטו אָנהויבען „אויב"... פערשטעהסט, אויב... א פיינער תנ"ך איוב... נאָר א פיינער...

דאָס אינגלע דערשרעקט זיך לכתחילה; ער האָט געהערט פון עלטערע אינגלעך, חברים, אז דאָס שוועלסטע פון תנ"ך איז איוב און חיים־„איוב" „רעדט אויס" דאָרט זעהר א סך. ווי אָבער עס קומט צום לערנען פערליירט זיך דעם אינגלס שרעק: אנשטאָט שרעק נעהמט איהם דורך א נעפיהל פון א זיסען טרויער, פון רחמנות אויף איוב'ן און אויף דעם רבי'ן, וואָס וויזט אויס, לערנענדיג, ווי איוב אליין!... דעם ערשטען קאָפיטעל לערנט דורך חיים אייגענדיג, אזוי ווי אן הקדמה, וואס

איז עפעס ניט אזוי נויטהיג. איוב׳ס עשירות, איוב׳ס הצלחה אין די ערשטע יאָהרען ווייזען איהם אויס, ווי א ניט געשטוי־נענע, ניט געפֿלויגענע מעשה, ווי א בייקע, וואס עס קאן נאָר קיינמאָל ניט טרעפֿען... ווי ער קומט אבער צום שטן, צו איוב׳ס יסורים, ווי אזוי איוב קראצט זיך מיט א שארבען, דאמאָלס געהט ערשט חיים אריין אין זיין אמת׳ער ראָליע און אין א פֿאַס־פייערדיגע התלהבות געהט ער אריין אין קאפיטעל ג׳:

— אחר כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו — און חיים טייטשט עס אַב מיט געפיהל: און נאָך דעם האָט איוב גע־עפענט זיין מויל און האָט גענאָלטען דעם טאָג פון זיין געבוי־רען...

און אָט אזוי צעבייזערט ער זיך און לערנט א פסוק נאָך א פסוק. זיין טרויעריג הייזעריגער ניגון גיעסט זיך, גיעסט זיך און פילט אָן דעם ענגען חדר מיט שוידערהאפטע קלאנגען, מיט „קלאָג־ליעדער" אויף דעם קראנקען ארעמען לעבען, אויף דעם אייביגען צער און וועהטאָג... חיים׳ען ארט ניט בשעת לערנען, צי די תלמידים זאָגען־נאָך נוט, צי מיט גרייזען, — עס דאָנט זיך, אז ער איז נאָר קיין מלמד ניט: דאָס לערנט ער נאָר איוב פאר זיך... און ער קלאָגט און יאָמערט, בייזערט זיך און פֿרא־טעסטירט... ער לערנט א קאפיטעל נאָך א קאפיטעל; ער הערט אויס קאלטבלוטיג די טרייסט־רעד פון איוב׳ס גוטען פריינד אליפז התימני, וואס איז איהם נעקומען דולען א קאַפּ מיט זויגע נארישע נחמות, און ענטפערט וויערער בייז, קרעכצענדיג, פראָטעסטירענדיג....

אזוי לערנט ער אָב עטליכע קאפיטלעך, ביז ער ווערט מיעד. די זיסקייט פון ניגון, דאָס טיעפע געפיהל, נעמט איהם דאָס חיות ארויס.

ער רוהט זיך אָב, פערריכערט די ליולקע און פערטראכט זיך... און ארויסלאָזענדיג געדיכטע שטיקער רויך פון מויל געהט דורך אין זיין מוח זיין גאנץ ביטער־פערשאָלטען־לעבען.

דאָס ווייב איז קראנק, די קינדער קראנק, פיער, פינף קינדער (ער נעדענקט שוין אליין ניט) זיינען פאר קעלט און הונגער אויסגעגאנגען, שוין לאנג... ער אליין קוים, קוים וואָס ער לעבט, די ברוסט טהוט איהם אזוי וועה, די ביינער דאָרעזן שוין, האָבען שוין קיין זאפט ניט... א טיעפער טרויער נעהמט דורך זיין קראנקע נשמה, שרייען וויל זיך איהם, שרייען און שעלטען אזא לעבען...

און ער הויבט אָן אויף דאָס נייע איבערצו'חזר'ן פון קאָפיטעל ג': אחר כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו, און נאָך דעם האָט איוב נעעפענט זיין מויל און האָט נעשאָלטען דעם טאָג פון זיין געבוירען!...

צוריק אויף דער שטעל

דריי יאָהר איז יענקעל ליעבערמאן געווען אין ווארשוי; אין זיין שטעדטעל האָט מען איהם כמעט שוין פערגעסען. נאָהנטע בעקאַנטע האָבען נאָר געוואוסט, אז ער איז אין וואר־שוי און לויט ווי מען זאָגט „מאכט" ער דאָרטען גאָנץ גוט.

אָט איז ער געקומען א היים צו זיינע עלטערן, אָרעמע בעלי־בתים אין א קליין שטעדטעל.

— איז וואָס מאכסטו פאָרט? — האָט איהם געפרעגט דער טאַטע, אז ער האָט זיך בערוהינט אביסעל נאָך זיין זוהן'ס פלוצלינגען קומען.

— נישט־קשה... — האָט זיך יענקיל געשטארקט מיט שטאָלץ צו ענטפערן — גאָנץ גוט!...

דער טאַטע האָט אויף איהם אויסגעשטעלט די אוינען און יענקלען האָט זיך געדאכט, אז דער טאַטע וויים שוין אלץ, אז דער טאַטע קלערט: אי, ביזטו א נאָרנישט! און יענקעל האָט געפיהלט, אז אויב ער וועט ניט אָנרערען עטליכע שטארקע ליגענס, וועט ער זיין זהר ניט קיין שעהנער נאסט, וועט דער טאַטע איהם זאָגען מיט א שמייכעלע פון א חכם: „וואָס האָב איך דיר פאר דריי יאָהרען נעזאָגט? — פאָהר ניט! סרנא דארעא חד הוא, אומעטום איז תהו ובהו, אומעטום זיינען גע־שעפטען אין דער ערד, וואָס איז מיר ווארשוי, וואוהין

פליהסטו"? און איידער צו הערען די ווערטער פון טאטען איז יענקלען ליעבער דער טויט און ער הויבט אָן, נאָך דעם טאָטענס אלערליי שאלות, געמאכטערהייט זיך צו היטצען:

— עט, טאטינקע... וואָס דערצעהלט מען דיר און ווי דערצעהלט מען דיר, עס איז דאָך ווארשוי... פערשטעהסטו מיך. עס איז דאָך ווארשוי... דאָרטען איז...

און יענקעל ווילֿ פארשטעלען וואָס ווארשוי איז, ווי גליקליך מען איז, אז מען פאלט אריין אהין: בולוואַרען, טעאָטערן, גערטנער, קאנדיטאָרייען, קארעטען, ווי אזוי מען לעבט דאָרטען א גוטען טאָג... נאָר די נ א ו ו א ל י פ י ע נאָס מיט זיין פינסטערן צימער'ל, וואו ער האָט געוואָהנט, לויפט איהם דורך פאר זיינע אויגען און די צונג קען זיך ניט קערעווען אויסצורעדען ווייטער א וואָרט...

— נו, דערצעהל, דערצעהל! — טרייבט איהם דער טאָטע.

נאָר יענקעל שטאמעלט נאָך א פאָר ניט דיטלֿיכע ווערטער און ווערט ענדליך ענטשלויעגען.

די מוטער שטעהט אין א ווינקעל און בעטראכט איהר יענקלען מיט אומעטיגע בליקען. עפעס געפעלט איהר ניט זיין נאנצער הילוך: דער הוט איז משונה הויך און ערטערווייז צובויגען, דער סורדוט העכט אויף איהם ווי ניט פאר איהם נעכעהט... איהר ווילֿט זיך זעהר פרעגען איהם, צי איז אין וואָרשוי ביליג אלטע קלייידער? זי פיהלט אבער, אז דער זוהן קען זיך דערפון בעלֿיידיגען און ניט־ווילֿענדיג רייסט זיך ביי איהר אָרוים נאָר א בעמערקונג:

— יענקעל איז נעבעך חשך, ווי די ערד!...

— א מת... — פערריכט דער טאָטע.

יענקעל ווערט פון די בעמערקונגען נאָך מעהר חשך. די אויגען ווערען איינגענראבענער. צום אָנפאנג פערליערט ער זיך, נאָר באלד ענטפערט ער:

— דאָס איז פון דער רייזע. דרייַ טעג אַז מען פאָהרט אין ענגשאפט — א קלייניקייט ווארשוי — א וועלט פאָהרט!..

— ס'טייטש, פון ווארשוי געדויערט דאָך נאָר א טאָג דאָס פאָהרען? — בעמערקט דער טאַטע פערוואונדערט.

יענקעל ווערט רויט, אין קאָפּ ניט איהם א קלאפּ: מיאום אריינגעפאלען! עס געלינגט איהם אבער גלייך צו פערבעסערן:

— יאָ, דאָס פאָהרען געדויערט טאקע נאָר איין טאָג, אבער דאָס צוקלויבען זיך...

אין שטיבעל ווערט שטיל. אלע פיהלען זיך ווי פערשולדיגט, ווי זיי וואָלטען א מיאוסע זינד בעגאנגען, וואָס איינער וויים פון דעם צווייטען און מען שעמט זיך אויפצוהויבען די אויגען איינע אויף די אנדערע.

— בתי מדרשים זיינען דאָרטען פארהאן עפעס א סך? — פרעגט פלוצים דער טאַטע, ווי ער וואָלט וועלען צעשטערען די שטילקייט, וואָס דריקט אזוי.

יענקעל ווערט פרעהליכער און שטאָלצער. דאָ וועט ער קענען רעדען דעם רייגעם אמת און איהם זאָל עס ניט שאדען... ער נלייבט זיך אויס, מאכט א טריט צום טאַטען נעהנטער און צעהיצט זיך:

די מעשה איז אזוי... שוהלען איז דאָרטען א סך פארהאן... א קלייניקייט ווארשוי! נאָר זייערע שוהלען זיינען ניט ווי ביי אונז. ביי זיי איז „שטיבלעך", חסידישע שטיבלעך; דאָרטען זיינען דורכאוים חסידים, משוגעים, ממש משוגעים! נעהען אין לאנגע קאפּאָטעס, אין שטריימלעך און אין גארטלען.

און יענקעל רעדט א סך; ער דערצעהלט, ווי אזוי מען רעדט דאָרטען און ברענגט לדוגמא א פאָר ווערטער: „ענקער", „יאָך", „סארנע", „עטץ"; ער דערפיהלט אבער ענדליך, אז דער טאַטע הערט נאָר ניט, אז דער טאַטע וויל נאָר וויסען דעם עיקר, צי האָט ער פערדיענט דאָרטען גלעך, צי האָט ער נעבראכט

געלד און וועגען די בתי מדרשים, די חסידים און וועגען דאר־
טיגען לשון איז א שפּעטערינג זאַרג...

נאָר רעדען וועגען זיך אליין האָט יענקעל ווי מורא, און אין
שטיבעל ווערט ווידער שטיל... אלע פיהלען זיך ניט גוט, נאָר
ערגער פאר אלעמען פיהלט זיך די מוטער. זי וואָלט וועלען צור־
געהן צו יענקלען גאָר נאָהנט, אריינקוקען איהם טיף אין די
אויגען און פרענגן: וואָס מאכסטו? דערצעהל! זי מערקט
אָבער אז יענקעל בעהאלט זיך עפעס, ווילל עפעס ניט אויסזאָ־
גען; און איהר מוטערליך הארץ שרעקט זיך: פערשיידענע
מיאוסע פרנסות אין א גרויסער שטאָדט לויפען איהר דורך אין
קאָפּ; און קוקענדיג לאנג אויף יענקעל'ס משונה'דיגען הוט
דאכט זיך איהר, אז ער איז געווען דאָרטען א קאטערינטשיק...

אויף מאָרגען, נאָכ'ן אָרעמען פריהשטיק, איז יענקעל
ארויסגענאנגען אין נאָס, און געהענדיג האָט ער ניט געוואוסט
וואָס צו טהאָן. צי זאָל ער פערשפּילען דעם פּאלטאָ און דער
ראָק זאָל זיך ניט זעהן, אָדער פערקעהרט; ער האָט ניט געקענט
משער זיין, וואָס קומט אוים מעהר ניי — דער ראָק, צי דער
פּאלטאָ. ער האָט זיך פערשפּילעט און אָבגעשפּילעט, וויטער
פערשפּילעט און וויעדער אָבגעשפּילעט, ביז ער איז געקומען צו
דער איבערצייגונג, אז ביידע, סיי דער ראָק, סיי דער פּאלטאָ
זעהען אוים אלט און אָבגעטראגען און ער זעהט אין זיי אוים
ווי אן אָרעמער פראנט, וואָס ווערט אזוי אויסגעלאכט ביי זיי
אין שטעדטעל. דעם גאנצען וועג האָט ער אויף זיך געכעם'ט
דערפאר, וואָס ער איז געקומען אהיים אין אזוינע בגדים און
אז דער שווארץ יאָהר האָט איהם שוין אהער געטראָגען, טאָ
וואָס איז ער אזוי שוואך און קען ניט גובר זיין זיך אליין: ער
וויים דאכט זיך נאָנץ גוט, אז אָרעמקייט איז קיין שאנד ניט,—
פערקעהרט א כבוד! אלע עהרליכע מענשען זייענען אָרעם. ער
האָט זיך ניט געוואלט פערקויפען פאר געלד, און דאָך ווי געפּי־

איז ער און קנייפט די באקען מען זאל מיינען, אז ער האט דאַרטען גליקליך געלעבט. וואס טהוט ער דאס? צוליעב וואס?

און געהענדיג אזוי און זידלענדיג זיך אליין, האט ער דערזעהן, ווי קענען איהם נעהט פערריסען דעם קאפ א ל י ה ל י י ב ע ס א „בעל־הבתישער בחור" זיינער אן אמאליגער חבר. יענקעל האט איהם אלע מאל פיינד געהאט פאר זיין פוסטקייט, פאר זיין נאַרישען פראנטעווען, און דערזעהענדיג איהם איצטער אין א נייעם שווארצען הוט, אין א שווארצען פאלטאַ, האט ער צו איהם נאך מעהר פעראכטונג געשפירט און ער האט איהם געוואלט אויסווייכען, נאר יענער האט איהם נליך בעמערקט, האט איהם אבנעשטעלט און אויסשטרעקענדיג איהם די האנד, האט ער פרעהליך אויסנעשריען:

— א סאר א גאסט! יענקעל, וואס מאכסטו?

נאכהער האט ער יענקלען בעקוקט פון קאפ ביז די פיס, ווי ער וואלט איהם נעוואלט אבשאצען, וויפיעל ער איז ווערט. און דערזעהענדיג, או די בגדים זיינען אלט און יענקעל אליין איז חושך, האט ער איהם טיף אין די אויגען, ווי א „סלעדאווא־טיעל" אריינגעקוקט און ניט ערווארטענדיג פון יענקלען קיין ענטפער, האט ער מיט א רחמנות־פנים אליין געענטפערט:

—א פנים ניט אזוי גוט... הא?...

יענקעל איז רויט נעווארען, ער האט זיך דאך נעשטארקט צו ענטפערן:

— נ נ נ... נישקשה... נאנץ גוט!...

דער חבר האט א קוועטש נעטהאן מיט די פלייצעס, ווי ער וואלט נעזאנט: עפעס ניט קענטיג, און ער האט ווייטער נע־פרעגט:

— זאג מיר, גוטער ברודער, וואס טהוסטו דאַרטען?

— „אי, זאל ער ליענען אין דר'ערד", האט יענקעל אין הארצען נעשאלטען און האט קוים, צווישען די צייהנער, ארויס־נעזאנט:

— אין א פאבריק פון היט.

— ווי קומסטו אהין? — האָט דער חבר מיט פּאַרשענדע בליקען געפרענט. — יענקיל האָט שוין מעהר ניט געקענט אויסהאלטען און האָט צורייצט געענטפערט:

—איך קום! וואָס מאכט עס אויס ווי אזוי.

דער חבר איז געבליבען שטעהן, ניט געפינענדיג מעהר קיין ווערטער. ער האָט נאָר א קוק געגעבען אויף יענקעל'ס פּאלטאָ, נאכהער אויף זיין אייגענעם. אין מח צוגענלייכט וועל־כער איז בעסער, א שמייכעל געטהאָן, און שמייכלענדיג צו־פריעדען, האָט ער יענקל'ען אויסגעצויגען די האַנד און קאלט געזאָגט:

— א גוטען! מיר וועלען זיך נאָך זעהן!...

— אַריע, אריע! — האָט יענקעל הכנעהדיג זיך פער־נייגט און פּרייער אבגעאָטהעמט...

וויפיעל בעקאָנטע יענקעל האָט דעם טאָג ניט בע־גענענט האָט ער יערערן אויף זיין פראָגע, וואָס מאכסטו? גע־ענטפערט:

— „נישקשה... גאנץ גוט". און פאר יערער'ן א בעזונ־דער ליגען אויסגעקלערט.

— נו, אביסעל ליגענס פאר א טאָג אָנגענאָמען! — האָט ער צוריקגעהענדיג געטראכט — פוי, האָט ער אויסגעשפּייט, דערמאָהנענדיג זיך, ווי פאר אייגעם האָט ער זיך אזוי צע־היצט מיט זיין גליקליכקייט דאָרטען, אז ער האָט זיך ארוים־געהאפט, אז ער איז דאָרט בוכהאלטער ביים גרעסטען גביר י ש ע י ה ו ק א ט ל א ו ו ע ר. צום אונגליק האָט יענער געהערט פון דעם ישעיה קאָטלאָווער, אז ער לאָזט צו זיך קיין ליטוואק אויפ'ן שוועל ניט ארויף... „ווי מיאום, ווי מיאום!"

האט איהם געקלאפט אין קאפ — „איך קען אפילו קיין גלאטען ליגען ניט זאגען!"...

און געהענדיג האט ער זיך געפיהלט ווי שוועדע שטיינער וואלטען זיין הארץ צופרעסען. איהם האט זיך געוואלט געפי־נען האטש איין מענשען און דערצעהלען איהם דעם א מ ת, אז ער האט הארט קיין שטעלע נאר קיינמאל ניט געהאט, אז ער האט די גאנצע דריי יאהר זעהר שלעכט געלעבט, אז ער האט הארט געהונגערט און געפראָרען, ניט געהאט צייטענווייס וואו צו נעכטינען און פלענט בלאָנזשען דאן א גאנצע נאכט איבער די נרויסע לאנגע גאסען... אז פאר די דריי יאהר איז ער אפילו איינמאל אין טעאטער ניט געווען, אפילו אין גארטען ניט, וועו די מוזיק פלענט שפיעלען און מען פלענט הארפען צאהלען פאר'ן אריינגאנג; אז הארטען זיינען פארהאן א סך אועלכע, ווי ער, און מיט זיי פלענט ער זיך געפינען און צוזאמען ליידען, טהיילען זיך מיט'ן לעצטען ביסען... אז ער האט אזוי פיעל צרות צו דערצעהלען! ער האט זיך אזוי פיעל אנגעזוהען — נויט, הונגער, עלענד!... נאר ווי אזוי דערצעהלט מען דאס? יערער, וואס פרענט איהם: וואס מאכסטו, ווי לעבסטו? האכט זיך איהם, ווייל הערען נאר א נוטען ענטפער, אז ער לעבט האר־טען גליקליך, ניט חלילה פאר נוטע פריינדשאפט וועגען, נאר ווייל מיט א גליקליכען מענשען איז פרעהליכער צו רעדען, ליע־בער צו פערברענגען און אן אונגליקליכער מענש ארט קיינעם ניט און איז קיינעם ניט אינטערעסאנט, אפילו די אייגענע טאטע־מאמען ניט...

און קלערענדיג אזוי איז ער אין כעס געוואָרען: אין כעס צעוואָרען אויף זיך, אויף די בעקאנטע און אויף די עלטערן, וואס האבען איהם געפרענט וועגען זיין לעבען. „וואס ווילען זיי פון איהם, וואס איז זייער דאגה?... און פאר כעס האט ער זיך בעשלאָסען צו דערצעהלען פון היינט אן דעם אמת.

וואס האט ער זיך וואס צו שעמען? ער וועט אלץ דער־

צעהלען! ער וועט זאָגען, ווי דער טאַטע האָט איהם טאקע אמאל געזאָגט: אז „סדנא דארעא חד הוא" אז אומעטום איז תהו ובהו, נויט, דלות, עלענד; אז אומעטום זיינען די שלעכטע רייך און גליקליך, און די גוטע — אָרעם און אומגליקליך.... אז ער וועט שוין צוריק ניט פאָהרען — ער וועט בלייבען דאָ און וועט שלום ווערען מיט'ן לעבען און רוהיג טראגען דעם יאָך פון אָרעמקייט... עס וועט פון איהם א בארג אראָב!...

או ער איז אָבער אהיים געקומען און דער טאַטע האָט איהם נאָך א לאנגען שווייגען געפרעגט: „נו, וואָס קלערסטו, יענקעל, דו בלייבסט שוין אפשר א היגער? — האָט ער גליך ניט געקלערטערהייט, ווי ארויסגעריסען די ווערטער פון מויל:

— ניין, איך פאָהר צוריק אויף דער שטעלע... אין וואר־שוי...

און אין קאָפ האָט איהם געקלאפט און דאָס הארץ האָט אין איהם געווייגט, און א קול האָט אין איהם געשריען:

— געוואלד, וואָס שעהם איך מיך? וואָס דערצעהל איך ניט דעם אמת? חאָטש פאר א י י ן מענשען, חאָטש פאר'ן אייגענעם טאַטען?...

די חברה כלי-זמר

די חברה כלי־זמר אינ'ם שטערטעלע ביעלינאווקע האט נעהאט זעהר ניט קיין שעהנעם „נאמען", און א שטערטעלשער בעל־הבית פלעגט צו זיי נאר אנקומען אין אן עת צרה, ד. ה. ווען ער פלעגט חתונה מאכען א טאכטער. איז אויך ניט צו אבי וועמען פון דער חברה, נאר צו לייזער דעם צימבלער — שוין א מענש אין די יאהרען מיט א וויסליכער באדר, וואס האט איהם צוגענעבען אן אויסזעהן פון א געזעצטען אידען... די איבריגע פון דער „קאפעליע" זיינען אלע געווען יונגע־חברה און האבען זיך נעפיהרט אזוי, או די שטערטעלשע בעלי־בתים האבען מיט די שטרענגסטע אזהרות פערבאטען זייערע קינדער צו האבען מיט זיי חלילה א מגע ומשא. די כלי־זמר האבען אלע געשטאמט פון זעהר נידרינען שטאנד. בערעל דער ערשטער פידלער, למשל, אן אויסגעוויקטער בחור אין א שווארצען האר־טען קראגען, וואס האט שטאלץ אונטערגעשפארט זיין לאנגען נאדגעל,—איז געווען יענקעל דעם טשעסלער'ס א זוהן און יענ־קעל דער טשעסלער, וויסט א מינדסט־קינד אין שטעדטעל, בויט הייזער און שלעפט די שווערע בריוסעס, ווי אן אמת'ער גוי... אודאי איז דאס ניט קיין גרויסער יחוס... לוי, דער צווייטער פידלער, א הויכער און א דארער בחור אין א בלאה העמדעל, פערנארטעלט מיט א רויטען שנור, איז געווען חיים־לייב דעם

שניידערס א זוהן, און חיים־לייב דער שניידער, ווייסט א מינדסט קינד, אז ער נעהט קלויידער אפילו פאר פּראָסטע גוים און שעמט זיך ניט ארַאבנעהמען א מאָס פון א שיקסע... גרונם באם איז געווען חנן דעם בעדער׳ס א זוהן און חנן דער בעדער האלט שוין 20 יאָהר די באָד און ער האָט שוין פערנעסען דעם טעם פון א שבת׳דינער שלישי און פון א רעכטען פסוק אין אתה הראית...

אהרציק קלארענטיסט האָט נעהאט א טאָטען, וואָס איז נאָר מיאוס אויפ׳ן טויל ארויפצוברענגען — אן ערדנרעבער און א מאמען — א וועשערין, וואָס פלעגט זיך ניט שעמען שלעפען דעם גרויסען פּאק גרעט סיי זומער, סיי ווינטער צום טייך און נאָכדעם פאנאנדער טראגען עס די שהנע בעלי הבית׳טעס, וועלכע פלעגען אליין, פערשטעהט זיך, ניט וואשען קיין גרעט.

אויסער וואס די חברה כלי־זמר האָבען נעשטאָמט פון אזוינע נידרינע עלטערן, זיינען זיי אליין געווען אָהן א ברעקעל שטאָט און דרך־ארץ, האָבען ניט געמאכט קיין חילוק פון עלטער ביז יונגער, פון אָרעם ביז רייך... זיי זיינען געווען גרויסע עזות־פנים׳ער, נבול־פה׳ניקעס, וואס אויפ׳ן לונג, דאָס אויפ׳ן צונג; דערצו פלעגען זיי אין די לעדינע צייט, ווי ספירה, דריי וואָכען, וועו מען טאָר ניט שפּיעלען קיין חתונות, זיך ארומשלעפען מיט מיידלעך הינטער׳ן שטעדטעל... פערשטעהט זיך, די מיידלעך זיינען אויך ניט געווען בעסער פון זיי און פון קיין שעהנערען יחוס האָבען זיי אויך ניט געשטאָמט. יענקעל דעם וואוכערניקס טאָכטער, צי לייבע, פון בקור חולים, דעם נאמן׳ס טאָכטער, וועט מיט זיי אודאי ניט ארומשפּאציערען. איבערהויפט האָט זיך די חברה כלי־זמר ארויסגעוויעזען, ווי ניט לייטיש זי איז, אויך א חתונה: זיי פלעגען שפּאָטען און חוזק מאכען פון די שהנסטע בעלי בתים, פון בעלי־בתישע זיהן און טעכטער, און גרונם באם האָט גלאט ליעב געהאט אויך יעדער חתונה זאָגען דעם מחותן א שטאָך ווארט, וואָס דאָס האָט אויך

כלי־זמר לשון נעהויסען: אריינלאזען א שפילמע: פערשטעהט זיך, אז אזא יחום, אזא אויפפיהרונג האט שטארק אויפנערייצט די רוהיגע סטאטעטשנע קלויבשטעדטעלדיגע בעלי־בתים און ניט אומזיסט האט קיינער מיט זיי ניט געוואלט האבען קיין מנע ומשא...

בעקאנט און אפילו שטארק אויפגעטראגען מיט זיי, איז געווען נאר איינער פון שטעדטעל. דאס איז געווען יאסעל דער „שרייבער". מען דארף איהם ניט פערבייטען מיט דעם שרייבער פון דער „דומע", וואס איז אין שטעדטעל אויך געווען א איר, און איז געווען שטארק אנגענומען בייא די בעלי־בתים. אנגענומען אזוי, אז מען פלעגט פאר איהם אזש מורא האבען. יאסעל דער שרייבער אבער האט זיך נאר בעשעפטינט מיט לעהרנען די שטעדטעלדינע מיידלעך שרייבען א אידישען בריוועל, א חשבון ביז כפל און אין די הייזער וואו די ציוויליזאציע האט שוין אריינגעשיינט, האט ער אויך געלערנט אן אדרעס שרייבען.

ע ר אליין איז געווען כמעט פון איין יחום מיט די כלי־זמר! זיין מוטער איז געווען אן ארעמע עגונה. זיין טאטע, א שניידער, האט נאך אין די ערשטע יאהרען, וועז דער פראסטער עולם האט אנגעהויבען פאהרען אין אמעריקע, זיך אהין אוועקגעלאזט. לויט ווי מען האט דערצעהלט איז ער אין דער „דריטער אמעריקע" און האט דארט א דייטשקע נעמען און פון דער ווייב און זיין קינד האט ער ניט געוואלט הערען.

עס פערשטעהט זיך, אז יאסעל האט קיין גרויסע געלדער ניט פערדיענט פון זיינע שטונדען וואס ער האט געגעבען. דאס רוב האט ער געלעהרנט די ארעמע מיידלעך און ער האט זיך קוים דורכגעלעבט מיט זיין ארעמער מוטער.

ער איז געווען פון איין וואוקס מיט די כלי־זמר, א הויכער און א דארער, מיט א לאנגליכע שמאלע נאז. זיינע שוואר־צע אויגען זיינען איהם געווען טיף אין שטערן אריינגעגראבען

און פון דאָרט האָבען זיי געקוקט טרויערינ, פער׳חלום׳ט און פערטראכט, ווי ביי זיך א [illegible] כאָטש.

און ער האָט טאקע ליעדער געשריבען, אָדער ווי אין שטעדטעל האָט עס געהייסען: ער מאכט ליעדער און דאָס האָט איהם ביי די בעל־בתים אין די אויגען נאָך חוזק׳דיגער געמאכט.

— עס איז א ווילדע בריאה! האָבען זיי וועגען איהם גערעדט. דערפאר אָבער האָבען די נעהטאָרינס, שניידערינס און דיענסט־מיידלעך שטארק געהאלטען פון זיינע ליעדער און פלעגען זיי ביי דער ארבייט שטענדיג זינגען, צומאכענדיג אייגענע טרויעריגע מעלאָדיען... שטארק בעוואוסט און בעריהמט איז געווען ביי זיי דאָס ליעד פון דער ליעבע, וועלכעם זיי פלעגען זינגען מיט גרויס נעפיהל, דאָס ליעד האָט זיך אָנגעהויבען אזוי...

איך וועל נעהן א קוק טהאָן
וואָס מיין מירעל מאכט,
אין דער לאנגער, שווארצער,
ווייסטער ווינטער־נאכט.

פערשפרייטען זיינע ליעדער צווישען די מיידלעך פלעגען די „כלי־זמר", וועלכע ער פלעגט יעדעס ליעד גלייך טראגען און פאָרלעזען, ווערענדיג דערביי דאָ רויט דאָ בלאָ פון אויפרעגונג, וואס וועלען „זיי" זאָגען דאָרוף. די כלי־זמר זיינען געוען נוטע קריטיקער, פאָעזיע האָבען זיי זעהר ליעב געהאט, זיי זיינען געווען שטארק בעלעזען אין דער אידישער ליטעראטור: מיכל גאָרדאָן, גאָלדפאדען, בערענשטיין און אנדערעע האָבען זיי געוואוסט אויף אויסענווענ׳ג און די מעלאָדיען פלעגען זיי אויסשפיעלען אויף זייערע אינסטרומענטען. די חברה האָט שטארק געהאלטען פון יאָסעל׳ס טאלאנט און זיי פלעגען איהם זאָגען, אז מיט דער צייט וועט פון איהם ארויסוואקסען א גרויסער לייט.

און יאָסעלס הארץ פלעגט פאר שמחה אָנהויבען שטארק

קלאפען, זיינע באקען פלעגען בלייך ווערען, די אויגען פייכט און מיט א ציטריגען קול פלענט ער זיך וועגרען צום ערשטען פידלער:

— בערעל, שפיעלט עפעס!

בערעל פלעגט א שמייכעל טהאן; יאָסעל'ס קוק איז אבער נעזוען אזוי דורכגעדרונגען מיט בקשה, אז בערעל פלענט ערנסט ווערען, אראָבנעהמען די פידעל פון וואנט, אָנשטעלען זי און פרעגען:

— וואָס זאל איך דיר שפיעלען, יאָסעל? וואָס ווילסטו?

— איך וויל — פלענט יאָסעל ענטפערן, געריהרט פון בערעל'ס גוטסקייט, איך וויל עפעס אן אומעטיגע זאך, אויף דער גראָבער סטרונע. טהי־טהי... טהי... איהר וויסט דאָך וואָס איך מיין.

— אויף דער גראָבער סטרונע?... טהי־טהי־טהי?... וואָס מיינט ער דאָס אווינם? — פלענט זיך בערעל פערטראכטען זוכענדיג דעם ניגון אויפ'ן באלקען.

— ער מיינט דעם וואָלאך! — פלענט אהרציק דער קלארנעטיסט ערקלעהרען.

— ער איז ניט קיין נאר, ער וויסט וואס גוט איז! — פלענט דער ערשטער פידלער גוטהערציג שמייכלען.

—ער איז א מבין אויף מוזיקע, פלענט אהרציק לאכען און א קלאפ געבען יאָסלען איבער'ן פלייצע.

און די גאנצע חברה כלי־זמר וועלכע פלענט זיך ביים ערשטען פידלער פערזאמלען, אויסער דער עלטערער ציימבלער, פלענען אנהויבען שפיעלען, נעבען קאָנצערט פאר דעם אייני־ציגען פערהרער אין שטעדטעל — פאר יאָסעל דעם שרייבער...

יאָסעל פלענט אריינלאָזען די אויגען זיינע אין בערעל'ס פידעל, פון וואנען עם האָבען זיך נעגאָסען ריהרענדע וועכע טענער, תחנונים ובקשות... ער פלענט קוקען אין די שפאלטען

פון פידעל אזוי ווי ער וואלט וועלען זעהן, צי זיצט דאָרטען ניט עפעס א מענש און וויינט אזוי זיס...

אז די חברה פלעגט אבשפּיעלען, פלעגט יאָסעל ווערען בעגייסטערט, פלעגט אויסשטעלען ווי פערוואונדערט די אויגען, פערטראכטען זיך און קנייטשענדיג זיין שטערן ווי ער פלעגט זיך עפעס דערמאהנען, פלעגט ער מיט פייער אויסשיסען:

— הערט ברידער, לאכט זיך אוים פון זיי! פאָלגט מיך, לאכט זיך אוים!...

— פון וועמען? — פרעגען די כלי־זמר.

—אָט פון אלע בעלי־בתים, אָט פון אלע יחסנים, אָט פון אלע רייכע! פון דאָס נאנצע שטעדטעל!... איך וועל ניט בייטען אייער נאָגעל אויף זיי אין נאנצען. דאָס זיינען גאר קיין מענשען ניט! גאָר קיין מענשען ניט!! — פלעגט ער שוין העכער שרייען — דאָס זיינען חיות, מיאוסע חיות!... אוי, האָב איך זיי פיינט! טפו!

די חברה כלי־זמר פלעגען נאָך אזא „דרשה" שמייכלען צופריעדען און אהרציק קלארנעטיסט, ווערט צוקאָכט אויף גלייך מיט יאָסלען, גיט א קלאפ איבער'ן טיש און שרייט אויס:

— ווי איך בין א כלי־זמר — ער איז נערעכט! יאָסעל! דו ביזט אייגער אין שטעדטעל... זיי זיינען אלע ווילדע פּראים, בהמות! יאָלדעם!...

— ווער שטעהט אָן זיי? — רופען זיך אָן די איבריגע פון דער חברה...

— ניין! עס ברענט מיר ווי א פייער, שרייט אויס יאָסעל — מענשען זאָלען ניט האָבען קיין ברעקעל נעפיהל אין קיין זאך. א כלי־זמר זאָל ביי זיי זיין טריף! — פאר וואָס, פאר וועז?... וואס ווילען זיי פון אייך, פרעג איך, וואָס ווילען זיי? וועז ניט איהר וואלט דאך אין שטעדטעל אן אומעט געווען.

— לאָמיר איהם נאָך עפעס שפּיעלען! — פלעגט אהרציק קלארנעטיסט שמייכלען, קלאפענדיג יאָסלען איבער'ן פלייצע.

ער איז ווערטה, ער פערשטעהט מוזיק.

— ווייל ער שרייבט לידער, פערשטעהט ער מוזיקע — ערקלערט ערנסט בערל פידלער. מוזיקע און פאעזיע איז אלץ איינס — דאס איז טענער און יענס אין ווערטער. דער וואס איז אבער א מבין, הערט אין פידעל אויך ווערטער. דאס פידעלע רעדט...

— אוי, אמת! — כאפט זיך יאסעל אן. — ביי אייך בעט זיך עפעס די פידעל: האט רחמנות, ווייניט זי...

די כלי־זמר לאכען און הויבן זאן שפיעלען נאך א זאך, אן אומעטיגע, א ריהרענדע. יאסעל לאזט אראב דעם קאפ און הערט מיט גרויס נעפיהל, און אז די חברה ענדיגט קאן ער זיך וויעדער ניט איינהאלטען און שרייט אויס:

— פאלגט מיר, ברידער, לאכט זיך אויס פון זיי — איהר האט נשמות און זיי ניט...

און יאסעל בלייבט שוין ביי די כלי־זמר ביז שפעט אין דער נאכט. די חברה לעגט זיך צונויף און מען שיקט נאך א ביסעל בראנפען און מען פערבייסט מיט שווארץ ברויט מיט זאלץ... נעהמענדיג אביסעל בראנפען, נאר צו די ליפען, ווערט יאסעל מוטהיגער און דרייסטער צו טהאן דאס, וואס עס ווילט זיך איהם די נאנצע צייט, זיצענדיג ביי די כלי־זמר. ער נעהמט יעדען ארום מיט גרויס ליעבשאפט און קושט יעדען שטארק, שטארק... די חברה פיהלט איהם מיט, פערשטעהט איהם, און עס ווערט ביי זיי אן אמת'ע ברידערשאפט, אהן קנאה, אהן שנאה, אהן רכילות און לשון הרע און ווען די שטעהטלשע בעלי בתים וואלטען עס צוגעזעהן, וואלטען זיי זיך ווער וויסט, אפשר פערטראכט און ארויסגערעדט:

— וואס וויל מען פון זיי טאקע האבען? גאנץ וואויל מענשען, די חברה כלי־זמר, מיט יאסעל שרייבער!... נאנץ גוטע, גאנץ עהרליכע מענשען...

נאר די בעלי־בתים שלאפען שוין לאנג...

די געשיכטע פון אַ קראָם

די קראָם, וואָס האָט זיך געפונען אין דער מיט פון דעם פּיערטען קלײנעם צײל קראָמען אין מארק, איז געווען געבויט אויף דעם זעלבען שטייגער, ווי די אלע אנדערע. דער זעלבער גאניק פון דריי שטייגער, אויסגעלעגט ווי א סגל, א שטיקעל סגולה צו דער שטענדיגער בלאָטע, וואס האָט זיך ניט געוואָלט פאר קיין פאל אין דער וועלט טריקענען. דיזעלבע אויסגעהאק־טע לאָך, וואָס האָט געהייסען „טהיר" און זיך פערמאכט ביי נאכט מיט גרויסע קונצען און געפענט זיך מיט נאָך גרעסערע; דיזעלבע שווארצע פאַליצעס, וואָס קיינער געדענקט ניט ווען און וואר האָט זיי געמאכט, און אפילו דיזעלבע גרויס. און דאָך האָט די דאָזיגע קראָם געהאט א טרויעריגען אויסזעהן און האָט געשראָקען. אז מען פלעגט אריינקוקען אין דער דאָזיגער קראָם און דערזעהענדיג דעם קרעמער, צי די קרעמערין אינוועניג, פלעגט זיך דאכטען, אז ניט מיט זייער גוטען וויליען זיצען זיי דא, דאָס האָט עפעס א ניט־גוטער זיי פער'משפט צו זיצען א צייט פאר עפעס זעהר א הארבע עבירה...

אבנעשיידט האָט זי זיך פון אלע אנדערע קראָמען אויף מיט איהר נאָמען. אין שטעדטעל האָט אלץ און יעדערער נעהאט א נאָמען, קראָמען אבער ניט. דער נאָמען פון אַ קראָם איז געגאנגען אויפ'ן בעל הבית פון קראָם. למשל: אברהם יוסף'ס

קראָם, זלאטע באשע׳ס קראָם, מאטלע ניטעל׳ס קראָם. די דאָ־ זיגע קראָם אבער האָט נעהאט א נאָמען — „די מזל׳דינע" האָט זי נעהייסען.

דאָס איז נעווען א בייסענדינער „סגי נהור"־לשון, א אי־ראָניע, ווארום האָט א סך איהרע אלטע לעבעדינע בעלי־בתים דערמאָהנט זיהר אומעטיגע, לאנגע טעג און נאָך אומעטיגערע, לענגערע אוועקנטען...

און די „מזל׳דינע קראָם" האָט נעהאט א סך בעלי־בתים. וועג מען וואָלט וויסען ווי אלט די קראָם איז, וואָלט מען בערך נעקענט אויסרעכענען וויפיעל קעפ זיינען אין איהר נעווען. וויפיעל אויגען האָבען דורך איהר טהיר ארויסגעקוקט אויף א קוגה און שיער ניט בלינד נעוואָרען קוקענדיג און שיער ניט צופלאצט נעוואָרען וואָרטענדיג. אויסרעכענען וואָלט מען עס נעקענט דערפאָר, וויל דורכשניטליך איז דאָרט קיין קרעמער ניט נעזעסען מעהר ווי א האלב יאָהר, און אויב די קראָם איז אלט נעווען צוויי הונדערט יאָהר, האָבען זיך אין איהר אכט הונדערט אויגען נעמוטשעט... עס איז אָבער א סברא אז די קראָם איז נאָך עלטער פאר צוויי הונדערט יאָהר, עס דאכט זיך, אז זי איז בעשאפען נעוואָרען מששת ימי בראשית, און דער גרעסטער סטאטיסטיקער וועט ניט ביכולת זיין אויסרע־כענען וויפיעל בעלי־בתים זי האָט נעהאט.

די, וואָס מען נעדענקט, איז אבער אויך נענוג.

פון די ערשטע, וואָס מען נעדענקט זיי און מען זעהט זיי נאָך אין שטערטעל, איז — חיים דער אלטער. ער האָט זי נעדונגען ביי דער אופראוע, צו וועמען זי נעהערט, פאר 20 רובל א יאָהר און בעטראכטענדיג מיט שכל דעם פלאץ, וואס ארום דער קראָם נעפינט זיך, האָט ער בעשלאָסען, אז די קראָם דארף זיין גוט פאר דזיעגאכטם מיט מאוש.

און א נאנץ האלב יאָהר איז נעשטאנען אויפ׳ן צו־ פויל־טען פאל פון קראָם, ארויסגערוקט צום טהיר, אלס שילד,

א שווארצער עמער מיט דזיענאכטס, מיט שווארצע קווארטען, האלבע קווארטען און קווארטירלעך. און א קעסטעל מיט שווארצע שטיקער מאוש, מיט א שווארצען מעסער, צו שניידען עס. חיים אליין, אויסגעשמירט אין גאנצען אין זיין סחורה מיט אן אויסזעהן פון א זומערדינען פארנאכטינען שאטען, איז נעשטאנען פארביי די טהיר, די הענד צוזאמענגענומען אין די ארבעל און האט נעקוקט...

א וואך האט ער אזוי נעקוקט, און איינמאל אין א רענעדיגען זונטאג איז נעקומען א אבנערישענער מוזשיק אין א פאר צוריסענע שטיוועל, האט נעקויפט א קווארטירעל דזיענאכטס פאר פיער גראשען און האט טאקע אין קראם גופא מיט זייער אייגענע פינגער אויסגעשמירט די שטיוועל פון אויבען ביז אראב. חיים'ן איז אבישל פרעהליכער נעווארען. די האפנונג מיט די הנ'עוודיגע אויגלעך האט איהם א ווינק נעטהאן: ניט געזארגט, חיים, וועסט לייזען גלד! און חיים, גיט קיין נארישער איד, דאכט זיך, פערשטעהט גוט א שטיקעל רש"י מיט תוספות, האט זיך איינגעהערט און געשמייכעלט, ווי נערעדט: איך גלויב דיר!

אין א האלב יאהר איז דער עמער מיט דזיענאכטס געווארען אבישל וועניגער. חיים האט פאר הארצוועהטאג פערנעסען פיעל קווארט ער האט פערקויפט. פון די מאוש האט געפעהלט נאר א קליין שטיקעל, דאכט זיך א האלב פונט. ער האט אויף דעם עמער דזיענאכטס מיט דעם מאוש נעמאכט אן „אויספערקויף", געלאזען פאר א דריטעל פון קרן, צוגענומען די שלישלעך און מיט א קללה אנטלאפען געווארען אהיים און נעמאכט אויף זומער א קנעלונג...

די קראם איז געבליעבען אן אפענע. עלענדע הינד און ציגען האבען דארט נעפונען א בעשיצונג פון שלעכטען וועטער. אבער ניט לאנג. די שטאדטינע בעלי־בתים האבען נעווארט

פען אויגען אויף דער קראָם, אויפ'ן געשעפט וואָס מען קען דאָ מאכען, און אייגער, לייבע טעוויעס, א איד מיט א קאפי־טאל פון הונדערט רובל, וואס האָט ניט געוואלט עס קיינעם פערלייהען, האָט זי נעדונגען פאר אכצעהן רובל.

— איהר וועט זעהן, אידען, — האָט לייבע טעוויעס גע־זאגט: אז איך וועל פון דער קראָם מאכען א „לייט", זי וועט מ י ר טראָגען צוויי־דריי רובל א וואָך.

— דהיינו, וואס פאר א מין סחורה רעכענט איהר צו האלטען? — האָט מען ביי איהם געפרעגט.

נאָר לייבע טעוויעס האָט ניט אזוי גיך ענטדעקט דעם מין סחורה. צי דערפאר וויל ער האָט מורא געהאט מען זאָל ביי איהם דאָס ניט אויסחאפען, אדער ער האָט מורא געהאט, אז מען זאָל פון איהם ניט לאכען, — דאָס האָט ער אליין ניט געוואוסט.

אין א וואָך ארום איז דער סוד ענטפלעקט געווארען. לייב־בע טעוויעס האָט נעמאכט א קראָם פון מילכיגס, איבערהויפט איז דאָרט נעווען א סך „שאָטען־קעז".

וויסענדיג גוט דעם אָננאנג פון שאָטען־קעז אין שטעדטל, האָט לייבע טעוויעס ניט אומזיסט נעהאט האָפנונגען. ביז אהער, ר. ה. ביז איהם איז אין שטעדטל ספעציעל אוא קראָם ניט נעווען און שאָטען־קעז האָט נאָר נעהאט יענע בעל־הבית'טע, וואס האָט פערמאָגט אן אויגענע בהמה. די ארעמע לייט אָבער האָבען נעמוזט אָנקומען צו די בעל־הבית'טעס פון די בהמות. דעריבער האָט לייבע טעוויעס נערעכענט, אז וועט ער וועט אויפקויפען ביי אלע בעל־הבית'טעס פון די בהמות די מילכיגס, און דער עיקר טאקי די שאָטען־קעז, — וועט ער לעזען פיין געלד.

און באלד האָט מען די קראָם אויסנערוינינט מיט א נרוי־סען בעראָזעווען בעזעם, מיט וועלכען מען האָט אויך די ציע־גען ארויסגעטריבען, און מען האָט צוגעקליבען די קראָם ווי נע־

הערינ איז, מען האָט אוועקגעשטעלט צוויי נרויסע קרינ זויער־מילך, א קריגעל סמעטענע, צוויי נרויסע קעז, אנשטאָט א שילד, אויף א ברעט, האלב ארויסגערוקט אין דרויסען, און א נרויסען צעבער מיט שאָטען־קעז.

נעזעסען אין קראָם זיינען די ערשטע טעג ביידע: אי ליבע טעוויעס אי זיין ווייב שיינע. דעם ערשטען טאָג האָבען זיי נעלעזט פאר א האלב פונט שאָטען־קעז — צוויי נראשען, דעם אנדערן טאָג, פאר א קוואַרטיר־לזויער מילך — א נראָשען, און אויפ'ן דריטען טאָג האָבען זיי ערשט פארנאכט נעלעזט פון א תלמוד־תורה אינגעל פאר א נראָשען ווייסען קעז.

— נעהם בעסער שאָטען־קעז, — האָט ליבע טעוויעס פארנעלעגט: שאָטען־קעז ווערטען האָבען מעהר, נארלע. ביזט דאך אן ארעם אינגעל, ווייסער קעז איז פאר דיר צו טייער.

נאָר דער תלמוד־תורה אינגעל איז נעווען ניט זעהר קיין ארעמער; זיין טאטע איז נעווען א שוסטער, וואם האָט פערדיענט דריי רובל די וואָך, און ער האָט זיך פערגונען צו עסען ווייסען קעז.

— פע, שאָטען־קעז! — האָט ער זיך נעקרימט.

— נעה, שנץ! — האָט ליבע טעוויעס נע'כעס'ט — ווי זאָנט מען עס אויף שאָטען־קעז „פע"?

נאָר דער תלמוד־תורה אינגעל איז ניט נתפעל נעווארען, וואָם ליבע טעוויעס האָט נעביך א נאנצען צעבער מיט שאָטען־קעז, און ער האָט וויעדער נעזאָנט:

— פע, שאָטען־קעז...

און ליבע טעוויעס האָט נאכ'ן אינגעלם אוועקנאנג נעזאָנט צום ווייב:

— איז דער אמת'ז, וואָם דארף מען האלטען אזוי פיעל שאָטען־קעז?

— איך ווייס? — האָט דאָם ווייב נעענטפערט: וואָם דען וועסטו האלטען?

* * *

און אז לייבע טעוויעם האָט אין א האלב יאָהר ארום אויף פערמאכט די קראָם, ארויסגעהענדיג מיט 40 רובעל היזק, האָט די קראָם זיך פערצווייפעלט, זי איז דאכט זיך נידריגער, אייגענעבוינגענער געווארען און האָט אויסגעזוכט, ווי א חורבה.

די שטערטעלדיגע בעלי־בתים אָבער האָבען געזוכט געשעפט און האָבען געווארפען אויגען אויף דער קראָם, טראכטענדיג אלץ פון נייע מינים סחורות.

— דאָ וואלט גוט געווען צו האלטען מעהל, און נאָר מעהל! אזוי האָט זיך משער געווען חייקעל דער תבואה הענדלער, וואס פון תבואה־האנדעל אליין האָט ער ניט געקענט האָבען חיונה און האָט געזוכט נאָך געשעפטען.

ער האָט זיך געוואלט מכח דעם מיט ווען עס איז אן עצה האלטען, נאָר ער האָט מורא געהאט: טאָמער איז עס טאקע גוט און מען האפט זי איהם אויס!

און חייקעל האָט נעריזיקירט און האָט געדונגען די קראָם און אריינגעשטעלט אין איהר פינף זעקלעך וויסע מעהל, דריי — קאָרענע מעהל און א זעקעל גרויפען. שפּיצטער, האָט ער געהענגט, ווען ער דאָ האלטען באָב און ארבעס.

נאָר צו באָב און ארבעס האָט די קראָם ניט זוכה נעווען. און חייקעל האָט מיט חרטה, ווען ער האָט זיך ניט געהאלטען פריהער קיין עצה מיט קיינעם, פערלאָזען די קראָם, און האָט פערקויפט די זעקלעך מעהל צו א גרעסערן מעהל־קרעמער מיט פינף רובעל היזק און האָט געגומען זוכען צום תבואה־האנדעל אן אנדער געשעפט.

און די קראָם איז ווידער געבליבען פוסט, און ווידער ניט אויף לאנג. זרח דער סופר האָט חתונה געמאכט א טאכטער און האָט זיך מתחייב געווען צו געבען דעם יונגען פאָרפאלק א יאָהר קעסט מיט א געשעפט, און דאָס יונגע פאָר פאלק

האָט מען טאקע אריינגעוועצט אין דער קראָם. — נעהאלטען האָבען זיי דאָרטען שניט.

און אין א האלב יאָהר ארום האָט דאָס יונגע פּאָר־פּאלק אָבנעשניטען כּיט די שניט און דער יונגער־מאן האָט זיך אויסגעלערנט סופרות, שרייבען תפילין און מזוזות, און די קראָם איז ווייטער געבליעבען אן ענוכה...

און אזוי האָט זיך עס לאנגע, לאנגע יאָהרען נעצויגען און די קראָם האָט צוגעצויגען בעלי־בתים און אוועקגעטריבען, צוגעצויגען און אוועקגעטריבען, ביז מען האָט איהר א נאָמען נעגעבען די „מזלדינע" קראָם, און גרונם שניידער א שטאָדטישער חכם, פלעגט קוקענדיג אויף איהר זאָגען:

— נעדענקט, אידען, מיינע ווערטער: די קראָם איז טאקע א מזל'דינע, נאָר ניט פאר אידען; א גוי דארף זיך אין איהר אריינזעצען, נאָר א גוי, אזוי זאָגט מיר עפעס דאָס הארץ.

און ער האָט טאקע געטראָפען. שוין עטליכע יאָהר, אז די דאָזיגע קראָם איז העכער געוואָרען, גרעסער און ליכטיגער, אין קראָם זיצט א גוי מיט גרויסע בלאָנדע בייזע וואָנסען, רערט טיף רוסיש, און לייזט אפשר הונדערט רובל א טאָג. אידען נעהען פערבי, קוקען נעביך אריין אינווענינ און ווערען צופלאצט: „אט איז א מין מזל! מיר האָבען דאָ געפינסטערט און געפינסטערט... בדלות געוואָרען"...

נאָר ווער קען זיך גלייבען צו א גוי'ס מזל?... בפרט אז די קראָם איז די „מאנאפאל" און מען פערקויפט דאָרט בראנפען. א קליניגקייט א קראָם פון בראנפען... א גרויסער קונץ צו לייזען געלר...

אינהאלט:

פערלאַרען דעם קול — — — — — — — 7
ווייבערשער שרעק — — — — — — — 18
אויף מבינות — — — — — — — — — 29
דער קוש — — — — — — — — — — — 36
דער גמילות חסד — — — — — — — — 44
ביים דאוונען — — — — — — — — — 59
שכר למוד — — — — — — — — — — 65
די נרויסע סוכה — — — — — — — — 75
די צוויי ברידערלעך — — — — — — — 93
דער אריסטאקראט — — — — — — — 103
אין סאד — — — — — — — — — — 111
זאל שטעהן ווי געשטאנען — — — — — 117
אין קריעג — — — — — — — — — 121
פערשפעטינט — — — — — — — — 129
דער רב און זיינע ספרים — — — — — 139
א פארגרעבט שטעדטעל — — — — — 149
דער פוילישער גלח — — — — — — 157
דער אלטער מניד — — — — — — — 164
דער ברית חדשה — — — — — — — 175
די ערציהונג — — — — — — — — 183
די כלי־זמר — — — — — — — — 189
טעכטער — — — — — — — — — 197
אתן־כלה בריעף — — — — — — — 204
א שטעדטעל אהן ווייבער — — — — — 211

אידישע מטבעות — — — — — — — — 218
קאלט — — — — — — — — — — — — 223
איוב — — — — — — — — — — — — 227
צוריק אויף דער שטעל — — — — — — 233
די חברה כלי־זמר — — — — — — — — 241
די געשיכטע פון א קארב — — — — — — 250

Baycrest Centre
for Geriatric Care

THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

FORM # 215-1152

V83

Abraham Raisin
Familiar People Vol. 3